

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU**

**ŞƏKİ
FOLKLOR ÖRNƏKLƏRİ**

II kitab

BAKİ – 2014

LAYİHƏ RƏHBƏRİ: AMEA-nın müxbir üzvü
Muxtar KAZIMOĞLU (İMANOV)

TOPLAYIB
TƏRTİB EDƏN: fil.ü.f.d., dos. Ləman VAQİFQIZI
(SÜLEYMANOVA)

ELMİ REDAKTOR: fil.ü.f.d. Əfzələddin ƏSGƏR

Şəki folklor örnəkləri. II kitab. Bakı, “Elm və təhsil”, 2014,
408 səh.

folklorinstitutu.com

§ 3202050000 Qrifli nəşr
098 – 2014

© Folklor İnstitutu, 2014

TƏRTİBÇİDƏN

Bu kitabdakı materialları 1996-cı ildən toplamağa başlamışdıq. O zamankı toplama cəhdimiz sistemli olmayıb, odur ki, daha çox həvəskar işi kimi dəyərləndirilə bilər. 2000-2002-ci illərdə də Şəki rayonunun müxtəlif kəndlərində toplama işi aparmışdıq. 2003-cü ildən isə “Şəki folklor mühiti” adlı dissertasiya işimizi yazmaq üçün daha səylə və sistemli şəkildə Şəki rayonunun folklorunu toplamağa başladırıq. Bu zaman biz Şəki rayonunun əksər kəndlərində və şəhərin özündə olduq və xeyli material toplaya bildik. Burada verilmiş materialları isə Göynük və Göynük ətrafı kəndlərdən qeydə almışdıq. Göynüklü olduğumuz üçün Şəkinin bu hissəsi bizə daha tanış idi, o səbəbdən də bu ərazidə folklor toplamaq işi o zaman daha səmərəli alınmışdı.

Yaşlı söyləyicilərin verdiyi məlumatlara əsasən, deyə bilərik ki, Göynük vaxtilə özündə xeyli kəndi birləşdirən mahal olmuşdur. Baş Göynük, Aşağı Göynük, Selbasan, Birinci Biləcik, İkinci Biləcik (Türkiyədə də Göynük və Biləcik yan-yana yerləşir), Baş Şabalıd, Aşağı Şabalıd, Baş Layısqı, Aşağı Layısqı, Baqqal, Cumakənd, Cunud, Şin kəndləri Göynük mahalında birləşirmiş. Göynük mahalının sərhədləri Qanıx çayının¹ sahillərində uzanırmış. Tarixçi alim Z.Cavadova yazır: “Göynük Şəki xanlığının ən böyük mahallarından biri idi. 1824-cü il siyahıya alınmasına görə, təkcə Baş Göynük kəndində 3433 nəfər əhali yaşayırdı”². XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində yaşamış Molla Cümə də “Aşıqlıq” adlı şeirində Göynük mahalının adını çəkir:

¹ Hazırda Alazan çayı adlandırılır.

² Cavadova Z. Şimal-qərbi Azərbaycan. http://web.anl.az/el/Download/01.10.14/cz_shqa.pdf, səh. 60

Aşığı anasıyam, şayirrər kökü,
Gəzərəm dünyada divanə təkİ.
Mahalım Göynükdür, şəhərim Şəki,
Layisqi kəndinin binasıyam mən³.

Üsyankarlıqları, mübarizə əzmi ilə tanınan Göynük camaatı bölgədə baş vermiş üsyanların təşkilatçıları və ən fəal iştirakçıları olmaqla seçilmişlər. 1807-ci ildə Çar Rusiyasına qarşı baş qaldırmış Göynük üsyanının əsas iştirakçıları göynüklülər olmuşlar. Bu üsyana Baş Göynük kəndinin sakini Sultan Murad başçılıq etmişdir. Qüvvələrinin az olması və müasir silahlarının olmaması səbəbindən üsyançılar məğlubiyyətə uğramışlar. 1807-ci il Göynük üsyanı haqqında ətraflı məlumat verən Z.Cavadova yazır: “1807-ci il Göynük üsyanının yatırılmasına baxmayaraq, onun böyük tarixi əhəmiyyəti var idi. Bu üsyandan sonra azadlıq mübarizəsi yeni qüvvə ilə genişləndi. Üsyan xalqın işğalçılara qarşı apardığı qəhrəmanlıq mübarizəsinin şanlı simvoluna çevrildi”. Tədqiqatçı bundan sonra 1808-ci il Şəki üsyanı və 1814-cü il Şəki üsyanından bəhs edir⁴.

Bölgədə baş vermiş digər məşhur üsyan da tarixə 1930-cu il Göynük üsyanı kimi düşmüşdür. Bu üsyanın başında Baş Şabalıd kəndinin sakini savadlı, iti zəkaya və poetik ilhama malik Molla Mustafa Şeyxzadə dururdu. O, Baş Şabalıdlı övliyə Şeyx Əhməd babanın nəvəsidir. Bu, həmin Göynük üsyanıdır ki, 1930-cu ilin aprel ayının 12-də başlayıb, 1930-cu ilin mayın 12-də xüsusi amansızlıqla yatırılırsa da, qaçaq hərəkəti şəklində 1947-ci ilədək davam etmişdir. Üsyançı hərəkətin son nümayəndəsi Qaçaq Abbasın müqavimətinə məhz həmin il son qoyuldu. Azərbaycanın 8 rayonunu əhatə edən bu üsyanın mər-

³ Molla Cümə. Əsərləri. Bakı, Sabah, 2006, səh. 167

⁴ Cavadova Z. Şimal-qərbi Azərbaycan. http://web.anl.az/el/Download/01.10.14/cz_shqa.pdf, səh. 60-61

kəzi Şəkinin Baş Göynük kəndi olmuşdur⁵. Əhalinin dediyinə görə, bu üsyan keçmiş SSRİ-də sovet üsul-idarəsini az müddətə də olsa, devirməyi bacaran yeganə üsyan hesab olunur. Görünür, həmin üsyana görə Şəkiddə bu gün də göynüklüləri “yaveynən hökməti yıxan göynüklü”, “adamasan göynüklü” kimi ayamalarla tanıyırlar.

Söyləyicilərin dediyinə görə, Baş Göynük kəndi çox qədim yaşayış məskənidir. Əvvəllər selbasan, çaylaq yer olan bu ərazidə camaat binələr halında məskunlaşıb. Sonralar isə öz həyətlərinin daşından və həyətlərində bitən ağaclardan qıraraq ev tikəndə istifadə ediblər. Şin çayı əvvəllər Baş Göynük kəndinin deyil, Layısqı kəndinin yanından axırmış. 1920-ci ildə Şin çayı daşmış, ərtaf kəndlərə ziyan vurmuşdur, Ağasılar adlı kəndi isə tamamilə yuyub aparmışdır. Ağasılar kəndi hal-hazırda mövcud deyil.

Digər bölgələrimizdə folklor toplayarkən əfsanələrin azlığını müşahidə etmişdik. Göynük kəndlərində isə bu gün də xeyli əfsanə mətni dolaşmaqdadır. Ay və Günlə bağlı mətnlər, müxtəlif heyvan və quşların yaranması ilə bağlı əfsanələr bu sırada üstünlük təşkil edir.

Kitaba salınmış materiallar sübut edir ki, Göynük mahalında mifoloji mətnlər ən işlək janrlardan biridir. Bu bölgədən Azərbaycan folkloru üçün naməlum olan xeyli mifoloji personaj və mətn qeydə almışığı ki, onların analoji variantları ilə biz digər türk xalqlarının folklorunda qarşılaşırıq. Halın keçisi dönərgəsi Unuqay və Halın xoruz dönərgəsi belə personajlardan sayıla bilər. Halın keçisi dönərgəsi ilə bağlı bizə qədər bircə

⁵ Manafli H. Şəki üsyanı. Bakı: Zaman, 2000, səh. 7, 32, 64, 76

mətn çap olunmuşdu ki, orada da bu personajın adı çəkilmir.⁶ Göynük kəndlərindən topladığımız mətnlər göstərir ki, Halın keçı dönərgəsi ilə bağı mifoloji rəvayətlər vaxtilə Azərbaycanda geniş yayılmışdır. Sonralar Qarabağ folklorunu topladığımız zaman Halın keçı dönərgəsinə dolayısı ilə işarə vuran bir mətn qeydə ala bildik⁷. Ancaq qarabağlılar arasında Halın keçı dönərgəsi Göynükdəki qədər geniş yayılmayıb, personajın adı isə çəkilmir. Burada sadəcə olaraq, zahını Hal apararkən qarıda keçinin çığırdılmasından söhbət gedirdi.

Halın xoruz dönərgəsi ilə bağı Göynük kəndlərindən dörd mətn qeydə almışıq. Bu mətnlərdə Halın zahı qadınlara xoruz kimi görünməsindən söhbət açılır.

Bölgədən qeydə alınmış Süleysin, Xortdan, Vəhşi adam kimi mifoloji personajlardan bəhs edilən mətnləri də Azərbaycan folkloru üçün yeni hesab etmək olar.

Əzrayıl, Kaftar, Xıdır İlyas kimi mifoloji personajlarla bağı mətnlər də Göynük kəndlərində geniş yayılmışdır. Xıdır Nəbi və Xıdır İlyası selin, suyun sahibi, bəzən də Allahı hesab edən göynüklülər bu obrazlarla bağı mətnləri olduqca həvəslə söyləyirlər.

Hal və Cin Azərbaycan folkloru üçün kifayət qədər geniş yayılmış personajlar olsalar da, bu kitaba salınmış mətnlərdə həmin obrazların zahiri görünüşü, funksiyaları ilə bağı xeyli yeni detallarla üzləşmək mümkündür. Cin personajı ilə bağı mətnlər çox olduğu üçün onları “Cin”, “Cin toyu”, “Cin dəyişyi” adlı yarımbaşlıqlarda qruplaşdırdıq.

⁶Azərbaycan folkloru antologiyası. VII c., Qaraqoyunlu folkloru / Toplayıb tərtib edənler İsmayılov H., Süleymanov Q. Bakı, Səda, 2002, səh.73.

⁷Qarabağ: folklor da bir tarixdir (Xocavənd rayonundan toplanmış folklor örnəkləri). VII kitab. Bakı, Elm və təhsil, 2014, səh.26

Şəkiyə məxsus yumor hissi ciddi janr sayılan mifoloji mətnlərdə belə özünü göstərir. Halın tutulmasından danışan söyləyici mətnə belə bir əlavə etdi: “Hal atın üsdə çul görsə, üsdə minməz. Atı çilpax minən şeydi olar. Nəsə, yəqin bunun praktikası olmuyübüş də”.

Bəzən söyləyicilər ənənəvi mətnin strukturundan kənara çıxırdılar. Bu da yəqin ki, söyləyicinin mətni pis bilməsindən irəli gəlir. Halın tutulmasıyla bağlı məşhur üsul (qıra yapışdırma, iynə sancma) Aşağı Göynük kəndindən topladığımız mətndə dəyişərək bu hala düşdü: “... Anamın anası rəhmətdix tutufdu halı. Bu nətəər olar? Hal anamın üsdünə minər. Bu da minən kimi ayağa durar. Qaçəndə Halın usdündə oturar. Qapıları, hər yeri bağlyif unu tutar”.

Ovçuluqla bağlı qeydə aldığımız mifoloji mətnləri bölgənin aktiv janrları sırasına daxil edə bilərik. İndiyədək nəşr olunmuş heç bir folklor toplusunda ovçuluqla bağlı bu qədər mifoloji mətn bir arada çap olunmamışdır. Bu faktın özü də həmin mətnlərin bu ərazidə necə geniş yayıldığını sübut edir. Ovçuluqla bağlı mifoloji rəvayətlərdə ovçular, ov həddi, ovun güdükçüləri, Süley və yaxud İsgəndər quşu və s.-lə bağlı maraqlı informasiyalar cəmləşib. Kitabda “İnamlar” adlı ayrıca başlıq olsa da, daha dolğun məlumat vermək üçün ovçuluqla bağlı inamları ayıraraq mifoloji rəvayətlərin yanında verməyi məqsədəuyğun hesab etdik.

Ərazidə Naxış, onun verilməsi ilə bağlı mətnlər də geniş yayılmışdır. Həmçinin vergili insanlar, onlara verginin verilməsi və vergini aldıqdan sonra qazandıqları qabiliyyətlər haqqında mətnləri də tez-tez eşidirdik. Söyləyicilərimizin arasında hamının vergili hesab etdiyi şəxs – Aşağı Göynük kənd sakini Məlakə Əhməd qızı Nəzirova da var. Biz onunla söhbətimizi “Vergililər” yarımbaşlığına daxil etmişik. Həmin

mətnədə söyləyiciyə verdiyimiz sualları olduğu kimi saxlamağı lazım bildik. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, digər mətnlər də vardır ki, orada söyləyiciyə verdiyimiz sualları kursivlə işarələyərək saxlamışıq. Bu, mətnin mənasının anlaşılıqlı olmasına xidmət edir.

Göynük kəndlərindən qeydə aldığımız mətnlərin bir hissəsini peyğəmbərlər və dini şəxsiyyətlər haqqında mətnlər təşkil edir. Söyləyicilərimizin bir hissəsi yas məclislərini aparan mollalar olduğu üçün bu cür mətnləri çox toplamağımız təbii haldır. Bu söyləyicilərin repertuarının önəmli hissəsini dini rəvayətlər və nağıllar təşkil edir. Bu barədə “Şəki folklor mühiti” adlı dissertasiya işimizdə və eyni adlı monoqrafiyamızda geniş məlumat verdiyimiz üçün burada uzun-uzadı izah verməyi lazım bilmirik. Sadəcə, onu qeyd edirik ki, kitabın həcmi imkan vermədiyi üçün bu ərazidən qeydə aldığımız nağıl, lətifə və oyunları buraya daxil etmədik.

Ərazidə yayılmış mifoloji rəvayətlərin çox böyük qismini də pirlərlə bağlı mətnlər təşkil edir. Yalnız Göynük mahalında deyil, digər bölgələrimizdə də bu mövzu ilə bağlı süjetlər olduqca çoxdur. Bunun səbəbi bu gün pirləri ziyarət mərasiminin öz varlığını qoruyub saxlamasıdır. Mərasimin özü mövcud olduğu üçün orada söylənilən mətnlər əhali arasında hələ də öz aktuallığını saxlamaqdadır.

Kitabda pirlərlə bağlı mətnlərin böyük bir hissəsini müxtəlif pir sahibləri ilə bağlı rəvayətlər təşkil edir. Pir baba, Şeyx Əhməd baba, Hacı Salah baba, Şkaflan baba, Mahmud Axund baba, Mütəbillah baba, Tamam nənə haqqında rəvayətlər buna misal ola bilər. Materialların bir qismi də müxtəlif xəstəliklərlə şəfa olan ziyarətlərlə bağlı mətnlərdir. Bu ziyarətlər elə həmin xəstəliklərin adları ilə də adlanır: Sarılıq ziyarəti, Qəbiz ziyarəti, Dəmirov ziyarəti. Bu tip mifoloji rəvayət-

lərin bir hissəsini də müxtəlif bulaq, daş və ağaclarla bağlı mətnlər təşkil edir: Südlü bulaq, Ağası babanın bulağı, Beşik daşı, Əjdaha daşı, Palıd baba və s.

Pirlərlə bağlı mətnlərin bir qismini də “Ziyarətlərin qar-daşlığı”, “Ziyarətlərin müxtəlif şəkillərdə görünməsi”, “Ziya-rətlərin cəzası” yarımbaşlıqlarında qruplaşdırdıq.

Kitabın sonunda verdiyimiz foto-şəkillərin xeyli hissəsi-ni müxtəlif ziyarətgahlarda çəkmişik. Ziyarətlərin əksəriyyəti-nin qapısına vurulan lövhələrdə həmin abidələrin XVIII əsrə aid olması yazılmışdı. Ziyarət müceyirlərindən isə bəzən ta-mamilə başqa tarixlər eşidirdik. Məsələn, Cumakənd ərazisin-də mövcud olan Pir baba (bu pir M.Nemətovanın kitabında Babaratma piri kimi getmişdir⁸) ziyarətinin müceyirlərindən biri olan Rahim Vahid oğlu Mahmudovun dediyinə görə, abi-dənin içəri tərəfində yerləşən kitabədə Pir babanın doğum ta-rixi 1003-cü il göstərilmişdir. Ancaq çöldəki abidələrin üzə-rindəki yazıları nəzərə alaraq abidə XVIII əsr abidəsi kimi qeyd olunmuşdur. Çox təəssüf ki, abidə bir neçə il bundan qa-baq qızıl axtaran soyğunçuların hücumuna məruz qalmış və qazılaraq dağıdılmışdır. Sonradan bərpa olunsa da, kitabələrin bir hissəsinin üstü yırtılmaz halda suvaqla örtülmüşdür.

Molla Cuma⁹ ilə bağlı rəvayətlər də bu bölgədə geniş yayılmışdır. Aşıqla bağlı rəvayətlərdə bəzən qeyri-etik kəlmə-lərə də təsadüf edirdik. Qeyd edək ki, folklor mətnlərində qeyri-etik sözlər, bəzən də süjetlər təkcə bu bölgədə deyil, Azərbaycanın demək olar ki, bütün bölgələrindən toplanmış materiallarda özünü göstərir. Bu, tamamilə təbii haldır.

⁸ Nemətova M. Əsrlərin daş yaddaşı. Bakı, İşıq, 1987, səh.43

⁹ Bu şəxs adı Göynük kəndlərində Cuma formasında tələffüz olunur və rəsmi sənədlərdə də elə bu cür yazılır. Biz də bu səbəbdən adın Cu-ma variantını seçdik.

Nəzərə alsaq ki, folklor toplayıcısı daha çox sadə xalqın nümayəndələri ilə ünsiyyətdə olur, məsələnı anlamaq olar. Milli mentalitetimiz yol vermədiyi üçün onları “ədəbsizdir”, deyə qeydə almaqdan çəkinmişik. Bu gün də xalq arasında xeyli sayda “ədəbsiz” folklor mətnləri dolaşmaqdadır. Kim bilir, hələ nə qədəri də unudulmuşdur. Folklorşünas “ədəbli” və ya “ədəbsiz” olmasından asılı olmayaraq rast gəldiyi hər bir mətni qeydə almalıdır. Çünki bəzən elə olur ki, “ədəbsiz” folklor mətnlərində elə folklor süjetləri və ya folklor obrazları (məsələn, Şirvan bölgəsində Kəlniyyət obrazı, daha çox qeyri-etik mətnlərin içərisində öz varlığını qoruyub saxlaya bilmişdir ki, onlar “ədəbli” mətnlərin tərkibində ya az qalıb, ya da ümumiyyətlə, unudulub. Onu da əlavə edək ki, bu ənənə dünyanın əksər xalqlarında mövcuddur. Biz də məhz bu aspektdən çıxış edərək kitaba saldıığımız bu tipli mətnlərdəki qeyri-etik ifadə və sözlərdə sözün baş hərfini və ona qoşulan şəkilçiləri saxlamışıq, qalan hərflərin yerinə isə ixtisar olunmuş hərflərin sayı qədər nöqtələr qoymuşuq. Açıq-saçıq məzmunlu süjetləri isə arxivə vermişik.

Molla Cumanın şeirlərindən də xeyli nümunə qeydə aldığımız. Amma onları bizdən əvvəl toplanıb nəşr olunan variantları ilə tutuşdurduqda məlum oldu ki, bizim topladığımız şeirlər nisbətən zəif variantlardır. O üzdən, bu şeirləri kitaba daxil etməyə ehtiyac duymadıq.

Kitaba daxil etdiyimiz materialların bir qismi də etnoqrafik mətnlərdir. Müxtəlif dualar, yağış kəsdirmə və yağdırma, toy və yas adətləri və s. bu başlıqda özünə yer almışdır.

Bölgədə məşhur olan Mövlud mərasiminin keçirilmə qaydaları ilə bağlı mətnlər diqqətçəkicidir. Bu mərasim yalnız Göynük kəndlərində deyil, ümumilikdə Şəki rayonunda, həmçinin Qax, Zaqatala, Balakən rayonlarında da keçirilir. Təəs-

süflə qeyd edək ki, Mövlud mərasimi yaxşı öyrənilməyib. Halbuki orada oxunan ilahilər, zikrlər, icra edilən adətlər ayrıca tədqiqatın mövzusu ola bilər.

Bölgədə bayatı söyləyənlərin əksəriyyətindən eşitdiyimizə görə, onlar dedikləri bayatları II Dünya Müharibəsi illərində Balakən rayonunda yaşamaq məcburiyyətində qaldıqları zaman eşidiblər. Göynük kəndlərində yaşamaq çətin olduğu üçün bu illərdə əhalinin bir qismi Balakən və Zaqatala rayonlarına köçmüşdür. Müharibədən sonra onların bir hissəsi geri qayıtsa da, çoxusu Balakən və Zaqatalada məskunlaşmağa üstünlük vermişdir. Balakən rayonunun Qabaqcöl hissəsində folklor toplayarkən xeyli göynüklü ailəsi ilə qarşılaşmışdıq.

Bayatların variantlarını işarə etmək üçün = (bərabərlik) işarəsindən istifadə etmişik. Digər mətnlərdə də söz və ifadə variantlarını = (bərabərlik) işarəsi ilə göstərmişik. Həm bayatılarda, həm də digər lirik janrlarda mətnə söyləyici əlavələrini kursivlə vermişik.

Bu əraziyə məxsus ağılar öz orijinallığı ilə seçilir. Göynükdə bayatı formasında deyilən ağılarla yanaşı, nəsrə söylənən ağılar da çoxdur. Bu məsələyə ayrıca məqalə¹⁰ həsr etdiyimizdən geniş məlumat verməyə ehtiyac görmürük.

Paremioloji vahidlər Göynük folklorunun önəmli bir hissəsidir. Ancaq bu nümunələri toplamaq digər janrlarla müqayisədə daha çox vaxt tələb edir. Çünki söyləyici kiçik janrları yeri gəlməsə, deyə bilmir. “Alqışlar və qarğışlar”, “Atalar sözləri” başlıqları altında verdiyimiz mətnləri toplamaq üçün illərlə vaxt sərf etmişik. Bunun üçün ayırdığımız dəftərə gün ərzində eşitdiyimiz pəremik vahidləri yazırdıq. Nəticədə olduqca maraqlı mənzərə ilə üzləşdik. Bu mətnlərin bir hissəsi bölgədə yaşayanların mifoloji dünyagörüşündən, adət-ənənəsindən xəbər verir. “Sən ölsən, göy keçir

¹⁰ Şəki ağıları. “Dədə Qorqud” elmi-ədəbi toplusu, 2006, №4, s. 63-68

qurban kəsərəm”, “Şaxın qara bəzənsin”, “Şaxın əllərdə getsin”, “Qıbləyə bəy durmayasan” və s. kimi qarğışlar, “Dişimi qabırğanla qurtdlayaram” kimi hədə-qorxu nümunəsi və s. dediklərimizin bariz nümunəsidir.

Mətnləri qeydə aldığımız zaman məqsədimiz bu bölgənin folklor mühitini, onun müasir durumunu öyrənmək olduğundan söyləyicilərimiz arasında uşaqlar da var. Bu gün söyləyicilərimizin böyük əksəriyyəti həyatda yoxdur. Dünyasını dəyişənlərə Allahdan rəhmət, qalanlara isə cansağlığı diləyirik.

Mətnlərin, demək olar ki, hamısını köhnə diktofonla, yəni kasetli diktofonla yazıya almışıq. Bu da bəzən texniki problemlər yaradırdı. Bəzən kasetin ağ hissəsinə düşdüyü üçün söyləyicinin nə dediyi anlaşılmır, bəzən kasetdəki xırıltı, nasazlıq deyiləni tam anlamağa imkan vermirdi. Mətnin bu cür hissələrini bəzən elə mətnin öz məzmununa uyğun bərpa etmişik, bəzən də mötərizə arasında izah verməklə mətn qırıqlığını olduğu kimi saxlamışıq. Mətnlərdə verilən izahları yerindən asılı olaraq, bəzən mətnin içərisində mötərizə arasında göstərmişik, bir qismini mətnin sonunda kursivlə vermişik. Dialekt sözlərin, yer-yurd adlarının izahını isə əmək yazısında bildirmişik. Söyləyicilərin epik mətnlərə əlavələrini də mötərizə arasında göstərmişik.

Materiallar müxtəlif vaxtlarda toplandığı üçün söyləyici siyahısında mətnlərin toplanma illərini yazmışıq.

Şəki şivələrinin fərqliliyi, özünəməsusluğu hamıya yaxşı məlumdur. Bu şivələrin içərisində Göynük şivəsi fərqlənir. Göynüklülər Şəki və Qax şivələrinin qovuşuğunda danışırlar. *Sağır nun (n_v)* Göynük şivəsində hələ də öz varlığını möhkəm qoruyub saxlaya bilmişdir: *atanın – atan_vın, alırsan – alısan_v, gedirsən – gidisan_v*, və s.

Ə saiti ilə başlayan təkhecalı sözlərdə ə saiti e saiti ilə əvəzlənir. Göynüklülər əl əvəzinə el, ət əvəzinə et və s. işlədirlər. Çoxhecalı sözlərdə isə qalın saıtlərin incə saıtlərlərlə əvəzlənməsi halları ilə qarşılaşırıq: *qayçı – qəyçi* və s.

Bir çox hallarda ahəng qanununun pozulması halları bu şivə üçün xarakterik haldır. Bu, özünü daha çox sözə şəkilçi artıran zaman göstərir. *Başçını – başçini, çəkərsən – çekərsən*.

İndiki zaman şəkilçisi -ir⁴ bu şivədə -iy⁴ şəkilçisi ilə əvəzlənir. Bu, özünü həm müstəqil formada, həm də indiki zaman şəkilçisindən sonra şəxs sonluqları artırılarkən göstərir: *gəlir – gəliy, alır – aliy, görür – görüy, alıram – aliyəm, bilirəm – biliyəm* və s.

Qeydə aldığımız folklor materiallarında Göynük şivəsinə məxsus xeyli sayda termin səciyyəli sözlər müşahidə edilir: *çəmrə – sis, duman, salabeh – dəyəmək, güdüyçü – gözətçi, seyiz – erkək keçi, nüy – çayın qırağında əkin-biçin yeri, mürəkgəm ləmbəliği – böyürtkən kolluğu, ardaşmax – atın üstündə ayaqlarını aralayıb oturmaq, quçühləmax – uçuqlamaq, höj olmaq – xoşlamaq, can atmaq* və s. Bir sıra sözlər isə ədəbi dildə işləndiyi kimi deyil, müxtəlif fonetik variantlarda işlənir: *qandax // xəndək, çey // çay, öyə // ögey, dişdix // dinclik, kümə // koma, hasa // əsa, yeşəmax // yaşamaq* və s. Bu tipli sözlərin izahını səhifənin sonunda – əmək yazısında vermişik.

Əvəzliliklərin əvvəlinə *h* samitinin və ya *ha, hə* hissəciyinin artırılması da bu şivənin diqqət cəlb edən xüsusiyyətlərindəndir: *habı – bu, ho – o, həyin – indi, hunda – onda, o zaman* və s.

Uzanan saıtləri bildirmək üçün qoşa saıtlərdən istifadə etmişik: *faar – kasıb, yooruy – yoğurur* və s.

Bu kimi hallar bəzən mətnin anlaşılıqlı olmasına çətinlik yaratsa da, izahlarını verməklə şivə xüsusiyyətlərini mümkün qədər saxlamağı lazım bildik. Çünki qloballaşan dünyada yal-

nız folklor mətnlərini, etnoqrafik məlumatları itirmirik, dialekt və şivələrimiz də acı durum qarşısında qalır. Mətnlərdə şivə xüsusiyyətlərinin gözlənməsi kitabı dialektoloqlar üçün də yararlı edəcək.

Göynük bölgəsinin folklorunu toplamaqda göstərdikləri köməyə görə, Cumakənd sakinləri Vaqif Həsən oğlu Süleymanova, Aişə Həsən qızı Süleymanovaya, Zabit Şakir oğlu İbrahimova, Baş Göynük kəndinin sakinləri Əkrəm Məmmədəli oğlu Xəlilova, Əlxan Məmmədəli oğlu Xəlilova, Hürü Məmmədəli qızı Xəlilovaya (Allah ona qəni-qəni rəhmət etsin!), Xavər Məmmədəli qızı Xəlilovaya, Xalidə Məmmədəli qızı Xəlilovaya, Aşağı Göynük kəndinin sakini Gülüstan Məmmədəli qızı Soltanovaya, Şəki şəhər sakini Mehın Məmmədəli qızı Xəlilovaya dərin minnətdarlığımızı bildiririk.

MİFOLOJİ MƏTNLƏR, ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

1-2. DÜNYANIN YARANMASI

Dünya suynən əmələ gəlirdi, helə suynən də məhv olmalıdı. Nə vaxsa dünyanı su bascaxdı bütöv, dünya suyün altında qalcaxdı. Helə hunuynən də həyat qutarıy.

2.

Vaxd olufdu kü, Qarasovda¹¹ şumun üsdünə qoyulən yumurta habırdan görünüfdü, nə vaxsa gənə helə olcaxdı.

3-5. İLDIRIMIN ÇAXMASI

İldırım çaxanda dədəm diyərirdi ki, qurban olduğum Allah arabıyə minif çapıy oynə, buynə.

4.

İldırım çaxanda qadam¹² diyərirdi ki, qurban olduğum oldu qılınçını öydə oynədiy.

5.

İldırım çaxmax, şimşəh çaxmax hamısı Allahın qamçısıdı, diyir. Vuruy, diyir ki, bura yağmalıdı. Orda ildırım çaxıy, dalıncə də yağış yağıy. Elə yer var ki, ötüf gidiy ha, qamçını vuruy ki, öt burdan.

¹¹ Qarasov – Baş Göynük kəndinin əkin yeri

¹² Qadam – söyləyici atasına qada deyirmiş.

6-11. AY VƏ GÜN

Bu Aynan Gün diyi, baci-qardaşdı. Bu Gün Aya diyi ki, a qardaş, mən gecə olum, sən gündüz. Diyir ki, sən qızsan, sən gündüz ol. Sənin, döşün,da iki milyona qədər iynə var. Yanı baxa bilmirsən də Günə. Sən gündüz ol, saa göz dəyər, sən gecə qorxarsan, gecə olma. O diyər, o diyər. Ciyisi də xamır yooruy¹³.

Diyər:

– Mən oğlanam. Mənə gecə olum, sən gündüz.

O diyər, o diyər. Ciyisi diyər:

– Hindi mən nağarım? Mənim əlim xamırrıdı.

Bu, Ayın üzünə şillə vurur, əli xamırrı.

Anası diyər:

– Hindi biriniz gündüz olun, biriniz da gecə. Dəə dincəldinizmi?

Oğlana diyifdi.

7.

Ayin üzündə lekə var. Güya, diyi, Ay uşax olufdu. Ay anası xamır yooran yerdə gəlif ağlıyifdi ki, epbey¹⁴ ver.

– Ha kiri, həyin yapıyəm. Ha kiri, həyin yapıyəm.

Kirimiyi diyi. Hara kiriyi? Bi də çığıranda, diyi, eli xamırrı bi qapaz. Ho iz hələ də biliniy. Ayə baxanda həyin də görmağ oluy. Anası, diyi, huna qapaz vurufdu.

8.

Aynən Günəş baci-qardaş olufdu. Anası birini suyə göndəriy – Günəşi, Ayi də oduna. Gidiy, biri suda qalıy (Günəş), Ay də göydə, dəə oduna gidifdi. Hindi holar səhər-səhər bir-birini görmüyü. Günəş hindi həməşə sudan – dənizdən çıxıy.

¹³ Yooruy – yoğurur

¹⁴ Epbey – çörək

9.

Günnən Ay bəji-qardaşdı. Gün bəji, Ay qardaşdı. Gün nə qədə yüyürər, Aya çatmaz da, savax açılar. Ha yüyürər, ha yüyürər, bu görüşməyə çataçatda savax açılar. Deer, bu bəji-qardaş qovuşsa bir-birinə, dünyanın hamısı alt-üsdünə çörülər. Una görə deer, bəjinyan qardaşı qoymullar bir-birynən görüşməyə.

10.

Diyilənə görə, Aynən Günəş bir-birərini isdiyilər. Amma xəvərrəri olmur ki, olar bacı-qardaşdı. Anasının da xəvəri olmur, buların bir-birini isdəməyinnən. Bi gün anası bilir ki, bular bir-birərini isdiyilər. Fikirrəşir ki, bular axı bacı-qardaşdılar. Mən nətəri eliyim ki, bular bilməsinnər bacı-qardaş olduxlarını (Axı hərəsi ayri-ayri adamnandı. Bildirməx isdəmiyi ki, bunun ayri kişisi də olutdu). Soram fikirrəşir, Allaha yalvarır ki, sən elə elə ki, mən rüsvay da olmuyüm, uşaxlarım da bir-birərini isdəməsin. Allah da qeşehcə Ayı salır geciyə, Günəşi salır gündüzə. Günəş gələndə Ay olmur, Ay gələndə Günəş. Bir-birərini görmüllər və bir-birərinə tamarzı qalılar. Hekayəmiz də bunnan qutardı.

11.

O vaxdı çox xəmir xörəhləri bişifdi. Mərdananın¹⁵ üsdə nənə xəmir yayanda, nəvə yuxanı dartır, cırır, qopardır.

Diyir:

– Ay oğul, dəymə! Ay oğul, dəymə!

Xəngəl xörəhləri o vaxdı gecələr bişirilirdi. Aya bax gör, o yumru yuxadı. Görürsən, yumru yuxa kimidi. Gör nə gözəl xəmir kimi də ağıdı. Amba onun üsdünün ləkələrini gö-

¹⁵ Mərdana – duax, dördayaq, xəmir yayan

rürsən? O vaxı Ay baba balaca olanda anasını çox incitdi, urvalar¹⁶ uşağın üzünə çəkildi, oldu uşağın üzü ləkəli.

12-13. ŞANAPIPIK

Şahnapipiyi tanıyısanı? (mənə müraciət edir – top.) Habırasında (alnını göstərir – top.) bi şey var e..., gəzir. O diyi, başını yüyən yerdə qaynanası görür. Axı bayax qaynanadan-zaddan utanardılar. Diyər, Allah, mənim tarağımı başımə sancəsən,. Dəə məni qaynanam gördü, mən üzə çıxı bilmənəm.

13.

Şahnapipiy də başını tarıy¹⁷. Tarağı da həvlə gözəl başınə sancıfdi. Qəynatası gəliy. Diyi ki, ay Allah, sən məni quşa döndər. Hunun gözəlliyini görmüyüsanımı, elə bil gelindi.

14-15. TISBAĞA

Tısbağa gelin olufdu. O vaxd insannarda o boydə əbir-hayə olufdu kü. Qəynanası, qəynatası harasa gidifdi, diyifdi də yəqin bu gəlməz. Bivaxı görüy ki, bular gəliy, bu da vana-nada olufdu də. Tez götürüf vannanı başınə çəkər.

Diyər:

– Ay Allah, sən məni üzüqaraçılıxdan qutar.

Qəynə¹⁸ gəlif görər ki, nə... gelin heyvan. Ay öyümüz yıxıldı! Bu, niyə bələ¹⁹ ? Qon-qonşü yığılıf kitaf-zad aşdırıylər, diyi, dəə gelnın, getdi.

¹⁶ Urva – Xəmir kündələyəndə yapışmaması üçün altına səpilən un

¹⁷ Tarıy – darayır

¹⁸ Qəynə – qaynana

¹⁹ Bələ – belə

15.

Bir günnərim bir gəlin çiməndə qaynata necə olufsa, görüfdü onu. Beyqafil olufdu, cəlt götürür ağaş tehnəni aşırır üsdünə gəlin (O vaxdı da ağaş tehnədə çimərdilər). Ağaş tehnəni qoyuf, altında özü oturur çılpaq.

– İlahi, Allah-taala, mən necə eliyim ki, qaynatamanın üzünə çıxmıyım? Allah, sən mənə qaynatanan üz-üzə gələnnərdən eləmə, ya Rəbb Allah. Nə eliyirsən, elə. Mən utanıram, mən ölərəm. Mən özümə qəsd eliyib özümü öldürsəm, onda maa Quran da düşməz, mən kafər olaram. Kafər olmağ isdəmirəm, Allah. Sən neyi məsləhət bilirsən, sən bilən olsun.

Təhnə döndü qapağa, gəlin döndü tısbacağıya. Bir daha qaynateynan gəlmədi üz-üzə.

16-17. QIRXQU QUŞU²⁰

Bi quş var, “qırxqu”, “qırxqu” eliyi. Sığırçı²¹ olufdu bi oğlan. Bunun qavağında qırx dörd baş malı olufdu. Malları itirifdi, qalıfı axdara-axdara. Diyifdi, ay Allah, hindi mən habı mal yiyələrinnən nətəri qutarcam? Sən özün, mənə quş elə, canım qutarsın mal yiyələrinnən. Allah da bunun duasını eşidifdi. Quşa döndərifdi bunu. Hindi ho günnən buynə “qırxqu”, “qırxqu” diyə-diyə geziy. Qırx dörd baş mal axdarıy, mal nə tapılıy, nə eliyi.

17.

Bi sığırçinin malı itiy. Mallar şahın oluy. Qırx baş oluy. Diyi, ay Allah, mən də nağarım? Mənə quşə döndər. Allah bunu quşə döndəriy. Bu da “qırxqov”, “qırxqov” diyə-diyə hərrəniy. Qıkkov quşu də. Hələ də axdarıy ho malları, tapa bilmiyi.

²⁰ Qırxqu quşu – göy göyərçinə bənzər quş

²¹ Sığırçı – naxırçı

18. İSAX-MUSA QUŞU

İsax-musax quşları qardaşdardı. Bular, iki qardaş qoyun-mal güdüllər. Bir gün də qardaşlardan biri malları itirir. Evə gəlməyə qorxur ağasından ki, malları tapa bilmədim axı. Gözdüyüllər, gözdüyüllər, axır, mallar yığılıb gəlir, İsax gəlmir. Musa gidiy qardaşını axdarmağa. Elə hey qışqırır:

– İsax!

Musa İsağı çağırır. İsax da öz-özünə deyir:

– Ay Allah, mən nətəər eliyim, mallar yoxdu. Mən ağama nə dicam? Ay Allah, sən məni hara eliyirsən, elə, mən ağanın yanına getmiyim, mən ağamnan üz-üzə gəlmiyim.

İsağı Allah-taala quş eliyir, uçurur. Musa İsağı çağırır:

– Ay İsax, mallar gəlirdi, gəl, gəl!

– Ay Musa, məni görməzsən.

– Ay İsax, gəl!

– Ay Musa, məni görməzsən!

İsax Musanı çağırır, Musa da İsanı çağırır. Elə o vaxdan ikisi də quşa dönür. Bu da gəlir ki, qardaşım yoxdu, mən də ağamın yanına qayıtmağ isdəmirəm. Allah-taala onu da quş eliyir. İkisi də bir-birini axdara-axdara gəzillər. İsax! Musa! İsax! Musa!

19. ARININ İSTƏYİ

Arı insanı vurcəm diyirdi Allaha. İnsan ölsün. Özüm də qızıl yığcam. Allah da una diyirdi ki, yox, sən bal yığcasan, balı da insan yicaxdı. İnsanı da vuranda özün, ölçasan,

20-23. BƏXTİN PAYLANMASI

Qızları aparıylər işdətmağa. On qız bağı, gül-çiçeyi yaxşı arıtdıy, on qız gənə gidif oyəndə oturuf, diyi, gülüy,

şakqıllıyı. Bular oturanda bəxt payliyən gəliyi ki, bəxd payliyə-rəm. Bu anası ölmüş işdiyənnər horda qalıy, holara bəxd ol-müyü. Gidif horda gülənnərə, ho tənbellərə qeşeh payliyi bəx-di. Diyi ki, qoy buların olsun. Bular diyif-gülmağa, şakqılla-mağa öyrəniflər. Amma o birisi anası ölmüşdərə vermiyi, mə-əm kimi. Bəxd helə şeydi, bala.

21.

Allah-taala naxışı tərs də yazı bilər, uvant da yazı bilər. Uun elindeyi işə kim nə diyə bilər.

O vaxı biz tütün düzüydux sarayin altında. Orda Həlmət bacigil danışıydilər ki, Allah-taalanın naxış payliyənnəri, na-xış yazannarı gecə qapıları döyə-döyə gidiy. Kim oyaxsa, na-xışı də olara veriy.

22.

Bi günüsü Allah-taala naxış payliyi. Bi kişini yaana çaa-rıf diyi ki, apar sən payla naxışı. Nəsə, bu, naxışı götürüf ge-dir. Axşəmə düşür, yolda heş kəsnən rasdaşmır. Naxışı kolda-kosda hərrənənnərə verif çıxıf gəlir. Una görə də düzgün adamnarda naxış olmur. Naxış kolda-kosda gezənnərindi.

23.

Tanrımız bi dənə kişiyə diyi ki, mən saña habı naxışı veriyəm, get hunu paylə gəl. Gecə oluy. Kişi də gəliyi, bi kən-də düşüy, görüy gecədi, göz-gözü görmüyü. Bu qapını döyür, bağlı, bi kim çıxmıyi. O qapını döyür, bi kim çıxmıyi. Gidiy, görüy ki, işıx gəliyi bi aynədən.

Diyi:

– Gidim, habı qapını döyüm, görüm, kimdi?

Gidif qapını döyür, görüy ki, bi oğ...nən bi q..... Qapını açif çıxıylər. Qə....nən oğ...ə naxışı verif gidiy. Gidiy Tanrın yaana.

Diyi:

– Paylədin,mı?

Diyi:

– Payləməğa paylədim, amma hansı qapını döydümsə, bağlı oldu. Bi qapını döydüm, bi arvatnan bi kişi çıxdı. Gecəən ho vaxı, verif gəldim. Tanrı diyi ki, ho oğ...nən qə...di, gecəən ho vaxı yatmıyiflər holar. Diməli, sən naxışi pozğunnara verif gəlifsən. Huna görə də naxış qə...nən oğ...dədi hindi. Düzdə naxış yoxdu.

24. MƏLƏKLƏR

Hərənin özünün həm qoruyucu mələhləri var, həm sağsol mələhləri var, yaxşını yazan, pisi yazan. Yəni sağ yazanda, yaxşı işdəri yazanda tez yazır həmin mələh. Amma solu yazanda, diyi, on iki sahat gözdüyür. Yəni pis işdəri eliyənnən sora diyisan, Əsdafirullah, ay Allah, pis işdər eləmişəm. Tövbə eliyəndə pis işdəri yazmır sol mələh.

25-27. NƏHƏNGLƏR

Anamgil danışardı ki, qırx nəfər bizim adamnardan (hindiki nəsilədən) arabeynən harasa gidirmiş. Qırx çüt də kəl eliyi axı. Həm arabası, həm də hər arabıyə iki dənə kəl qoşüflər. Beh²² yağışə düşüylər. Ay Allah, hara gidax? Bulardan biri diyi, dəə²³ yaxınnamışix, buralarda bi mağara olasıdı, hora girax. Qırx çüt kəl, qırx araba, bi də qırx nəfər sürücü həmin mağarıyə girillər. Gecəliyilər burda, səhər açılıf çıxanda görüllər ki, bi insan kəlləsidi. Soram ho yoldaşdə diyi:

²² Beh – bərk

²³ Dəə – daha

– Ə, bu, nətəri ola bilər?

Diyi:

– Eşitməmişəm,mi? Biz çiyələyə salabey²⁴ atan nəsilix. Ancax bu, bizdən qavax yeşəmiş insanın kəlləsidi. Hindi kökü üzülüfdü bu yiri²⁵ insannarın.

Ho yiri insannar bizi qədər yeşəmiyimişdər, oların üç yüz il ömrü oluymuş (Mən hunu bilminəm. Mamam söylüyüdü, yadımnan çıxıfdı). Söylüyüdü kü, biz çiyələyə salabey atannarix. O vaxı bələ öylərə o adamnar sığmıyıfıdı.

Diyillər:

– Niyə öy-eşiy tihmiyısın,ız?

Diyiflər:

– Ə, üç yüz il yaşamaxdan ötəri öy-eşiy neyə lazımdı? Hər yer yarıyi²⁶.

26.

O vaxı – peyğəmbərrər dövründə insannar oqqədə hündür oluflar ki, Allah-taalanın mələhlərinin oxuduğu zikirrəri eşidifdilər. Diməli, yerdə duran adam göydeki mələhlərin zikrini eşidifdi. O vax o qədə hündür oluflar. Özü də oların ömürürəri də çox olufdu – dokquz yüz il, min il. Min il yaşıyıf peyğəmbərrərin hamısı.

27.

O vax insannarın boyları çox hündür olufdu. İndi biz oların ayaxları boydeyix. Yanı ho qədər balacələşmişix. Gələcəyi görənnər diyifdi ki, genə bir zaman gəlcəxdı ki, insannar cıgallaşcax, paxıllaşcax, özdəri özdərini türməyə, yanı qapalı

²⁴ Salabey – dəyəmək

²⁵ Yiri – iri

²⁶ Yarıyi – yarayı

şərayitə salcaxlar. Ollar olannarını vermicaxlar heş kimə. Qardaşdan, anadan, bacıdan gizlətcaxdılar. Allah-taala da onların boylarını əlinnən alıf, boylarını balacalatcaxdı. Beləlihnən, gələcəhdə dünyaya gələn insanlar çiyələyə daş atanlar olcaxlar. Yəni o qədər balaca olcaxlar ki, çiyələyi daşnan vuruf salcaxlar. Həyin biz qoz ağacına-zada daş atan kimi olar da çiyələyə daş atcaxlar. Helə balaca-balaca insannar dünyüyə gəlcaxlar.

28. GÜNLƏRƏ AD QOYULMASI

Günnərin diyi hamısı dilə gəlirdi. Hamsına iş var, amma xasa iş yoxdu. Bu xas günü dilə gəlirdi ki, niyə hamsına iş verisan, cumiyə də, adniyə də, bazara da. Bes man, a iş vermədin. Diyirdi ki, birəm, birriyim hakqıçın, xas günü ölənnən sorğu-sual almaram, elinə də amanat verərəm. İrəhmətdix nə-nəm diyirdi ki, ox, xoş halına xas günü yerə qoyulaan (“Xas günü hansı gündür?” – deyə soruşduqda “Həfdənin ikinci günü” cavabını aldıq – top.) birinci bazar ertəsi, ikinci xas, üçüncü çərşəmmə, dördüncü adına, gənə ziyarətdi, bax, birinci də ziyarət günüdür, ikinci xasa heş nə verilmitdi, üçüncü də ziyarət günüdür, dördüncü də ziyarət günüdür, beşinci də meçitdə namaz qılıllar, bu da gündü. Şəmmi də gündü. Amma xasa heş bi şey, heş bi dileh verilmitdi də. Bu xas günü həmməşə ağılyitdi ki, hamiyə ad verdin, man, a ad vermədin. Bu da diyirdi ki, birəm, birriyim hakqıçın, xas günü ölənə elinə amanat vercam, nə də una ömür varkən sorğu-sual düşmür, alınmicaxdı. Helə diyirdi.

29. SÜLEYSİN

Ciyim irəhmətdix bizi qoyuf gedər, ineyimiz itifdi, ineyimizi axdarmağa. İneyin adı da Alaşdı. “Alaş, ha Alaş”, axdara-

axdara gedər, gəlif ineyin üsdünə çıxar²⁷. Amma ineyin üsdə bi şey var, diyi, ağapbax. Ay aman, dədə, məəm başımə gələn nədi? Heş nə. Dimə, Süleysin olutdu də. Ay aman, diyi, hindi nə yaylığı elimnən qoparda bilirəm, nə ineyi, nə də özümü, quruyüf qalmışəm. Bivaxı “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” eliyərəm, diyi. Belinnən düşüf gedər, aralanar. Bunnan aralanar birəz. Gəlif qavırırğa çatanda gördüm ki, bi dənə ilan, həvlə timtih²⁸, ayağüsdə gəliy. Əsdafürullah, məəm başımə gələn nədi? Gənə, diyi, nə Bisimillah yadıma düşdü, nə bi şey. Mən gəlirəm, ilan gəlir. İlan da ayağüsdə gəlir. Bivaxı gənə didim “Əsdafürullah”, “Əsdafürullah”, “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim”, diyi. “Kafir, düş” dimişdim, diyi, düşüf qavırırğa girdi.

Ciyim helə şeyləri çox danışırdı.

30. VƏHŞİ ADAM

Yengilöylər donquz ovuna çıxallar bi gün. Arpanın da sütül vaxıdı. Alyəzdən başuxarı gidisanı, aşisan Sarıcıyə, oranı da aşisanı, Acınohur gölüdü, sora Qabannı meşəsidi, arkənnix²⁹ meşədi. Horda kolxozdarın yeri vardı. Arpa ekiylər hora. Hora, arpa yerinə də donquz gəliy. Hərə bi bərəni kesif oturur ki, arpiyə donquz gəlcəxdı. Bi vax görəllər ki, meşədən bi şey çıxdı, çiyində də yapıncı.

Diyəllər:

– Ə, habı köpeyoğlu hardan çıxdı? Hindi iz salcəxdı, donquz qaşcəxdı.

Bu, bir az gəlif çığırar.

Diyəllər:

²⁷ İneyin üsdünə çıxar – İneklə rastlaşar.

²⁸ Timtih – dimdik

²⁹ Arkən – ağac növü

– Hələ bi ses də eliyi.

Maşinə tərəf gələr. Maşində oturan görür ki, həməən adam arpanın aşağısıynən gidiy. Ay Allah, habı kimdi?

Diyər:

– Ədə, sən kimsən, iyn₁-qoxun, habraları bürüyüdü? İrədd oluf çıxıf getsan₁a.

Bu yengiloy həblə diyəndə o birisi qışqırıy ki, ə, niyə dala qəyitdın₁, sənnən o tərəfə adam yoxüydümü? Görmüyü-san₁mı, vəəşi adamdı, saçaxlı-zaddı. Eynində də paltarı-zadı yoxdu. Duruf hordan qaçəllər, maşini sürüf qaş ki, qaçəsan₁. Sora mən meşəbeyidən soruşdüm ki, həyqətən vəəşi adam varmı? Yengiloylara həvlə bi şey irasd olufdu.

Didi:

– Ha, mən də görmüşəm. Qabannı meşələrində bi dəfə gördüm. Dəhnəlilər gəliflər meşiyə oduna. Gidif gördüm ki, odunu qıriflar bi üş-dörd maşın, amma hələ aparmıyiflər. Mənim də horda bi komam var. Horda qəndim, çayım, hər şeyim var. Çayi-zadı qoydüm, yiyif-işdim. Çayniki götürüf endim bulağa ki, su götürüm. Gördüm ki, bi uşaxnan qadın. Yoldan qırağa çıxdım ki, a baci, gəl keç. Bu, diyi, gəlmədi, uşağı da qavağına tutufdu. Çıxıf qavağa dooru getdi. Dəə dalncə getmədim ki, unsuz da hara gessə, gənə havra qəyitməliydi. Çünki keçəsi yer bi havreydi. Gördüm ki, gənə arvat qəyitdi, gəldi, keşdi. Sən dimə, nə arvat? Başdan-ayağa saçax, qara bi şey. Tühlərim ayağa durdu, diyi.

31-44. UNUQAY

Gönühdə danışıydilər. Keçi kimi bi şey kişi yol gidən yerdə upbanıf atın qavağında durufdu, məliyifdi. Bu da “nə yaxşı keçi tapdım” diyif, götürüf atın dalına qoyüfdü, minif gidifdi. Gidif öyə çatanda, diyi, havı keçi tapbışəm də, baxım

görüm, erkehmi, dişi? Sora, diyi, keçini həvlə eliyəndə, güyə baxıy də zadına.

Diyi:

– Dayi, dayi, d.....larım elinə gəldimi?”

Kişi qorxuf, diyi, öyə gidif canını verifdi.

Söyləyicidən Unuqay barədə soruşanda bu mətni danışdı.

32.

Gönühdə də Nəzir kişini qavırxıda Unuqay minifdi. Ho kişi helə hunuynən çıxdı, getdi də. Özü də dev kimi kişiydi, ha. Unuqay adamdı, intası qıllı oluy. Qavırdan tühlənif, diyi, çixıy, insan sifətində. Biz uşax olanda eşidiydıx ki, helə şeylər var. Həyin³⁰ tərtemiz ləğv olufdu, yoxdu. Olsa da, üzə çixmıy, adamnan qorxuy.

33.

Rəhmətdix Məməthasan dayi danışiydi (unun da bi doğsan yaşı vardı). Atımız varyıdi bizim. Hər gün duruf atı açəndə görüydüx ki, at terriyifdi, özü də atın saçı qız saçı kimi yoorulufdu³¹. Bunu açırdıx, tezdən gezdıriydıx ki, teri-zadı soyüsün. Ağıllar³² öyün altındeydi, axşəm olan kimi başdıyidi talanpa-tulamp. Miniylər atı. Nə vax tooluyə giriyıx, heş nə yoxdu. Sora, diyi, babam qır töküy atın üsdünə. Səhər duruf gördux ki, Unuqay oturufdu atın üsdünə, yapışıfdı. Boynünə, bel damarına iynə sancıylər. İşdədiylər bunu. Sora o kiməsə yalvariy ki, amandı, iynə batıfdı, bunu çıxart, sanə nə isdəsan, verərəm. İynəni götürənnən sora qaçif çıxıf gidiy. Bu da həməşə öy süpürüy, su daşiyi, zibil götürüy, işdədiylər də.

³⁰ Həyin – indi

³¹ Yoorulufdu – hörülübdü

³² Ağıllar – tövlələr

Gidəndə diyi ki, bax, çəpın,ızda³³ su tapılmasın, öyün,uzdan da zibil esgiy olmasın. Həyqətən də helə oluy.

34.

Gönühdə bi kişi vardı. Xıx Məmit diydilər. Dimax, hələ müharibədən qavax bu arabaçi işdiyidi. Arabeynən Qarasova gələndə orda (Kölgə Quvax³⁴ diyillər) görüy ki, yolun ortasında bi keçi var. Özü də arabada tek oluy. Deyənif keçini götürüy. Söyünüy də. Yol gidəndə keçi tapıfdı kişi. Qoyür arabıyə, getirsin evə. “Ho kəl, ho kəl”. Gəlif çatır Şin çayına. Şin çayını da keçənnən sora ho tərəflər qavırıxdı. “Ay aman” – diyi, mən havı keçini habra kimi getirdim, bilmədim, erkehdı, dişi? Elini uzadıy keçinin altına, görür ki, erkehdı. Keçi qayıdır ki, yaxşı bax, gör, sanballımı? Hunda keçi gənə diyi ki, səni anan, namaz üsdə doğufdu. Kişi baxıy ki, keçinin ayaxları yavaş-yavaş uzanır. Diyi ki, ayağım yerə çatardı, sən gününə baxardın. Məmit dayi elə qorxufdu ki, dili tutulufdu. Sora dili açıldı, amma yaxşı danışə bilmədi, adı helə Xıx Məmit də qaldı. Bax həmin hadisədən sora kəkəliyə-kəkəliyə danışardı.

35.

Ciyim danışıydi ki, İslam babam Qaxdan Gönüyə gəliymiş. Layısqıynən Cunudun arasında Tala qavırığı var (qədimdə qaçaxlar ölüf hora basdırıflar, qaçax qavırığıdı). Hordan keçəndə bi şey atılıf atın belinə miniy. Kişi ha o yən-bu yən eliyi, düşmüyü. Sala bilmiyi dəə. Nə o yənə dönə biliy, nə bu yənə dönə biliy. Özü də kişinin dalında ardaşiy³⁵, unu elə

³³ Çəpın,ızda – səhənginizdə

³⁴ Kölgə Quvax – Kölgə Qovaq Baş Göynük kəndi ilə Aşağı Göynüyün arasında yer

³⁵ Ardaşiy – atın üstündə ayaqlarını aralayıb oturur.

sıxıy ki, həvlə sümühləri ovuluy. Kişi ter içində qalıy. O atnan bi zulumnan gəliy. Oların da öyü qavırırğın yanındadı. At da, diyi, gidə bilmiyi, ağırdı, apara bilmiyi. “Ha düş, ha düş”. Düşmüyü. Diyi, ho şey adamı dişdiyəndə dişi dişinə deyməmiş el çəhmiyi. Nəsə. Diyi, gəlif öylərinin bööründəki qavırırığa çatanda bu, atdan upbanıf düşüy. Amma kişi hunnan qorxuf gəlif üç aymi, altı aymi yatdı.

36.

İrəhmətdıx ciyimmən çeylağa³⁶ gidif, mürəkgəm³⁷ yığıf, vaxsız³⁸ qəyidiydıx. Gördux bi hündür, ağ şey deyənifdi mürəkgəm topunun dalında, mürəkgəm yiye, belində də donqarı. Ciyim ağapbax olmuşdü. Amma özünü elə apardı ki, guyə kişidi, Unuqay döyül. Məni buyənnən apardı ki, ayıfdi, kişinin qavağınnan keşmiyax. Öydə bildim ki, nə kişi? Unuqaymiş. Qonşüyə danışəndə eşitdim ki, ay Telli baci, başımə həvlə iş gəlifdi, Unuqay mürəkgəm yiyirdi, berk qorxdum. Uşağa dimədim ki, qorxar.

37.

Rəhmətdıx anam danışırdı, atamın başına gəlirdi (atam 41-in müharibəsinə geyif gəlmüyüydü). O vaxı taxıl ekiydilər, taxılı getirəndə arabeynən, Unuqay gəlif arabeyə minər. Ağapbax oluy özü də. Atam ha sürər, araba getməz, ha sürər, araba getməz. Sora bular üsdərində iynə, ellərində lapatka hərriyidilər. Xortdeydi, Unuqaydı, iyneynən lapatqadan qorxuylər. Ona görə ki, iyneynən kəfən tikiliy, lapatqeynən qavır qazılıy. Rəhmətdıx atam bunun üsdünə iynə sanşmağa gidəndə diyər ki, amandı,

³⁶ Çeylağa – çaylağa

³⁷ Mürəkgəm – böyürtkən

³⁸ Vaxsız – gec, şər qarışanda

amandı, gəlmə, mən bi də sənın, arabanıa yaxın gəlmicəm.
Camahat kəl, araba sürüf gələ bilmiyidi Unuqayın elinnən.

38.

Bizim İslam babamız varyıdı, anamın atalığı. O, meşey-nən (olar Qaxda olurdular – Şotavar kəndində) gecə harasa ge-dirmiş. Görür kü, yolun qırağında, daşın üsdündə ağ keçi var, keçi balası – oğlax. Əyilif atdan (yekə daşın üsdündədi da), ke-çini götürüf qucağına qoyür ki, aparcam öyö. Bir az gedənnən sora keçi yavaş-yavaş yumuşalır. Kişinin ortasınnan yığışdırır belə, tutur möhgəm. Getdihcən bu, kişini az-az sıxmağa başdıy. Bu kişi diyi, ay Allah, bu nə diyən sözdü, keçi mənı niyə sıxsın ki? Bir az da gedənnən sora keçi bunu elə sıxır ki, daa nəfəsi çıxmır kişinin. Bu kişi hunda başa düşür ki, bu keçi döyülmüş, buna keçi sifətində görünubbüş bu. Unuqaydı dəə. Gedir, ləhliyi, dəə atı helə özbaşına sürür bu. Gedir, səhərə yaxın nə qədər yol gedir bu, bilinmir, heç hara getdiğini da bilmir ha. Getdiğı yeri tamam unudur. Qucağındakı bunun tam nəfəsini kesifdi axı. Gedir, hava işıxlaşənə yaxın görür ki, qucağında tutduğı özü bunu buraxıf gedir. Gözdən itir. At bunu gətirir öyö. Kişi xəsdələnif, ho xəsdəlihnən yaşıy, amma nətəri yaşıy, halsız, amansız, elə bil ki, ürəh infarktı keçirifdi. Helə axırı da bunnan gedir ho kişi. Axırına çıxdı.

39.

Bizim qonşüdə Avarmıxlı oğlu Hüseyin var. Məhlədə Dınqıl Hüseyin diyilər. Buun bi atı olufdu, deli Mişqa. Bunu heş kim minə bilməzdi. Hər gün səhər-səhər ata ot verəndə görüy ki, at çövrüfdü³⁹ (qaçən atın beli çövrən şeydi). Nəsə, günnərin bi günü kişi diyi ki, ha, bu atı Unuqay miniy. Yəhəri

³⁹ Çövrüfdü – tərleyib anlamında işlədilib.

bağlıyı ata, yəhərin də üsdünə meşix cırığını salıf tikiy. Meşix cırığına qır eridif töküy. Səhər duruf görüy, atın belinə yapışif duruy Unuqay. Məhlədə bi iyirmi-otuz metro⁴⁰ odun olufdu, Unuqayə bunu yığdırıy, nə bilim, malın peyinini tullatdırıy. Məhlədə nə işi varsa, hamısını gördürüy. Səhər bunu açif buraxannan sora görüy kü, nə qədə odun varsa, hamsı məhlədədi, töküfdü baxciyə qədə⁴¹. Bunu daşımağa iki gün vax isdiyi. Peyini-zadı ağıla, məhlənin gözəl yerrərinə, sekiyə sepifdi, hər yeri peyinliyif, aradan çıxıfdı.

40.

İslam baba Qax tərəfdən gələndə bi şey atın dalına minif, bunu tutufdu bərk. Bərk sıxıfdı. Mehralı dəyirmançı olufdu hordə. Elə bilifdi, Mehralı bunuyənən zarafat eliyi də. Qəyidifdi ki:

– Mehralı, burax, Mehralı, burax.

Mehralı da sıxır bunu bərk. Belə baxanda görüy kü, tüh-lü, balacə əllərdi. Çox güc-baleynən biçəği çıxardıf buun əlinə soxur. Soxanda düşür. Çöörüluf görüy ki, çox eybəcər bi şey gidif daşın üsdə oturdu. Bu atı sürüf üsdə gedəndə hopbanmax isdiyi. Dəə İslam kişi bi bavət atı sürüf kəndə çatır, orda huun əli-ayağı tutulur. Mən hələ məytəvə getmiyən uşağıydım. Gönüyə gəlif, bu, uzun müddət yadır. Unnan sora dili pəltehləşdi ho kişinin. Sora da başdiyi axsax gəzmağa. Bi on beş-iyirmi il axsax gəzdi, ho hadisədən sora.

41.

Mənim başımə gələn bi dənə rəvayəti sanıa danışım. Di-məli, dədəmnən anam Qarasovda olurdu. Bizim uşaxlar kətdə

⁴⁰ Metro – metr

⁴¹ Baxciyə qədə – baxçaya qədər

olurdu. Mən də Aveemdə⁴² işdiyidim. Qaş qaralannan sora iş-dən çıxırdım, maşinə minirdim, geç çatırdım. Mən gidən yolda da qavırısdannıx var axı. Hora çatanda gördüm ki, bu tərəfdə, qavırısdannıxda keçİ məliyi. Mən daşquradan⁴³ hopbanıf, dəə oldum qorxmaz bi insan. Halbuki qorxa-qorxa keçiyəm həməşə horanı. Daşquradan hobbanıf düşdüm düz keçiin yaana. Mən gidiyəm, bu da qavaamda məliyə-məliyə gidir. Tutmağ isdiyirəm, tuta bilmirəm, çatmıram. Keçi gidir, e. Ha qovuyəm, xeyri yoxdu. Gah bu ağacə deyif yıxılıyəm, gah bu qavır daşınə ilişif yıxılıyəm. Gənə duruyəm ayağa. Baboolu Məmədin öyüün yaana çatanda gördüm kü, əşi nə keçİ var, nə şey. Ə, bu məni hara aparır? Diməli, hərəkət eliyi məni məhv eləmağa. Məni qəbirisdannığın derinnıxlarına aparıy də. “Bisimillah” diyənnən sora gördüm, ə kişi, nə keçİ var, nə şey var. Özümü zornan yola çıxartmışəm. Ağzım-burnum nə boydə quçühləmişdi⁴⁴.

42.

Gecə yol gələndə Unuqay hopbanıf, diyi, atın tərkinə minifdi. Nə qəddə eliyifdi, sala bilmiyifdi. “Ha kafir, düş, ha kafir, düş”. Gəlİf laf əşaaada evlərə çatanda (bilminəm, paprus yandırımı, nədi?) spişqanı çıxardıf yandıranda görüy kü, atın tərkində yoxdu. İşıxdan qorxuy də. İynədən, işıxdan qorxuy.

⁴² Aveem – Sövet dövründə Baş Göynük kəndinə məxsus yem üyüdü-lən yer.

⁴³ Daşqura – Çay daşlarından qurulmuş, təxminən bir metr hündürlü-yündə divardı. Bu divarda sementdən istifadə olunmur, çay daşları, sadəcə, üst-üstə yığılır.

⁴⁴ Quçühləmişdi – uçqlamışdı

43.

Huna Maşşax⁴⁵ diyilər, Unuqay diyilər, Kafdar diyilər. Əsas Unuqay diyilər. Unuqay minifdi dalına, sıxıfdı, qorxuzufdu. Hindi gəlif dili tutuluf yatıy. Molla kitav açəndə diyər ki, habı kitavı açıyəm, elimə alanda ho adam durdu ayağa. Hordan kitav açər, dua yazar, getirif gələllər. Görəllər ki, ho kitav açılən vaxı həyqətən də ho kişi gözünü açif yimax, çay isdiyər. Gəlif ho duaan da süyünnən-şeydən verənnən sora ayağa durar. Ölmüyüfdü, hunnan sora otuz il yeşiyifdi.

44.

Habı kətdən gidəndə Əzim dayinin nüyündə⁴⁶ bunun taraana⁴⁷ bu minər. Ajdıx vaxı olar.

– Ha kafir, düş, ha kafir, düş.

Bu düşməz. Gidif fermiyə çatıf, itdərin sesini eşidif, hələ düşüf qaçər. Dədəm hunnan nə boydə xəsdələrif yatar, qorxuf. Unuqay olufdu.

45-60. HAL

Hunu mən gözümən görmüşəm. Baltalıda yeşiyəndə⁴⁸ mənim atdarımın yalmanını tez-tez yoruydülər. Ho əslində yormuyü, həvlə eşiy, sora başdıyi iki dəsdənin üçünü birbirinə düyür. Habı insan nətəər düyərsə, bax hələ. Sora elini düydüğü yerə salıf atı başdıyi sürməğa. Hөрүhdəsə, hөрүhdə sürüy, açıxdadısa, hələ açıxda. Ya gereh adam gidə, ya heyvan gidə. Ya da səhər açılə ki, bu düşüf qaçə. Bi Pirrix di-

⁴⁵ Göynüklülər gözlərinin rəngi göy olan adamlara da maşşax deyirlər.

⁴⁶ Nüy – çayın qırağında əkin-biçin yeri

⁴⁷ Taraana – belinə

⁴⁸ Yeşiyəndə – yaşayanda

yən yer varyıdı, hora oğul-uşax hər diyəndə getmiyidi. Vabşi bir az fındıxlığıydi, yanı da sazdıxdı⁴⁹. Həblə günün günortası gidəndə yarıqarannıxdı. Helə yerrərdə gündüz də görüylər. Yarım metr hündürrüyündə qıpqırmızı, bezehli, sarılı-qırmızılı donu oluy. Qadın, ya da balacə qız uşağı formasında oluy, ayağının ayaxqavısı da barmax boydə. Sən hindi beyxavar⁵⁰ bunun üsdə çıxanda, atın üsdə, ellərini esdirif “hi-hi” qorxusunnan gülüy. Nəsə, çağırən kimi ses eliyi san,a. Balacə çönən kimi görüsan, ki, yoxdu. Elə də oluy ki, heş gidənini də görmüyüsan, Şəxsən mən unu görmüşəm. Səhər-səhər su doldurmağa gidiydim. Biədəflığıma görə məni bağışdıyın, Məmmət (oğlunu nəzərdə tutur – top.) tezə dünyayə gələn vaxdı. Ovaşdənnən durdum, su götürəndə gördüm ki, iki dənə şey həvlə keşdi, ha çapıldım⁵¹ dalıncə, çatmadım. Bulağın başındə buları itirdim. Sora qəyidif buların iziynən maraxlandım. Heş hağlıma da gəlməzdi ki, hunda bular Hal olar deyın. Sora baxdım ki, balacə qadın duflusunun izidi, dihdavan. Gəldim öyə, mal-qaranı sekitdədim⁵². Sora getdim ki, ay Cuma, mən həvlə şey görmüşəm, nə olar holar.

Didi:

– Haldı, Pırrıxda holar çoxdu.

46.

İdris danışıydi ki, ineyi bağlamışdıx bi gün. Anam getdi ineyi sağmağa. Gəlif didi ki, a bala, iney deli olufdu, yaxın dura bilmənəm. İdris tufengi də götürüf gəliy guyə ineyi atmağa. Gəliy ki, heş nə yoxdu.

⁴⁹ Sazdıxdı – qamışlıqdı

⁵⁰ Beyxavar – qəfildən

⁵¹ Çapıldım – yüyüdüüm

⁵² Sekitdədim – otunu, suyunu verdim

– Ay ana, sən heş nə görmədin,mı?

Diyi:

– Yox.

Diyi:

– Haldı, ineyi incidiymiş.

Amma İdris diyi ki, mən gözümnən gördüm ki, ineyin üsdən düşdü bi qırmızı şey, qaşdı bulağa tərəf.

47.

Bi kişi vardı Kar Musa adında. Kardı, qulağı eşitmiyi yaxşı. Hündür adamdı. O da danışıfdı ki, məəm əmim tutmuşdu hunu.

– Ədə, nəətər tutmuşdu?

Didi ki, məəm atım varyıdı. Yalmanını hörüydü. Bi gün əmimə didim ki, habını kim eliyər? Didi ki, Hal miniy sənın, atın₁.

Didim:

– Bes mən nağarım?

Didi:

– Qırsaqqızı erit, atın çulunun üsdə yey⁵³, atın üsdə qoy.

Sora, diyi, gəlif gənə atın üsdünə minıfdı. Amma təsadüf oluf ha... Hal atın üsdə çul görsə, üsdə minməz. Atı çilpax minən şeydi olar. Nəsə, yaqin bunun praktikasını olmuyüpbüş də. Səhərdən duruf görər ki, atın üsdündə oturuy bi qırmızı şey.

Diyər:

– Kafir, sən habra niyə minıfsan₁?

Başdiyər:

– Hihi-haha, hihi-haha, hihi-haha, hihi-haha.

Diyər:

– Məni burax.

⁵³ Yey – yay

Başdiyəər insan kimi danışmağa.

Diyər:

– Yox, səni buraxa bilmənəm. Saxlıcam, işdətcam.

Diyər:

– Məni saxlasan, da bi gün qaşcam. Amma sora sənənən qisasımı alcam.

Diyər:

– Nətəəri?

Diyər:

– Filan vaxı Əlhüseyn addı biri də tutmuşdü.

Diyər:

– Körpə uşağa ki, habı iynəni çıxart, san, a bi cüt qırmızı alma vercam.

Uşax da bilmiyif çıxardar. Uşağın iki yanağını da elinə verif getmişdi. Həvlə bi hadisə olufdumu?

Diyər:

– Olufdu.

Diyər:

– Bax, mən də helə elicam.

Diyər:

– Unda and iş ki, yeddi arxa dönənən, a qədər mən sənən, nəslən, nan heş kesiyə deymicam. Nə atın, a, nə malın, a, nə həyətın, a hərrənmicam.

Əmim, diyi, hunu üç gün saxlıyif üsdünə üç dənəmi, yeddi dənəmi (yadımda qalmıyifdi) iynə sancif məhlədə işdədifdi, damı kürüyüfdü, odun getirifdi, odun xırdalıyifdi. Habı öydə nə ağır iş var, elətdirifdi. Amma üç günnən sora diyifdi ki, gəl elədiğın, zəhmətin halallığını ver, özün, a da icaza veriyəm, çıx get. And işdirif, diyi, buraxıfdı. Diyi, atın üsdünə, ordan da yerə tullanıf, məhlənin ortasında itifdi. Sora dəə görən olmadı.

48.

Cuma dayi diyi ki, onun əsl görünüşü qız şəklində oluy. Hamıya görünmüyü. Amma mən görə biliyəm. Diyidim, a Cuma dayi, axı sən yenqiloysan, san, a nətəər görünüy? Didi ki, mən imenni holardan ötrü qobuda⁵⁴ çimif gidif baxıyəm.

49.

İdrisin uşağı ölmüşdü. Rüsəmə məəlim diyən bi kişi varyıdı Almalıda⁵⁵. Hindi də yaşıyi. O vax məytəf direxdorıydü. O gəlmişdi yasa. Nəsə, biz bunu gecə buraxmadıx. Səhər didi ki, Mirzalı, mən hökmən şəhərə getməliyəm. Get, iki dənə at yəhərrə geti, məni ötür, gidim. Getdim iki dənə at yəhərrədim, başdədix yanaşı getmağa. Bi vaxı didim:

– Məəlim, ho atı görüsan, mı?

Didi:

– Görüyəm.

Didim:

– Üsdekini də görüsan, mı?

Didi:

– Yox.

Didim:

– Üsdə Hal var.

Didi:

– Olmaz.

Didim:

– Vallah, var.

Didi:

– Sür atın, ı gidax, baxax.

⁵⁴ Qobu – su axan yarğan

⁵⁵ Almalı – Qax rayonunda kənd

Biz ata çatmağa bi otuz-qırx metir qalmış atdan düşüf getdix ki, bi ağ atdı, mıxçəsini çıxardıf qaçıfıdı. O, ən çox ağ atnan maraxlanıy də. Atı getirif qoruğun ortasına bağladıx ki, yiyəsi tez tapsın. Amma məəlim heş nə görmədi.

50.

Məhlənin buyəni başındə taxdadan dam tihmişdim. Səhər-səhər ayağa durdum. Bi ağ atım vardı. Hər səhər terin-süyün içində olardı. Gecədə neçə dəfə duruf baxdım ki, heş nə yoxdu, at də sakit deyənıfıdı. Takqıltı gəliy, gidif baxıyəm, at deyənıfıdı. Axırda gidif oyənki aynəni açif başdədim hordan baxmağa. Gördüm ki, atın belində oturufdu. Tələsiy tullanıf aradan çıxdı. Eynində qırmızılı, sarılı paltar, başındə yaylıx, ayağında da duf-lu. Oların elləri pərdəlidi, barmaxlarının arası bitişıxdı.

51.

Rəhmətdıx anam duruf su almağa gidər. Rəhmətdıx Zöhrə məəlim ölmüşdü ha, bax, Hal götürüfdü hunu. Hal arvadın uşaxlığını götüruf aparıf, çeyə⁵⁶ salıf çalxalıyif yiyəndə rəhmətdıx anam çıxar üsdünə. Hər adama görünmüyü kü ho. Adam kimi söhbət eliyıfıdı huynən. Diyıfıdı, man, a deymə, yeddi arxa dönənın, a deymicam. Yekə xoruzuymüş, dimdiyi də həvlə, eyməli⁵⁷. Cıyarı caynağına keçirif aparıf suyə salanda anam göruf söhbət eliyıfıdı.

52.

Qəynənəm danışıydi. Albeyin arvadının uşağı oldu, diyi. Sora diyi, çıxıf getdix hammız. Kişsi də eşdə olar. Hal da nədi? – Xoruz.

⁵⁶ Çeyə – çaya

⁵⁷ Eyməli – Burada aşağı doğru əyilmiş mənasında işlədilib.

– Oy, Albey, xoruz yidi məni!

Kişi gələr ki, hanı xoruz? Nə xoruz⁵⁸ yidi səni? Arvada görünər, diyi, kişiyyə yox. Adi xoruz gözündə⁵⁹ Hal var. Arvadı yimaxdan qutarıfıdı. Girə bilmıyıfıdı, diyi, girincə çığırıfıdı.

53.

Qadına uşağ olanda gereh yanında adam ola, yatmağa qoymuyə, danışdırəsan₁, güldürəsan₁, yatmağa qoymuyəsan₁, ki, Hal aparmıyə. Hal da balacə şeydi, qırmızı paltar var ey-nində. Mən unu görmüşəm. O, sənın, üsdun₁, a mindisə, sən öldun₁, balacə olmağına baxma. Axmax şeydi Hal aparmax. Anamın anası rəhmətdıx tutufdu Halı. Bu nətər olar? Bu Hal üsdünə minər. Bu da minən kimi ayağa durar. Qaçəndə üsdündə oturur. Qapıları, hər yeri bağlıyif unu tutar. Tutanda di-yər ki, məni burax, mən sənın, əslaa, nəslaa, cinsaa deymicam. Bunu buraxar. Honnan sora rəhmətdıx nənəmin bütün nəslini, hələ bizi də tutmuyıtdı Hal, gəlmiyi Hal. Halı tutsan₁, sənın, nəslaa, əslaa deyməz.

54.

Zahının yanında adam olmasa, yuxlasa, Hal aparıy. Ağ-zına başının tükünü verisan₁ ki, ağzında xırt-xırt eləsin, gəlif ağzına girməsin də. Helə giriy, arvat ölüy də, aparıf gidiylər. Gereh yuxlamağa qoymuyəsən₁ ki, unu Hal aparmasın.

55.

Şəfdəli deyən vax olufdu. Nənəm mamama diyıfıdı ki, yeri⁶⁰, lovyə dennə gəl. Məhlədə göy lovyə olufdu, şəfdəli-

⁵⁸ Nə xoruz – Hansı xoruz anlamında işlədilib.

⁵⁹ Xoruz gözündə – xoruz kimi

⁶⁰ Yeri – get

zad deyən vax. Bu gəlif görüfdü ki, şəfdəlinin divində bi dənə ağ arvat oturuy. Bu elə bilifdi ki, qonşüdü, burda oturuf şəfdəlini yığıy. Sora bu diyifdi ki, Firzat baci, nağarısanı? Diyən kimi eteyinnən şəfdəlini atıf, ağaşdən asıllanıf, özünü o tərəfə atıfdı. Daşquradan o tərəfə tullanıfdı. Hordan qorxuf mamam nə qədə vax xəsdələlif yatdı.

56.

Əmimiz arvadı vardı, qocə arvadıydı. Buun uşaxları-zad olufdu çoxlu. Hamsı seyvana düzülüf yatıfdı, yiri-yiri uşaxlar olufdu. Bular da axşəminnən dolmanı büküf, yiyəni yiyifdilər, yimiyəni də boşəltmiyifdilər, helə qoyüfdülər qazın üsdünə. Uşaxlar yuxlüyüfdülər, amma arvat özü yuxlamıyifdi də. Bi vaxı görüfdü ki, seyvana bi arvat çıxdı, ağ parltallı. Buların üsdünnən addıyə-addıyə keçif gəlif, qazaan ağzını açif dolmalardan bir-bir, iki-iki alıf, tələs-pələs⁶¹ yiyir. Yiyif qutarannan sora qazaan ağzını örtüf gidifdi.

57.

Məəm əmim olufdu. Evə qonaxlar gəlifdi. Buna diyifdilər ki, sən çıx seyvanda yat. Bu da cavan uşağ olufdu də. Buun yerini salıfdılar ki, çıx sən seyvanda yat, qonaxlar da öydə yatsınar də. Tühmannar (qaraçıları nəzərdə tutur – top.) olufdu o vaxı, qapı-qapı gezən tühmannar. Yay olufdu, isdi vax olufdu. Bu da çıxıf seyvanda yatıfdı. Sora bu ağ partallı arvadı itdər qova-qova getirif seyvana çıxardıflar. Buun üsdə çıxıfdı də. Çalınıf hunnan da öldü. Ho ağ arvatdan bizim mülkdə var.

⁶¹ Tələs-pələs – tələsik

58.

Onnan (Halı nəzərdə tutur – top.) nətəri can qutarmax olar? Torpağı osunnuyüfdülər də. Torpağa mollalar surəmi, nəsə oxuyü. Getirif məhlənin dörd böörünə sepisan, ki, biz tərəfə keşməsinər diyə. Nə qədə vax keşmədilər də. Babam getirif özü sepdı ki, məəm uşaxlarım, nəvələrim qorxmasın. Hindi nə qədə vaxdı gəlmiyilər, dəə heş görmünux. Varsa da biz görmünux, keşmiyi dəə biz tərəfə.

59.

Hal aparən hak-halal mənim xalam olufdu. Mən gözüm-nən görmüşəm. Uşağıydım də, həvlə kiçiy. Xalamı köçürdərıx kişiyə Kişə (özüm Kişdiyəm mən). Bu, kişiyə gidər⁶². Buna ilkinə⁶³ uşağ olar. Uşağ olanda buun yaanda heş kim olmaz. Hal bax habı boydə oluy (söyləyici əli ilə göstərir – top.). Gəlif diyi, xalam başdədi çığırmağa:

– Hunu oynə eliyın_ı. Hunu oynə eliyın_ı.

Ho arada ciyim (bacisi) çatıfdı yaana:

– Ho nədi, ho?

– Görmüyüsan_ımı nə boydədi?

Gəlif, diyi, ağzınnan girdi qarnına, girən kimi caanı alıfdı. Xalam öldü helə.

60.

Arvat doğanda uşağı tutuydülər, yatdıriydilər. Bi vaxı arvadı qan aparanda diyıfdilər ki, arvadın içinə Hal girıfdı. Guyə Hal da qara bişiy kimi görünüfdü buna. Hal aparıfdı. Bacimin baldızı varyıdı, öydə doğdu. Dördüncü uşağıydı. Arvadı götürüf hora qoydülər. Arvat hunuynən çıxdı, getdi, qan aparıf. O vədə qanmiyidilər, diyidilər, Hal aparıfdı.

⁶² Kişiyə gidər – ərə gedər

⁶³ İlkinə – birinci, ilk

61-62. ƏRDOV

Dimax, 1975-ci ildə mən Balakənin Tülü kəndində işdiyəndə bi yoldaşım vardı, adı Əhmədiydi. Yetimov Şəhruddinin evində qalırdıx. Axşam oturuf söhbət eliyirdıx. Gecə mübahisəmiz düşdi, qorxmaxdan, qorxmamaxdan. Ev də qavırrıgın yanındaıydı. Şərtədəşdıx ki, hansımız qavırrığa gıdə bilərix. Evin sahibəsi vardı, yüz yaşındeydi. O, bizə öyüt-nəsiyət elədi ki, bala, gecə qavırrığa getmax düzgün döyül. Keşmişdə qavırrıxlarda Ərdovlar olufdu. Mən sorüşdüm ki, xala, Ərdov nə olan şeydi?

Didi:

– Ərdov saçı qurşağına qədər tökülən qadın xeylağıdı. Döşdəri də lap aşağı sallanır. Birdən elə oluydü ki, olar döşdərini qaldıruf çiyinnərinnən arxıyə atıylər. Kişiyənən də höj olufdular⁶⁴. Oların belinə miniydilər, oları çırpyıdilər, üzünü-gözünü cırıydilər.

Unnan sora bizi qavırrığa getmaxdan çekindirdi.

62.

Atın həvlə tühləri oluy, saçaxlı-saçaxlı oluy, çatax-çatax, üzəngi kimi. Bi gün nənəm gəliy ki, Ardov gəlif atı miniy. Nəsə, diyi, bunun belinə qırı yapışdırdıx. Səhər gördux kinə⁶⁵, bunun belində safsarı irəng, ağappax saşdı bi qız xeylağı. Minif bu atı səhərə kimi sürürmüş. Sora bunu tutuf gətirif, nənəm buna xana toxutdurur.

Diyi:

– Sən nə bilisan?

Diyi ki, heş nə, nə biləcəm? Yaxşi xana toxuyürəm.

Diyi:

⁶⁴ Höj olmaq – can atmaq, xoşlamaq

⁶⁵ Kinə – ki

– Unda gəl sən kömey elə, habı xananı toxuyax.

Xana nədi, kilimdi də. Sora qayıdıf gəlif qoyufdu xananın üsdünə. Bunun yaxasında o qədər muncux varyıdı, diyi, həddən artıx. İynə-sancax taxıylər. Sora, diyi, duruf bunu oxuyü:

Haxçada, haxçada,
Paltarım qaldı boxçada, ay ana,
Hanı mənım haxçam?
Hanı mənım boxçam?
İynəmi, sancağımı üsdümnən götürən gəlsin,
Dərdimi bilən gəlsin.

(Ay Allah, nənəm çox oxuyardı, yadımnan çıxıf).

Sora bu xanıyı ağılyə-ağılyə toxuyər. Özü də göcch şeymiş. Bi gün nənəmə diyər ki, ay nənə, mənım üreyim darıxıy, maa bi cürdəy⁶⁶ ver, su gətirim qızdarnan. Nənəm buna cürdəy verər. Cürdəynən gedər dəniz qırağına, cürdəyi salıf doldurmağ isdiyəndə qızdara diyər ki, nolar, habı iynə-sancağı mənnən götürün, əyləndə ürəyimə batar, mən suyü doldura bilminəm. Qızın biri iynə-sancağı götürər. Bu, özünü dənizə verər, qaçıf gedər. Cürdəy horda qalar. Nənəm gəlif bulara diyər ki, siz mənım qızımı hara elədııız?

Diyər:

– Belə-belə.

Diyər:

– Axı mən unun üsdünə iynə-sancağı tihmişəm ki, qaçmasın. Nə üçün bunu siz aldın,ız?

63-65. XORTDAN

Dayım gələr irəhmətdıx.

Diyərəm:

⁶⁶ Cürdəy – su qabı

– Ay dayi, məni də apar.

Diyər ki, Xortdan var. Gəlif kəlin üsdünə minif boğuy, gözdərini dakqılladıf⁶⁷. Gənə giyinərəm, diyərəm, əşi, gidim. Unda ciyimə diyər:

– Un dənə pişqa⁶⁸ ver.

Soyux vaxdı, yorğana çurğalanıf geyərəm⁶⁹. Bi vax Ay doğar, görərix ki, bi şey gəlir. Zəncilliyə-zəncilliyə, döşdəri də belə larap-lurup, larap-lurup. Gəlir, qıllı, gözdəri həblə (söyləyici gözlərini bərəldir – top.)

Diyərəm:

– Ay dayi, mən niyə gəldim?

Diyər:

– Sesinı, çıxartmıyəsənı, amandı, sesinı, çıxartmıyəsənı.

Öz-özünə ağzım-zadım uçxluyə. “Ay Allah, mən niyə gəldim?” Gəlif kəlin üsdünə minir, kəlləri boğur, kəllər anqırır. Pişqanı çalır, atır, çalır, atır, qılı od tutmur e. On dənə pişqadan bi dənə pişqa qalar axırda. Daa kişiyə hücum eliyi. Kişini boğdu⁷⁰, məni də boğcaxdı də. Ha eliyi, eliyə bilmiyi. Kəl ölür də. Biddən⁷¹ axırncı pişqada, axırncı dənədə bunun qılını od tutdu. Həblə söyə-söyə isdiyi ki, özünü suyə sala, gəlif buları yiyə. Ha çığırır, bi bədrəh⁷² sözdər danışır ki, döşdə də bələ (söyləyici əllərini sinəsinə tutur – top.), qıllı, eyvəcər. Gedif bu özünü suyə saldı, kəllərə bi qunut eliyən⁷³, gidif çatarıx. Dala baxıyıx, görax gəlirmi? Axı qılı od tutmuşdu. Geyif dayımgilə

⁶⁷ Dakqılladıf – burada bərəldib anlamında işlədilib.

⁶⁸ Pişqa – spıçka, kibrit

⁶⁹ Çurğalanıf geyərəm – bürünüb gedərəm

⁷⁰ Kişini boğdu – kişini boğdusa

⁷¹ Biddən – qəfildən

⁷² Bədrəh – pis, vulqar

⁷³ Qunut eliyən – govan, hürküdən

çatarıx. Dayim diyər ki, habına cöftə suyü⁷⁴ verin, qorxufdu. Görərəm ki, dalımdeki yorğan suyə dönüfdü, tərremişəm axı qorxudan. Dayimin arvadı mərş keçişər. Diyər ki, ho gəlsə, mən unu səkidən⁷⁵ atıf, zıpbadan yerə sallam. Dayim diyər ki, eliyə bilsən, saa nə isdəsan, alcam. O diyər:

– Aaz, Vallah, gəlcəxdı.

Daşqanın⁷⁶ iziynən gəlir. Dayimin arvadı səkidə yatır. Qapını bağliyərix. Bi də görərix bi şey gəlir, həvlə yol dağlıy. Gəlif darap-durup səkiyə çıxar. Dayimin arvadı da cannıdı, çağdı. İsdiyər ki, g..ümü qaldırım, həvlə yerə vurum. Dördüncü mərtəbədə öyü var, varıdı. G..ümü həvlə eliyim ki, biddən tərpeşif çaxım yerə. Akuşqadan⁷⁷ hamısı baxıy, qapını bağlamışix. Çıxır zincirriyə-zincirriyə, vı-vı, vı-vı, vı-vı. Arvadın üsdünə minif sıxır, həvlə at kimi. Arvat altda ölür. Dayim də diyir ki, havına mən nağarım, öldürəcəxdı köpeyin qızını. Qapını aşmağa qoymurux. Biddən yavaş-yavaş, yavaş-yavaş həvlə eliyən, zıqquadan götürüf çaxar, arvad güjdü olar. Biddən qapını açarix, arvad girər. Ho qapıyə dəyif o qədər zingilliyər, axırda çixıf gidər.

64.

Anam sağınçı işdiyidi, qavaxcılıydi də. Yeddi də uşax, yetim, ho arvadın yazıxlığını görən, daldan da tumanı havra kimi buz oluydü. Həyin qış olmuyü ki, qış ho vax oluydü. Biz qoyüf gidiydi. Öyümüzdən (havı nə qədə aralı diyim, havırdan Vədutgilə qədər) aralı qavırrıx varyıdi. Horda yolun qıra-

⁷⁴ Cöfdə suyü – cəftə suyu. Qorxan adamlara qapının cəftəsini suya salıb içirirlər.

⁷⁵ Səkidən – pilləkəndən. Bəzən pilləkənlə eyvanın arasına artırılmış yerə də səki deyirlər.

⁷⁶ Daşqanın – atın arxasına qoşulmuş qoşqunun, arabasının

⁷⁷ Akuşqadan – pəncərədən

ği da balacə-balacə dağdağannarıydı. Hordan keçəndə qavır-
rıxdan ağapbax şey çıx, dağdağanın üsdə otu. Arvat gəlif hor-
dan keçəndə dalincə qıpıl⁷⁸, çığıra-çığıra. Andışiy⁷⁹, diyi, həb-
lə, habı uzunnuxda (söyləyici əli ilə göstərir – top.) tühləri va-
riydi. Ho arvadı habı asfaltın qırağındakı fermiyə kimi qovuf-
du. Arvat xəsdələnif ölmaxdan qutardı. Havı Əsməlin qızı Əs-
mayənin qəynatası aparıf, arvada çay, çörey yidirif, zornan ar-
vadın dili açılmışdı. Anam diyi, dişdərini elə şakılladıydı, iki
yana cırılıydı üreyim. Nəsə, arvada bi yirmi-otuz iynə vurul-
du. Ho vəziyətə düşdü.

65.

Anam ala qarannıxdə Möösünnən fermiyə gidiymiş. O,
su sulamağa baxıfđı, bu sağına. Həmişə bu tez gidifđi, mal-
qaranı sekinniyifđi⁸⁰. At da yaman bilən şeydi də. Qavaxda nə
var, nə yox, hunun hamsını biliy. Bivaxd, diyi, at timtih deyə-
nif qulaxlarını qaldırdı. Dəə Möösün maa heş nə dimədi. Di-
dim, diyi, noldu yərəf⁸¹ havı.

Didi:

– Heş nə. Atdı də, ülküfdü⁸².

Qavaxda duruymuş yiyəsi ölmüş Xortdey. Nəsə də, biz
gidiyix, o da yavaş-yavaş gəliy. Gəh elinə daş alıy, gəh bilmi-
yisanı, nağarıy. Getdix, diyi, ho fermiyə çatan vaxı, qavır-
rıxdan keçənnən sora bi dənə habı boydə daşi (söyləyici yumru-
ğunu göstərir – top.) şarakqadan atdı. Daş atdı, amma, diyi,
tutmadı. Ho gözümüz görə-görə qavırriğa girdi.

⁷⁸ Qıpıl – cum

⁷⁹ Andışiy – and içir

⁸⁰ Sekinniyifđi – rahatlayıbdı

⁸¹ Yərəf – görəsən

⁸² Ülküfdü – hürküb

66-94. CİN

Cindili boyü balacə, özü də Əzreyil kimi işdiyən adamnara diyilər. Fırıllağı, bijdığı çox olan, hər şeydən baş tapan adamnara Cindili diyilər.

Biz uşax olanda o qədər danışıydilər ki, Yuxarı Məhlədən kimisə Əsgərin daşqurasına apardılar, Şin çayinnən keçirdilər, Kölgə Quvaxlara apardılar. Oralar qədim Cin məsgənnəriydi. Cin xaraba yerrərdə çox oluydu. Öyü boş qoyuf gidiydilər də, lap çox oralarda oluy. Una görə diyilər ki, öyü boş qoymax olmaz. Lap qədim öylərdə oluy. Oranın sahibi bilinmiyi, hora Cin yiyələnifdi diyilər.

Qadamnan soruşydux ki, habı öyü kim tikifdi? Diyirdi, bilminəm. Atamın da öləndə bi seysan yaşı variydi. O da atasınnan soruşmuşdü. Atası da bilmiyidi. Diməli, lap qədim öylərldi. Bizdə, Gönühdə çox öylər helədi. Ulu babalarımızdan qalıfdı. Oların ruhu, nəfsi gəliy horalara. Gecə yatısan, larap-tarap-turap sesdər gəliy.

67.

Mən aynənin qavağında yatmışdim, axı hora işıx düşüydü. Gecənin yarısı oyəniyəm ki, üsdümə nəşə minifdi elə bil. Özü də tez-tez helə oluyəm. Heç olmasa, iki günnən bir. Sora öydə danışdim. Ciyim üsdümə sancax vurdu. Başimin altına güzgü, bıçax, tuğun⁸³ qırığını qoydu. Amma mən soralar dəə qorxuf horada yatmadım. Helə olanda başın altına quqal⁸⁴ da qoyülər. Özü də bi bizim öy yox, çox öy heleydi. Çəmən bacimgilinki də heleydi. Bi ağır öyüydü ho öy. Bax, yaşıydilər-yaşıydilər, biddən

⁸³ Tuğ – ev süpürmək üçün istifadə olunan süpürgə. Tuğu sucuq yerlərdə bitən qamışın çiçəklərindən bağlayırlar.

⁸⁴ Quqal – kiçik çörək. Quqalı, adətən, kiçik yaşlı uşaqlara yapırlar.

altı ay öy boş qalıydı. Köçüf Qarasova gidıylər. Adam yaşıyif sora buraxıf gidıy ha öyü, unda gəlif ziyələnıylər. Hoların bi hündür öyü vardı. Horda dünyasında yata bilməzdın. Gecənin bi vaxı görüydun, kü, bi küñşdən qırmızı giyimni arvat çıxdı, birinnən bi gelin çıxdı. Səfyə bikəm rəhmətdıx (Çəmən bacimin qəynəsi⁸⁵) o qədər danışıydı, adamı vahimə basardı. Çıgırıylər, qaldırıydılər, üsdun, a miniylər, yuxluyə bilmıyısın. Oyənəndə çox ağır, üzgün durusan. Qədim öylərin hamısında var.

68.

Bi qonşümüz varyıydı, həyin rəhmətə gidıfdı. Bunun bi xəsyəti vardı. Gecə yatırdı, bunu nəşə çaarırdı yuxuda. Dururdu, helə gidirdi. Buların da horda çoxlu zoğal ağaşdəri var. Adətən, zoğalın yanında Cinnər çox olur. Görür ki, yaxın bi adamı unu çağırıy, amma əslində Cindi ha. Yaxın adamın simasında hunu çaarıy. Gidənnən bi az o yənə qaçif çağırıy, gənə bi az da o yənə qaçif çaarıy, helə-helə lap uzağa aparıy. Dömüt⁸⁶ diyılən yer var (çeylax, sel-zad gələn yerdı, Qaranıx Dömüt diyılər), hora kimi aparar bunu. Getirif qavağına yımax-zad qoyər bunun. Biddən yadına “Bisimillah” düşər, diyənnən ayılıf görər ki, Dömütdədi, oturufdu, qavağında mal peyini. Özü də tehdi, yanında heş kes yoxdu.

69.

Bala, cinnər hər yerdə var. Adicə yerə su tökəndə gereh “Bismillah” eliyəsan. Suyü töküf oları yandırarsan. Günbatannan sora gereh ayağın, ı hara qoysan, “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim, ənzübillahi himinə şeytan rəcım” diyəsan.

Yerə ağaş vurusan, diyirəm, a bala, beh vurma, birinin başını, qolunu, qıçını yaralıyərşan, sora özün, a təsir eliyər.

⁸⁵ Qəynəsi – qaynanası

⁸⁶ Dömüt – Baş Göynükdə dağ

Qəynər süyü yerə atma. Cinnərin balalarını yandırarsan, olar da sənın, balanı, özünü yandırallar. Bələ şeylər var.

Sora rəhmətdix Çolax Həsəni (Qarasovda işdiydi də) Muxdar dayinin sesiynən tarvaldan düşürüf, aparıf findıxlıxdə bunu nə qədər oynədəllər, çalğıynən-zadnan, əməlli-başdı. Bi vaxı o qədər oynuyər, ölümçül halında “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” dilinə gələr. Diyər: “Ay, mən gəlif hara düşmüşəm?”

Səni o qədər oynədər, oynədər, partdıyif öl də bilərsən.

70.

Mənim bacım Şəfiyqa ramka⁸⁷ sürəndə axşəmüsdü, gecə qalıfdı. Bunun yaanda qonşusu olar Rüksarə adında. Bi şey çıxar onun qavağına ramkanın üsdüynən, burdan ora upbanar, ordan bura. Bi də gördüm diyi, qız qışqırıy:

– Ay Şəfiyqa, ay Şəfiyqa.

Getdim ki, diyi, bi qırmızı, balacə şey burdan ora, ordan bura upbanıy.

– Ay Şəfiyqa, ho nədi?

Didim diyi:

– Bismillah-ir rəhman-ir rəhim.

Ho deyqa gözümüzdən itdi. Amma gereyh “Bismillah” dimiyəsən. Hunda ağzın,ı eyillər. Gereyh “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” diyəsən, ki, gözün, nan itə.

Ədəti⁸⁸ adamnar kimi şeylərdi xırda-xırda eli, ayağı, umburu⁸⁹ başı, siri-sifəti, insan formasında görünüy də san, a. Giyim-kecimnəri də ki, həməşə qırmızı oluy. Olarınkı qırmızıynəndi, balacə qırmızıpapax-qırmızıpapax şeylərdi.

⁸⁷ Ramka – tütün qurutmaq üçün istifadə olunan dəzgah

⁸⁸ Ədəti – həqiqi

⁸⁹ Umburu – yumuru

71.

Bi dəfə partalım⁹⁰ itmişdi. Axdarıf qıçəlıxdan⁹¹ tapdım. Didilər, guyə cinnər aparıf atıflar. Partalı qoyəndə gereh “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” diyif qoyəsan, yerinə. Unu o məment götürüylər ki, partalı çıxardıf Cinin üsdünə qoyüf çıxıf gidıfsan, də, olar da götürüf çıxıf gidıflər. Amma “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” diyif qoyəsan, qaçəllər.

72.

Bir günü bi arvat xana toxuyü. Bu, hər savax duruf düyün açar, hər savax düyün açar.

Dəər:

– Ay Allah, kim mənim xanamı belə dolaşdırır?

Bi gün bi baba⁹² gələr, diyər:

– Ay nənə, bilisan, nə var? Dəər ki, hunu eliyən Cindi.

Ala⁹³, san, a qır verim, oturduğun, yerə sürt, yapışsin qalsın.

Nənə oturduğı yerə dəyirmi qırı sürtər, Cin yapışif qalar. Savaxnan gəlif görər ki, bi şey xananın qavaanda dişini ağarda-ağarda oturufdu. Bu dolaşdırıfdı də bunu. Bunu tutar.

Dəər:

– Nə sənətın, var?

Dəər:

– Mən san, a bi sənət öyrədim, məni burax.

Dəər:

– Nə sənətın, var?

Dəər:

– Mən xamır yoğuruyəm.

⁹⁰ Partalım – paltarım

⁹¹ Qıçə – bitki

⁹² Bi baba – biri

⁹³ Ala – al

Gidər, qollarını çirmiyif xamırı yoğurar.

Dəər:

– Mən cavanam, mənim nişannım məni gözdüyü, nolar, məni burax.

Arvadın buna yazığı gəlif bunu buraxar. Xamırı da bişirər, xamır qutarmaz, bişirər, xamır qutarmaz.

Dəər:

– Ay Allah, bu nətəəri işdi mənim başıma gəlifdi?

Xamır da aşif-daşır. Nəsə, arvat başına-gözünə döyündə, bayax irəhim eliyif buraxdığı qız bajadan baxıf diyər:

– Ay nənə, ay nənə, sənın, xamırın, aşif-daşır. “Bismillah” elə, unnan kəs. Xamırın unda qutarcaxdı.

Arvat diyi, “Bismillah” eliyif xamırı kündəliyündə görüfdü ki, xamır qutardı. Diyi, xamırı kəsməx Cinnərdən qalıfdı.

73.

Bi atın beli həməşə yara olarmış minilif sürülmaxdan. Ha eliyəllər, sağalmaz. Bi günü, gənə bi baba diyər ki, bunu Cın minir. Alın, belinə qır yapışdırın. Atın belinə kim minirsə, üsdündə gəlcəxdı. Qırı töküf yatıllar. Savaxertə görüllər ki, kukla kimi bi qız atın belində irişə-irişə gəlir. Unnan nə qədər muncux qalıfdı. Nənəm düyünçədə saxlıyirdi. Cinnən qalannardı diyidi.

74.

Aşağıda bi Züleyxa diyən arvat varidi. Gecənin bivaxı bunu alladıf aparıylər şeylər ki, gəl, sahiyə gidiyix (Həyin də ho arvat yaşıyi, doğsan dörd yaşı var). Gecənin bivaxı ayağına bərətkən topu⁹⁴ sarışər, ayilər. Hordan gidif gecə kimisə çağırar ki, mən həvlə azışmışəm⁹⁵. Gecə gəlif məni çağırıldar ki,

⁹⁴ Bərətkən topu – böyürtkən kolu

⁹⁵ Azışmışəm – azmışam, çaşmışam

sahiyə işə gidıyıx. Sən də gəl. Heş nə, eynini-başını giyindirif, aparıf oğluna təhvil verdilər. Alt paltarında gəlifdi bu.

75.

Atı ağıla salsan, gereh atın quyruğunu özün, düyəsan. Düyməsan, gəlif atı miniylər. Ey... yoruylər saçını-zadını, bi də səhər duruf görüylər ki, atı ter-su aparıfdı gidiy. “Bismillah” eliyif quyruğunu düyüf gereh⁹⁶, unnan sora ağıldan çıxasən. Düyməsan, olar gəlif özdəri düyü.

76.

Bizim habı qonşuluxda Avarmıxlı oolu Üseyñ diyilən kişi var. O, Qarasovda olanda gecə gəlif yatan yerinnən aparıflar ki, dur gidax, filan yerə. Özü gidəsidi hora, hindi intaası bunu özü bilmiyəñ şeylərdi də aparıy. Gecə aparıf bunu bir hündür ağacə çıxardıylər. Olar da hunuynən çıxıfdılar ağacə. Nəsə, səhər açiliy. Fikirrəşiy ki, ağac hara, mən hara? Ağaşdə kişi savaxı açıfdı. O yənə, bu yənə baxıf görüy kü, heş kim də yoxdu. Yatdığı bina qalıfdı uş kilometr aralıda. Bi söyüt ağacinin başinə kişini çıxardıf qoyüf gidıflər.

77.

Bizim kətdə Ağəli diyən kişi vardı. Öylərinə gidiymiş. Meçit başinə çatanda görüy ki, qırmızı partallı qız uşağı ağlıyi horda.

Diyi:

– Bala, kimin qızısənı?

Uşax ağlıyi, heş nə dimiyi.

Diyi:

– Gə gidax bizə, gecə yatax, səhər ertə duruf atanı-ana-nı axdararıx. Görax kimin uşaasənı?

⁹⁶ Gereh – gərək

Uşaan qolunnan tutuf öylərinə aparıy. Gidif öylərinə çatanda, dokqazda uşax diyi ki, məəm qolumu burax, it cırımını atcaxdı⁹⁷. İçəri girənnən buların da bi bed iti oluy, yəəsiin üsdünə upbanıy. Upbanannan bu, qızın elini buraxıy. Qız yox oluy. Qız yox olan kimi it də kişiiin üsdən duruy. Ayağa duruf görüy qız yoxdu, it də bööründədi. Bunnan xəsdələrif nə qəddə vax xəsdəxanalarda yatıy. Ho uşax Cin olufdu də.

78.

Yuxluyən vax aparıy. Şok vəzyətinə salıf, çaara-çaara aparıy. Toyə aparıylər, özdəri çalan. Yimax qoyülər. “Bisimillah” eləsan, holar yoxa çıxıylər, ya da ho qavdan tutuf “Bisimillah” eləsan, ho qav qızıl qavdı, helə elin,da qalıy. Amba, diyi, sora san,ə ömrü boyü dişdix⁹⁸ vermiyilər ho qavı sənnən qəytərif alana kimi.

Həqiqi olmuş əhvalatdı. Bi yaşdi kişi olufdu. Buna heş dişdix vermiyifdi holar. Gündə toyə aparıfdılar, çalıfdılar, eliyifdilər. Bi günü gənə bunu alladıf aparıfdılar toyə. Qavaana getirif dolma qoyüfdülər, aş qoyüfdülər. Sora diyifdilər ki, ho qazannarda yaxşi yimaxlar var. Sənni, aşbazdıxdan başını çixıy. Dur, sən töh, hamımız yiyax. Bu kişi də duruf “ya Bisimillah” diyif həvlə qazannan tutufdu. Qazan da yekə qazan olufdu. “Bisimillah”dan sora görüfdü, nə toy var, nə adamnar, elində qazan qalıfdı, yimax-zad da yoxdu. O yənə baxıfdı, buyənə baxıfdı, diyifdi, məni cinnər getirifdi, mən qazanı vermicam. Öyə gəlifdi. Öyə gələn kimi nə gecəsi olufdu, nə gündüzü. Başini palaza qoyən kimi üsdə hücumə çekifdilər:

– Ver qazanı.

⁹⁷ Cırımını atcaxdı – parçalayacaq

⁹⁸ Dişdix – dinclik

Gənə “Bisimillah” eliyif durufdu. Nə ayəmnər⁹⁹ helə olufdu. Buun gecəsi, gündüzü olmuyüfdü də, yuxluyə bilmiyifdi heç. Görüfdü kü, dəə işin orası döyül. Bu, günnərin bi günü diyifdi ki, veriyəm də. Qazanı alannan sora kişidən el çekifdilər.

79.

Cin tutufdular. Görüfdülər ki, bi dənə qocə arvatdı. Qocə diyəndə ortaqrərl¹⁰⁰ arvatdı. Bu öy yəəsiin də balacə qızı olufdu. Cinə sancaxları vurufdular ki, qoy qaçə bilməsin. Öyün işdəriin hamsını buna gördürüfdülər. Bi günü qonşüdə toy olufdu. Hamısı yığışif toyə gidifdi. Uşaa da bu arvada taşbirif¹⁰¹ gidifdilər ki, buna da bax. Bi dəfə bu uşax arvadın üsdündə sancağı qurdalıyifdi (Cinin üsdündə). Qurdalıyən kimi bu diyifdi ki, aç hunu. Özü açə bilmiyi, diyi. Uşax sancağı açən kimi arvat dönüf olufdu Cin. Partal yumaa su da qoyüfdü. Partal yüməx da taşbirifdilər buna. Cin də uşağı aparıf odun əvəzinə partal süyünün altına başını soxufdu. Sora da gidifdi toyə, uşaan anasının yaana ki, partal süyun, qəyniyi, uşax da yatıfı. Get öyə, diyif itifdi. Arvat tez gəlifdi öyə ki, görax nolufdu? Görüfdü ki, uşax partal süyünün altındadı. Su qəyniyi, uşağın da yarsı yanıfı.

80.

Allah, diyi, başərmiyənnəri Cinin öhdəsinə tulluyü. Diyi, get, sən nə başərisan, holarnan elə.

81.

Diməli, bi günü öz anamıza uşax olar, yatar də. Yoldaşı də olmaz öydə, uşaxlarnan teh yatar. Buna tezə uşax olan

⁹⁹ Nə ayəmnər – nə qədər vaxt

¹⁰⁰ Ortaqrərl – orta yaşlı

¹⁰¹ Taşbirif – tapşırır

vaxd olar. Bi də, diyi, bi bişiy aynədən baxıfıdı düz anamızın gözünə, üz-gözünü eyif baxıfıdı. Baxan kimi horda çalınıfıdı ciyim. Çalınan kimi ağırıraşıfıdı də, dili də tutulufdu. Bunun atalığı olufdu (İslam baba diyirix biz), Şotavarda. Ho gidif şəhərdə kitav aşdirıfıdı buna, bi mollıyə. Mollıyə kitav aşdirən kimi diyıfıdı ki, bu qorxufdu. Bişiy şeklində Cin unu qorxudufdu. Həyin habı kitavı mən açif “Bismillah” diyən kimi uun dili açılcaxdı. Gidif soruşərsənı, özunı, da qorxma, yaxşı olcaxdı. Una kitav aşdirif, dua-zad yazdırannan sora bu gəlifdi bizə. İslam baba qapıdan girən kimi ciyim duruf palazda oturuf, diyıfıdı ki, eh, nətəəri hüngülləşdim¹⁰². Dua içəri girənnən ciyim dirilıfıdı. Amma orda kitav aşdirənnən diyıfıdı “ox, Allah” eliyif gözünü açıfıdı. Ho duanı-zadı verənnən sora, nə qədə vaxdan sora durufdu ayağa.

82.

Molla Yaqufgilin anası olufdu, Fatma qarı. Bu, hər gün öydə teh yatıfıdı. Həməşə “Bismillah” eliyif palaza girıfıdı. Olar da gəlif diyidilər:

– Pısimı yi.

Ho, diyi, işığı qaraldıf yatannan göz görə-görə qəyidif işığı yandıırıydilər. Bi qırmızı partallı qız, bi dənə də qırmızı partallı oğlan qol-qola tutuf ühdən¹⁰³ çıxıf gəliyidilər, hər gün qocə qarının üsdünə də. Ağzına g...dərinı qoyüdülər uşaxlar. Arvadı o qədə incidıflər, sıxıflar, sıxışdırıflər ho iki uşax. Arvat qanın-terin içində, dəə ölən mamentdə duruf “Bismillah” eliyən kimi diyıflər:

– Pısimı yi.

¹⁰² Hüngülləşdim – yüngülləşdim

¹⁰³ Ühdən – yükden

“Pısınımi yi” diyə-diyə gənə işığı qaraldıf ükə girifdilər hər gün. Həməşə ho qarı danışıydi ki, ho iki oğlannan qız məni öldürüy.

83.

Çiçəh qarının danası itər. Gecə yolnan gələr, vaxsızdı də. Gələr, gələr, gələr, malın çövərinə çatanda bi bişiy balası “miyo”, “miyo”. Qarını alladar. Çiçəh diyər ki, habı bizim öy-əşih dolu keseyəndi¹⁰⁴. Bişiyi qoyər eteyinə, güyə ki, aparıf gidiy. Bişih miyilliyər, Çiçəh diyər:

– Kiri¹⁰⁵, yəən, ölsün.

Çiçəh gidər, eyy..... düz İsitmə bulağın¹⁰⁶ üsdəki uçürümə dirənər. Hunda Ay doğar, yoxsa Çiçəh dərən divində olcaydı. Bivaxı görər, ədə, dağ, dərə. Eteyində də bişih-zad nə geziy. Camahat da meşəl-zad¹⁰⁷ düzəldif bunu axdarar. Gəlif görəllər ki, uçürümün üsdə deyənifdi.

– Aaz, habırda narısanı?

Diyər:

– Heş nə. Bi bişih tapbışdim, o da məni getirif habra çıxartdı.

84.

Bi dəfə çəltiy ekiydıx. Məmədalı didi ki, axşam məni aparıf gidiydilər.

– Ədə, nətəri?

Didi:

– Gah orda çarıydilər, gah burda. Bivaxı diyi, məəm qavağıma at gəldi. Ata elimi uzananda məni çəhdilər, qoymə-

¹⁰⁴ Keseyəndi – siçandı

¹⁰⁵ Kiri – sakit dur

¹⁰⁶ İsitmə bulağı – Baş Layısqı kəndindədir.

¹⁰⁷ Meşəl – məşəl

dilər minim. Nəsə, diyi, bivaxı “Bisimillah” eləmişdim, gördüm kü, heş nə yoxdu.

Hindi Cin hodü, bala, şeytandı.

85.

Çılıpax şeylərdi, məzəli şeylərdi, həblə quyruclu, vahiməli şeylərdi də. Adama da oxşamır, habı xırda meymunnar olur, opbanır oynə-buynə. Helə şeylərdi, qırmızı tuman, gəlif belin₁a yığılıylər, nağara çalıylər. Nə bilim, çıxıf belin₁ı tafdıylər. “Bisimillah” eliyisan₁, olar sənın₁ ağzın₁ı eyillər. “Bisim, bisim” eliyilər. Yanın₁da adam olsa, hiss eləsə ki, sən qanın-terin içindəsan₁, boğuluf ölüsan₁, amma çıxa bilmiyisan₁, səni hordan dartıf qırağa çıxartsa, ya dilin₁a Bisimillah gəlsə, canın₁ı qutardı.

Cinnər qırmızı finkalı¹⁰⁸, gödehboy şeylərdi, quyruclu. Həmən ho biddən gəlif beynin₁a giriş də.

86.

Biznən ova gidən yoldaşın biri didi ki, Bırqaş yaylağında, orda lap yekə daş var. Biddən ova-zada getsan₁ız, o daşın altında qalmıyın₁.

Didim:

– Niyə?

Didi:

– Ho daşın altına şeylər yəələnifdi.

Bırqaş yaylağı ov məsgəni olan yerdi. Həmin yerdə tap¹⁰⁹ var. Yekə tapdı. Havı tala də. Talada öy boydə yekə daş var. Uun altına girif yatıllar. İmenni bu belə şeylər, Cin, Şeydi, belə şeylər ən çox ağac olan yerdə, qəyəli yerrərdə, vərənə¹¹⁰ kimi

¹⁰⁸ Finka – ayaqlıq

¹⁰⁹ Tap – dağın yuxarısındaki böyük, düz yer

¹¹⁰ Vərənə – viranə

yerrərdə oluy. İnsan olan yerrərdə bi helə olan şey döyül. Hər şey insannan qorxuy.

87.

Mənim həməşə atım olufdu. Qara at olufdu. Buları həməşə mən ağıla bağlamışəm. Diyilər ki, sizin, ağıla şeylər yəhlənifdi. Həməşə atdarı, məsəlçün, gidif saçini yooran görmüşəm. Saçini elə bil ki, qız saçi kimi yoorur, üçünü də düyür. Atnan höjdü nəsə. Həm də ho yooran saçi açə bilmirsən, a kişi, nətəri yooruysə. Qız saçinə nə var ki... düyünü açısən, balacə sirkəliyən kimi açılır. Amma bunu aşmax qeyri-mümkündü. Gereh kesif atasən, Helə yoorüy ha.

88.

Gönühdə Damba addı bi qız var. Tıs Musaan qızıdı diyir. Vedrələri qoyür zoğalın altında, su getirəndə dədəsi çaarıy də. Səhər-səhər vedrələri axdarıy, tapbıy. Biddən yadına düşüy kü, zoğalın altında qalıfdı, sora da yadınnan çıxıf götürmüyüfdü. Gidif görüy kü, oyy, vedrələr ezih-üzühdü. Yerdə də ocax qalanıfdı. Cinnər vedrələri o qədər döyüfdülər ki, vedrələr ho vidə düşüfdü.

89.

Çəmən xalamın qəynatası Məmətasılğilin köhnə öyləri varıydi axır¹¹¹. Öy də lap köhneydi ha. Allah biliy, hansı nəşildən qalmışdı. Biz yatdıxmı başdıyidi, diyi, öydən cürbəcür sedər gəlmağa. Sora elə bil ki, öyün bütün taxdalarını söküylər səhərə qədər. Öyün altında da ağıl olufdu. Ağıla da iki dənə at bağliyimişdər də. Atdar da ağılı dağıdıylər gecə olanan. Sora diyi kimsə çaarıy:

¹¹¹ Axır – axı

– Ay Çəmən, ay Çəmən.

Qəynatası axırda bezif busufdu, görax, habı nə olan şeydi də, atdar da qan-terin içində. Busanda görüfdü kü, qırmızı xələtdi, balacəboy, qırmızı hörürlü şeylərdi. Burunnarı da uzundu. Özdəri də həməən öyün uşaxlarının addarını sayif nə-sə danışiylər. Bu kişi də elə bilifdi ki, qonşünün uşaxlarıdı. Həmin uşaxların adını çekifdi ki, ədə, naarisin,ız horda? Niyə atın üsdünə minifsın,ız? Kişi ad çekənnən bular düşüf qaçiflər. Gəlif görüfdü kü, atın yalını da, quyruğunu da elə qeşeh hörüfdülər ki ho şeylər. Çəmən xalam ho hadisəni sora gəlif anasına danışifdi. Anası da diyifdi ki, Cin piri var ha, ziyarət. Həmin ziyarata nəzir ver. Həmin Cin pirinə nəzir çıxannan sora dəə deyənifdi holar.

90.

Sabirin anası danışiydi ki, bi kişinin atı oluy, bunu miniy nə-sə. At pis gündə gəliy öyə. At oyən-buyənə vurnuxuy. Atı çöldə hörürlüyüf gəlifdi də. Kişi atı getiriy öyə. Səhəri atın çulunu qırrıyif belinə qoyər. Axşəmüsdü at öyə gələndə görəllər ki, atın belində safsarı, pinti saşdəri olan, eybəcər qız oturuf, dişdəri ağarda-ağarda gəliy. Gəlif kişiyə çatanda diyi:

– Hi-hi, hi-hi, dayi, mən gəldim.

Kişi diyi:

– Qələt elədin, axmağın biri, axmax.

Getirif buun üsdünə iynə taxif nə qədəsə vax işdədiylər. Sora uşağı alladıf iynəni çıxartdırif qaçif gidiy.

91.

Cindi, Haldı yaman ağır oluy. Gereh üsdünə minəndə “Pisimillah” dimiyəsan,. Unda diyi: “Bısimı yi, bısimı yi”. Gereh ya “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” diyəsan, ya da diyəsan, : “İynə geti, bel geti, bıçax geti” diyəsan, unda qaçiy.

92.

Bi arvat Cin tutar. Buna iynə batırif hər işini gördürər.
Uşağa diyifdi:

– Habırdeki iynəni çıxart, san, a oyuncax verim.

İynəni çıxardannan sora diyifdi ki, arvada:

– Məhlən, nən zibil esgih olmasın, çəpən, da da su tapılmasın.

Xalamgil diyi ki, həyin də məhləən ortasında bi topa zibil, nə qədə də su alıylər¹¹², gənə çatmıy.

93.

Bizim bi Qəfər əmimiz olufdu. Dirniyini¹¹³ suluyə bilmiyifdi. Nə qədə çavalıyifdi, dirniy suluyə bilmiyifdi. Bi gün də acığı tutuf, küreyini yerə çaxıf gidifdi. Soram Cinnər küreyi alıf gidif, diyi, uun dirniyini suluyüfdü. Guyə, rəvayətə görə, helə danışıylər. Bizim yeşimizdə olan işdər döyül holar.

94.

Bi molla yatıy. Yuxuda görüy kü, gəlif buna diyilər ki, biz toy eliyirix, sən də gidax zaks kes. Bunu aparıf gidiylər yuxuda. Molla da gidiy yuxuda, görüy oynuyülər, eliyilər. Mollıyə yimax-zad getirif yidiriylər. Sora diyilər ki, hindi sən dur, kəbin kes. Bu, kəbin də kesiy. Bizdə, diyilər, kəbin kesilənnən sora halva qatıylər, sən halva qatmalısan. Bizim işimiz var, biz oynuyürux. Mollıyə getirif veriylər badyəni, bööründə də halvıyə tökülən şeylər də. Molla badyəni götürüf isdiyi ocağa qoysün, “Bisimillah” diyi. Oyənif görüy elində qızıl badyə. Sora bu, güvənə-güvənə¹¹⁴ diyi ha, diməli, mən Cinnər diyarına düşmüşəm də yuxuda. Sora saxlıyi iki gecə,

¹¹² Alıylər – alırlar, gətirirlər

¹¹³ Dirniyi – dirriyi

¹¹⁴ Güvənə-güvənə – sevinə-sevinə

üş gecə. Bunu Cinnər qoymuyü yatmağa, “qavı ver” diyə ha-
ray eliyilər. Axırsı diyi, yatmıcam də, yuxlamıcam. Nəsə, çox
adam diyi ki, bes səni boğuf öldürcaqlar ver qavlarını.

Diyi:

– Bes nətəəri verim?

Diyi:

– Gecə yatanda sən dinə, gəlın, götürün, amanatın,ızı.
Helə dinə, qavı da böörun,a qoy yat, hunda gəlif götürcaqlar.

Kişi də helə diyif gecə yatıy, səhər duruf görüy qav yoxdu.

95-102. CİN TOYU

Kiçih uşağam. Özümüzün də iki dənə camışimiz var.
Axşəm camışdər gəlmədi. Gidif axdarası oldux. Ho vədə hab-
raların hamsı vərəneydi. Qəzənfərin öyü də at-eşşey girən və-
rəneydi. Burdan (əli ilə dağ tərəfləri göstərir – top.) başuxarı
da helə mal örüşüydü. Biz getdix dədəm rəhmətdixnan Soox
bulağı, şeyi axdardix. Qəyidif gələndə ho öyün qavağınnan
keşməliyix (Olan şeydi ha. Mən özgə görəən diminəm. Özüm
görəən danışiyəm). Öyün də qapısı yoxdu, aynələrində iki-üş
dənə sınıx aynə varıydi. Gördüm, horda habı boydə şeylərdi
(əli ilə göstərir – top.). Hamsının da başında ağ tesey¹¹⁵ var.
Bax, vijdan hakqı, hindi də gözümün qavaanda duruy. Bi
nağara-zurna var, bi çal-çağır var. O zurna elə sesdəniy ki,
həvlə nətəər. Ho ortada balacə şeylər elə oynüyü, nətəər.
Deyəndim həvlə. Atam qolumnan tutufdu. Uşağam, qorxaram
diyif də. Mən deyənmişəm, tamaşə eliyirəm. Atam “gəl də,
gəl də” diyə-diyə dartıf apardı (Baba diyidim atama).

Didim:

¹¹⁵ Tesey – təsək

– Baba, içəridəki toyü görmüyüsan,mı? Uşaxlara bax, nə cür oynüyülər. Gə biz də hora gidax.

“Gəl, gəl” diyif, qolumnan tutuf yelli-yelli¹¹⁶ apardı. Öyə gəldim, hələ də ho zurna-nağara məəm beynimdə duruy.

96.

Qonşümüz danışıydi ki, kişi müharibiyə gidifdi, məəm də qucağında bi uşax var. Öydə yatıydım, diyi. Bi də, diyi, məni çaarallar (Yatdığı yerdən, nə bilsin). Çağırif çıxartdılar, duruf gidər giyinif-eliyif. Gidiyəm, diyi, amma bilminəm, nə var, nə yox. Gethaget, gethaget. Yaxşı üzüm ağacımız variydi. Üzümnər kəlləmə, ağzıma-zada deyir, bilminəm. Amba qavaxda toy var, çala-çala gidiylər. Gidif, diyi, ho toyə çatdım. Çatanda gördüm, diyi, hamının qavağında boşqafda dolma var. Mənim də qavağıma qoydülər ho dolmadan (Lağa qoyüf gülüydux arvadı). O diyi, yi, bu diyi, yi. Bivaxdı ağaşdəki üzüm giləsi tapbadan üzümə, ağzıma deydi, ayıldım. Dolmanı ağzıma çatdıra bilmədim. Baxıf görüncə nə? At peyini. Boşqava qoyüf arvada yidiriymişdər. Hindi yiseydi, arvad özdərinə qoşülüf getcaydi də. Ayilif görüncə nə? Gecənin yarsı, baxcənin ayağı. “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim, bismillah-ir rəhman-ir rəhim”, ağılyə-ağılyə gəldim ki, Rəşid də beşihdə cırıma çekiliy¹¹⁷. Didim diyi, Ay Allah, bi adam bilsə diyər, gelin gecənin havvaxdı¹¹⁸ hara gidifdi, şərriyəllər də. Bi kes də bilmədi. Gəlif uşağı da kiridif, beşiyin qırağında ağılyə-ağılyə oturdum. Baldızı gələr, arvat diyər ki, məhlənin qavağında zurneynən toy çalıydilər. Getmişdim diməz. Məni çarıydilər oynəmağa, düşmədim. Ho nolar? “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” eləmişdim, dağılıf getdilər.

¹¹⁶ Yelli-yelli – tez-tez

¹¹⁷ Cırıma çekiliy – Bərkdən ağlayır.

¹¹⁸ Havvaxdı – bu vaxtı

97.

Sən₁ın sözün₁ün qüvvəti (mətni danışan söyləyici digər söyləyiciyə müraciət edir – top.) biz axı Eyri qırağına¹¹⁹ gəlmişix (Biz sifdə hora düşmüşdux). Ədə, bi də, gecənin bivaxı bi zurna-nağara çalınıy, talampa-tulam, talampa-tulam, talampa-tulam (Ziyarat haqqı, olmuş əhvalatdı). Axı ho vax danışıləndə eşitmişix ki, Cin, Bisimillah toynən, nağareynən gəlif adamnarı aparıy. Didim, görax uşaxlardan hansını durquzum? Toy sesi eşidiymi diyə. Didim, yox, uşaxları heş durquzarammı? Cavandı də, tez çalınar. Heş nə, qapını aşmışəm, “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim”, toy sesi gənə çalınıy. Didim ki, qoy bi “Əlhəm” oxuyüm. Oxuyüf didim ki, Cinnər, sizə bağışdiyirəm. Diyif, gəlif yatdım. Hunuynən də toy sesi kesildi. Səhərdən də irəhmətdiğə gəlif didim ki, gecə Cinnər gəlmişdi uşaxları aparmağa, “Əlhəm” oxuyüf dala qəytərmişəm. O da gəlif qardaşımə didi ki, Bayrəm, gidif hər gecə Nazilənin yanında qalısən. Biz yığışənə qədər Bayrəm gəlif biznən qaldı.

98.

Bacanağım Hüseyini şeylər alladif aparıflar.

– Hüseyin, Hüseyin, ə, düş habra gəl.

Gördüm kü, İdris çağırıy. Çıxdım ki, İdris yoxdu, sesi də oyənnən gəliy.

– Ə, bi deyən görax.

Get-gedə uzaxlaşiy. Didi ki, səni toyə çağırmağa gəlmişəm. Baxdım gördüm ki, nağara-zurna, bizim məhlənin hamsı hordadı. Umar kişi, Qulu, mənim qardaşım. Didim, Bismillah-ir rəhman-ir rəhim. Gördüm, nə toy, düz Qaraşım oğlunun döngəsinnən¹²⁰ çıxıf, Aşağı Tapa¹²¹ gəlif çıxmışəm. Üş dənə

¹¹⁹ Eyri qırağına – Əyri çayının sahilində

¹²⁰ Qaraşım oğlunun döngəsi – Qarasovda yer

hənd¹²² keşmişəm. Göynüyün sərhəddidi. Ay aman, ay dad. Cinnər, fərişdələr alladıf aparıflar kişini. Olar ən çox üreyində qorxu olan adama, sora yolunu azan adama irasd oluy. Olara Cin, sora Vəsvəsə də diyilər.

99.

Malımız bağda qalar. Yeznəm gidər bunu axdarmağa. Yeznəm gecə gəlməz. Gidəllər bunu axdarmağa. Görəllər ki, bağın bi gözəl yerində, göy çəmənində bi toy var, ərəsət¹²³. Çalıylər, oynuyülər. Mənim bu yeznəm də oynüyü. Diyər ki, ay qardaş, nətəri girax hora? Böyüü diyər ki, “Bismillah” eləsax, dağılcaxdı. Həvlə diyi, elə oynuyülər, elə çalıylər, həvlə nətəri.

Diyi:

– Vallah, məəm yeznəm cinnərin toyünə düşüfdü.

“Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” eliyənnən cinnər dağılıf-
dı. Getirif gələllər. Ey, dəə unnan adam olarmı? Bi dənə ağacı götürüf başdiyi çalmağa, oxumağa. Sora da başdiyidi bacimi döymağa. Mən balacə uşağıydım. Olara getmağa qorxuydüm. Axırı¹²⁴ öldü də. Bi dəfə də getmişəm bulara. Köşmağa çatan qızam. Baltalıyə toxa vurmağa¹²⁵ gidəsiyix. Bacim də təndirə çöreh yapıy.

Didi:

– Apar, yığ öyə.

Didim:

– Axı qorxuyəm.

Didi:

¹²¹ Aşağı Tap – Baş Göynük kəndinin dağında yerləşir.

¹²² Hənd – əkin yeri

¹²³ Ərəsət – müsibət

¹²⁴ Axırı – axır ki

¹²⁵ Toxa vurmağa – kətmən vurmağa

– Qorxma, qapını aç, asda-asda içəri qoy.

Həyqətən də heş nə eləmədi. Unun vaxdı varyıdı, həfdədə, on gündə bi dəfə. Mən hunu görmüşəm. Havayi yerə¹²⁶ deli elədilər də hunu.

100.

Bi kişi olur, bunun olur biçin sahəsi, əkin sahəsi. Cinni Qovunun¹²⁷ bərunnən keçir həmişə. Bu kişi burdan səhər-axşam işə gedəndə, qayıdanda həmişə ho qovudan səs gəlir, gah ağlamax səsi, toy səsi, çalılıf-oynamax səsi. Bu kişi də eşidirdi ki, bu qovuun adı Cinni Qovudu də. Fikir vermir, ötür gedir həmişə. Bi günü bu burdan keçəndə bunu adıynən çağırılırlar. Kişi baxır diyi: “Məni çağırən kimsə tanış adamdı də. Gedim görax kimdi, nə diyi?”. Gedir, bu getdixcə səs uzaxlaşır. Qovunu keçir, keçir ayrı sahiyə. Unu çaara-çaara uzaxlaşır. Bi vaxı görür kü, toy yaxındadı. Bütün tanıyən adannar, kət camahatı, qohumnar burdadı.

Diyilər:

– Ədə, sən də gəl.

Bu da gəlir. Çalılılar, oynüyüllər, bu da düşüy oynuyü. Bivaxı diyilər ki, bəs yimax yimiyicasanı? Diyi ki, yiyim də, nə diyirəm ki? Gidax yiyax. Nəsə, bu tanışdarnan çıxıf oturur. Buların qavana ho toydə olan bütün naz-nemət gəlif tökülür. Kavaf, aş, dolma, nə bilim, toydə nə olursa. Kişi əlinə qaşığı alıf: “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” diyən kimi görür nə toy, nə şey, nə adam, nə çaaran¹²⁸. Özü də gidif girirdi bi yekə mürəkgəm ləmbəliğin¹²⁹, topunun içinə, qavaanda da bi yekə

¹²⁶ Havayi yerə – boş yerə

¹²⁷ Cinni Qovu – Baş Göynük kəndində yer adı

¹²⁸ Çaaran – çağırən

¹²⁹ Mürəkgəm ləmbəliği – böyürtkən kolluğu

mal peyini. Baxa-baxa qalıy ki, Ya Rəbbi, şükür sənın, böyü-
luğun,ə. Allahın adını çekif bu bələdan qırağa çekiliy.

101.

Mən traxdur briqadiri işdiyirdim. Bi günü bizim kətdən bi on beş kilometr aralı Biləcih həndi¹³⁰ diyən bi sahə var. Ora traxdurisdərin işini yoxlamağa gidəndə gördüm ki, Mehralı deyənif kətənin¹³¹ altında işdiyi, sınığını düzəldiy. Getdim bu-
na mən salam verdim, başını qalxızdı, gördüm bunun başı qa-
niyifdi (Gözüm gördüğudu ha).

Didim:

– Mehralı (traxdurisin də adı Mehralıdı), san,ə nolufdu?

Didi:

– Ə, bi axmağın biri gəlmişdi. Gəldi, didi ki, dur, toyə gidax.

(Biləcih həndi də elə yerdi ki, yə kət döyül, yə kəndə yaxın yer döyül, nə çayçiyə yaxın döyül, heş bi şey, kolxozun taxıl sahəsidi). Nəsə, dur toyə gidax diyənnər də diyi, iki dənə qızdı, qırmızı giyimdə. Mən bulara acıxlanıf ayağa duranda maña bi tepih vurdu, diyi, yıxıldım, kətənin demirinə başım deydi.

– Bes, holar hara getdi?

Diyi:

– Holar tepiyi vurannan yoxa çıxdı.

Diməli, bunu şeylər alladıfıdı. Yaxında da sazdx var. Toyün sesini də, diyi, özüm eşidiydim, getmax isdəmiyidim. Ho deyqa, diyi, baş düşdüm ki, bular məni allatmağa həyrə-
niylər¹³². Haman adam hunnan qorxuf əməlli-başdı xəsdələni
yatdı. Mən una çox üreh-direh verdim ki, səni doourdən da to-
yə aparcaydilər. Niyə getmiyifsən? Mən qorxusunu almaxdan
ötəri diyidim, amma gənə əməlli-başdı xəsdələnmışdi.

¹³⁰ Biləcih həndi – Qarasovda əkin yeri

¹³¹ Kətənin – kotanın

¹³² Allatmağa həyrəniydilər – Aldatmağa çalışırdılar.

102.

Mən Qarasovda işdiyirəm, yorğun gəlif üh yerində yatarım. Özümüzdən də uxarda bi sazdx var, at girəndə hora, adamnar hunu atnan çıxardıy. Hora gəlif bi göy-çoman, bi düzənnıx oldu, bi göy çoman, bi çiçəhlıx oldu. Gəlif al-əlvan giyinən qızdar məni toyə apardı.

Didi:

– Sən Qarasovda tütünə toxa vuran yerdə oynüüfsan, Həyin ho oyünü didi, habırda oynücasan.

Həyqi də oynəmişdim. Duruf məni aparıylər. Guyə gecədi. Ho sazdx, göy çomannıxda, zurnaçilərin boynünə mən başimnən çıxardıf yaylığımı da saldım, güyə pay. O qədə oynərəm, oynərəm, bi vaxdı görərəm ki, dəə canımın getdiğidi. Şeir diyə-diyə oynərəm ha. Bi vaxı mənim zarımağıma yoldaşdərım çaarar ki, aaz, san, a nolufdu? Bular məni el salıf ayağa durquzanda elə bil elin, ı süyə saldın.

Didi:

– Boy, bunun öldüğudu.

Mən yatan öydekinnən üsdə də məəm əmim oğlannarı, məəm əmilərim yatıy. Çaardılar ki, ay Söynalı dayi, dur gə, görax buun başinə gələn nədi, bunun hissiyatı itifdi. Duruf man, a ayri paltar giyindirif, məni deyişif çölə çıxardallar, heş bilmənəm yerdı, göydü? Səhəri günü məni at daşqasına qoyüf Aşaa Gönüyə doxdura aparallar. Orda irəhmətdıx İse doxdur varyıdı. O doxdura söylüyərəm, o da diyər, bala, yaxşı qutarıfsan. Səni çatdadıf öldürmüyüflər, yaxşı qutarıfsan.

103. CİN DƏYİŞƏYİ

Bakqal kəndində bi dənə arvadın uşağı oluy, qız uşağı. Bu da elə göccey uşağ oluy. Özü də tek oluy. İş işdəmağa gö-

rə aparıy yaana, yörtməc¹³³ salıy. Yörtməcə qoyür uşağı, horda uşax oynüyü-oynüyü, bi vaxı yuxluyü də. Bi günü də helə eliyər. Gəlif uşaa götürəndə görər ki, bi əcayib şey yatıy. Gözəl uşaa oğruyüf ho uşaa qoyüfdülər yerinə. Ho uşax bööyüfdü həyin duruy Bakqalda. Uşaan, diyi, üzünə baxan kimi, boylü-buxunnu döyül, cansız, cürəfə¹³⁴ bi qız uşaadı. Diyi, üzünə baxanda elə bil adam vəhvələniy¹³⁵. Arvat hunnan qorxuf ölüfdü, heş uşaanı böödə bilmiyifdi. Görüfdü ki, öz uşaanın yerində başqa uşax var. Hal-hazırda ho uşax yaşıyi. Diyi ki, adamın üzünə baxanda bilmiyidin, canın,ı hara qoyəsan. Özünən kiçiy bacilərinin hamsı köçüfdü, qardaşdəri toy eliyifdi. Ho gənə elə bil, Qazax Tükəzdi¹³⁶. Qızdarnan həyrənmiyi, həməşə teh həyrəniy, teh geziy, atını teh çarıy həməşə.

104-111. KAFTAR

Diməli, mürəkgəm deyən vaxdı. Mürəkgəm yığmağa gidifdilər, qadam, bacilərim. Əməlli gidiylər, bura meşənin ortasıdı. Görüylər ki, ağappax şey, yarıbükülü halda durufdu. Diməli, iki ayağının üsdə durufdu. Elə bil ki, donqa¹³⁷ kimi də. Diyi ki, bu boydə də dişdəri var, yiri-yiri də. Belə elədixcə ağzında dişdər belə eybəcər görünüfdü, lap yaxınnan görüflər. Qadam başə düşüfdü ki, bu, Kafdardı. Başə düşüf diyifdi ki, bala, tez-tez gəlin, buları qaçirifdi də. Uşaxlar ha diyifdilər ki, ay qada, ho nədi, ho nədi? Diyifdi ki, a bala, görmüyüsü-

¹³³ Yörtməc – Yayda çöldə, ağacdan asılan beşik. Adətən, dörd ədəd yarım metrlik taxtanı iki-iki, bir-birinə paralel olmaq şərtilə ağacdan asılmış kəndirə sarıyır, üstünə də kilim örtürlər.

¹³⁴ Cürəfə – cılız

¹³⁵ Vəhvələniy – qorxur

¹³⁶ Qazax Tükəz – ataman arvad

¹³⁷ Donqa – qozbel

n,uzmu, kişi xeylağdı, alt paltarında durufdu, mürəkgəm yişi. Amma yaxınnan görüfdülər. Bu Gülüsdan bacım də eləmə tənbellix, deyən, buna tamaşə elə. Baxıf gördüm, dişi, dişdəri bu boydə, canımı da tük örtüdü, ağappax. Donqa kimi deyənifdi. Dişi, boynünün kökunnən bu boydə (yumruğunu göstərir – top.) şey çıxıfıdı, bədheybət şeydi. Bi vax görüfdü ki, qadamgil əməlli uzaxlaşıflər. Qaçıf də holara çatıfıdı. Gəlif də buyənnən mürəkgəm yığıf gəliflər. Öydə də qızdar soruşıydülər ki, a qada, ho neydi?

Diyidi:

– A bala, heş nə, kişiydi, mürəkgəm yığıydi, görmədim,ız mı? Ağ paltardeydi.

Urdolun üsdünə uzun surfa salınıfıdı. Mən də uşağam, girmişəm hora. Gördüm ki, qadam ciyimə dişi ki, arvat, həvlə şey gördüm. Mən də usdolun altdan çıxıf el çaldım ki, bes bayax oları alladıydın. Diməli, siz Kafdar görüfsun,uz.

105.

Qadam, mən, Hürü, Mehın getmişdix mürəkgəm yığmağa. Gördüm kü, bi ağapbax şey mürəkgəm yişi, adam kimi qalxıf, dalı bizə dooru. Tala qavırırığında, mürəkgəm topunun bööründə. Elə də yaxşı mürəkgəm var ki. Hindi kişi bizi zornan uzaxlaşdırıy. Ay qada, qoy yığax. Kişi bizi darta-darta zornan uzaxlaşdırıy. A qada, Valla, yaxşı mürəkgəm var. Kişi baxmadı, amma heş nə də dimədi. Ciyim diyər ki, a kişi, niyə boş gəldim,ız? Diyər ki, arvat, dimə, mən həvlə şey gördüm, uşaxları qorxuzmadım, özüm də qorxuf gəlmişəm. Mən həvlə şey görməmişdim. Həyqi də helədi ha. Ağapbax şeydi. Əslində cımdı¹³⁸ ağ da döyül ha, bozartdaxdı¹³⁹. İki ayağı üsdə du-

¹³⁸ Cımdı – tam, bütöv

¹³⁹ Bozartdaxdı – boz təhərdi

rufdu, qıllı bi şey. Nə adama oxşəmiyi, nə heyvana. Unnan sora nə bizi mürəkgəmə aparmadı, nə qoymədi özümüz gidax.

Söyləyicidən Kaftar barədə soruşduqda bu mətni danışdı – top.

106.

Nəhrə çalxıydıx. Nəhriyə töhmağa serin süyümüz ol-muyüdü. Tezdən duruf suyə gidiydıx. Nəhriyə soyux, buz ki-mi su tökəndə yaxşı yağ oluy. Səhər ovaşdən duruf gidiydi ar-vat. Bi gün gidəndə qavağına bi ağ şey çıxar sakqallı, qıllı-mıllı, qavırriğin yanında. Arvat bi utuzuf¹⁴⁰ gəldi ki, Kafdardı. Qorxan arvat döyüldü o hər şeydən. Qorxmuyüdü, gənə gidiydi.

107.

Bi ağ at oluy. Atı yiyəsi sürüy çölə, at gündə gəliy qan-terin içində. At gündə arıxlıyi.

– Ay Allah, bu nədi?

Bunu başə salıylər ki, Kafdar miniy gecə atı. Bu, qara qırı atın belinə sürtüf buraxar. Kafdar gəlif, diyi, minər atın belinə, düşə bilməz. At gəlifdi düz yiyəsiin qapısına. Kafdar görüy düşə bilmiyi də. Başdiyif gülüfdü Kafdar.

Diyifdi:

– Ey, minmişəm, düşə bilminəm hindi.

Yarışif qalıfdı də qıra. Hindi ho məsələ də hunnan qalıf-dı: “Kafdar kimi minmişəm, düşə bilminəm”. Qoca adamnar-zad maşinə minif düşə bilmiyəndə həməən məsəli çekiylər ki, Kafdar atı minən kimi minmişəm, hindi düşə bilminəm.

108.

Kafdarın arxa ətrafları uzun oluy, qavax ayaxları qısa. Dırnaxları da uzun oluy. Sifətinə baxanda dişdəridi, ağzıdı,

¹⁴⁰ Utuzuf – qorxub

adam formasında. Başı keçəldi, elə bil ki, boynünə dooru tük oluy. Boynünün kökündə yumburux boydə şişqası¹⁴¹ oluy. İt kimi gezişi var. İt kimi də geziy, adam kimi də. Ancax itdəre hücum eliyi, itdəri boğuf çaxıy. O, gəlməmişdən qavağa itdər, toyuxlar, ineylər, qazdar, hamısı xəbər veriy də. Amma tek itdəri döyür, ayrı şeyə deymişi.

Göynühdə olan işdi. Quraxlıx olufdu. Dağda meyvə olmuyüfdü diyə, bu, dağda yimağa şey tapbıyıfı. Una görə də düşüfdü Gönyü. Axı Göynüh dağ yeridi. Düşüfdü kəndin canına. Bütün öyləri bir-bir geziy. Toyux da yiyir, hinə giriy, sora öyə giriy, qazannarı-zadı aşırıy. Donqulluyə-donqulluyə elə qaçıy ki, elə bil at qaçıy. Qazannarı tepiyliyif aşırıy. Əyər, sən görüf söylənsən,¹⁴² san,a çörüluf g...nü döyüf qaçif gidiy. Yimağı da yiyənnən sora diyi: “Datdıdı, datdıdı”. Tullananda da iki-üş metro tullana biliy. Nəvax disələr ki, hunu pusquyə alax, tutax, həmin gün horalarda görünmüyü. Əyər görsə ki, hinin qırağı setqadı, altını qazıy, it kimi. Tehcə xoruzdarı aparıy, yiyi. Dünyasında¹⁴³ toyuğa deyməz, ancax xoruzdarı götürüy. Busmax da isdəsan, yoxa çıxıy. Özü də çox danışən arvatdar kimi ağzı bi deyqa deyənmişi. Ha ki var, donqulluyü. Öyə də gəlif yimax axdarıy, ayrı şeyə deymişi. Öy də diyəndə ki, ancax kuxnuyə giriy, kuxna da təndirxanadı də kətdə. Qapını bi dəfə toxunuy, açıldı, açıldı, açılmədi, donqullana-donqullana çıxıf gidiy. Yimağı yiyənnən sora qazanı da ağzıüsdə çöörüf gidiy. Yimax tapbasa da, helə eliyi. Adılların¹⁴⁴ Qələm görüfdü kü, bu, təndirxanani dağıdıy, qazannarı çöörüy. İçəri girif qışqırıfı ki, sən nağarısanı, habırda, ay yaramaz, ha? Tez

¹⁴¹ Şişqası – donqası

¹⁴² Söylənsənı – deyinirsən

¹⁴³ Dünyasında – heç vaxt

¹⁴⁴ Adılların – Baş Göynükdə nəsil adıdır.

çölə çıxıf buna qaçə-qaçə g....nü döyüfdü. Əsas da dolmanı yiyir. Ən xoşünə gələn yimax dolmadı.

109.

Bi günü gecə dermana (Gersin yaana) den üyütmaa gidi-yəm. Maa dermançı dimişdi ki, axşam saat unda gəl. Mən də qış vaxı axşam saat unda yağış, qar yağıfıdı. Yer-göy palçıxdı. Qavırrıxdan keçən cığırnan gidəsi oldum. Qavırrıxdan setqa vardı. Setqaan yaanan addıyıf keçəndə gördüm kü, bi dənə şey uzanıf yatıy. Meyiti çıxardıf qavırdan qırağa qoyüflər, ağappax. Cığıra. Mən dala durdum, özümdə də silah vardı. Didim, bu meyitdi yəqin, çıxardıf qoyüflər də qıraa. Mən dala durmuşdüm, bu şey mənı görüf ayağa durdu. Heş nə dimə, bu cır Kafdarmış. Sora bu ağır-ağır mən gidəsi cığırnan getdi. Mən də buna qorxa-qorxa bi güllə atdım. Gülləni atmışdim dağda, qavırrığın dalında çoxlu sahibsiz itdər var, hamsı düşdü, cığıra çatıflar bu cır Kafdardan qorxuylər, yaxına getmiyilər, amma üyürüşüylər¹⁴⁵. O da dişini elə çaxıy ki, dişdərinnən od çıxıy. Helə dişdəri var. Mən burdan düşüf ayrı yolnan getdim, Eyif oğlu Nəsifgilin dokqaznan. Sora qayıdıf gələndə dermanda olannara didim, gəlın, habırdan gidax, mən horda həblə bi şey görmüşəm. Olar qorxdular ki, sənnən başqa da görənnər olufdu horda cır Kafdar çox oluy. Qəyidif ayrı yolnan gəldix.

110.

Anam danışıydi ki, sünbülə gidiydix, sünbüldə Kafdar arabıyə mindi. Babamız didi ki, qorxma, ay bala, heş nə olası döyül. Gəlif arabamıza mindi, biziynən getdi. Dayım didi ki, qorxmuyun, bu keçidi, minifdi. Keçi kimidi də. Elə bil ki, Kafdar keçi sifətdidi. Ho keçini ayıf də olsa, elləşdiriyilər ki,

¹⁴⁵ Üyürüşüylər – hürüşürlər

görox erkeydi, yoxsa dişidi? Bivaxı həmən Kafdar dilə gəliy ki, mənim neyimi elləşdirisanı, ki? Elinə çox yekə gəldimi? Bunu elləşdirəndə belə diyi də. Ha... Hindi, a bala, anamız bizə nağılları çox danışıydi.

111.

Bi dənə qocə kişi o vaxdı un aparıfdı deermana. Yolda biddən buun arabasın üsdündə bi ağ şey oturufdu. Kafdarmış. Bu, həddən artıx ağır oluymuş, aparmax zulummuş. Sora bu kişi diyi ki, “Bisimillah”. Düşmüyüfdü. Göz ağardıfdı çörül¹⁴⁶ kişiyə, gülmağa başdiyifdi. Kişi diyifdi:

– Bes mən nağarım sən düşösənı?

Kafdar diyifdi ki, sən ananını, üzünə çox qəyidifsanı, hindi mənim yükümü daşıməlisanı. Qoy bu da olsun sanı, əzyət.

112-117. DİGƏR MİFOLOJİ VARLIQLAR

Babam danışıydi. Diməli, buların təndiri köhnələr. Bunu söküf, yerinə tezəsini tihmax lazım gələr. Təndiri sökən vaxdı, nəşə eləmədililər də. Guya təndiri sökəndə qonşülərə şirin-nix pəylənmədidi, nəşə helə bi adət var. Təndir dağıdılmalı döyül, sağlam çıxarılmalıdı. Əslində təndiri götürmax olmaz. Günahdı, ho helə də qalmalıdı horda. Diməli, təndiri sökəndə görəllər ki, bi dənə qadın keçir hordan. Burda da hamı bir-birini tanıyi axı. Mehribançılıxdı, hamı bir-birinə “Qüvət olsun” diyi axı. “Uğur olsun”, “İşin,ız avand olsun” diyillər. Nəşə, bu qadın heş nə dimiyif keçər də yannarınnan. Bular fikirreşəllər ki, habı kimiydi, niyə bizə heş nə dimədi, biz nağarmışix ki? Soram bi də babam gidər görox kimdi də, tanımaxçün. Biyaz gidənnən bi deyqada yoxa çıxar. Soradan diyəllər ki, bu, ayən olufdu də şeylərə.

¹⁴⁶ Çörüluf – çevrilib

113.

Dədəm diyi ki, balacə uşağıydım. Ciyim, diyi, harasa getmişdi, mən də hunun dalıycə gidiydim. Bi də, diyi, bi arvat man, a didi ki, a bala, hara gidisan, qəyit, ciyin, çoxdan getdi. Helə diyif, diyi, zoğalın böründə cincarrıx¹⁴⁷ varyıdı, arvat hora girif yox oldu. Mən də, diyi, berk qorxdum, qaçə-qaçə gidif öyə girdim. Dəə ciyimin dalıncə getmədim.

114.

Bi dəfə də Almalıda olanda Orucə toy oluy. Man, a verdilər paketdəri¹⁴⁸ ki, Qorağannan¹⁴⁹ Baydərriyə¹⁵⁰ kimi paket paylə. O vaxı da maşın az tapıladı. Hər yerə atnan gidilərdi. Gəlif gördüm ki, dədəmgil də aş bişiriflər. Aşdən də yidim. Dədəm didi:

– A bala, getmə. Niyə gidisan, axşəm vaxı?

Yerdə də qar var.

Didim:

– Yox.

Duruf atı minif gəldim. Caleyri¹⁵¹ stalovası var də, stalovanın yanınan keçif, qovuyə düşdüm. Qovuya atı salanda at girmədi. Düşdüm yerdən iki dənə daş aldım. Didim: “Belkə canavar-zad var”. Qovuya iki daş atdım, heş nə olmadı. Atı yedeyimə alıf düşdüm. Gördüm ki, suda bi tühlü şey çimiy. Tühlərim ayağa durdu. Məni görüf başyuxarı sudan çıxdı. Üsdümdə də heş nə yoxdu. Tüfəng də götürməmişəm. Ay Allah, mən nağarım? Biddən yadıma düşdü kü, arvat dimişdi, iynə yoxdu, öyə iynə al. Mən də alıf (Allah üzümə baxıfdı), ya-

¹⁴⁷ Cincarrıx – gicitkənlik

¹⁴⁸ Paket – toy dəvətnaməsi

¹⁴⁹ Qorağan – Qax rayonunda kənd

¹⁵⁰ Baydərri – Baydarlı. Qax rayonunda kənd

¹⁵¹ Caleyri – Qax rayonunda kənd

dınnan çıxıf verməmişəm. İynəni çıxardım ki, kafir, bədəni-
nə sanşcam, irədd ol. Helə çığırmişdim yavaş-yavaş aralandı.
Donqullana-donqullana çıxıf getdi. Gidif bir ay yatdım sora.

115.

Diməli, uşaxlar daldadı, mən qavaxda gidirəm. Mən tü-
fəngə də evdən çıxanda patronu qoyənəm. Dimax, mən patro-
nu qoyuf dala baxanda gördüm bi ağ, çilpax insana oxşuyən
şey qavaxda duruy. Hardasa mənən bi əlli metir uzaxdadı.
Mən isdədim hunu atam. Həmən ho şey durduğu yerdə tihlə-
nəsi¹⁵² oldu, bu getdi Kamalsıyə¹⁵³ dooru. Kamalsıyə gidəndə
mən isdədim ki, atam. Amma dalda da yoldaşdər var. Olara
da diminəm ki, ses-haray olmasın. Birəz getdim. Mən gidi-
rəm, bu gidir. Getdim çaylağa düşdüm. Mən getdim, o getdi.
Ədə, gördüm yox, uşaxlardan aralaşırım. Nəzirin evinnən də
keçif çaylax uxarı gedirəm. Ay aman, habı mən hara gedi-
rəm? “Bisimillah”. Nə ho şeyi görmədim, nə atan oldu, nə qo-
van. Biraz keçənnən sora uşaxlara çatdım.

– Ə, hardeydın?

Didim:

– Həvlə bi şey qavaama çıxmışdı, hunun dalıncə düşmüşdüm.
Aparıf gidiydi məni, inanısan. Faktiki aparıydi.

116.

Bayramxatın bikəmi ziyarata çaarıylər. O da bi dənə xo-
ruz aparıf gidiy də. Bayrəm dayim diyi:

– Sən get, mən də atı bağlıyım, gəliyəm, qoy otdasın.

Atı bağlıyənnən sora görüy kü, bi sklet kimi şey, kolun
divində dişdərini şakqıllada-şakqıllada duruy. Gəlif öydə da-

¹⁵² Tihlənəsi – məndə yuxarıya doğru getmək anlamında işlədilib.

¹⁵³ Kamalsı – Baş Göynük kəndində dağ

nışiy, buna inanmıylər. Sora Bayrəmxatın bikəm bunu nüydə görüy. Gəlif diyi ki, a kişi, sən diyən şey nüydə ağacın di-vində oturuy.

117.

Nərimə bikəm danışıydi ki, müharibə vaxı qıtdığıydi. Oların öyləri də kət başındədi. Qavırrığa yaxın yerdə olufdu, diyi. Hər gün ho qavırrıxdan bi dənə ağapbax giyinən gelin gəliy, diyi, oturuy pelekanın¹⁵⁴ altında. Ağlıyi, ağlıyi, sora çixiy gidiy, diyi. Hər gün, diyi, bu, belə təkrar oluy. Özü də, diyi, ağlamax sesi eşidiliy, işıxnan düşüf baxıyix, heş nə yoxdu. Berk qorxmuşux diyi. Nəsə, Quran-zad oxudannan sora dəə gəlmədi bizə. Diyi, getdi qonşülərdə ağladı. Hansı öydə ağla-seydi, ya ho öyə meyit gəliydi, ya ho öyə ziyannıx oluydü. Ağ partallı geliniydi, qavırrıxdan çixıydi, ağlıyə-ağlıyə. Harda ağlasa, horda bi bədbaxlıx oluydü, diyi.

118-136. ƏZRAYIL

Bi yetişən oğlan, un sekgiz yaşındə, mala gidifdi, diyifdi:

– Ana, axşəmə xingal bişir mən gələnə.

Anası diyifdi ki, yaxşı bala, bişirərəm, gəl.

Diyər:

– Gəlcəm də. Gəl, gəl, gəlmıyif hara olasıyəm? Sən bişir, gəlcəm.

Çıxar ağacə, baxar, görax mallar hardadı. Hordan təpəsi üsdə düşər. Hordacə başi daşə deyif ölər. Nə xingal yiyə bilməz, nə çöreh yiyə bilməz. Hindi Əzreyil diyifdi ki, qoy mən-nən görməsinnər. Cavan oğlandı, bunun vaxdı bitifdi, ağacə çıxıf hordan yıxılıf ölsün. Bu da yıxıldı öldü hordan. Heş dox-

¹⁵⁴ Pelekanın – pilləkənin

dura da çatmadı. Nə çöreh yiyə bilmədi, nə anasının xingalını yiyə bilmədi. Bələ də işdər var.

119.

Ölü öləndə hər yer qan oluy. Ölü can verəndə sən görmüyüsan, ki. Əzreyil ölünü bişqıynən¹⁵⁵ kesiy, nətəəri odunu bişqıynən kesəndə hər yerə atılıysə, qan da helə atılıy. Öydən ölü çıxanda öyü yarıdan aşğa şirəliyilər, kıraqsa, siliylər. Yanıdaki adam da çimiy ki, üsdündə qan var. Yaxşı kesəni¹⁵⁶ diyi, gül iynədiyilər, diyi, gülnən aparıylər. Kesərnən¹⁵⁷ kesiylər pis adamı, bişqıynən kesiylər.

120.

Bi nəfər həməşə sudan qorxarmış. Bu, səfərə gedən adam olufdu. Həməşə də piyada gedərmiş. Bi dəfə də elə bir ölkeyə getməli olufdu ki, ora piyada getmax mümkün döyülmüş. Bu, hökmən gəmiynən getməliymiş. Gəmi də axı bir nəfəri aparmır, bir neçə nəfəri aparır. Bunun da anadan olanda taleyinə yazılıfdı ki, ölümü sudadı. Dimax, bu, ho sudan qorxan şəxsin üreyinə düşübbüş əvvəldən (Diyilər ki, insan anadan olanda taleyi alınına yazılıy. Əyər, diyi, ho, alın yazısını özü oxuya bilsə, heç vaxt böyüməz. Yaxşı ki, alın yazısını hərə özü oxuya bilmir). Dimax, bu adam səfərə çıxır, minir gəmiyə. Bir az gidənnən sora gəmi batır. Gəmi batanda Əzreyil buna görünür ki, gör bi san,ə görə mən bu boyda adamı suya qərq elədim.

¹⁵⁵ Bişqıynən – mişarla

¹⁵⁶ Kesəni – kəsəni. Burada adamı anlamında işlədilib.

¹⁵⁷ Kesərnən – kəsici əşyalarla

121.

Qavaxçöldə¹⁵⁸ bi dənə qocə arvat danışıydi. Diməli, iki dənə gəlin oluy. Biri mahnı oxuyü, o biri də qəmgin-qəmgin duruy, elləri qoynündə. Sən dimə, o mahnı oxuyəən canı Əzreyil alasıymış. Diyi, ədə, bu Allahın xoşbəxdıdı ki, oxuyü. Qoy ho bayquşün, eli qoynündə duraan canını alım. Qolunu həvlə eliyif duraan (söyləyici əllərini qoynuna qoyur – top.) canını alar. Gəlinlərə həməşə diyirəm ki, siz Allah, qolunı,uzu həvlə qoymuyunı. Pis işdi.

122.

İrəhmətdıx anam xaravıydi. Yanında yatmışdıx. Bi vaxı gördux ki, başimizin üsdünnən, yuxardaki direhlərin üsdünnən bi ilan gidiy.

– Oy! Habı ilan məni vurcaxdı.

Hamımız qorxdux. Bi yarım sahat keşmədi, ho ilan anamın canını alıf çıxıf getdi. Əzreyiliymiş də.

123.

Bi də görüsanı, beh xəsdə olan yerə bi quş gəlif girdi. Heş kesə¹⁵⁹ unu görmüyü də. Bir azdan gəlif qonuy xəsdənin üsdünə.

– Hindi nətərisanı? Tez elə cavaf ver.

Canını alıf, “pırr” uçüf gidiy.

124.

Əzreyil də bələdi. Əzreyil özünə qarğatmamaxdan ötəri çox hərəkətdər eliyi. Bəzi adamnar diyi, yıxıldı öldü, filan oldu. Əzreyil gidər Allah-taalanın yanaa.

¹⁵⁸ Qavaxçöl – Qabaqçöl. Balakən rayonunda kənd

¹⁵⁹ Heş kesə – heç kim

Diyər:

– Qurban olduğum, sən məni göndərdin, get filankesənin canını al. Mən getdim, qiymədim. Gördüm uşağı böörünə alıfı, uşağı kiridiy. Mən onun nətəri canını alım? Qiymədim.

Diyər ki, sən işində ol, mən elə iş yaratcam ki, heş sənin, günahın, olmucaxdı. Ana yatar, döşü uşaan ağzına düşər, boğuluf ölər. Bu Əzreyilin elindədi, ana eləmiyifdi ki. Bunun da qisməti bələdi. Elə olar ki, ananın canını almaz, uşağın canını alar. Anıyə qiyməz. İkinci uşax olanda anaan da canı¹⁶⁰ alar.

125.

Bi arvadın bi dənə oğlu oluy. Uşax xəsdələniy.

Diyi:

– Ox, oğul, sanıa gələn Əzreyil manıa gəlsin.

Bivaxı uşax sayıxlıy qızdırması qalxıf:

– Anam odu, anam odu.

O da diyi:

– Ey, qələt eləmə, Əzreyilə məni tanıdısanı? O, özü öz işini biliy.

Hindi insanın canı hər şeydən şirindi, oğuldan da, qızdan da. Ana Əzreyili özünə gəlmağa qoymüyü.

126.

Peyğəmbər dosduna diyifdi ki, surlar yazarsanı (Habı bizdə konstusiya olan kimi peyğəmbərin kitabında da maddələr var də). Qırx dənəsini yaz. Hunun otuz dokquzunu yazıfıdı dosdu. Bi günü qırxıncıyə başdiyəndə Əzreyil gəlifdi ki, sənin, vaxdın, bitifdi, səni öldürüyəm.

Diyifdi:

¹⁶⁰ Canı – canını

– Əşi, maña icaza verifdilər ki, qırx dənə ayə yaz. Mən qırxıncıdeyəm. Holar da biliy ki, hələ qurtarmamışəm. Niyə məni sən öldürüsanı?

Diyi:

– Yox, maña diyifdi ki, get, hunun canını al.

Yəni dimax isdiyi ki, nə qədər var-dövlətin, şansın, oluy, olsun, vaxdın, bitdi, Əzreyil gəldi, qutardı.

127.

Əzreyilə Allah-taala şərayitdər yaradıy. Eləsi oluy kü, gül iylədif canın,ı alıy. Ya yıxılan kimi çatıf canın,ı alıy. Qərər özündə günah qoymuyü Əzreyil. Hərə bi vasteynən gidiy. Biri avaryeyə düşüy. Hamısı Əzreyilin elindədi, avaryeyə düşüf ölmüyü kü. Hordadı onun qədəri-qisməti. Özü yolnan gidiy, Əzreyil kolnan gidiy. Harda sənın, tarixın, tamamsa, Əzreyil də sənın, yanın,dadı də.

128.

Əzreyil öləsi adamın özünə görsəniy. O görüy, biz görmünux. Gəlif qapını döyür ki, açın,ı. Yanı horda adam ölüy. Öləsi adam da bunu görüy. Diyi ki, qapını açın,ı, adam gəliy. Huuçün can üsdə olan adamnar qapını aşdiriyələr. Qapını açən kimi birazdan görüsan, öldü.

129.

Bir günü bir kişinin bir dənə uşağı olar. Uşağı olanda Allah-taala Azreyilə dər ki, yeri get, ho uşaan canını al, gəl. Diyər ki, axı ho bi dənədi, mən nətəri uun canını alım? Dər ki, sən ged al, mən onu elə şey elicəm ki, sənnən görmüjəhdi.

Dər:

– Baş üsdə.

Gedər. Uşax yıxılıf ölər. Uşaa gətirif öyə uzadallar. Çırpınallar, keçinəllər. Sora anasına dəəllər ki, sən güdeydın,

uşax ölmüyeydi. Sən eşiyə buraxdın, getdi, yıxıldı öldü. Azreyil, diyi, duruf gedər ki, Allah sanı, şükür, mənnən görmə-dilər. Hunnan qalıfı ki, Azreyil özünə qarğatmır.

130.

Emişin qaynanası Şafıqa xala ölmədimi? Emiş diyi, teze çay içif, ayağa durmuşux. Oyənnən¹⁶¹ gördüm, diyi, həvlə ağapbax, süt kimi bi şey gəlir. Amma elə bil toyux gəər¹⁶², to-yux boydədi. Gəlif məhliyə girdi. Eyni, diyi, toyux, amma ağapbaxdı. Diyi, gəlif məhliyə girif, ho sekiin qavaanda deya-nıfıdı. Üreyimdə didim, habı nədi? Biz, diyi, öyə girdix, arvat, yerə düşdü guyə ki, ayağını yüyüf gəliviəni yatasıdı də. Horda, diyi, arvadın canı çıxdı. Heş dimə, diyi, Əzreyil gəlifdi ar-vadın canını almağa. Açıx-ağvədiyə¹⁶³ mən Əzreyili gördüm, diyi, horda. Bi dənə Emişin gözüne görünütdü. Oluy də, qur-ban olum Allaha.

131.

Əzreyili hərə bi donda görüy. Bacim didi ki, öyə aynə-dən bülbül girdi. Nənəm gənə uşax fasonunda gördü. Didi ki, qonşünün uşaanı¹⁶⁴ ayaamın¹⁶⁵ üsdən götür. Yoldaşimi gənə oğlan fasonunda gəlif apardı. Didi ki, habı oğlan kimdi? Oyənə elə hunu qavaamnan. Nə qədə didix, Valla, heş kes yoxdu. Didi, yox, oğlan var öydə. Bilisan, Əzreyil sortbasort donda oluy.

¹⁶¹ Oyənnən – o yandan

¹⁶² Gəər – gəlir

¹⁶³ Açıx-ağvədiyə – açıq-aşkar

¹⁶⁴ Uşaanı – uşağını

¹⁶⁵ Ayaamın – ayağımın

132.

Yengəm¹⁶⁶ ölüm ayaanda didi ki, öydə sərçə var, durun,
qovun.

– Ay qız, Allaha bax, bəndiyə bax, gecə sahat dördü.
Habi vaxı öydə sərçə nə geziy?

Didi:

–Yox, qonufdu hora.

Getdim qardaşını çaardım, gəldi. Səhər açilər-açılməz
yengəm öldü.

133.

Əzreyil gəliy bi öyə. Görüy kü, nə? Burda bi zıqkıltı
var, toy, camahat. Çalan-oynüyən. Dəə qəyidif gidər. Qurban
olduğuma hayəndi də.

Diyər:

– Nooldu?

Diyər:

– Heş nə. Mən girən kol döyül. Uun, buun ayaan altda
toza dönərəm.

Səhər açilər (Üzümüzə xeyirri savaxlar açilsin).

Diyər:

– Hindi dur, filankesin canını al, gəl.

Gələr, görər məən kimi baş-başə veriflər horda, ulaşıylər¹⁶⁷.

Diyər:

– Nə firsantdı. Mən buun canını alım.

Di, salamat ol. Horda nicə əzizinin canını alıy.

Diyi:

– Unsuz da bular ağlaşıylər. Dəə yaxşı ağlaşsinnər.

¹⁶⁶ Yengə – Göynük kəndlərində toyda gəlinin yanınca gedən qadın-
dan əlavə, qardaş arvadına da yengə deyirlər.

¹⁶⁷ Ulaşıylər – ulaşırlar

Hindi, ay oğul, ağılyən həməşə ağılyi, gülən həməşə gülü. Çalış həməşə gülmağa. Allah həməşə güldürsün, Ya Rəbbi.

134.

Bayrəm dayim can verəndə Çəmən xalam hirsdənif Al-laha asi düşüf kü, dəə bəsdı, alma canını. Sora bu duruf qapı-ları, aynəni, hər yeri örtüfdü kü, Əzreyil gəlməsin.

Diyifdi:

– Qoymucam gəlmağa.

Guyə ki, bunun qarşısını almaq isdiyifdi. Öydə də peç olufdu. Bir azdan elə bil ki, peçin içinə tapbılıynən nəşə düş-dü, diyi. Hunnan, diyi, bi üş saniyə keşmişdi ki, kişi can verdi. Diyifdilər ki, bax, sən hər yeri bağladın, Əzreyil gənə peçin durbasınnan düşüf aldı canını.

135.

Əzreyildən hunu biliyəm ki, Allah bizdən uzağ eləsin, ölü oluy, ya mənım, ya sənın, ya kiminsə. Bizi kimi mollalar da danışif, bilif diyirix. Diyirix, nə başı qatda oturma, nə ayax qatda. Böörə çekil, böördə otu. Həzrət Əzrayil gəliy qapın ağzına. İncidiy, ləngidiy ölünün canını tez alası.

Diyi:

– Ayağınnan, başınən durun, tez canını alım. Bu ölü-dən savay yüz dənə ölünün yanına getcam mən hələ. Bi ho döyül kü?

Axdara-axdara geziy də, canını almağa.

136.

Əzreyil gəliy, diyi, bi qocənin canını almağa.

Diyi:

– Dəə sənın, vaxdın, bitifdi.

Gidif buun başiin üsdünü kesdiriy. Bu qocə çox buna yalvarıy, diyi ki, Əzreyil, gəl mənim canımı alma, həyat şirindi, yaşəmax isdiyirəm. Biraz da ömür ver.

Diyi:

– Yox, sənın, vaxdın, bitifdi.

Diyi:

– Unda mənim habırda canımı alma, horda al.

Təxminən bi om beş-yirmi metro uzax diyi, çəmənihadə də.

Diyi:

– Yaxşı, olsun.

Bu qocə duruf sürünə-sürünə ho çəmənniyə gidiy.

Diyi:

– Hindi al canımı.

Əzreyil diyi:

– Yox, qocə, dinən görax burda nə sirr var. Horda canın, almağa razı olmadın, burda canın, almağa özün, razısan.

Diyi:

– Əzreyil, həyat o qədə şirindi ki, ordan-bura sürünə-sürünə gəldim, azı iki deyqa vax keçirdim. Mən sənən iki-üş deyqa oğradım. Sən mənim üş deyqa qavağa canımı alcaydın. Həyat şirindi.

Dəə Əzreyil uun canını almıy.

Diyi:

– Yaşə, saa qurbandı həyat.

Dəə nə qədə yaşıyıfdi unu Allah biliy.

Mətn B.Vahabzadənin “Həyat, sən nə şirinsən” şeirinin məzmunudur. Söyləyici özü də mətni orta məktəb kitablarından oxuduğunu qeyd etdi – top.

137-148. XIDIR İLYAS, XIDIR NƏBİ

Habı Baş Layısqıda Hacı Soltan diyən bi kişi vardı. Diyi, gəlif bi günü biri diyər ki, Soltan dayı, ho seyizin¹⁶⁸ birini maa verərsan,mı?

Diyər:

– Saña qurbandı.

Bu da eşidifdi ki, rəvayətdə həvlə bi insan var (Xıdır İlyası nəzərdə tutur – top.). Taniyif verifdi. Tutuf atına ühlüyüfdü¹⁶⁹. Səhərdən görüfdü ki, gənə ho seyiz qavaxda gidiy. Diməli, Allahın yoluna verilən şey itən şey döyül. Atın üsdündə adicə insanıydı.

Söyləyicidən Xıdır İlyas barədə soruşanda bu mətni danışdı - top.

138.

Cavan gəliniydim. Qaynanam-zadım yoxdu. Bi kişi gəldi. Üsdü cırım-cırx, nə zənbili yoxdu, nə çantası yoxdu.

Didim:

– Nə axdarırsan,?

Didi:

– Heş-zad axdarminəm.

Kişiyə mən akuşkadan baxdım. Mən kişini busdum, kişi məni busdu. Dokqazın ağzında hayva varyıdı. Kişi maa baxıf oturdu horda. Bu kişi itdi. Getdim gördüm ki, hayvanı həblə sığallıyif-sığallıyif, bi badyə düyü vermişəm, hora töküfdü. Getdim qonşuda didim ki, ay Durna xala, bi kişi gəldi amba heş nə isdəmədi. Eteyini aşmışdı, bi badyə düyü verdim, məni sındırmadı. Amma əli içərdəydi.

Didi:

¹⁶⁸ Seyiz – erkək keçi

¹⁶⁹ Ühlüyüfdü – yükləyibdi.

– Ay oğul, tuteydın, əllərini. Barmaxlarının arası heləcə toriydi. Nə diseydın, muradın, çatardın. Əlindən öpeydın. Ay oğul, ho, sənnən heş bir şey isdəmiyfdi. Diyifdi gorax habınnan pis cavaf çıxarmı? Bu, Xıdır İlyasıydı.

Bi üşütmə gələr, bi üşütmə gələr canıma həvlə nətəəri. Gecə görərəm ki, ho kişi diyi ki, iyirmi qepey isdiyicaydım, iyirmi qepeyi tapbadın. Babaratmada – ziyarətdə namaz qıl, o ziyarətə qoy. Horda ciyim namaz qılıf, pulu hora qoyufdu.

139.

Keşmişdə kolxozda findıx sklatı olurdu. Mənim atam findıx sklatında qapançı işdiyifdi. Bu, findığı camaatdan nəm götürüfdü. Anbardan dövlətə təhvil verəndə findıx çəkisini itirmişdi. Esgiyi olmuşdu. Esgiyi olduğuna görə atamı gəldilər tutdular, isdədilər iş versinnər. Sora gəlif gördülər ki, altı dənə uşağx. Dəə atam gidəndə biz çörehsiz qalcax. Atamı buraxdılar. Bizim üç otaqlı öyümüz variydi, amma onun ikisini dövlət götürdü, bizə biri qaldı. Olmuş əhvalatdı. Dimax, sora bu otaxların qapısını qufulladılar, dövlətə keçifdi axı öy. Biz qaldıx bi göz öyün içində. Günnərin bi günü (əməlli vax ötüfdü üsdünnən) qapıdan bi kişi girdi. Eynində də uzun şuba. Gəldi, atam yoxuydu, anam vardı, bi də biz uşaxlar. Anam da (qızım, iyul ayıdı, buğda biçilir ha) sünbül yığıf gəlmişdi. Gəlif çatan kimi sünbül meşığını¹⁷⁰ yerə qoyüf dəsdəmaz almax isdiyidi guyə. Kişi gəldi, xurcunu da variydi. Salam verdi dini qaydada, “Əsalamün-əleyküm və rəhmətullah” didi. Anam da xoşgəldın, elədi. Didi ki, Allah yolunda gəlmişəm, verəsın,ız sadağa. Anam fikirrəşdi-fikirrəşdi, didi ki, ox, qardaş, elə kasıf vaxı gəlifsan, ki. Ho meşığı görüsan, sünbül yığıf gəlmişəm. Amma anamın rus puluynan yirmi səkgiz

¹⁷⁰ Meşığını – meşokunu, kisəsini

manat pulu vardı. Anam didi ki, qardaş, üç manat pulum var. Amma biz özümüz biliydıx ki, yirmi səkgiz manat pulumuz var. Üh diyirdıx, onun altınnan anam çıxartdı üç manat pulu verdi həməən kişiyə, didi:

– Can qardaş, unnan başqa pulum yoxdu, görüsan, sünböldən gəlmişəm.

Qızım, o baxdı-baxdı anamın üzünə. “Xala”, didi, “nəzrin böüyü-kişiyi olmaz, Allah qəbul eləsin. Sənın, pulun, var, Allah özünə qismət eləsin, özü də yirmi səkgiz manat.

Biz bilmədih, bu kişi nə bildi ki, bizim yirmi səkgiz manat pulumuz var. Kişi çıxıf getdi. Anam belə fikirreşdi (yaman dındarıydı anam, Allaha yovux¹⁷¹, orücünü tutan, namazını qılan bi qadınıydı) didi ki, ay bala, ho nə bildi ki, bizim yirmi səkgiz manat pulumuz var? Sora şeyx olar e. Mən nahax yerə üç manatı verdim, o, axı mənim pulumun qərəlini düz didi. Çıxdı həməən ho yirmi səkgiz manatın içinnən beşdiği götürdü. Aparın, bala, qaçə-qaçə çatdırın, una, o şeyxdı. Pulu mən götürdüm, qaşdıx (qardaşım da, kiçik bacım da, mən də). Qapıdan çıxdıx üç dənə yolayrıcı var. Nə qədər qaşdıx, qonşulardan soruşdux, kətdən soruşdux, “gördüm” diyən olmadı. Dimax, həyqətən də, bu, Allah tərəfinnən göndərilmiş adam oldu. Çıxıf getməzdən əvvəl anama dimişdi ki, bu sahat sizin, vəziyyətin,iz həyqətən ağırđı. Sizin, çox ağır üh düşüfdü belin,iza. Amma heş narahat olmuyun, uzaxbaşı didi, iki gün narahat yatcasın,iz, üçüncü gün sizin, fikrin,iz dağılar, sizə xoş xəbər gələsidi. Staliniydi də rəhbər. Atam rəhmətdıx una məytuf yazmışdı ki, ev müsadirə olunub. Kişi diyən gün məytuva cavaf gəldi ki, evi qaytarsınnar. Rayonnan adam-zad gəldi, fındığı-zadı götürüf, evi də bizə bağışdadılar. Dimax, bu gələn şəxs həyqətən də bilici olufdu.

¹⁷¹ Allaha yovux – Allaha yaxın

Söyləyicidən Xıdır İlyas barədə soruşduqda bu mətni danışdı – top.

140.

Bi nəfər bizə gəldi. Anama didi ki, ana, siz çox zəhmət-keşsınız, özünüz də halal çöreh yiyən adamsınız, Allaha ibadət eliyən adamsınız. Amma sizin böyüh bi dənə nəziriniz var. O nəziri verincə siz, çöreyi çetinnixnan tapcasınız. Anam çox fikirrəşdi, az fikirrəşdi, didi:

– Ay dayı, sizcə, nə olar bizim böyüh nəzirimiz?

– Sizin evdə nəzir olunmuş adam var, şəxs var.

O da mən olmuşam, qızım. Mənim adım Cənnətdi, iki Cənnətimiz ölüfdü də atamın, anamın, üçüncü mən olmuşam. Ziyarətin nəzirini yığan adam mənim uşaxlarımın babası olufdu, Bilal əfəndi. Belə ölümcül olmuşam, bu Bilal baba üzümə əl çəkifdi, diyifdi ki, havı ölmüyəsidi, amma böüyəndə bizə verərsiniz.

Anama diyifdi ki, siz ho nəziri verincə, çöreyi həmişə məşəqqət tapcasınız. Man,ə da balacalıxdan diyifdilər ki, sən bizim qız döyülsən, səni ziyarətə vermişix. Gəlif bura düşdüm.

141.

Biriqadir işdiyən vaxdımiydi. Sahədəyəm, özümün də iki differri UAZ maşınım var. Gecə təxminən sahat on bir olardı. Evə gəlmax üçün də mən heç olmasa, bi otuz kilometr gəlməliydim. Kimsəsiz, heş bi sahiyə, adama yaxın olmuyən yerdə maşınım batdı. Dala baxdım, qavağa baxdım, bilirəm ki, horalarda maşın yoxdu, adam yoxdu, kömeh də yoxdu. Yerə düşdüm. Yerə düşəndə gördü kü, man,ə dooru bi maşın gəliy. Maşın də gələsi yer döyül hora. Gəldi, maşını saxladı.

– Trosun, varmı?

– Var.

Mən trosumu saldım maşınə. Sora aparıf onun maşininə saldım. Kim olduğunna xəbərim yoxdu hələ. Diyirəm ki, maşini çıxardım, sora buna “sağ ol” diyim, həm də görüm kimdi də bu? Maşa kömey elədi. Bu, maşini çıxardı qırağa. Natərəsdıxdan¹⁷² mən bunun maşininnən kuruçokunna trosu çıxartdım. Qəyidif öz maşininnən də çıxardıf trosu, isdədim una “sağ ol” diyim. Nə maşin görmədim horda, nə adam görmədim, heş maşin izi də yoxüydü. Amma mənı dartıf çıxartdı. Unda özüm bildim ki, bu ilahi bi qüvvədən meydana gəlifdi.

Mən uşaxkən orucümü tutuydüm. Dədəm maşa didi ki, orucunı kimə bağışdicasanı?

Didim:

– Kimə bağışdiyim?

Didi:

– Bala, unu kimə bağışdəsanı, saşa hüngül¹⁷³ bi padarka verəcədi. Sən gəl bunu Xıdıf Nebiyə bağışdə.

Mən də orucümü Xıdıf Nebiyə bağışdədim. Atam dimişdi harda berkə düşsanı, o saşa kömey oləcədi. Haman maşinimi çıxardan yerdə o kişinin adını çehmişdim, o kömeh də maşa gəlif çatmışdı.

142.

Salman traxdurnan yer ekif gəliymiş. Traxdurun da dal aynəsi olmuyüfdü. Biddən görər ki, bi kişi gəlif yaanda oturur. Bu düşünər ki, ho sürətnən gidən şeyə bu nətəri mindi? Salman qorxufdu. Sora görüfdü ağ, uzun sakqalı olan, nurani sifət kişidi. Bu, Salmana diyifdi ki, “qorxma, qorxma”. Bu, Salmana qəlet¹⁷⁴ verifdi ki, sən bunu yisanı, ən varrı adam

¹⁷² Natərəsdıxdan – tərslıkdən

¹⁷³ Hüngül – yüngül

¹⁷⁴ Qəlet – peçenyə

olcasan, axı bu, zəhmətkeş kətçidi. Bu da qəletdəri yimağa qorxuf bacilərinə verifdi, Şirmayeynən, Reyhana. Huna görə də varrı olmuyüfdü. Qəletdər də helə gidiy.

143.

Xıdır İlyas su ziyarətı olufdu. Həyin çaydən keçəndə unu çağırıylər ki, sağ-salamat keçirsin. Bööh çaylərə düşəndə unu çağırıylər. Hunçün diyisan, ki: “Nə derin sulara girmə, nə Xıdır İlyası çağırma”. “Ya Xıdır Nebi, sən sağ-salamat keçir”.

144.

Sel gəliydı kəndə. Didilər, ay aman, Xızır Nəbi gəliy suyün qavaancə. Dedim, Xızır Nəbi nədi, kimdi? Didilər, seli ho kişi getiriy. Su peyğəmbəridi də.

145.

Su gələndə Xıdııl Nevi, Xıdııl İlyas qavaancə gidiy, elində çıraxnan. Helə gözünə görünən də olufdu. Suyün qavaancə gidiy ho. Ho hara gessə, su da uun dalıncə gidiy. Qədimnən diyilər ki, suyü Xıdııl İlyas, Xıdııl Nevi aparıy. Seli-suyü holar həyrəşdiriy¹⁷⁵.

146.

Çaydan keçəndə, diyi, Xıdııl Nevini çarmalısan, : “Xıdııl Nevi, Xıdııl Nevi man, a kömey elə”. Atdı, yıxıla bilər, nəşə ola bilər. Xıdııl Nevi diyi, suyün içində gidir, suynən gidir, sən mutlax unu çarmalısan, sənı, kömeyın, a çatsın diyə. Hindi diyildiğına görə, rəvayətə görə.

Sora dağdan, qəyəlıxdan-zaddan keçəndə “Ya Xıdııl İlyas, man, a kömey elə”, diyif keçisan,

¹⁷⁵ Həyrəşdiriy – idarə edir

147.

Xıdıl Nəbi Allahın buyruçsüdü, buyruq qulu. Xıdıl Nəbiyə diyi ki, sən get, filan yerdə filan şey var, hunu al gəl. Ho da gidiy, gücü çatıy alıy. Gücü çatmıyəndə gəliy diyi:

– Ya Allah, saa hayəndi, mən hunu ala bilmədim.

Sora Xıdıl Nəbiyə diyifdi ki, get ho dəryaan qıraanda bi molla cadu yazmax isdiyi. O vaxı, dimax, adamnar ölüydü, həməən ho molla gidif dirildi, adamnarı. Allah-taala Xıdıl Nəbiyə diyi ki, get ho qulumə dinə ki, mən öldürdüğüm adamın irizqısını kesmişəm, oları diriltməsin. O da diyi ki, məəm neyimə boşdü, mən diriltcam, sən isdiyisan, irizqı yetir, isdiyisan, yetirmə. Allah Xıdıl Nəbini göndəriy ki, ho kişi əməl örgəniy, göyərçin donunda get, hunun elindəki kitabı vur, sal dəryeyə, axsın. Xıdıl Nəbi bunu bi kərə gidif çalar, ala bilməz. İkinci kərə alıf tulluyəndə elində cırığı qalar. Kağızın cırığı qalıf, havı əməl, cadu, dua hunnan qalmadı. Xıdıl Nəbi helə şeylərə baxıy. Ho Hax-taalanın qulluxçsüdü.

148.

Xıdıl Nəbi, Xıdıl İlyas qardaşdəri su Allahıdı guyə. Su gələndə suyün qavağıynən olar gəliymiş də. Suyə hardan getmax lazımdı Xıdıl Nəbi, Xıdıl İlyas gösdəriş veriy. Su oların əmriynən axıy, hardan lazımdı. Sudan keçən adamnar Xıdıl Nəvi, Xıdıl İlyasın adını çekiylər ki, Xıdıl Nəvi, Xıdıl İlyas suyü azaldın, o tərəfə, bu tərəfə eliyın, biz keçax. Ho haxdı.

149-208. OVÇULUQ HAQQINDA

Mirzəbala çox məşhur ovçüydü. Bu adam ova getmağı çox xoşduyəndi, özü də ovu yaman uğurru oluymüş. O, bi dəfə ova gidəndə bi heyvan una yaxınnaşiy, dönüf oluy insan. Diyi ki, bi də ova gəlmə. Ov sənın,çün qutarıfıdı. Sən bi də

ova gəlsən, özün,çün pis olar. Mirzəbala da sözə baxmayı. Bir az vax sora bi də ova gidiy. Hava da yaxşıymiş. Amma bu ovdeykən dağ-daş biddən-birə dumana, çəmriyə¹⁷⁶ bürünüy, yağış, çiskin. Kişi həyqətən də, bi də qəyidif öyünə gəlmiyi. Meyitini bir-iki ay sora qar uşqunun altınan tapdılar.

150.

Qadam biz kiçiy olanda arabir ovçu Mirzəbaleynən ova gidərdi. Bi gün gənə bunnan ova gidiy. Şin dərəsində olurlar. Həmən bu ovçu kişi qadamı ocağın bööründə qoyür ki, ocax keşməsin. Mən gidim ov bərələrini busum, görax, ov hardan gəlir, hardan keçir. Qadam ocağın bööründə oturanda görür ki, biddən bööründə bi ağsakqal kişi var. Gəlir, salamlaşır:

– Axşamın, xeyir, nağarısın,ız?

Diyi ki, bes biz ova gəlmişix. Kişi qayıdif atama diyi ki, bala, bilisanı nə var, sənın, ov yoldaşın, ovladığı ovun həddini keçifdi. Çalış hunnan ova gəlmə, ovun sayı var, ho həddi keçəndə ov adamı dərədən də tulluyar, qar uçqununa da salar. Belə ziyannıxlar olar. Dəə, diyi, heş nə dimədim. Kişi, diyi, ocaxdan aralandı, iki addım da gidən, gördüm kişi yoxdu. Elə bil ki, heş kəs gəlmiyifdi. Bir az keçənnən sora Mirzəbala gəldi, həmən ovçu. Gördü ki, mən pəjmürdeyəm də, qorxmuşam. Didi, diyi, nolufdu? Didim, diyi, bes belə-belə. Man,ə bes belə bir kişi göründü, bu sözdəri didi. Bu qəyidif güldü kü, ə, man,ə yüz dəfə görünüfdü. Fikir vermə helə şeylərə, olan şeydi. Nəsə, hordan qayıdif gələnnən sora qadam ova getmədi. Bir az vax ötənnən sora eşitdix ki, həmən ovçu kişi, Mirzəbala yoxa çıxdı. Yaz açılıf, dərələr əriyif təmizdənənnən sora bunun meyidini dərələrdən tapdılar, insan keçə bilmiyən dərələrdən.

¹⁷⁶ Çəmrə – sis, duman

151.

Şıx Mahmut diyidilər Baş Göynühdə. O, çıxıfıdı dağa ovçulux eləmağa. Gidiy, düşə bilmiyi, axı Göynüyün dağları yekədi. Gecə qalıy dağın başındə. Qarannıxda duruf bi dənə ocax qalıy, özünə kavaf bişiriy. Kavavı bişirəndə kişinin gözünə çalınıy¹⁷⁷ ki, bi dənə qıllı şey, gəldi ocağın bööründə oturdu. Kişi baxıy ki, ay Allah, bu nədi? Amma çalışıy ki, dəə buna fikir verməsin. Əlacı nədi? Gözəl eti doğruyü, bu eti doğradıxcə, o da yekə xazallardan bürünə-başınə, qavağına yığıy. Kişi gözəltdan buna baxa-baxa (maa da ciyim danışıfıdı buları) gözəl götürüf bi dənə ağacı yonuy, qorxusunnan özünü məşğul kimi gösdəriy. Qıllı şey də bi dənə ağacı götürüf özüyçün düzəldiy. Bu nağarsa, o da eliyi. Kişi başdıy ki, etdəri ağacə keçirsin, bişirsin. Bu da xazalları bir-bir elindəki ağacə başdıy taxmağa. Kişi eti tutuy ocağa, bu da xazalı tutuy ocağa. Xazallar da yanıy də. Kişi çox fikirrəşiy ki, ay Allah, mən bunuynən nağarım? Bu qıllı şey hara olsun? Kişi də qanan adam oluy. Duruf sessiz bi dənə ağacı düzəldiy, bu da düzəldiy. Hordaki xazallardan yığıf ağacə taxıy. O da eliyi. Qeşeng ocağa tutuf xazalı özünə vuranda bunu od tutuy. Heş nə, bu qıllı şey çığıra-çığıra özünü qəyədən başşağı atıy ki, söndürsün də özünü. Şıx Mahmut da tez ordan aralanıf diyi ki, malades də özümə, bunnan can qutardım. Gəlif gecəni də ağaşdə yatıy. Amma hordan qəyidənnən sora dili tutuluy. Bir azdan dili açılıfıdı. Danışıfıdı ki, bes həvlə-həvlə.

152.

Dokquz il bunnan qavağın sohbətidi. Dosdum gəldi ki, gəl ova gidax. Nəsə, horda bi ziyarət var – Şkaflan baba. Hora

¹⁷⁷ Gözünə çalınıy – gözünə görünür.

nəzirim varyıdı, aparıf ho nəziri hora qoyüf başqa dəreynən getdıx. Bu didi ki, dəə mən burdan o yana keçə bilmənəm.

Horda bi ovçü küməsi varyıdı.

Didim:

– Horda otura bilərsən,mı?

Didi:

– Ha.

Didim:

– Bes gecə teh qalcasan. Gözün, alıymı?¹⁷⁸ Sora qorxuf eliyərsən,

Didi:

– Yox, heş nədən də qorxmunəm, qalaram.

Didi:

– Oldu.

Nəsə, biz getdih. Dəə biz üş yoldaşix, biri qaldı kümədə, biri qalxdı üsdə, bi də mən. Mən bi tekə atdım, umalandı, tapbadım. Səhərisi gün yoldaşimə didim ki, dur gidax başqa yerə. Nəsə, hordan da bir az üsdə getdix. Horda da üş dənə gədir¹⁷⁹ gəldi, birini atdım, umalandı. Getdim, hunun dalısınca baxdım. Gənə axşamüsdüdü. Diməli, sıyrıxdan¹⁸⁰ iki dənə yol ayrılır. Altdan baxdım, gənə tapbadım.

Didim:

– Ə, dur, unsuz da bizimki alınmadı.

Nəsə, gəldix birinci yoldaşın yanına. O da yaman siqaret çəkəndi. Gəldix gördux kümədə nə siqaret kötüyü, nə sipişqa dənəsi yoxdu, nə də həməən adam yoxdu. Çox fikirrəşdix, çağırdıx, tüfəng atdix. Oğlannan xəvər-ətər yoxdu. Sora mən

¹⁷⁸ Gözun, alıymı? – Bacararsan?

¹⁷⁹ Gədir – dağ keçisi

¹⁸⁰ Sıyrıx – böyük qaya. Sıyrığa bəzən üzgün də deyirlər. Bu qayada torpaq sürüşməsi olduğu üçün təhlükəli sayılır.

yanımdekinə didim ki, sən düş dəreynən get, mən də sirt-nən¹⁸¹ gedim çağıra-çağıra. Görax havı hara getdi? Diməli, axırıncı dəfə meşənin başındə ocax qalamışx. Ocax qalıyif çıxıf getmişx. Gördüm ki, ocağın qırağına siqaret başqası¹⁸² düşüfdü. Didim, bura gəlifdi də həməən adam. Baxıf gördüm kü, ədə, bi nəfər baxıf həvlə eyildi. Şüpələndim. Sora bi də baxdım. Gördüm ki, gənə mən baxan kimi bu eyildi. Göynühlülərdən ova gidən çoxdu. Didim, ha, yəqin göynühlülərdəndi bu, kimsə məni görmax isdəmir. Üzümü çöördüm ki, qoy gəlif keşsinnər də. Sora gördüm ses gəliy. Çöörüldüm ki, həməən oğlandı. Rəngi tamam qaçıfdi, bi gündədi ki, bu.

Didim:

– Saṇ,a nolufdu?

Didi:

– Heş bi şey yoxdu.

Didi:

– Siz hələ getmiyifsn,ızımı?

Didim:

– Yox.

Didi:

– Horda maṇ,a didilər ki, sənın, yoldaşdərin, gidiflər.

Didim:

– Kim didi?

Didi:

– Bi dənə çoban.

Didim:

– Oturax görax nolufdu saṇ,a? Sifətın, xoşümə gəlmiyi.

Didi:

¹⁸¹ Sirt – dağın beli, təpə

¹⁸² Başqası – paçkası

– Ə, siz məni ho kümüyə qoyənnən sora bi dənə çoban gəldi, hardasa saat dörd olardı. Gəldi, man, a didi ki, havıra niyə gəlifsın, ız?

Didim:

– Ova.

Didi ki, bura ov gələn yer döyül, dur mənim dalımcə. Məni qavağa keçirdi.

Didim:

– Axı sən hora keçə bilmədin, Nətəər oluy, hunuynən keçisan, məniynən yox?

Didi:

– Nə bilim.

O, ayağüsdə getdi, mən də həvlə imehliyə-imehliyə, keşdih. Ho gecə səhərə kimi ho qayalıxları (elə qayalar var, adam görsə, vahimə aparar) diyi, gecə səhərə kimi man, a gezdirdi. Nəsə, səhər didi:

– Mən gidiyəm qoyün otarmağa, sən də yoldaşdərni, gözde.

Bu gün belə ötdü. Səhəri gün gənə gəldi.

– Dur ayağa.

– A kişi, mən getminəm.

Gənə diyi, məni apardı, ho qayalara saldı. Qayıdanbaşi gəldix oturdux. Axşam olufdu hak-hesaf. Axşam məni aparif hora qoydü. Ho arada iki dənə heyvan çıxdı. Man, a didi, sən at. Özü də atdı. Man, a didi, mən atan heyvanı götürüf apararam. Götürüf apardı, diyi, heyvanı. Səhər getdim ki, heyvan yoxdu. Bir azdan çıxıf oturmuşdüm, gördüm iki dənə heyvan dumbuyə¹⁸³ çıxıfdı, paravoz kimi fit çalır. Mən də, diyi, yorulmuşam. Nəsə, könlüm isdəmiyi bunu atam, amba gənə atdım. Diyi, sora biri də çıxdı, hunu da atdım. Hava elədi ki, həvlə yağıf çəmrə gəliy.

¹⁸³ Dumbuyə – təpəyə

Didim:

– Bes horanı man, a gösdərə bilərsan, mı?

Didi:

– Ha.

Hələ o biri yoldaş gəlmiyifdi.

Didi:

– Sən məni apar birinci kümüyə qoy, mən san, a gösdərcəm.

Nəsə, getdix, didi:

– Bax, heyvanı horda atmışam.

Gördüm, həyqi qan-zad tökülüfdü, amma heyvan-zad yoxdu horda. Sora həblə başsağı dəreyə boylandım, gördüm bi qızartı var. Keçi bir az qırmızı oluy. Gördüm horda həyqi bi keçi var. Buna didim, sən göy çomannan¹⁸⁴ düş, mən havırdan – bir az qayalıx yernən. Düşdüm dəriyə. Gördüm, ha, keçi hordadı. İcini-zadını çıxardıf, soymuyuf, boynuma aldım. Dəə bunun qavağına çıxdım hordan. Ho arada gördüm tufeng atıldı. Mən gidənnən on deyqa sora olardı. Didim:

– Ho nə sesiydi?

Didi ki, mən atan o biri keçini nəsə aparıf bi quyünün ağzına dirəmişdi, ha isdiyifdi quyuyə dartsın, mən də əlinnən almax isdədim, buraxmadı, tufeng də atdım xeyri olmadı. Qorxdum, buraxıf gəldim. Yenə man, a şüpe gəldi ki, yalan danışır mı görəsən? Yorğunam, lap bərk yorğunam. Didim, bi də hora niyə qalxım, düşüm. Nəsə, o biri yoldaş da gəldi, keçini üç yerə böldüyh. Çıxıf gəldih. Hindi yol gəlirix, yoldaş çıxıf gedir.

Diyirəm:

– Ə, hara gidisan,?

Diyi:

– Ə, görmüyüsan, mı, bizi çağırıllar.

– Kim çağırır?

¹⁸⁴ Çomannan – çəmənle

Diyi:

– Horda ocax qalıyıflər. Ocağın qırağında altı nəfər oturufdu.

Bir-bir didi, hansının başında nə var, nə giyinifdilər.

Diyi:

– Hodu¹⁸⁵. Horda oturuf, bizi çağırıylər.

Amma biz heş nə görmünux. Bizə berk şüpə gəliy ki, helə şey ola bilərmi? Hamısında papax var diyi, hamısı da balacəboy adamnardı, diyi. Nəsə, yenə gidirix, bir az gidən kimi bizdən aralanır ki, məni çağırıllar.

Diyirəm:

– Ə, kim çağırır?

Diyi:

– Hodura bax, horda oturufklar.

Diyirəm:

– Holara qulax asma.

Diməli, bunun adını çəhməlisən¹, başa düşməyü, adını çekən kimi ayılır. Möhlütdü adı, habı aşağı tərəfdəndi. “Möhlüt”, “Möhlüt” diyən kimi qayıdır. Unda tüfeng də var. Elinən almağa qorxuram ki, biddən pisinə gələr. Qavaxda da gəlmağa qorxuram, dalda da getmağa. Bivaxı gördüm elə pis vəziyyətdi, özüm unnan da pis olmuşam. Nəsə, bu minvalnan gəlif çıxdıx öyə. Mən hunda arax işmirdim. Nəsə, arağ gətirif qoydum. Didim ki, arağ içax.

Didi:

– İşminəm.

Didim ki, mən içirəm. Pis vəziyyəətə salıfdı də məni. Nəsə, mən işdim, bu işmədi. Matasqileti varyıdı, bunu minif çıxıf getdi.

¹⁸⁵ Hodu – odur

153.

Bizdə Niyazi diyən ovçu ən məşhur ovçudu. O, ova girdəndə buun yaana bi ortaboy, papaxlı kişi gəlif didi ki, bi də bura gəlmə. Sifdə heyvan gəldi, keşdi, diyi. Neçə dəfə atdım, deymədi. Sora bu kişi gəldi, diyi. Helə hadisələr oluy. Amma man, a hələ rasd düşmüyüfdü. Mən çox ovçulux eləməmişəm.

Mən də neçə dəfə atdım, sora heyvanı tapbadım, sora da oğlanın ho işi, man, a dərs oldu (söyləyici əvvəlki mətndə bəhs etdiyi oğlanı nəzərdə tutur – top.). Helə də ovu tərgitdim.

154.

Çox məşhur ovçu oluy. Ömrü boyü başindəki tühlərin sanı qədər ov vuruy belkə. Nəsə, bi dəfə də ova gidər, diyi, heş nə vura bilmiyi. Məhətdəl qalıy bu. Ay Allah, man, a nolufdu? Ovsunnamışəmmi, diyi. Sora bu, diyi, bi dənə heyvanı yüz metro aralıda bağliyi ki, gəlif oyənnən atım. Atanda güllə kəndirə deyif, kəndiri qırıfdı, heyvan qaçif gidifdi. Hunda tufengi yerə qoyüfdü ki, diməli, mən dəə ovçu döyüləm.

155.

Diyildiğına görə, bi ovçuyə yuxuda diyifdilər ki, sən ova gəlmə. O da axı uşaxlıxdan ovçu oluy də. Pasdayannı atır. Min bitirsə, gərəh min birinciyə getmiyəsan, də. Nəsə. Dəə axır yekunudu. Həmin bu Mirzəbəliyə də diyifdilər. Axı bu Mirzəbəla da gidirdi, vururdu, gəlirdi ovu. O ancax ov əti satıf dolanırdı, kasıfçılığın dərdinnən. Ha... Ətini satıf qurtarıncə gedirdi, bi də gəlirdi. Ona diyəllər ki, gəlmə, bu sənini, axırınci ovun, du. Ha bi dəfə, iki dəfə. Görəllər də, axırda getdi, gəlmədi bu adam.

156.

Süleh quşu hinduşquyə oxşuyən quşdü. Habı hinduşqa boydə quşdü, hardasa beş kilo, altı kilo əti olar. Özü də sesi

var, oxuyü, fişdırıx çalıy. Ov varmı diyə baxanda həməən quşün sesini eşitsanı, bilisanı ki, ov var. Ovnan tay həyrəniy¹⁸⁶, ovun başinin üsdüynən. Diməli, quş yoxsa, ov yoxdu horda. Özü də unu atmağ günahdı. Ata-babalar həməşə diyiflər ki, sən dağa gidisanı, bax, Süleh gəlsə, atma. Əti yiyiliy, amma atmax olmaz. Nə vaxsa, ov atıf qayıdanbaşinə düşərsə, rasd gəlsə, atarsanı. Yoxsa, gidən kimi birinci Süleh quşü atdınsa, bütün dünya bir-birinə qarışxadı; yağış, çəmrə, ildırım, fırtına, çovğun... Ov da vura bilmicasanı, qəyidif bomboş gəlcasanı, öyə. Olmuyə-olmuyə birinci unu atasanı. Dağdan helə zornan düşüsanı ki, öyə çatım. On metirdədi, dalıncə gidisanı, tapanı bilmiyisanı, halbuki on metro qavaxdadı. Ho girən yeri görmüyüsanı. Qəyə rengindədi də (Süleyi nəzərdə tutur – top.), bozumtuldu. O, şornan¹⁸⁷ qıdalanıy, qumnan qıdalanıy.

157.

Süleh quşü çox yüksey qəyələrdə oluy. Hunu mən özüm gözümnən görmüşəm. Diməli, o, hinduşqa boydə quşdü. Bi də nə hunun dındığı¹⁸⁸ diməli, habı toox kimi çimçaxdı¹⁸⁹. Dala qalan yeri bütöv qılın içindədi, tükün içində. Ho həm də çınqılhan, otnan qıdalanıy, ayri yemnər yimir. Sürətnən uçən quşdü, diməli, bu qəyədən üçüf o birinə gidəndə elə bil ildırım sesi gəliy, helə sürətnən şığıy.

158.

Süleh quşünə bəziləri İsgəndər quşü diyir. Biz bir neçə dəfə atmışix. Unun qursağınnan qəyir¹⁹⁰, qum çıxıy, bi də dağ ot-

¹⁸⁶ Ovnan tay həyrəniy – Ovla birlikdə gəzir.

¹⁸⁷ Şornan – duz ilə

¹⁸⁸ Dındığı – dimdiyi

¹⁸⁹ Çimçax – çılpaq

¹⁹⁰ Qəyir – çınqıldan kiçik daş parçası, iri qum dənəciyi

darınnan çıxıy. Ayri hunun qursağındeyi qıdanı mən bilə bilmədim ki, nədi?

Süleh quşu samalyotdan berk uçüy. Olar cütdəşəndə, döl vaxdı xoruz, fərə güjdü uçullar. Adamın başının üsdünnən keçəndə elə bil isdiribitel samalyot gidir, helə ses eliyi. Olar qayıyə gidif elə bil çırpınıf qəyidiyllər. Güjdüləri sərrasd¹⁹¹ qəyidif gəliy, zəyiflər ölüy. Unnan sora cütdəşiy. Sağlam nə-sildən döl götürüy.

159.

Oların da (ov heyvanlarını nəzərdə tutur – top.) başçisi var. Mütlax o nəzarət eliyi. Sən heş vaxd o başçini ata bilməzsan, unu ötürməlisən. Atanda ziyannıx çekərsən, ova deymi-yə də bilər. Ziyannıx da taparsən. Hər yeri gözdüyü də ho. Baxan ovu sən atmalı döyülsən, buraxmalısən, getməliidi.

160.

Seymur danışıydi ki, ovlaxda əvvəl ha geziylər, ov tap-bıylər. Sora bi dənə sakqallı kişi peyda oluy. Əlini hara uzat-sa, bi dənə keçi çıxıy.

Diyi:

– Vurun, götürün, amma bi də havra gəlmiyin.

Kişi elini hara uzadıysə, hordan ov qəyniyi.

161.

Bi dənə kişi ova gidəndə görüfdü kü, bi dənə maral başini tarıyə-tarıyə¹⁹² oturuy. Elə bil bi dənə gelindi. Sora bunu vur-muyüfdü kü, bu, qadın kimi başini tarıy. Gəlif ayri adam buna güllə atıf vurufdu tufəngnən. Vuran kimi gəlif o biri ovlar ha-

¹⁹¹ Sərrasd – zədələnməmiş anlamında işlədilib.

¹⁹² Tarıyə-tarıyə – daraya-daraya

man ho maralı vuranı düz qəyədən yerə tulluyüfdü, parçə-tikə olufdu. Hordan gəlennən sora çox adam ova getmiyifdi.

162.

Bizim məytəvin kitabxanaçisi varyıdı, Eytibar məlim. Bu həmişə ova gidəniydi. Bi günü də axırnci ovuna gidəndə arvada diyi ki, axşəm yuxu görmüşəm. Yuxuda maña məslaat görünmədi büyün ova getmax. Amma axşəmnən yoldaşdərənən məslətdəmişəm, getməliyəm, hazırrašmışəm. Ova gidiy ho. Yağış yoxdu, qurax vaxdı. Heş yerdə də bulut-zad görünmüyü. Bular ova gidənnən sora ala qarannıxlı bi hüngülvari sel gəlif buların dokqazına çatıf deyənıfđi horda. Sel süyü lilli, sarı palçıx. Bular qorxuyə düşüflər ki, bu sel-su hardan gəldi, heş yerə də düşmüyüfdü. Habı nə hak-hesafdı? Axşəmə yoldaşdəri də gəlməz. Diməli, orda sel gəlif yüngülcə həmin ho Etibar məlimi yüyüf aparıf hansısa dəriyə salıfđı, o biri yoldaşdərinə heş nə olmamışdı. Üş gün hunu axdarıf, özdəri də üzüqara oluf gələ bilməzdər. Hunnan sora huun meytini tapıf getidilər öyə.

163.

Birisi boğaz ceyranı vurufdu. Ovlar hunu qovuf gəlif yolun yarsında öldürüflər. Ovlar bir-birinin dilini biliy. Ovlar bir-biriynən danışıy. Qansız övçülər də ovun boğazını qanmıy, gelnini qanmıy¹⁹³. Una görə də helə ovçüləri ovlar özdəri vuruf qəyədən-şeydən atıylər.

164.

Məəm babam da ovçü olufdu. Bizim nəsilə bir mən getmişəm, bi də babam gidıfđi. Qalan getmiyifđi – dədəm,

¹⁹³ Ovun boğazını qanmıy, gelnini qanmıy – Ovun boğaz, yaxud diş olub-olmamasına əhəmiyyət vermir.

əmim, qardaşdarım. Dədəm həmişə maa acıxlanırdı ki, getmə. Yüzə kimi boydu. Hunnan aşdın, minə kimi. Yanı qorxuludu, unnan sora bu adam bi fəlakətə tuş gəlməliidi. Ya qayədən uşməliidi, ya qorxuf bi dərdə car olmalıdı¹⁹⁴. Həbi qonşumuz Qərif kimi. Bööh Çöögədə¹⁹⁵ qorxdı, helə hunnan da zay oldu, dəli oldu. Yüzdən aşdisə, diyi, qorx. Mən özüm şəxsən bi dəfə yuxuda gördüm. Mahmutnan, rəhmətdıxnan berk ova gidən vaxdıydı. Tezə evlənmişdim. Yuxuda gördüm kü, həməşə ova getdiyimiz yerdə, ocağa yaxın yerdə bulax var, hordan su alıf çay qoyurux. Bulağın üsdündə bi tekə yatıfdı, qışdərini də bələ qoyuf, ədəf-ərkannan, qeşey. Göyşeh çala-çala maa baxır. Ancax həməşə gördüğüm tekələrdən döyül. Una diyilər tələ təkə. Ən yiri təkələrdən oluy, boynü kəmərrı¹⁹⁶. Bəzi aylarda da helə olur. Durdum, yuxumu söylüyən kimi dədəm didi ki, aj toox yuxuda darı görər. Fıkrın,-xəyalın, həməşə ovdu diyə helə görmüsən. Özüm də bu ATEİS-də işdiyidim, səhər işə gıdəsiydım. Duruf naharımı eliyif, Mahmudu çaardım. Hunda atdar Dömutdə olurdu, gecə getmirdix.

Didim:

– Mahmut, axşəmə atı geti, gələn kimi ova gidicax.

Həfdəən beşinci günüdü. Diməli, şəmmi¹⁹⁷, bazar bizə iş olmurdu.

Didi:

– Nə xəbər var?

Didim:

– Əmoğlu, həblə yuxu görmüşəm, hunu sinəməliyəm¹⁹⁸, gidif hora baxax, görax, həmən təkə gəlir hora, yoxsa, yox.

¹⁹⁴ Dərdə car olmaq – dərdə tutulmaq

¹⁹⁵ Bööh Çöögə – Baş Göynüyün yaylağıdır. Dağıstan sərhəddində yerləşir.

¹⁹⁶ Kəmərrı – burada naxışlı anlamında işlədilib.

¹⁹⁷ Şəmmi – şənbə

Elə oldu ki, axşam on ikidə biz burdan çıxdıx. Səhəri günü birdə həməən yerə çatdıx, çay qoyən yerə. Mahmut ocax qalamaa tənbəliydi, qalıyə bilmirdi.

Didim:

– Mən ocaa qalıyım, sən bi su al, gəl, bi çay içax, sora yerimizə gidərix.

Bi otuz addım gidif qayıtdı ki, əmoğlu, sən diyən təkə horda yatıy. İkimiz bi tufəhnən gidirix, uun tufengi yoxuydü. Mən də ocaan böörünə qətəri-zadı¹⁹⁹ açif qoymuşəm, təhlülə, yiri tufəhdi. Fikrimə düşmüyüfdü kü, gənə patron götürüm də, bi dənə güllə götürüf tufəngə qoyüf getdim. Gidif gördüm həy-qətən, yuxuda görduğum tekədi. Heş nə, yaxınnıyif atdım, güllə mənzili yerindəcə qaldı. Mahmut hordan kəsif saldı suyün qıraana. Elə bil ki, dərinin üsdü Quran yazısıynən yazılmışdı. Nəsə, getirif gəldix evə. Dədəm tufengi elimnən aldı ki, sənki yüz bitifdi, getmə. Bu, axırıncidi, saa pay veriflər, gessan, ölca-sanı. Dərini də bilminəm, şeyixlara verdi, hara verdi. Didi ki, günahdı.

165.

Rəhmətdiy Qərifnən mən ova getmişdiy, Mahmut da varıydı, üçümüz. Bu ov atası oldu.

Didi:

– Mən birinci atcam.

Tufengi üzünə alırdı, diyirdi, qızdı, qıznan oğlannardı hamsı. Atmırdı. Tufengi yerə qoyən kimi diyirdi, bax, hindi heyvan oldu. Üş dəfə bu aldı tufengi üzünə. Üçündə də didi, yox, mən ata bilmənəm, qıznan oğlandı.

Didim:

– Qoy mən baxım görüm bəs nətəri qıznan oğlandı?

¹⁹⁸ Sinəmax – sınamaq

¹⁹⁹ Qətəri-zadı – qatarı-zadı

Heş nə. Mən də bi erkeyini atmışdım, dəli kimi durdu, əllərini bir-birinə vura-vura didi, ə, oğlanı vurdun₁. Amma mənə görünmədi hələ şey. Bu fakt olmuş əhvalatdı, üş nəfərin yaanda. Biz ikimiz heş nə görmədiy, heyvan görürük. Bu, amma cavan qızdarnan oğlannardı didi, gəzillər otdaxda. Mən erkəyini vuran kimi sıçırred²⁰⁰, ayağa qalxdı, hələ məm başımə qapaz da vurdun, oğlanı vurdun₁, oğlanı vurdun₁. Mən üzünə baxdım, gördüm qızarıfıdı.

Didim:

– Sən özündasan₁, yoxsa dəlisan₁? Oğlan naariy burda?

(Yazsan₁ da, bular hamsı boş şeylərdi, rəvayətdi bular).

Hindi ovçünün də qorxağı da var, məsalçün, özünən vəhvələniy, gözünə yüz şey görünüy. Ancax mən qorxmamışəm heş vaxdı. On iki yaşımən büynə kimi. Tək yatmadığım yer yoxdu.

166.

Undan oğlu Vaqifnən ova getmişdiy biz. Nəsə, bular qayıdıf gəldi, mən deyəndim. Hunda Mahmutnan məniydım. Usdoğlu²⁰¹ diyən bi yer var, arxası Rəhmanquluyə²⁰², Gödey Sirtə²⁰³ baxıy. Puzux Qəyəən²⁰⁴ belidi. Sora bu yoldaşım durquzdu kü, horda adam var. Durdum, baxdım gördüm kü, adam döyül, amma sifətdən də adama oxşuyü, duruşu da, domuşuf oturmağı da toşnü adamdı. İki dəfə tufəngi aldım üzümə bunu atmağa. Əliynən belə işarə elədi ki, atma. Üçüncüdə durdum kü, qaşsın, qaşmadı.

²⁰⁰ Sıçırred – sıçradı

²⁰¹ Usdoğlu – Usdoğlu Hacının koması. Baş Göynüyə məxsus Bırqaç yaylağında yerləşir.

²⁰² Rəhmanqulu – Rəhmanqulu qayası Bırqaç yaylağında yerləşir.

²⁰³ Gödey Sirt – Şəki ilə Dağıstan sərhəddində yerləşir. Şəkiyə məxsus dağ adıdır.

²⁰⁴ Puzux Qəyə – Pozuq Qaya Bırqaç yaylağında yerləşir.

Didim:

– Qaşmırsan,sa, şüurun, varsa, get, yoxsa atıcam.

Yenə elini helə elədi. Baxmadım, atdım. Ancax getdix yerinə, qan var, özü yoxdu, tapa bilmədi. Çünki dalı insan düşə bilən yer döyüldü, helə uçurümdü. Sora gəldim, həmən Vaqifə söylədim ki, başımə həvlə iş gəlifdi. Didi ki, Şeytannı-da²⁰⁵ mən hunu görüf qaçif gəlmişəm. Mənim də başımə gəlifdi helə şey. Məəm yeganə şahidim hodü – Undan oolu Vaqif. Mən amma atmışəm. Ho atmıyifdi. Atıf da tapa bilmədi. Toşnü habı Qar adamı-zad dimiyilər? Habı yiri meymunnar kimi də. Amma bədəni tühlüydü, oturuşü adam kimi, qulaxları da adam qulağı kimi. Amma hunun başı tapıydı²⁰⁶. Mən gözümən görən diyirəm ha san,a.

167.

Keşmişdə, diyi, bu kənd – Gönyüh kəndi olmuyüfdü. Buralar helə ağaşdıx olufdu, keçilməz meşəlix. Həmən vaxlar da yerinnən ağacı qırıf, ev tikiflər. Meşəni açif. Nicə ki, habı Cəlilgilin dokqazda palıt var ha, ziyarət. Habraların hamsı helə palıtdıx olufdu habraların. Hunda Şıx Mahmut Qocə diyən kişil olufdu. Ho, ova gidifdi. Bizim ulu babamız də. Şıx Mahmut uşaa bizix. Hunda da buralarda insan hərənnən yer olmuyüfdü. Nəsə, ova gidifdi tufəhnən. Ov atıfdı, düşüf kavaf çekəndə bi dənə insana oxşuyən tühlü şey – bu da gəlif bööründə oturuf başdiyifdi xazaldan kavaf çəhmağa. Bu qorxufdu bunnan. Ha... Mən nağarım? Yağlı tikələrdən kəsif yaana qoyüfdü kü, unnan kavaf çəhsin. Kavaf bişənə yaxın yağı axan vaxı alıf öz döşünə sürtüfdü. Şıx Mahmut Qocə də bədəncə tühlü olufdu. Həmən bunun bööründə oturan vəəşi də başdiyifdi tühlərinə yağ

²⁰⁵ Şeytannı – Şeytanlı Baş Göynüyə məxsus yaylaqlardan biridir.

²⁰⁶ Tap – burada yastı anlamında işlədilib.

sürtmağa. Heləcə sıxıf döşünə sürtənnən soram bu Şıx Mahmit Qocə ocaxdan yanan kösövü götürüf, döşünə vuruf həblə ovuf qaraldıfıdı də, yanmasın diyə. İsdıyıfıdı ki, ho, özünü yandırısın. O da qanmıyıfıdı. Gıdıf oddu kösövü alıf özünə vuran kimi od alıfıdı. Duruf başdıyıfıdı qaşmağa.

– Yandıfım, yandıfım, yandıfım.

Guyə yoldaşdəri rəvayətə görə, soruşıfıdılər:

– Ə, kim elədı?

– Özüm.

– Çıxsın iki gözün.

Həmən söz hunnan qalıfıdı.

168.

Diməli, üç yoldaş olar. Bular gidəllər ova. Bulardan biri həkim olar, özü də biraz kök olar. Ovda da süreh sürəllər. Diməli, hərəsi bi tərəfdən düşüf haray-həşir sala-sala gəliylər ki, ov məsələn, o tərəfdən belə gəlsin. Ovu ortuyə salıylər, sora da gəlif bərədə duruylər də. Həkim aşağıdan qalxır. Hava da biraz soyux olar, buların da bi dənə kürkü olar (həvlə qara paltun). Həkim bunu üsdünə salıf aşağıda bi yerdə, çökehdə yıxılıf yatar. Bunun da yatanda xorulluyən xəsyəti varmış. Bular da yuxarıdan süreh sürə-sürə gəlif görüylər ki, ədə, bi çökeh yerdə nəsə yaman xorulluyü. Ha baxallar, görəllər ki, heş tərənmiyi. Bular da fikirləşəllər ki, yəqin qabandı, nədi? Biraz uzaxda olar, yerdə də qar. Tuşduyüf bi güllə. Yaxınnaşif görüylər ki, dosdarı. Dəə haray hara çatcaxdı ki?

169.

Bizim qonşümüzdə Hümətə dayı vardı, yaşdı kişiydi. Tez-tez dağa ova gıdıydı. Bizim Baş Gönühdə bi Dağ Almalı diyən yer vardı. Hora ova gedir. Sora elə oluy ki, axşəm horda qalmalı oluy. Ot tayasının yanında yatıy. Tüfəngi də palıtdan

asır. Gecənin bir vaxı görür ki, Ay işığıdı. Belinə nəşə minifdi. Çavalıyır-çavalıyır, belindəki yükü aşağıya eliyif bular vuruşullar. Baxıf görür ki, bu bi dənə qadındı. Dırnaqları-caynaqları olan, saçı üzünə tökülən bi şey. Əvvəl elə biliy ki, mən yuxu görürəm, burda qadın nə geziy. Sora görüy ki, yox, bu qadındı, fakt bunu boğuf öldürməx isdiyi. Bu kişi də elə zəyif kişi olmuyü, canını oluy. Bi xeyli vax vuruşənnən sora yadına düşüy ki, axı mən yaxındakı ağaşdən tufəng asmışəm. Bitəhər qadını kənarraşdırıf tufəngi alanda qadın qaçif çıxıf gidiy. Amma diyi ki, səni anan, namaz üsdündə doğufdu. Bir az qorxseydın, səni boğuf öldürcaydım.

170.

Mamam söylüyüdü kü, ovun da yəəsi var, sağanı var. Özbaşına döyül. Hər ova gidən ovçu ov ata bilmir. Ovun da qaroolu var. Dəsdədən biri hündür yerə çıxıy, saatdarnan başını tərətəmədən eyni hədəfə baxıf gələsi təhülükəni gözdüyü. Keşmiş ovçular, yaşdı ovçular diydilər ki, kim iyitsə, gessin həməən ho ovu oğrasın. Yanı həməən ovu vursun kü, ho ov təhülükənin yerini bilif qaçırsa, hamsı uun dalınca qaçır, o biri ovçular ata bilmir. Ancax həməən ovu vuranda, qaroolda duranı atanda yerdə qalan hara qaşsin diyə bilmir. Hunda hamsı dağılır da, diyilər, pərən-pərən düşdü ov.

171.

Maralı atmazdar. Günahdı diyilər. Erkeyini də, dişisini də. Hunu kim atırsa, mütflax bi hadisə baş verir. Biz atmışıx. Səkgiz aylıx oğlan uşaa varyıdı bizim birincisi. Bөөrümdə gülə-gülə öldü. Unnan sora mən maral atmadım. Çox ov atmışəm, maral atmamışəm, ras gələndə də atmamışəm. Qorxmışəm.

172.

Göynühdə məşhur ovçu Avdullah kişi olufdu. Özü də yaxşı ovçu olufdu. O, min ov atıfıdı. Yenə Çaxılın²⁰⁷ başında oturanda bi qocə kişi gəlif bunun bööründə oturufdu, özünün danışıdığına görə.

Diyi:

– Avdullah kişi, bi də ova gəlmə, sənın, normanı bitifdi. Sən min ov atıfsanı, get, tufengını da qaz, torpağa basdır, gəlmə.

Bu kişi də axı vərdeşə düşən adamdı. Gəlif bir ay, iki ay una-buna danışıfıdı ki, bi kişi məni dəə ova getməğa qoymür, icazə vermir.

Camaat diyifdi:

– Getmə, sanı, xata gələr.

Yenə həməən yerə ova gedəndə yenə həmin adam buna diyifdi ki, bax, bi dənə ov gəlir, hunu at, amma dəə gəlmə. İkinci dəfə özü, ovun güdühçüsü²⁰⁸ una bir ov da bağışdiyifdi. Avdullah kişi ovu atıf gəlifdi. Gələnnən sora diyi:

– Əşi, hindi yenə gidirəm, nolar ki?

Gedif həməən adam hunu, Goruarası diyirix, bööh qəyədi, həməən hunun başınnən alıf tulluyüfdü. Camaat gidif hordan tufengini də, özünü də getirif basdırıfıdı.

173.

Musdafa məlim ova gidər dağa. Tek olar. Gidər dağda bi yerdə deyənər. Görər nə, bi sürü dağ keçisi gəliy. Tufengi sinəsinə qoyüf bunu atmax isdiyəndə görüfdü nə? Qoyünnərdi. Bu bi dəfə, iki dəfə baxar. Üçüncü baxanda görər bi sürü qızdar gəliy. Gah qoyün görünüfdü gözünə, gah qız. Hamsını atıf yığıfıdı bi üjdən²⁰⁹. Hordan deli oluf gəlifdi.

²⁰⁷ Çaxıl – Baş Göynük kəndində dağ

²⁰⁸ Güdükçüsü – gözətçisi

²⁰⁹ Bi üjdən – ucdantutma

174.

Heyvannarın diyi, güdühçüsü oluy, özbaşınə döyül. Mə-yən qədə ova, diyi, icaza var, heyvannarın nə qədəriniyə vur-max olar. Ovçu kefi isdiyəni vura bilməz. Diməli, heyvan yə-ələri vurağannarı, şiltaxlarını, tepih atannarını ovçüyə veriylər. Ovun da sözə baxmıyənı oluy. Hoların da yəəsi var. Sora diməli, vaxı çatanda ehyam eliyi ki, dəə gəlmə. Gəldin,sa, qəyədən tullanmalısan,. Ho cümlədən Mirzəbala helə olufdu. Mirzəbala diməli, gidifdi, uun vurduğu ov minnən də çox olufdu. Una neçə dəfə xəbərdarıx verilifdi ki, gəlmə, kişi, sən-nin, də norman, bitifdi. Bu da uun sözünə baxmıyif, təkrar gi-dəndə ovlar unu götürüf qəyədən tulluyüfdülər.

175.

Ovun norması min dənədi. Həddini aşəndə ho görünüy. Normanı keçəndə diyi ki, sən həddi keşdın, dəə gəlmə, yoxsa qəyədən tullancasan, sən. Ho güdühçülər xoşdərinə gəlmıyən heyvannarı veriylər vurdurmağa. Məməsi kor olanı, nəəm brakları, obşüm, güdühçünün sözünə baxmıyənnəri icaza veriliy ki, hoları at.

176.

Ovun içində bi heyvan, oların sərkəri oluy, başçisi oluy. Olar su içəndə, otduyəndə, ya öz aralarında vuruşəndə o bi tik yerdə duruf həm ovları müşahidə eliyi, həm də oları qoruyü. Bi yad heyvan, ya da ovçu görəndə fit veriy, ya da bi hərəkət eliyi, olar da qaçışif dağılışıylər.

177.

Heyvannarın içində tekələr oluy – dağ keçilərinin təkəsi. Bi də görüsan, ki, iki-üş dənə tekə var oların içində. Olar du-ruylər dağın başında. Sürüyə kimsə başçılıx eləməlidi. Arıla-

rın şahı olmuyümü? Oları axı adamnar vuruşdürüylər. Öləni tulluyülər, qalanı arı yuvasına şah eliyilər. Tekələrdə də var ho iş. Tekələr amma özdəri vuruşüylər. Hansı güjdüsə, zəifi vuruf salıy. Ayrıləri una kömey eləmiyi ha. Hamısının gözü-nün qavağında. Elə bil duel kimi. Üş dənədisə, o birisiynən də vuruşüy, biri qalmalıdı. Əyər ovçü unu tapsa, götürüy. Ölən ov heyvanın eti muddal²¹⁰ sayilmıy. Unun yaşını də biliylər, buynüzündəki çertdərdən²¹¹.

178.

Sürünün içində biri ataman oluy. Sora o qocələndə cavan erkeh qoceynən vuruşuf, unu məğlub eliyif, özü sürüyə atamannıx eliyi. Sürünün bütün məsuliyyəti oluy atamanın üsdündə. Aylə kimi yaşiyilər də olar özdəri də.

179.

Səhər dağa, ovlax yerinə çıxanda dağ yeli olur. Səhər-səhər çıxı bilərsən_ı, çünkü səhər üsdən aşığa yel vurur də, küley üsdən aşığa. Amma sən dağın başında olsan_ı, ov beş kilometr-dən sənın_ı nəfəsın_ı duyür. Dağda dayanmır. Üşqurux²¹² çalıy e, olar. Üşqurux çalanda nə varsa dağda hamısı siyirilif gidiy. Heş səni görmür, ho havadan tutur səni. İyın_ı alır də. Məsəlçün, başuxarı gidəndə küley altdan uxarı vurursa, sənnən ova doorusa, gənə heyvan gidiy. Gereh elə eliyəsən_ı ki, sən dağa gidəndə ümumiyyətnən küley olmasın. Həməşə evdən çıxanda baxmalısan_ı, dağın başında yumruş boydə bulut varsa, gereh öydən bayirə çıxmıyəsən_ı. Bulut varsa, ov eliyə bilməzsən_ı, ya çovğuna düşməlisən_ı, ya da borumboş gəlməlisən_ı. Gereh hava olduxcə

²¹⁰ Muddal – murdar

²¹¹ Çertdərdən – xətlərdən

²¹² Üşqurux çalıy – fit çalır.

sakit ola. Elə vaxd olufdu, qeşey hava olufdu, sakit, günəşdi günnər olufdu. Bi metro qarda, yanvar ayində, fevral ayində ova getmişəm. Hava pis oldusa, qarın hamısını dolduruy gözunə, ayaan,ı addıyə bilmiyisan. Soorux diyilər huna. Küley oluy, qar burula-burula qalxıy göyə. Yolnan gidəndə bi də görusan, küley tozu qaldırır e, yerdə. Burulğan, “Şeytan küleyi” diyilər hunda.

180.

Tekə adicə bu keçilərin cınsıdı də. Keçi buynüzdəri kimi buynüzü oluy. Keçi çəkisi kimi də çəkisi də oluy. Hardasa yirmi-otuz kilo çəksi gəliy. Amma tekə diyən beş yaşdan sora tekə oluy. Oların buynüzü bi metrə, bi mertə yirmi santı oluy. Beş yaşə kimi gedir sayilir. Gedir yanı ki, kəlçə²¹³ kimi də. Tekələrin buynüzü sınıx olur. Ho da neyə görə? Hopbanır, özünü saxlamaxdan ötəri. Buynüzünü veriy qəyiyə, çırpılır, amma özü upbanıf keçir.

Çövkər, qarapaçə də diyilər oların sortuna. İndi çövkərin nəslı kəsılmax üzrədi. Ho da habı keçilərin sortunnandı.

181.

Çövkər keçiyə diyilər. Yaşdı, calğa²¹⁴. Dağ çövkəri diyilər. Dana boydə oluy. Ov heyvanıdı də. Ho halçaxlarda²¹⁵ olmuyü. Ovları yalnız suyə gələndə ata biliylər. Bərəni kesiylər, oyənnən də ülküdüylər²¹⁶, gəlif bərədən keçəndə ata biliydilər. Ho ov elə iybilən, cəlt, tez duyux düşən heyvannardı ki, hər diyən atmax olmuyü hoları.

²¹³ Kəlçə – təxminən iki yaşdan yuxarı yaşı olan erkək camış

²¹⁴ Calğa – burada iri anlamında işlədilib.

²¹⁵ Halçaxlarda – alçaqlarda, aşağılarda

²¹⁶ Ülküdüylər – hürküdüylər.

182.

Biz çövkər diyirix, kitab dilində bilminəm, qaçağan diyilər, alapaçə diyilər. Keçiyə oxşuyü, buynüzdəri qarmaq kimi dala əyri oluy də. Keçi növünə ayitdi. Holar qayədə olmur. Holar meşə qayəlixlərində olur.

183.

Bi ovçu boğaz heyvana güllə atıf, gəlif daşın üsdə oturufdu. Hunu, diyi, daldan gəlif ovlar düz qəyədən aşaa atıflar. Dalınnan gəliflər. Ceyran, cüyür, tekə, çövkər. Çövkər dana boydə oluy.

184.

Dağda heyvannarın qarolçüsü oluy. Gereh heyvannarın qarolçüsünü atmıyəsən₁. O gəlif hər yerə baxıy, gözdüyü. O, heyvannara signal versə ki, qaşmaq lazımdı, hamısı qaçır. Sən gereh həmişə qavaxkını buraxıf o birisini atasən₁. Oları da güdən var də, olar da özbaşınə döyül. Bi dənə heyvan hoların atamanıdı, həmməşə unu gözdəməlisan₁.

185.

Ovçu ovçüyə güllə atmaz. Ov eliyən heyvannara güllə atmalı döyülsən₁. Məsələn, bu qırğıdı, qızılquşdü, qartaldı. Bu da səni kimi ovçüdü, ova çıxıfdı.

186.

Ovda belə bi qaydə var. Ovçu atdığı ovun ürəyini özü yiməlidi. Nicə bu vaşax kimi. Olar da ovun sifdə ürəyini yiyir. Ovun başayağının da hamsını nəmsi²¹⁷ iti olan özü götürüy. Qanunda ataan olmalıdı. Nəmsi iti olmuyən yoldaşdəriynən

²¹⁷ Nəmsi – nəfsi

bölüşdürüy. Çünkü ovun ən şirin yeri içalatıdı. Ovun qarın hissəsi, bu həzm hissəsi diyax də, mədəsi kiçiy oluy, ancax ciyarıdı, ağ ciyarıdı, ürəyidi, qara ciyarıdı – bular yekə olur. Çünkü hərəkətinə görə də. Dayım axı hərəkətdədilər olar, “ha” eliyincən qayaan başına qalxır. Heş bi texnika qalxa bilməz hora.

187.

Düzgün²¹⁸ ovçu boğaz heyvanı bilir axı, tanıyır, atmaz. Birincisi, boğaz vaxı ovçular getmiyi, gidən ovçu ərkəyini atır. Ərkəyiynən dişisini ovçu tanıyır. Maralın ərkəyində buynuz olur, dişisində olmur. Cüyürün həmçinin. Amma keçilərdə tekeynən keçinin buynüzündə yenə fərq çoxdu. Keçi adicə öy keçisidi. Amma onların ərkəyləri camışə oxşuyur də, camış kimi buynüzdəri yoğun oluy. Hindi ovçu özü tanıyır də, hansı erkəydi, hansı dişi. Atsan, günahdı.

188.

Qadınnara uşax olanda, qırxı çıxmamış kim isdiyi olsun, una ət vermillər, tufəng qırxa düşür diyə.

Mirzəbala çaylağa çıxırdı. Biz də uşağıydıx.

Diyirdi:

– Məəm tufəngim qırxa düşüfdü.

Diyirdıx:

– Mirzəbala dayi, qırxa düşəndə nətəri oluy?

Diyidi:

– Qırxlı qadın yiyifdi məəm ov ətimi. Gedirəm, atıram, vura bilminəm.

Diyidim:

– Bes nətəri eliyəndə düzəliy?

²¹⁸ Düzgün – burada təcrübəli anlamında işlədilib.

İtin nəcisini daşdərin üsdə qururdu, sora nişan alırdı.
Hunu vurannan sora diyidi:

– Dəə vurcam gidif.

Həyqətən də, gidirdi yenə vururdu.

189.

Ov ətini tərəziyə qoyməz də. Satmax da olmaz. Əyər sa-tırsan,sa da, götürə verirsan,²¹⁹. Rəhmətdıx Mirzəbala dayi gö-türə veriydi. Satmırsan,sa, paylıcasan. Ov əti fərz elə ki, qur-ban əti kimi şeydi. Ovda da helə xüsusiyyət var, rəvayətə görə, diyi ki, məni ovlamaxdan ötərin, belə diyax də, məyən qədə ət itirəsan, gereh öz bədənı, nan, məni ovluyə biləsan. O da gə-nə rəvayətədi, çətinığa görə də, axı rahat yerdə olmuyü. Rahat yerdə olsa, hamı atar, gələr. Hamı hər səfər ov atası olsa, dağ-da ov qalmaz. Bi də görüsan, on nəfər gidir, amma içində bi nəfər oputınlı oluf ata bilir.

190.

Musurman adətinə görə, mal kəsəndə, toox kəsəndə “Bisimilləh, Allahü-əkbər” diməlisan. Bu bıçaxnan kesənnərə ayitdi. Ovçülərdə amma tüfəngə hər patronu qoyəndə “Bisi-milləh, Allahü-əkbər” diyif patronu qoyüsan. Çünki biddən elə mament olar ki, təntiyif diyə bilməzsan. Una görə bu başdən hər patronu dolduranda diyisan, ki, atanda haram olmasın.

191.

Ovçuluxda belə bir adət də var ki, baxmiyərax ki, ov eli-yisan, əzyətın, çoxdu. Amma gələn baş kim darışsə²²⁰, sənnən

²¹⁹ Götürə verirsan, – Gözəyarı verirсэн.

²²⁰ Darışsə – rastlaşsa

yarıdı²²¹. Unu eliyən ovçuyə halaldı. Eləmiyənə, məsəl, qısif aparana, yeşirənə²²² haramdı. Qavaana kim çıxıfısa, səniyənən yoldaşdı. Una pay verməlisən,

192.

Keçilərin çepişdəri üç yeşinə qədər analarıynən oluylər. Sora də ayrılıf ayrı-ayrı dəsədlərə bölünüylər. Oların erkehləri yeddi yeşinə çatanda yetmiş-seysan santıyə çatan buynüzdəri oluy. Ən yeşdiləri, on yeşinə çatannarı cavannar dəsdiyə buraxmıylər. Sora holar də tek yeşiyilər.

Qarmaxbuynüz oluy keçilər. Erkeylərin buynüzü habı peç durbası yoğunnuğunda oluy. Dəhşət heyvannar oluy, yiri. Hayın (mətn 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb – top.) diməli, qeşey sezondü hoları vurmağa. Sora dekabr ayində də holar qarışıylər cütə gəlmağa. Dəə hunda vurmağa icaza verilmiyi. Dövlət də icaza vermiyi, hoların güdüyçüləri də.

193.

Tüfehğ qırxa düşəndə it p..unu atıylər. İki dəfə atıylər ki, diməli, tüfeng qırxdan çıxsın. Qırxa düşmaana da səvəf zahı qadınların ov etini yiməsidi. Zahı qırxi çıxıncən ho etdən yiməli döyül.

194.

Tüfengin, kesərin²²³ üsdünnən addamax olmaz. Adicə ayanı uzadıf oturusən,sa, üsdən addıyif keçənə diyilər, dala qəyit. Sora tutax ki, horda buğda meşığı varsa, ho irızqıdı, azuqədi, uun üsdən addamamalısan,. Çöreyn üsdən addamax olmaz.

²²¹ Sənnən yarıdı – səninlə şerikdi.

²²² Yeşirənə – gizlədənə

²²³ Kesərin – kəsər əşyaların

195.

Turaci vuranda qışqırıy ki, ay aman, məni vurdular.

196.

Ov ətini satısansa, ziyannıx taparsan, gereh unu helə pay kimi payliyəsən.

197.

Ovun eti tərəziyə qoyülməz. Götürə veriylər. Gözəyarı kesif veriylər. Ovçülərdə bu, qaydadı ha.

198.

Heyvan boğaz oluf, una tüfəng çöörəndə ovçüyə ana şək-lində, qadın şək-lində görünüy. Yanı boğazam, aneyəm, atma. Heş vaxı qarnında balası olan heyvana tüfəhg çöörülməz. Ovun laf kiçiyini atmax olmaz, boğazını atmax olmaz.

199.

Vurulan ov dilini dişdiyifdisə, bunun dalı xeyirridi, di-məli, gənə də ov vurcasan.

200.

Diyidilər ki, tüfəng qırxa düşüfdü, gözə gəlifdi. Dağa gidisan, elə bil ki, lap yaxınnan, yirmi metrədən atısan, vura bilmiyisan. Bunu qırxdan çıxartmax lazımdı. Nağarmax lazımdı? Gidisan, üş yol ayricində duruf əlindəki ağaci qoyü-san, iki dənə daşın belinə. Sora bu tərəfdən daşi alıf o tərəfdən bu tərəfə üş dəfə tulluyüsan. O yənnən də daşi alıf bu tərəfə ağacin altınnan tulluyüsan, o tərəfə (uşaxlar çilingağac oynü-yən kimi). Unu eliyənnən sora dağa çatan kimi ov atıf gəli-san. Üş yolun ayricində.

Ağacın, yoxsa tüfəngin?

İki daşın üsdünə tufengi qoyusan, axı altı boş oluy də. Hordan üş dəfə daşi bu tərəfdən o tərəfə tulluyusan, Sora o tərəfdən də bu tərəfə tulluyusan.

Orasını başa düşdüm, amma ağac niyə?

Qəyiyə gidəndə axır ağacdi, tufengdi. Sən ağacsiz tufeh-nən hara getcasan, tufengsiz də ağaşnən heç hara getmağ olan şey döyül. Dağda əsas ağaşnən həyrənisən, də.

Deməli, ağacı qoyursan, tufəngi yox.

Ha, ağacı qoyursan. Ağacnən qəyələrdə-zadda dirseh²²⁴ verif keçisan, də. Tufengi də qoymağ olar. Tufengi iki daşın üsdünə qoyursan. Altı boşdü də. Hündür daşın belinə qoyürsan, tufəngin üjdərini. Alıf, bu yənnən daşi alıf o yənə tulluyüsan, üş dəfə. Diyisan, tufeh, səni qırxndan çıxardıram.

201.

Tufengi qırxndan çıxarmağın bi yolu da var. Ayif də olsa, ekiz doğan qadınar oluy. Ekiz doğan arvat tufengi paçəsinin arasınan üş dəfə keçiriy. Bax, bunu da eləmişəm. Gidif ov atıf gəlisan, sora ho arvada da et verisan.

202.

Tufengi həməşə sökülü vəzyətdə getirməlisən. Tufəng şeytan karxanasıdı. Sən nə qədə ovçü olsan, da, yaddan çıxan şeylər çox oluy. Silahı özün, aparmalısən, özün, qoyməlisən, gülləni. Gələndə patronu çıxardıf, sökülü vəzyətdə getirməlisən, öyə. Tufəhgi öyə getirif nətəri olsa, uzanıxlı vəzyətdə qoyə bil-məzsən. Kimsə addıyər üsdən, tufəng qırxa düşər. Şeytan unu (tufəngi nəzərdə tutur – top.) davannıyə-davannıyə²²⁵ gidiy ki, harda yaxalıyərəm, yaxalıyərəm. Tufengi həməşə gözdəməlisən.

²²⁴ Dirseh – dirsək

²²⁵ Davannıyə-davannıyə – izləyə-izləyə

203.

Qırxlı adam ov etini yiyə bilməz. Ov qırxa düşər. Qırx-dan çıxartmaq üçün də gereh qırxaçər cəminin suyüynən tufengi yuyəsən.

204.

Ova gidən adam təmiz getməli, təmiz çimməli. Haram yiməli döyül, haram iş tutmalı döyül.

205.

Elə tufeng var sən çiyinə, sal, bir il dağda-daşda gez, heç Allahdan sənə bi dənə dooşən də ras gəlməz. Amma elə tufeng var, unu çiyinə, alıf çıxan kimi una atmağa bir ov qismət oluy. Una qansevən tufeng deyilər. Ovu yaralı, qanı buraxan tufenglər var. Görüsən, atsan, ova deyir, yaralıdır, deyənmir. Amma tufeng var, atsan, yerində qalır. Qansevən tufeng hodu.

206.

Cuma günü ov atmaq olmaz. Ağaç də kesmək olmaz. Baş kesmək olmaz. Huna görə ziyarətə-zadə qurban aparanda cuma günü aparmıllar. Həmə iş görə mən cuma günü ya dağa ağaç kəsəmə, ya da ova getmədim, deyilər, yaramaz.

207.

Zahı arvat ov etinnən yisə, tufeh qırxa düşər. Una görə ov etini yiyən zahı saçının üçünü düyüf sora yiməli.

208.

Ov ovlamağ üçün ovçu öz bədəninnən məyəni qədər ət itirməli.

209-211. RUH HAQQINDA

Bi qız yolda üşüyür. Yoldan keçən maşinnər bunu görmür. Axırda bi dənə maşın nətər olarsa, buna irasd olar.

Diyər:

– Ay qız, sən niyə ağlıyisanı?

Diyər ki, mən habırda oturmüşəm, bi maşın mənı görmür. Diyər ki, mən bi dənə baltun²²⁶ almışəm, mənım də varım-yoxum habı baltunum var. Sən də mənım qızım boydəsanı. Gə mən sənın, əynaa habı baltunumu verim, səni öyaa çatdırım. Ha... Bunu, diyı, maşınə mindirər, aparar öyünə. Qızı qapıdan içəri salanda qapı bağlanar. Soonkü gün²²⁷ diyər ki, gidim baltunumu isdiyim ho qızdan. Sora, diyı, geyif zvanoğu basar, bi dənə kişi çıxar.

– Dünən bi qız gətmişəm sizə, huna diyını baltunumu versin.

Diyər:

– A kişi, sən nə danışısanı, mənım nə qızım yoxdu, nə arvadım yoxdu. Arvadım da ölütdü, qızım da ölütdü.

Diyər:

– Ay dayı, mən yalan diminəm, mənı içəri qoy, ho qızın şekli varsa, manıa görsədinı.

Diyər:

– Baş üsdə.

Görər horda bi şikil²²⁸ var.

Diyər:

– Habı qızı havı qapıdan buraxmışəm.

Diyər:

– Ənzibillahi əsdafrüllah, mən belə şey görməmişəm.

²²⁶ Baltun – palto

²²⁷ Soonkü gün – səhəri gün, sabahı gün

²²⁸ Şikil – şekil

Kişiyə diyər:

– Bi dənə söz disəm, mənim sözümə baxarsan₁?

Diyər:

– Baxaram.

– Qavırırğa gidax, mən o qızın qavrını san, a gösdərim.

– Gəl gidax.

Geyif görər ki, həməən o kişi baltun vermiyifdi? Baltun qavır daşınnan asılıfdı. Fikir ver, tarixdə olmüyən bi şeydi ha. Qızın ruhu una görsənitdi, bu çılpax gəzitdi. Yollarda bunu bi kəsə görmüyütdü, yaxşı kəsə olutdu uşax. Atası diyitdi ki, mənim qızım yetim olutdu, öyə ana baxmiyitdi huna. Möcüzatdı da.

210.

Bi qatar şoferi olar. Yolnan əməlli yer gidənnən sora gəcə görər ki, bi ağ partallı qadın relsdərin üsdü uzununu oynə qaçiy, buynə qaçiy. Çöörülüy, bööründekinə diyi ki, qatarın yolunda gelin var.

Diyi:

– Heş nə yoxdu, mən görmünəm.

Diyi:

– Axı gelin var, ağ partallı qadın var.

Yaxın-yaxın getdixcə²²⁹ qəyidif diyi:

– Habıdı ba, gənə göründü gözümə.

Bööründeki diyi:

– Axı heş nə yoxdu, maa heş nə görünmüyü.

Diyi:

– Var, məəm gözümə görünüy, sən heş nə görmüyüsan₁.

Əməlli²³⁰ gəliylər, ho arvat şoferin gözünə görünə-görünə gəliy. Şofer dözmüyüf dəə yaxınnəşəndə deyəndiriy qatarı.

²²⁹ Yaxın-yaxın getdixcə – yaxınlaşdıqca

²³⁰ Əməlli – xeyli

Düşüf baxıf görüylər ki, qatarın relsində bi dənə uşax, çağa. Kimsə qoyüfdü. Görüylər anası da yoxdu, heş kim də yoxdu, amma uşax var. Uşağı götürüf sahibini axdarıylər.

Diyilər:

– Bes buun anası bir ay bunnan qavağa ölüfdü, çağa qalıfdı.

Çağaa hora qəsnən qoyüflər ki, gəlif kimsə alsın. Anasının ruhu gəlif görünüfdü kü, biddən qatar uşağı basar. Sürücü qorxu-sunnan susdalıf, iki günnən sora ayılıfdı.

211.

Mənım anam öldü. Yasını, adnalarını kətdə verdih. Mən axırını adnanı da şəhərdəki evimdə verdim. Axırını adnadan sora yola çıxıf evə qayıdırdım. Deməh, gəldim evin pəncərəsinin qavağına (hələ padyezə girməmişəm). Elə bil, isdər-isdəməz mənə dedilər, pəncəriyə bax. And olsun Allaha, anam pəncərədə dayanmışdı. Bu rəhmətdix qara, yun, saçaxlı şal örtərdi. Başı da xınalı, qıpqırmızı, xoruz quyuğu kimiydi, saçı da sığallı. Gördüm pərdə aralandı belə. Belə gözəl gülüşüynən, işıxlı sifətiynən, başında da saçaxlı şalnan belə baxdı, əl elədi. Unda isdər-isdəməz mən həblə elədim: “Ay aman”. Elə bilirəm ki, çöldə döyüləm e. “Ay aman, mamam gəlitdi”, qaça-qaça padyezə girmişəm, qapıyə çatmışəm. Hindi ha eliyirəm, içəri girə bilmirəm, elə bil, qılçam tutuldu. Qışqıra-qışqıra:

– Ay aman, mamam evdədi, muşdulux.

Dilbər xala qapını aşdı, həvlə elədi:

– Ay aman, bu nə sədi, ay Rubuş? Nootdu²³¹?

Elə bil havalanan kimi olmuşdum. Qapı açıf içəri girif pərdəni qaldırdım.

Didi:

– Aaz, sən dəli olmusan? Gözaa görünütdü, ruhdu.

²³¹ Nootdu? – Nə olub?

Ruhu gəldi, pəncərəən qavanda durdu. Ruh həyqidi. Elə bil, həyatdakı adamıydı. Möcüzə qaldım e...

212-213. NAXIŞ

Bi eybəcər gəlin olar, bi dənə də gözəl nişannısı. Bular yol gidiylər. Bi dənə də gözəl gəlin buların qavağınca gidiy. Bu çirkin gəlin buna baxıf pərt oluy kü, ay Allah, bu unu gör-caxdı, məni isdəmicaxdı. Ho arada bi yaxşı kesə²³² gəliy, qavaana çıxıy.

Diyi:

– A bala, sən niyə fikirrəşisanı? O sənın, naxışın, qavaanca gidiy. Səən yoldaşın, səni uun gözdə görüy. Mən səni unu sifətdə una gösdəriyəm. Sən helə şeyin dərdini çəhmə.

Unnan sora gelin sakitdəşiy.

213.

İki baci oluy. Biri sulançaxda²³³ sulanıy həməşə, biri də elində iş görüy, yırtıx-yamax yamıy. Hər iş bu qızın boynündə oluy də. Həməşə bacisiynən boğuşüy²³⁴ kü, sən man, a kömey eləmiyisanı. Bi günnəri naxış yazan kişi gəliy, yaxşı naxışı yazıy sulançaxdekinə, pis naxışı yazıy hər iş bacərəne. Sora hər iş bacərən qız diyi ki, a dayi, axı mən hər iş bacəriyəm, sən niyə naxışı huna yazdın, man, a yazmıyisanı? Man, a pis naxış yazısanı?

Diyi:

– Bala, sən hər iş bacərisanı, hara getsanı, özün, a bi gün ağılyə bilcasanı. Ho yazıx heş nə bacərmiyi, yalnız sulançaxda

²³² Yaxşı kesə – övliya mənasında işlədilib.

²³³ Sulançax – yelləncək

²³⁴ Boğuşüy – dalaşır

sulanmağı bacəriy. Hunçün yaxşı naxışı huna yazıyəm ki, uun da naxışı helə olsun. Sən özün, a bi gün bacərcasan.

Huunçün diyilər ki, heş nə bacərmİYƏN naxışı yaxşı oluy, yaxşı yerə düşüy, hər iş bacərən gidif pis yerə düşüy. Naxış sulançaxda sulananındı, öy süpürəN yox. Huna görə də qızdarımızın çoxusu sulançağa qaçıylər ki, olara naxış yazılsın.

PEYĞƏMBƏRLƏR, DİNİ ŞƏXSİYYƏTLƏR, ÖVLİYALAR VƏ VERGİLİ ADAMLAR HAQQINDA

214-215. NUH PEYĞƏMBƏR

Nuha xəbər gəlİfdİ ki, dəə dünya korranıfdı, hər şeyin cütünü götü, erkəh, dişi. Dünya suyə qərq olmalıdı. Guyə o vaxdı da gəmini düzəldİfdİ, yığanda bu xaçpərəsdər diyax, ermənİlər diyax, hamsı acığa Nuhun gəmisinə gidif oturuflar, murdallıyİflər də. Bİvaxdı Nuh peyğəmbər gəlİf baxıf görüfdü kü, gəmi bi şeyə yaramır. Murdallıyİflər, tualetə döndəriylər. Allaha şikaat eliyəndə Allah diyİfdİ ki, elə iş eliyərəm ki, olar özdəri təmizdiyər hunu. Gəlİf bulara qotur düşüy. Ha... Bİvaxı gənə horanı murdallamağa gidəndə buların içində bi axsax, eybəcər arvat olufdu. Bu, İsdıyİfdİ ki, murdallasın, qurtarıf düşüfdü bunun içinə. Çekİf çıxardıflar. Görüfdülər tər-təmiz oldu bu. Qoturu-moturu hər şeyi gidİfdİ. Helə oluf başdıyİflər bular tezdən zİbillədxları şeyləri üsdərinə-başdərinə sürtüf sağalıflar. Öz zİbillərİnİ özdərinə dərman kəsİfdİ Allah. Helə oluf gəmini təmizdiyir. Sora da dünya suyə qərq olur. Hər şeyin erkəyİnnən, dişİsİnnən bir cüt götürüf çıxıfdı. Unnan sora biz artmışıx.

215.

Nuh peyğəmbərin üç oğlu olur. Han, San, Qasım (Bəlkə də əyri, düz də ola bilər). Nuh peyğəmbərin arvadı kafər olur. İki oğlu mömin olur. Nuh peyğəmbər həmişə hazırx götür, deyir:

– Ay Allah, qurban olum sana, axı həmişə oxuyuram, görürəm kin, qarşidan bəlalar gözdənilir. Bu bəlalərin qarşısını almağ üçün nəğarmalıyam? Mən nədən bilim bəlanın gəlişini? Mən bəlanın necə qarşısını ala bilərəm?

Camahatın cahilləşmiş, pisdəşmiş, manqutdaşmış, azqınnaşmış bir vaxdı olup. Onda deyir ki, yuxularında mələklər gəlip deyir ki, ya Nuh, nə zaman ki, həyəət çıxanda gördün, təndirinin içinnən su qaynıyır çıxır, onda bil ki, bəla yaxınnaşır. Axır zaman gəlir, bəla yaxınnaşır.

Ama Nuh peyğəmbərnən arvadı həmişə tərs mütənasibdə olur. Gəlir deyir ki, sən qurduğun təndir budu.

Deyir:

– Ay arvad, axı neçə illərdi, orda çörəh yapırısan.

Deyir:

– Sən təndirinin içinnən su qaynıyır.

Deyir:

– Oldu.

Yüürür arvadını da çağırır, oğullarını da çağırır, kəndə də məlumat verir kin, üç gün nən sora bizə bəla var. Üçüncü gün bəla gəlicəxdı. Gəlin gəmiyə minin.

Gəmi haqqında çox olufdu rəvayətdər. Onu danışsam, çox uzun gidər. Nuha əyan olur ki, bəla gəlir qarşidan.

Deyir:

– Ya Rəbbi! Bəla gələndə yer, göy suya, selə qər qər olanda bəs mən nə eliyim?

Deyir:

– Gəmi qayır.

Nuh peyğəmbər də ən gözəl dülğərrəri, usdaları, xar-ratları topluyur. Mələkələr ona böyüh bir quşun sinə sümüyünü gösdərilər ki, bu fason, böyüh bir gəmi hazırramalısən. Çağırır ən gözəl, qüvvətli usdaları. Usdalar gəlir, çertyojunu verir, əməy hakqısını artıxlamasıyan verir ki, belə bir şey yaratmalıyıx. Usdalardan ən gözəli, ən qoçağı yiməhdən doymur. Onu çağıranda diyillər:

– Ay Nuh, onu yiməhdən doydura bilmicəhsən.

Diyir:

– Gəlsin baxarım.

Diyir:

– Əli səliqəlidi, bacarığı var, ama yiməhdən doymur.

Gələndə diyir:

– “Ya Bismillah-ir rəhman-i rəhim” deyim, işə başdıym.

Hər iş Allahın adıyan başdasan, hər iş uğurlu keçər.

Usda çörəh yiməyə başdıyanda diyir:

– Ay usda, əl saxla, bir “Bismillah” elə.

Diyir:

– Yox, mən o sözü diyə bilmərəm, dimərəm.

Diyir:

– Mən san, a nə didim ki, ay usda, sənin acığın tutur, duruf mənən küsüf gidirsən.

Diyir:

– Sən man, a didin, “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” di-nən. Mən də onu diməy isdəmirəm.

Diyir:

– Oldu də. Başda.

Bir az yiyir, görür ki, ay aman, mən doymuşam, artıx yiyə bilmirəm.

Diyir:

– Sən man, a nağardın? Mən yiyə bilmirəm.

Diyir:

– Mən ki san,ə heş nə eləmədim. Allahın hökmü bu qə-dər güjdüdü.

Bular gəmini hazırıyıllar, düzüllər, qoşullar. Bu inam-sız cahillər peyğəmbərimizə çox nanəcib, alçax, təhqiredici sözdər yağdırıllar. Yağdıranda diyir:

– Ya Rəbbi, qurban olum, Allah, saa, mən sidqi-ürəhdən sənin hər əmirrərinə yerinə yetirirəm.

Bir gün də gəlir görür, gəmi hazırdı. Tərtəmiz, gözəl, hazır gəmi. Evə gidip, qayıdıp gəlir ki, hamısı insan nəcəsə-tıynan doldurulufdu. Peyğəmbəri təhqir eləməy üçün onu çox-lu batırıflar. Baxır, baxır, diyir:

– Ya Rəbbi, özün bilən gözəldi.

Onda yenə məlakələrdən biriynən (dört böyüh məlakə var), Allah-taala xəbər göndərir ki, ya Nuh, keyfini sındırma. Millətə qotur xəsdəliyi verir. Hələ Nuhun gəmişi işə düşmə-mişdən, sular-səllər qarışmamışdan. Millət qotur xəsdəliyinə tutulur. Qotur xəsdəliyinə tutulanda yenə də məlakələrnən vəh gəlir Nuh peyğəmbərə ki:

– Ya peyğəmbər, ya Nuh, qalx ayağa, dinən, ey cama-hat, siz bu qoturdan azad olmalısınız.

Durur, millətinə diyir:

– Siz bu bələdan azad olmalısınız, bunun da dərmanı gə-midəki nəcəsətdi. O nəcəsətdən kim alıb üsdünə, başına belə çəkərsə, sağalcaxdı (Onnan qalıfdı ki, murdarı murdar aparar. Həmin sözü n yaramma kökü ordandı).

Kimi inanır, kimi inammır, bəziləri diyir:

– Əşi, diyir, diyir. Gidiv eliyax da, hər şeyi su təmiz eliyir.

Bax bı söz də gəlir ki, hər şeyi su təmiz eliyir. Kim gö-rür o nəcəsəti, sürtür üsdünə, başına, qoturdan azad olur. Bu-nu görə n ətraf mahaldakılar da gəlir ki, bəs Nuhun gəmisində-

ki nəcasat bu eybəcər xəsdəliyin dərmanıdı. Axırda gələnlər görürlər, gəmidə heş nə yoxdu sürtmağa. Yanı bəs bizə nə olsun? Bizə axı heş nə yoxdu, o çirkəfdən, nəcəsdən heş nə qalmadı. Götür vedrəni, suyu, əsgini, o gəmini sil, suynan bədənini ooxala. Bı vəsdəynən gəmi elə olur, gül kimi, tər-təmiz. Allah-taala hər şeyə qadırdı. Gəmi də hazır olannan sora genə də peyğəmbərimizə – Nuh peyğəmbərə vəh gəlir ki, indi bəliyə²³⁵ hazır ol. Təndirdən su çıxanda bil ki, o, sənin üçün bir eyhamdı. Bir də baxır görür kü, arvat səhər tənqinəfəs gəlir ki, sənin tutduğun iş andıra qalsın, sən fərsiz, sən pis adam-san. Düz iş tuta bilmirsən, sənin təndirinnən su qaynıyır.

Diyir:

– Ay arvat, bu qədər illərdi sən bu təndirdə çörəh yapırdın, indi mən pis olası oldum?

Durur ayağa, diyir ki, camahat sağ olsun, bizə bəla gəlirdi. Hamımız suya qər q olcax. Gəlin gəmilərə yığılın. Su gəldıxca gəmi üzə qalxcaxdı, sağ qalacasınız. Onda birinci arvadı iman gətirmir. Diyir ki, elə dünya yıxılısın, sənincə nəcəsdə gəmin qalmışdı, mən gəlif minmağa? Mimmirəm. Mən hündür çinarın başına çıxaram. O böyü oğlu da diyir:

– Mən inammıram, ata, sənin işdərinə. Mən o minarənin, nə bilim, o binanın, hasarın belinə çıxaram.

Hərə bir tərəfə gidiy. İnanannar gəlir, inammıyannar gidir. Bütün dünya suya qər q olur. O zaman hər şeydən həyatda canlı, hər şeydən çüt-çüt – heyvanat aləminnən çüt-çüt gəmiyə götürür ki, gələcəhdə nəsil artsın deyə. Çüt-çüt götürəndə bircə ilanı qəbul eləmir. İlan sürünüf gəlir, keçəndə Nuh onu görür. Görür, diyir:

– Ya məlun, qayıt dala, səni aparmıram. Nuh bələ diyəndə şeytan tez upbanıf gəmiyə minir. Bu, axı məlun dimişdi. Diyir,

²³⁵ Bəliyə – bəlaya

hindi də hal-hazırda da (məllimimiz bizə onu deyifdi) hər kim ilannan qorxulu bir yerə gidərsə, disin:

– Ya heyvan, sənin Nuh peyğəmbərə verdiyin vəd yadınnan çıxmasın. Nuh peyğəmbərə nə vəd vermişdinsə, vədini yadına sal.

O zaman ilan onu vurmaz. Onda orda olan heyvan çəkilif yoxa çıxar.

İlan da gəlif gəmiyə girir. Qara irkli zəncilərin yaranışı həmin gəmidə yaranır. Peyğəmbərin oğluyunan gəlini görür, dünya alxam-çalxamdi²³⁶, hamının əli ibadətdədi, haxdadı, duadadı. Bir vaxnan Peyğəmbər geriye dönəndə görür kü, oğluyunan gəlini öz aləmindədi.

Diyir:

– Ay evlat, üzün qara olsun sənin, indi ibadət dövrüdü. İndi Allaha yalvarış dövrüdü, bu işin dövrü döyül. Səni üzüqara olasan.

Bir də dönəndə görür, oğluyunan gəlini zil qara rəhdədlər. Neqir orda yarandı.

216. SÜLEYMAN PEYĞƏMBƏR

Süleyman Peyğəmbər varrı, hər şeyin, bütün yaradılışın dilini bilən ən gözəl peyğəmbərdir. Onun haqqında qısaca onu deyərəm ki, ölüm qabağı deyifdi ki, məni basdıranda bir xayışim var sizdən. Cənazədə məni aparanda qəbr evinə qədər mənim iki əlimi cənazədən çöldə qoyun.

Adamnar narahat olur ki, görəsən bu nədəndi? Diyir ki, çox sinənizi sual parçalamasın. Bir nəfər diyir:

– Ay peyğəmbər, onun da mənasını denən, sora bizdən ayrıl.

Diyifdi:

– Qoy bütün millət bilsin ki, həddinnən artıq işdəməsinnər, yorulmasınnar, əldən-əyaxdan getməsinnər. Mən Mül-

²³⁶ Alxam-çalxamdi – altı üstünə çevrilib

kü-Süleyman bu dünyadan əliboş gəldiyim kimi əliboş da qayıdıram. Ona görə deyir, mənim əlimi çöldə qoyun, qoy millət görsün ki, mən əliboş qayıdıram bu dünyadan.

217. MUSA PEYĞƏMBƏR

Musa peyğəmbər bir yetim oğlan olur. Musa peyğəmbər bir səhrada gıdəndə görür ki, üç qıznan bir qoca kişi var orda. Bu elə bir səhradı ki, su yoxdu orda. İki tayfa yaşayır orda. Biri biraz zorru, qollu-qüvvətli, biri biraz aciz. Zorru, qollu-qüvvətdinin oğulları var, acizin üç qızı var. Gözdüyüllər ki, o qolu qüvvəli, oğullu tayfa suyu qoyunnarına içirdif gessinnər. Sora yerdə nə su qalarsa, bular qoyunnarına içirsinnər. Baxır, baxır, görür qoyunnar suya qaçır, qızdar qoyunnarı qovur. Saxlıyıllar ki, ora gessə, vurallar, qoyunnar ölər.

Deyir:

– Siz niyə bu qoyunnarı qovursuz?

Musa deyir. Deyəndə deyir:

– O tayfanın qoyunnarı içif, doyuf, aralaşif burdan gətməsə, bizə qoyunnarımızı suya aparmağa icaza yoxdu. Bizə diyiflər, olmaz. Ona görə.

Deyir:

– Niyə ki? Bir gün olar gətirsin, birinci su içirsin, bir gün də siz.

Deyir:

– Biz acızıx. Bizi olar əzişdirillər.

Qızdar suyu içirif qayıdanda qızdara deyir:

– Gün axşamdı. Sizin atanız məni qonax qəbul eliyərmi?

Deyir:

– Bilmərix. Atam bilər.

Gəllilər kişinin yanına.

Deyir:

– Bu gecə məni bir Tanrı qonağı saxlıyarsan,mı?

Diyir:

– Tanrıya da qurban olum, qonağına da. Buyur!

Oturur, diyir:

– Niyə bu tayfa səni incidir?

Diyir:

– Ay oğul, mənim həyat yoldaşım ölüfdü. Həbi üç qızım var. Həbi üç qızınan bu qoyunnar mənim dolanacağımdı. Mən olarnan əyaxlaşa bilmirəm. Olarnan dilləşə, olarnan bərabər-rəşə bilmirəm. Olardan nə məhsul qalarsa, o da mənim bəsim olur. Şükür Allahın hökmünə.

Diyir:

– Olmazmı ki, məni saxlıyasan yanında? Mən işsiz adamam. Bir yetim oğlanam. Mən sənin qoyunnarını güdüm.

Diyir:

– Bəs sən danış görəh, sənin hakqın, muzdun nə olcaxdı? Baxır, qoyunnarın hamsı ağ rehdədi.

Diyir:

– Hakqım, muzdum odu ki, ilin axırında qoyunnar nə qədər balalasa, ağ rehlər sənin olsun, onun içində Allah-taala başqa bir rəh peyda eliyərsə, o başqa rehlər də mənim olsun.

Beləlihnən, Allah-taala qoyunnara başqa rəh də verir. O rəhdə olan qoyunnar da Musa Peyğəmbərin olur. O qızdarın üçü də Musa peyğəmbəri əziz adam kimi, öz aylə üzvü kimi isdiyir. Qəşəh də bu ayleynən dolanışığı olur. Bir qədər vaxdan sora bir küləhli hava olur. İldırım, göyün şakqıltısı, yerin guvultusu²³⁷ gələndə qoyunnar qaçışır. Qız qabaxda qaça-qaça qoyunnarı qaytaranda Musa tez çağırır ki, qayıt. Qayıt dala.

Diyir:

– Niyə?

²³⁷ Guvultusu – uğultusu

Diyir:

– Qayıt, sən mənən arxada gə.

Unnan sora həmişə qadın kişidən arxada gidir (İndi düzdü, bu dəyqə hamı diyir ki, qadınlar qabaxda gessin. Hörmətnən diyilər ki, xanım, qabağa keş). Ama xanım arxada getməli, qabaxda kişi xeylağı getməli.

Diyir:

– Keç arxaya, bu qoyunnarı yığ.

Bir xeyli gej gəlillər. Bu qızdarın atasının qanı çox qaralı ki, niyə belə gej? Axı bu olmamışdı. Artıx Musaan bizdən ayrılması vaxdı çatıfıdı. İli bitifdi. Bu, geri qayıdasıdı. Niyə bu gecə belə gej gəldilər? Gəlir, diyir ki, ya Musa, heş mən inammazdım ki, belə iş olar. Axı mən qızdarımı san, a həmişə eytibar eləmişəm. Niyə bu gecə gej gəldiniz? Diyəndə diyir:

– Ağam sağ olsun, bu küləyi, bu çovğunu görmədinmi? Biz qoyunnarı yığışdırı bilmirdix.

Helə hunda qız ağlıyır, diyir:

– Ata, mən qaçırdım. Qoyunnarı yığışdırıf tez gətirməğ islədim. Musa qoymadı ki, keç arxıya, mən yığaram. Musa da bu qoyunnarı topluyuf bir yerə cəm eliyə bilmədi, biz gecışdix.

Diyir:

– Oğul sağ olsun, otur görüm, neyə görə sən qızı qoymadın, gecışdirdin?

Kişi isdiyirdi, hər şeyi açıqlamasıynan bilsin.

Diyir:

– Ay ata, soruşmasan, yaxşıdı.

Diyir:

– Disən, yaxşıdı.

Diyir:

– Qızdar çıxsın ki, mən diyim san, a.

Qızdar çıxır çölə.

Diyir:

– Qız qaçanda küləy onun paltarını qaldırır. Orda hər şey görünür. Göz alladar məni. Mənim saflığımı itər. Siziynən olduğum ünsiyətə mən xələl gətirmiş olaram. Allahın qabağında üzükara olmuş olaram. Una görə qızınızı dala keçirdim.

Qızdar yaxşı, saf qızdar idi. Ataları da çox yaxşı idi. Musanın adamları yığılır.

Diyir:

– O qızdardan birini al, evlən.

Diyir:

– Axı mən onu diyə bilmərəm ona. O kişiyə mən nətəər diyim?

Diyir:

– Almax lazımdı qızdardan birini.

Bi kişi – Musanın adamlarınnan biri diyir:

– Biz gəlmişix Musuya elçiliğ eləməğa. Qızdarın,ın han-sını məsləhət bilisan,sa, birini ver.

Ata belə baxır, baxır, diyir:

– Musa oqqədər qabliyətədi, o qədər mərfətədi, o qədər gözəl, saf adamdı, mən bilmirəm, mənim qızdarım ona layıxdı, ya yox?

Qızdardan biri diyir ki, ata, mən sənəin gösdərdiyin bütün tərbiyələri alcəm. Məni ver Musuya.

Buların toy vaxdında ata gəlir, qız qapıdan çıxanda bir dənə daş qoyur cibinə.

Diyir:

– Ay oğul, daş qoymuşam cibinə, daşa dönəsən. Kanfət qoymuşam əlinə, şirin olasan. Ayaxdan küt olasan, gözdən kor olasan, dildən lal olasan. Özün, da bu daş kimi olasan, gidif xoşbəxd olasan.

Bular gəlillər. Musa gülümsüyük. Hamı diyir:

– Bu nə nəsiyətiydi ki, ata qızına didi?

Görüllər, Musanın gözəlliyi bir az da artdı, qəlbi şən oldu. Daa aylə quruldu. Bular, ər-arvat öz mahallarına gəlməlidilər, böyüh suyun üsdünnən keşməlidilər. Gəlillər, gəlillər, bir tərəfə çatanda görüllər, bir qoca kişi namaz qılır. Gəlif keçən vaxı diyir:

– Qardaş, mən də namaz qılıram, gəl çüt qılax.

Bular təkrar namaz qılıllar. Gidəndə ikisi də bular sudan keşməlidilər. Sudan keçən vaxı diyir:

– Ya mömin bəndə, bu sudan keşməliyix.

Diyir:

– Yaman çətindi.

Diyir:

– Axı sən Allah qulusan, niyə keşmaxdan koruxursan? Keç!

Diyir:

– Suda boğularam, bataram.

Musaan əlinə Allah-taala bir əsa yetirir. Əsanı belə atır suyun üsdünə, əsa körpüyə dönür. Əl-ələ tutuşuf bılar keçil-lər. Bular keçəndə namaz qılan kişi diyir:

– O əlindəki əsanı atdı, körpü oldu. Mən də keşcam ordan.

Bu da əlində namaz qılanını atır, onun üsdündə özü otu-rur. O da keçir o üzə.

Diyir:

– Şükür san,ə, ya Rəbbi, mən bu qədər də imannı dölüy-düm. Musa, san,ə minnətdaram. Sən səvəfsan,.

218. MƏHƏMMƏD PEYĞƏMBƏRİN MİZAN-TƏRƏZİNİ DÜZƏLTMƏSİ

Diyi, Allah-taala Məhəmmədi peyğəmbər eliyənnən soram didi:

– Ya Məhəmmət, saa mən hər şeyi vermişəm. Sənin, ixdi-yarın, dadı, millətın,.

Millətinnən öteri ağlıyi ho. Diyi, günahı, suvavı olannarın hamısının günahın üsdə elini qoyür, tərəzini düzəldiy, mizan-tərəzini. Mənim millətimin günahı çox olmasın, diyi. O qəddər millətini çox isdiyir.

219. PEYĞƏMBƏRİN YARASANI YARATMASI

Peyğəmbərə diyiflər ki (hansınasa də) həvlə bi dənə quş yarat ki, elə bil ki, qadın kimi aybaşısı olsun, güləndə adama oxşasin, uçəndə qanadı olsun, quş olsun. Unda inanarix sənın, peyğəmbərrıgın,a.

Diyir:

– Yaxşı.

Yaradıy yarasanı. Eşiyə tulluyü ki, buyurunı. Hindi həy-qətən də yarasa güləndə adama oxşuyü, aybaşısı oluy qadınar kimi. Həm də kor oluy.

220. DƏMİRÇİLİK PEYĞƏMBƏRDƏN QALIB

Dədəm dəmirçiydi. O diyirdi ki, dəmirdən insan düzəldərəm, ancax nəfəsini Allah versə. Dəmirçilix peyğəmbərdən qalıfdı. Bilminəm, Davut peyğəmbərđi, hasıdı, yadımda yoxdu. Bu, dəmirçi olufdu, ilk dəfə bu işdiyəndə kəlfətin-zad olmuyüfdü. Pramoy oddan qızmış dəmiri əlinə götürüfdü. Bi vaxı it yatanda qıçını qıçının üsdə çəp qoyüf (qavax qışdərini), yatıfdı. Dəmirçi də, peyğəmbər də fikirrəşifdi ki, helə bi şey düzəldim ki, əlimi oda soxmuyüm, unnan isdifadə eliyim. Başdıyifdi kəlfətin düzəltmağa. Başdıyifdi kəlfətinən almağa. Görüfdü kü, heş udobnu döyül də. Əlnən tutan şeynən işdəməh hara, bi də var ki, ayrı şeynən tutuf işdədəsən. Ha... Kəlfətini tulluyüf təzədənnən əlini uzadıfdı almağa, əli yanıfdı. Unnan soram çox fikirrəşifdi. Allahın elçisi Cəbrayıl gəlifdi.

Diyifdi:

– Axır məəm həblə oldu.

Diyi:

– Allahdan soruşərəm. Allahdan soruşüf gəlifdi.

Diyi:

– Bijdih çıxdı. Bijdih çıxartdığına görə, mən də hunu qadağan elədim, əl yanmalıdı. O, özü çıxartdığı bijdiynən iş-dəsin, dəə əlini oda vurmasın.

Bayax yumruğuyun əzirdi, hindi çəkişnən əzifdi dəmiri.

221. CƏRƏNİN²³⁸ BÖYRÜ NİYƏ YANIQDIR?

Dimax, Məhəmməd peyğəmbərin qızı gidifdi havı Həsən, Hüseynin – hoların atasına, Əliyə. Bunun kişi arvad alif getirəsi olufdu. Arvad gələndə Məhəmməd peyğəmbərin qızı da sacə çörey bişiriy. Bu da nə qədə eliyi, çöreyi bişirif qutarmıy. Dəə arvat gəlif çaçcaxdan içəri girifdi (O vax çaçcax olufdu). Çaçcaxdan giriy, xamır qutarmıy. Atası da, diyi, başiin üsdə duruy.

Diyifdi:

– Ay ata, naarım? Bu xamır qutarmadı. Arvat da gəlif çatıy yaxına.

Diyifdi:

– Bala, kündədən qopart, xamırın içinə çırp, hunda berekəti çekilcəxdı.

İki dəfə helə eliyən kimi görüfdü qavaanda xamır yoxdu. Cəlt duruf (eşdə cərə ağacı olufdu), cəriyə dalını söküyüf həvlə baxıfdı gələn arvada. Baxanda bi də görüflər arvadın taraannan²³⁹ tüşdü qalxıy. Taraan isdisi cərəni yandırıfdı. Arvat gəliy

²³⁸ Cərə – calaq vurulmamış tut ağacı

²³⁹ Taraannan – kürəyindən

diyə yanqısından od alıfdı güyə (Nağıl kimi şeydi). Cərədən görüflər tüsdü qalxıy. Cərənin, calğa²⁴⁰ ağacının bi böörü baxısan, ki, yanan kimi olufdu. Qaralıfdı elə bil. Hunnan qalıfdı.

222. VEYİS BABA

Veyis baba qırx il dünyüyə kor baxıfdı. Sora Allah-taala diyi, buna bi vergi verifdi. Bütün millət bunun yanına gəlifdi ki, Veyis bala, mən qavağa düşə bilminəm, mən nətəri eliyim? Yol gösdəriy də, düzgün yol. Buna məsləhət verifdi. Hələ də hamı, diyi, buun məslətiynən yaxşı yaşıyifdi. Bi gün, diyi, ho dağı dağıdası bi dənə cavan oğlan gəliy buun yaana. İşdəmağın dərdinnən bekar-bekar orda oynüyü, burda nə axmaxlıx eliyi.

Diyi:

– Ə, mən də ho Veyis babaan yaana gidicam. Görüm maa nə diyi? Dolana bilminəm mən.

Nəsə, diyi, gəlir görür o qədər camaat var. Diyi, bivaxı nöübə buna çatdı. Axşəmtəri olufdu diyi, həblə (biz söhbətləşəndə hava qaralırdı – top.). Bu əlinnən tutuf bilirmiş, diyi.

Diyi:

– Oğul, əlin₁ maa ver.

Əlini veriy, baxıy buun əlinə. O dəyqa biliy ki, bu cavandı. Enerjilidi də. Nəsə diyi, ki, oğul, sən gəl bi eşiyə çıx, qarandıx vaxdı. Ora-bura bax, sora gəl man₁a dərdin₁ dinə. Nəsə, bu düşüy, görüy ə, Ay dağın dalınnan doğuf qalxıfdı, yarasalar uçuy, yerdə xazallar. Görüy də hər şeyi. Girir içəri.

Diyi:

– Bala, nə gördün₁?

Hayəndi də buna.

Diyi:

²⁴⁰ Calğa – calaq vurulmuş tut ağacı

– Valla, baba, Ay doğuf dağın dalınnan qalxıfdı, yarasa belə uçüy, xazallar belə tökülüfdü.

Diyi:

– Ay oğul, gör sən taleyin,nan nə boydə nəməhrum²⁴¹ adamsan. Sən elə dolanası adamsan, ki, sənini, qavaan,a heş kim çıxa bilmiyə. Amma sən özün,u axmax yerinə qoyüfsan. Mən qırx ildi kor baxıyəm dünyayə. Amma Allahıma naşükürrox eləməmişəm. Get, mən diyənnəri elə, diyi. Ged işdə, yer ek, yer şumna, taxıl biç, mal saxla.

Oğlan ordan kor-peşman gəlif diyi, buları eliyi. Sora diyi, ə, doordan²⁴², mən nə alçax həyat sürmüşəm.

223-230. PİR BABA

Məhəmməd əleyhissəlam salavatullah dünyayə gəlmaxdan, islam dinini yaymaxdan qavağa Pir babanın hökmü olufdu. Diyilənə görə, Həzrət Əli yəhudilərnən dava eliyəndə gəlif görüfdü kü, bi kişi cüt ekiy.

– Salam.

– Əleyküməsalam.

– Baba, bizim ajdığımız var, bizə harda bi loxma yimax verəllər?

Diyi ki, qoşunun,u saxla, mən san,a yimax verərəm, yi-yərsan. Baxıf görüylər ki, bi adamnıx qazandı ocaxda.

Diyi:

– Baba, bizə kim vercaxdı yimağı?

Diyər:

– Mən.

Diyər:

²⁴¹ Naməhrum – burada naşükür anlamında işlədilib.

²⁴² Doordan – doğrudan

– Hardan?
 Diyar:
 – Qazannan. Qoşununu saxla.
 Qoşun atdan düşüy, dincəliy, yimağı qazannan töküy, veriy. Baba diyi:
 – Kim doymasa, disin, bi də verim.
 Görüylər ki, qazan balacə, içinnən çıxan çox. Atını minif süvar olanda diyifdi ki, baba, mən Həzrət Əliyəm, həblə gidiyəm. Biddən berkə düşsəm, man,ə kömeh eliyə bilərsan,mı?
 – Berkə düşsan, dinə, ya Pir baba, özün,ü yetir.
 O da gidiy, nəse yəhudi çox oluf, diyi:
 – Ya Pir baba, özün,ü yetir.
 Eteyində arpa sepən yerdə arpeynən qoşünü qırıy. Özü-nə də diyi ki, qəyidif burda axşəmliyərsan, Yəni qazan asdığı yerdə. Gəliy bu qazannan yiyi, diyir:
 – Baba, axı mən san,ə yalvardım, niyə man,ə kömeh elə-mədin,?
 Diyi:
 – Gəlmişəm.
 – Görmədim.
 Diyi:
 – Axı sən məni görə bilməzsən, dalın,ə el çehmişəm ki, ...
 (Burada kaset qurtardığı üçün söyləyicinin nitqi qırılır – top.).
 Göndəriy, qoşununnan, bi neçəsini ki, ölənnərin üreyin-nən arpanı çıxarıy. Ölən yəhudi qoşununnən yarım, aprasiyə eliyif görüylər ki, üreyin içində arpa. Diməli, salavatullahdan qabağa o kişi olufdu, burda yaşiyifdi.

224.

Bi gün bi kişi yoldan keçəndə (əkin zəmisinin börün-nən) görür ki, bi kişi başında çalma, əlində orax, biçin biçir. Una salam verir, böördən keçif gedir. Arpa biçən kişi də diyi:

– Nəvax lazım olsam, mənim adımlı çəkərsən.

Diyi:

– Yaxşı.

Bir az gidiy, meşiyə giry. Bunu meşədə diyax ki, qaçaxlar tutur, soyullar bunu. Bu görüy ki, əl-ayağı heş yerə çatmır. Qaçaxlar da çoxdu. Baxıy Allaha, yerə, göyə.

Diyi:

– Ey biçin biçən kişi, sən özün mənim köməyimə çat.

Adını bilmiyi bu kişinin. Hunda bu kişiye elə bil hayan olur. Ho bişdiği arpanı xaşmeynən²⁴³ atır holara. Horda qaçaxların hamısı yıxılır, qalır. Bu gəlir biçin biçən kişinin yanına.

Diyi:

– Ay qardaş, bu nə sirdi, maa agah elə. Məni soyan adamnar elə bil ki, biddəncə özdəri yıxıldılar helə.

Diyi:

– Ay qardaş, mən Allaha ən yaxın adamam. Man, a hayan oldu ki, sən bəhdəsan, horda. Bişdiğim arpanı olara atdım, qırma kimi. Ho, onların bədəninə sancılıtdı. Kim isdəsə, gedif yoxlıya bilər.

Diyi:

– Bes sənın, adın, nədi?

Diyi:

– Mənim adım Pir babadı.

225.

Pir baba qocə kişi oluy. Əkin əkir, toxum səpir. Şah qoşunüynən keçif gidirmiş yolnan. Şah bunu lağa qoyür kü, ə kişi, qocə kişisanı, get bi tərəfdə otu. Sənını, bu vax işdiyəsi yaşını, döyül. Belə, helə.

Diyi:

²⁴³ Xaşmeynən – xışmayla, ovucla

– Şah, hara gedirsən?
Diyi:
– Qonşu şahnan dava eləmağa, müharibə eləmağa.
Diyi:
– Harda?
Bu bilmir bu kimdi də.
Diyir:
– Əyər bərkə düşsan, məni çaararsan.
Gedir, horda görür bi vax, qoşun qutarıfıdı. O biri, əks tərəf bunu yiyir də, qoşun qutarıfıdı tamam. Nəysə, yadına düşür.
Diyi:
– A kişi, kömeyimə çat.
Bu, burdan, diyi, o səpdığı toxumu elə tulluyür kü, o toxumun hər biri bi güllə əvəzində gedir ho düşmən tərəfin hansı əsgərinə deyir, öldürür. Bir vaxı bu qələbə çalır. Gəlir. Hordan keçəndə diyi:
– Ə kişi, sən gənə burdasanı?
Diyi:
– Ə kişi, dara düşdün, məni çağırdın, hindi manıa gənə belə diyisanı?
Çaardım, diyi, gəlmədin.
Diyi:
– Mən gəldim, sən görmədin.
Diyi:
– Nətəri? Necə sübut eliyə bilərsən?
Diyi:
– Sən get, yoxla. Sən öldürən əsgərrəri qılışnən öldürüfsan, mən öldürənnərin hamsı arpeynən ölüfdü. Nə qədər arpeynən ölən var, oları mən öldürmüşəm. Qılışnən öləni sən öldürüfsan.
Gidif görüy özü cüzi öldürüfdü, çoxu arpeynən ölüfdü.
Arpa deyif, deşif öldürüfdü.

226.

Bi günü hardansa bir ordu gəlir, səf eləmirəmsə, Gür-cüsdana gidillər – muharibiyə. Bıllar da ac olullar. Nəsə, Pir babanın yanında dayanıllar. Diyillər ki, bes belə-belə, biz aj-mışix, bizə həm yimax, həm su lazımdı.

Diyir:

– Gözdüyun_ı, səbirri olun_ı.

Onun bir balaca qazanı olur, orduda da yüz-iki yüz nəfər olur də indi. Balaca bir qazanda yimax bişirir. Ofşum, yimax bişir. Gətrir qazanı qoyur, payliyəndə sərkərdə diyi ki, bəs bu qazan kimə yetcəxdı? Bu, üç-dört nəfərrıxdı.

Diyi:

– Sən səbirri ol.

Nəsə, qazannan hərəsinə bir çömçə verir, paylıyır. Ofşum, hamıya çatır yimax, hamı da doyor. Baxıf məhətdəl qalılar. Yəni bu boyda balaca bir qazanda bu boyda orduya yimax? Bu, Allah-taalanın möcüzəsidi. Sora bular gidillər muharbiyə. Diyi ki, Pir baba, səən möcüzələrin_ı, çoxdu, sən Allah-taalıyə dua elə, biz qalib gələx.

Diyir:

– Yaxşı, siz gidin_ı.

Diyi:

– Bəs sən gəlmirsəmmi?

Diyi:

– Yox.

Diyi:

– Bəs bizə nətəər köməy elicasan_ı?

Diyir:

– Siz gidin_ı, orda görcəsin_ıız məni.

Nəsə, diyir, bular gidillər, muharibədə bu gidən adamlar uduzullar. Görüllər ki, düşman çoxdu, qayıdıf gələ bilmillər.

Burda da baba arpa sepir. Sora buna vəh gəlir, elə bil ki, Allah-taala tərəfinnən. Bu, arpanı belə atanda həməən o atdığı arpa orda düşman tərəfin əsgərrərinə deyir, qırma əvəzi bulara derişir²⁴⁴. Başdiyir oları öldürməğa. Bular da məhətdəl qalılar ki, biz qılınç çalmadan buların hamısı qırıldı töküldü. Sora muharbədən qalip qayidəndə babanın yanına gəlillər.

Diyillər:

– Baba, sən gəlmədin, bizə köməy eləmədin, biz özümüz zornan qalib gəldix.

Diyir ki, orda olənnərdən bi nəfər gətirin gəlin, mənim yanıma. Nəsə, diyir, gidillər, düşman tərəfinnən ölü gətirillər.

Diyir:

– Ona baxın görün, siz öldürüfsunuz, yoxsa mən öldürmüşəm?

Baxıllar görüllər qılınç izi yox, bi iz yox. Bədəninə baxıflar, görüflər, arpa. Arpanın dənəcihləri bədəninədəi.

Diyir:

– Mən burda arpa sepmişəm, arpa orda oların bədəninə qırma əvəzi doluşdu, oları öldürdü.

Yəni babanın möcüzələrinnən, rəvayətlərinnən biri də budu.

227.

Zakataladan bi dəsədə adam Pir babıyə ziyarata gəliy. Qurban kesif bişiriyələr. Biri gəlif qazanın ağzını açıy, doğranan etdi də, qəyniyi qazanda. Baxıf görüy kü, bi yekə ilandı, qazanda qəyniyi. Arvat qorxuf tez dala çekiliy. Oğruncə²⁴⁵ öz adamnarına diyi ki, həblə iş var. Kesdiğimiz qurban ilana dönüf qazanda qəyniyi. Gəlif hamsı baxıf, sesdərini çıxartmıyiflər, qoyüf helə gidiylər. Bular gidənnən sora horda adamnar məhətdəl qalıylər ki, hablar niyə yimiyif getdilər? Qazanın

²⁴⁴ Derişir – dərişir

²⁴⁵ Oğruncə – gizlincə

ağzını açif görüylər ki, adi etdi, qəyniyi. Bayax buların asdığı etdi, qəyniyi. Diyilər, haa, qurban eti haram olufdu, hunuçün ilana dönüfdü, yiyə bilmiyiflər, qismət olmuyüfdü. Oğurrux olufdu, nəysə. Pir baba unu qəbul eləmiyifdi.

228.

Bi kişi haram pulnan qoç alif Pir babiyə aparar. Orda yığışiyələr qoom-əqrəba hamı. Qurbanı kesif yaxşıca, doğruyuf asiylər, bişmağa. Dəə hərəsi öz işində, ziyarətı gezmaxda oluy. Birazdan başdıylər ki, guyə yiyif-işinnər də apardıxları qurbaan etinnən. Bivaxı qazaan ağzını açəndə görüylər ki, qazaan içində ət-zat yoxdu, ilannar var, ilannar qəyniyir qazanda. Səysənif hamısı dala çəkilillər. Mollanı çaarıllar. Mollıyə diyillər ki, bes habı nədi? Molla da başə salıy ki, bu haram pulnan alınan qurbandı. Get, zəhmət çek, qazan, öz alın terin, nan qazandığın pulnan qurban al, öz əhdini yerinə yetir. Bu, Allah tərəfinnən qəbul olunmuyüfdü, una görə də gözə belə görünüy.

229.

Həmin ho Pir babada su çıxan yer at nalı formasındadı, Ay formasında. Pir babaan atının ayağının basdığı yerdən su çıxıy. Pir baba susuyü, su tapbıy. Getdiği yerdə at ayağını berk yerə vuruy. Hordan su qəyniyi. Pir baba su içiy.

230.

Pir babada dağdağan ağacı var. Ho ağacın toxumnarını uşağı olmuyən arvatdar atıylər²⁴⁶, uşağ olsun.

²⁴⁶ Atıylər – udurlar.

231-252. ŞEYX BABA

Represiya döüründə Şeyx Əhmət babanı tutuylər. Əlləri qandallı arabeyə mindiriyələr ki, aparsınnar milisiyiyə. Arabaçi öküzdəri nə qədər vurursa gessin, öküzdər qan-terə batiylər, ayaxlarını götürüf qoyə-qoyə duruylər. Şeyx Əhmət baba diyi ki, ay oğul, öküzdəri döymə. Diyi ki, axı getmiyi araba. Arabaçi diyi:

– Sən qaç²⁴⁷.

Özü üzünü çöörüy öküzdəre diyi ki, ay Allahın heyvannarı gidin.

Öküzdər arabanı sürüf aparıllar milisyyə.

Sora bunu aparıllar elləri qandallı. Bunu salıylər demir qapının arxasına. Guyə ki, ən təhlükəli din xadimi də bu. Hunu helə salıylər. Səhər gəlif yoxluyəndə görüylər ki, kişi²⁴⁸ həyətdə – göy çəməndə namaz qılır. Bi gün, iki gün belə. Sora bu yuxarı milisyanın böyühlərinə xəbər veriyələr ki, bes belə bir adam tutmuşux, amma belə bir vəziyyət alınır. Böyühləri buna diyi ki, una deyif dolaşmıyın.

232.

Şeyx babaan məhləsinə gəlif iki dənə oğru girivəni savaxa kimi partdiyitdilər, çıxa bilmiyitdilər. Savax ertə Maral baci duruf görütdü ki, məhlədə duruflar.

Diyifdi:

– Kafər, çıxın, məhlədən, biiləm nəyə gəlmisiniz. Yeriyni.

Ziyarat yəəsidi ho. Fatma nənəən qızıdı Maral xala. Şeyx babaan nəvəsidi.

²⁴⁷ Qaç – burada kənara dur anlamında işlədilib.

²⁴⁸ Söyləyici Şeyx Əhməd babanı nəzərdə tutur – top.

233.

Qaynatam danışır ki, bunu anası uşax vaxı aparırdı ho Şeyix babaan öyünə, Şeyix babaan saalığında. Uşağıydım, diyi, mən, anamnan getdix. Öyün alt mərtəbəsində arvatdar otururdu uşaxlarınan. Üsd mərtəbədə də kişilər. Şeyx baba da hordeydi. Sora, diyi, mən beh susamışdım. Üreyim yanıydi, həvlə nəfəs ala bilmiyidim. Sora, diyi, öydə işdiyən qulluxçu gətirif, diyi, məən qavama bi isdekan çay qoydü, uşaan qavaana. Sora, diyi, burda olan arvatdar didi:

– Niyə bi dənə ho uşağa? Bes biz də susamışix.

Didi:

– Hunu maa baba diyifdi, altda uşax var, uun üreyi berk yanıy. Una tez bi isdekan çay dəmnə, apar ver.

234.

Bi dana oluy. Bunu Şeyix babıyə qurban diyilər. Danıyə baxıylər, yekə öküz oluy də. Hindi aparmax isdəmir. Nəysə diyillər, a kişi, sən dimisanı, apar. Gedəndə yolda diyi ki, baba almaseydi, qəytərif gətirərdim. Aparır çatdırır. Şeyix baba çıxır, diyir ki, ziyarətı hərrə, qaytar apar, get.

Diyi:

– Yox, sanıa getimişəm.

Diyi:

– Sən manıa dana dimişdını. Hindi bu öküzdü. Uyğun döyül.

Hordan qaytarıf gətirir.

235.

Mütübillah baba, Pir baba, Mahmıt Axund baba, bi də Şeyix baba – hoların üçü qardaş oluflar, diyi. Şeyix babaan bi atı olufdü. Ho at havada uça bilifdi. Şəxsən mən özüm mal ax-

daranda ho Karxana qoruğunda²⁴⁹ qavırrıx var. Ho qavırrığin bööründə bi yekə daş var. Ho daşın üsdündə atın nalının izi duruy. Guyə Şeyix baba uçüf atnan qardaşdərinin yaana gidəndə, at havadan düşüfdü ho daşın üsdünə. Nallarının izi hora düşüfdü.

236.

Biz Zakatalada işdiyidix, bi qocə kişi söylüdü kü, babamgil bura ziyarata gələllər, Şeyixlara. Molla Musdafaan dədəsi (əsas Şeyix ho olufdu) Şeyix Əhmət babaan yaana gəlirmişdər. Buyəndə paprusdarını, neyləri varsa, yeşirif²⁵⁰ gidiflər. Sora yolda biri diyifdi ki, mən bal isdiyirəm. O biri də diyifdi ki, mən salma çay isdiyirəm (Şirin çayə salma çay diyidilər. O vaxı axı qənt-mənt qıt olufdu. Məyən²⁵¹ varrı adamnarda, addım adamnarda²⁵² olufdu). Bular gidif oturuflar babaan öyündə. Yiyən vaxdı bal isdiyənə bal gəlifdi, şirin çay isdiyənə şirin çay gəlifdi. Paprusçü²⁵³ birəz oynə-buynə qurcələnifdi. Bunun yaanda işdiyən olufdu də, suxdası²⁵⁴, neyi olufdu. Buna işarə eliyifdi ki, apar huun qavaana paprus qoy. Paprus qoyəndə bu çəhməy isdəmiyi də, utanıfdi babadan. Diyifdi, adam heş vaxdı yol yoldaşını yolda yeşirif gəlməz. Sən paprusçusan, burda qurcuxman, tutufdu çehmağa. Çəh, mən icaza verirəm.

237.

Guya sifdə una şeyxliş veriləndə Qarasovda çəltiy əkilərmiş. Xəsdələnifdi. Belini hora sancif gəlifdi (Bel hökumət

²⁴⁹ Karxana qoruğu – Baş Göynüklə Baş Şabalıd əndinin arasında yerləşir. Əvvəllər orada qirəmit bişirmişlər.

²⁵⁰ Yeşirif – gizlədib

²⁵¹ Məyən – müəyyən

²⁵² Addım adamnarda – adlı-sanlı adamlarda

²⁵³ Paprusçü – siqaret çəkən

²⁵⁴ Suxdası – ziyarət müceyiri

buraxannan yox, hindikilərdən yox ha, unu demirçilər düzəltdirdi, yalnız çəltihçilərə lazım olurdu). O da çox ağır olufdu. Gəlif uzanıfdı. Yoldaşdəri isdiyiflər ki, buun belini ordan götürüf gəlsinnər. İki gücənif çıxarda bilmiyifdi yerinnən. Gəliflər buun yaana.

Diyiflər:

– Sən axı belin₁ gətirmədin₁.

Diyifdi:

– Filan yerdədi.

Diyifdi, yoldaşdərinnən birinə ki, get, al, gə.

Diyifdi:

– Axır biz ikimiz çıxarda bilmədix sən sancən yerdən.

Diyifdi:

– Hindi mən icaza verirəm. Sən get, al, gə.

Gidif rahatdixnan alıf gəlifdi.

238.

Şeyx babaan nəvəsini Sovet hökmətinin adamnarı güllələməğa aparıflar. Faytunə (iki atı, üç atı qoşulən arabıyə) mindiriflər. Nə qədə döyüflər, bu atdar dartmıyifdi. Soradan bunun yazığı gəlif diyər ki, aç atdarı, bi at bəsdı.

Diyər:

– Əşi, üç at dartmıy, nətəri yanı bi at bəsdı?

Diyi:

– Əşi, mən sağa diyirəm, o biri atdarı aç, döymə. Mən icaza veriyəm, hindi gidəsidi.

Unnan sora bir at dartıf aparıfdı. Salıflar bunu kepezeyə də, türmüyə. Diyifdi ki, məəm qapımı bağlamıyın₁, hökmətnən hökmətdix eləmax olmaz. Amma qapını açix qoymuyülər. Bi vaxı bunun qapısında durannar görüflər ki, Şeyix baba hər namaz vaxı eşdə namazını qılır, gənə qufullu qapıdan keçir, gidir. Gidəllər, bööhlərinə diyəllər ki, həvlə-həvlə.

Diyər:

– Ho kişin qaşmaq fikri olseydi, qaçardı. Uun qapısını açığ qoyun.

Qapını açığ qoyuflar, görüflər qaşmiyi. Gəlif diyiflər:

– Niyə qaşmıyanı?

Diyər:

– Mən Allaha tabeyəm. Ancax bu da hökmətin böüyüdü, bizim də böüyümüzdü. Una da tabe olmalıyız. Məni tapıf gətirməyə nə var ki? Mən qaşsam, qaçaram, ancax qaşmıram. Qanuna rayət eliyirəm, bu, yerin qanunudu, olara da rayət eləməliyız.

239.

Şeyx babaan yaana gələnnər, diyi, paprus qutusunu, qəlyanı çöldə, daşquraan arasına qoyuf, sora yaana keçərdilər. Gəlif keçəndə diyi, oturuf danışırdı, dərđiynən maraxlanırdı. Sora diyidi, di dur get, ho daşquraan arasına qoyduğun, yoldaşın, səni gözdüyür.

240.

Şəkidən biri gəlmişdi, arxitektur oğlanıydı diyi. Elə hərəkətdər eliyidi, on adam tutuf saxlıyə bilmıyidi. Otu-zadı götürüf yiyirdi. Yaana getirdilər, diyi, oturduf bir az söhbət elədi. Oğlan elə bil sehirlənmişdi. Dəə əvvəlki adam döyülmüş elə bil.

Sora, diyi, bi də gələndə anam bunu yolda görüf qaçər. Dalında da güyüm²⁵⁵. Su, diyi, lakqa-lak axıf tökülüy. Sora gəldi ki, diyi, ay Hidayət dayi, yer yarılmadı ki, yerə girəm. Mən keçən dəfə nə hərəkət eləmişəmsə, ho gəlin məni görüf yolboyu qaçırdı.

Dəlidi də, zincirrenif gəlifdilər, sora da olurdu hağıllı-başdı. Helə şeylər çox olutdu. Lap elə habraan özündə də, bi də görüsan, cavan qız uşaxları-zat gəlirdi, dədəm irəhmətdiğin sağılı

²⁵⁵ Güyüm – səhəng

ğında da. Soradan görüydün, kü, yaxşı olurdu. Bi də görüydün, kü, biri it kimi hürür, biri xoruz kimi çaarır. Yaana getirən kimi sağalırdılar.

241.

Sovet qurulan vaxı, Şeyx babaan oğlunu tutuf, nəvələrini tutuf aparıfdılar türmiyə. Öylərini dağıdıflar. Nəsə, çox zərbələr dəyitdi. Nəslini aynəmağa²⁵⁶ qoymüyüfdülər. Məəm əmilərim hamsı represiya olunudular günahsız. Yeddi-səkgiz dənə qardaşdən bi dənə dədəm rəhmətdix qalıtdı. Hamsını bi dənə-bi dənə aparıfdılar, gülləliyitdilər.

242.

Yoldaşimin bööh qardaşini – Məəmət qadanı oxumağa qoymədilər. Stalin dövründə buları oxumağa da qoymədilər. Sora gəlif bu Selxoz texnikumunu oxudu. Bu, təyinat alar Aşağı Şavalıda. Orda tif xəsdəliğı olar, ağır. Horda una yoluxuf ölər. Gəliflər aparmağa. Əhmət diyi ki, kəllər qalıfdı suda. Kəllər diyi, həblə göyö qalxıy, aravıyə heş cür keşməğa yol yoxdu. Hora gəlif arabanı salan, diyi, ocax gəlif düşdü. Ocax gəlennən, diyi, su neçə yerə ayrıldı. Yol verdi, arava keşdi, diyi.

243.

Məəmət baba məəm yoldaşimin əmisidi. Bu, Dağısdana gidiymiş. Həməşə hora gidif-gələrmiş, amma diyi, teh gidiymiş. Atnan gidiymiş, çünkü Şavalıtdan hora bi cığırdı, maşın yolu yoxdu. Biddən nətər olarsa, Zambır çayinnən keçəndə at hürkər, Məəmət baba da Zambır çayinə düşər. Bi vaxı adamnar görəllər ki, at var, yaanda da meyit var.

Diyillər:

²⁵⁶ Aynəmağa – artmağa

– Ay Allah, habı kimdi?

Suraşix salıf²⁵⁷ görəllər ki, Şeyıx zadə Məmət – Şeyıx babaan bööy oğlu. Heş nə. Orda unu basdırallar. Unnan sora qavırın qıraanı da məhəccərə alallar ki, ziyarət özü gəldi, bu boydə yolu basa-basa ziyarata gidiydıx. Allaha qurban olum, dəə ziyarət özü bizə gəldi.

Atası diyər:

– Yox, meyiti getirməx lazımdı.

Heş nə. Diyi, beş-on adam yığar, gidəllər Dağısdana. Qavırını qazıf meyiti çıxardıylər. Bunun meyitini çıxardan kimi gənə qavırın dörd qırağını bağliylər ki, unsuz da ho kişi habırda yatdı, durdu. Bura ziyarətımızdı bizim.

Həyin Şeyıx babaan büründəki Rəhlə büvüdü, Şeyıx babaan arvadı. Yaandeki də Məmət babadı. Qəynənəm diyidi ki, Miçit kəndinnən ho cinaza Baş Şavalıda çiyində gəldi. Hamı di-yirmiş ki, nolar ho cinaza məəm də çiyinə deysin. Elə adam olufdu ki, cinazanı çiyinə deydirə bilmiyifdi. O qədə adam gəlifdi ha. Suvaf qazanmax isdiyifdilər də, ziyarət balasıdı.

244.

Bizim nəslə quduz dəymir. Baş Gönühdə yeddi nəfər Soox bulağın üsdündə su oçeretinə duruflar. Ho bulağın üsdündə quduz it gəlifdi. Əhmət babam da horda olufdu, gəlif unu iyliyif deymiyif, qalannarın hamsını dalıyitdi.

245.

Biz Qüreyşi nəslinənıx. Fatimə anaan öylatdarıyıx. Bakqallı Mahmut Axunt babaan qohumlarıyıx. Mahmut Axunt baba o vaxdı Səudiyyə Ərəbisdanınnan göndərilitdi bura dini yaymıxdan ötəri. Gəlif burda dini yayıfıdı. Üş nəfər gəlitedilər

²⁵⁷ Suraşix salıf – soraqlaşıb

bura. Üş qardaş olufdumu, bilmirəm, yoxsa əmi uşaxları. Şeyx Sənan olub, bu olub, bi də bu birisilər. Habırda dini yayıb. Bakqalda da rəhmətə geyif, helə horda da bassırılıfdı, ziyaratdı. Ho öləndə diyifdi ki, məəm yeddi arxa dönən nəslimnən bi dənə məəm kimisi çıxasıdı. Həmən uun yeddi arxa dönəni məəm Şeyx Əhmət babamdı da. Şeyx babam da öləndə ho sözü diyitdi ki, yeddi arxa dönənimnən bi dənəsi çıxcaxdı. Hindi habı hələ ki, dördüncü nəsilədi.

Buların Bakqalda öyləri olutdu. Alı baba da bööh ziyaratdı. Qavrı Mahmut Axunt babaan qavırınnan biraz daldadı. Onun üsdünə yel xəsdəliyi-zadı olannar gedir, düzəlillər. Sora biri də var: Ağası baba. Mahmut Axunt babaan oğludu o da. Bakqalda bööh ziyaratdı. Uun da nəvəsi Şeyx Əhmət babam olufdu. O da horda doğuluf, horda öy-eşih oluf, sora köçüfdü hordan Baş Şavalıta. Baş Şavalıtta çomağını yerə vuranda görüfdü kü, su çıxdı. Diyifdi, helə habırda məsgən salcam. Helə horda da məsgən salıf, horda da ölütdü.

246.

O vaxı Balakənnən aravalarnan ziyarata gəlirdilər. Aravaan da dalına öküz bağlıydilər də yekə, qurban kəsmağa. O vaxı da maşın yox, şey yox. Araveynən üş sutqa, dörd sutqa yol gəlirdilər. Gəlif heylə Aşaa Gönüyü keçif Baş Gönüyə çat-çatda öküz kəndiri qırif özünü meşiyə vurur. Uxarı dooru qaçır, tuta bilmillər.

Diyilər:

– Ay aman, biz habı boydə yolu ziyarata gəldix, öküz qaşdı. Hindi nə üznen gidax hora?

Diyilər:

– Qayıtmağına dəyməz. Gidax başımıza gələni danışarıx. Dəə əlaş yoxdu, ziyaratdan qayıtmax olmaz ki.

Burdan kor-peşman gəlillər ziyarata. Sakit, kor-peşman oturallar da. Buların qavaana çay-zat gəlifdi. Şeyx babam diyifdi ki, çayozu için₁, peşmançılıx eləmax olmaz. Niyə peşman oturursooz? Narahat olmuyun₁, diyər, narahat olası şey yoxdu, sizin₁ ho axdardığın₁ız şey uje burdadı.

Narahat olmuyun₁ diyəndə, bular bir-biirin üzünə baxıllar.

Diyi:

– Ho sizin₁ öküzü diyirəm e, qırif qaçən öküzü. Qırif qaçif ho sizdən qavağa gəlifdi havra, töylədədi.

Hamsı, diyi, məhətdəl qalırlar.

247.

Balakənin Katex kəndində Əfəndilər diyilər, Əfəndi ocağı. Horda bir Məhəmmət Əfəndi var. Həmən ho Məhəmmət Əfəndiyən Şeyx babam dosd olufdular. Şeyx babam gidif holara düşür həmişə. Horaan camaatı o vaxdı maşın olmuyən vaxdı çaydan keçə bilmillər, gəlillər əziyyət çəkillər. Una görə də o tapşırır ki, ziyarata gəlmax isdiyən ora da gəlsə, məəm üsdümə gəlmiş kimidi. Ora öz əsasını qoyufdu, şəkli də var. Həmən Şeyx babamın əsasıdı, təsbəhidi, bi də darağı. Bi də sakqalının tükünənə hora qoyufdü. Ora ziyarata gələn olanda təsbəhin süyünü içirdi, başı ağrıyan olanda darağnan başını darıyirdi.

Sora bi də diyi, uzun müddət quraxlıx olarsa, camaat dəs-dəmaz alıf, namaz qılıf, sora zikir çalırmuşdar. Zikirdən sora əsanı, diyi, üç dəfə sulu yerə vururmuşdar. Diyi, unda yağmur olur. Unu çox sınaxdan keçiritdilər. Və yaxut da yağmur həddən artıx çoxdusa, zikir oxuyüf, Quran oxuyüf, həmən əsanı quru yerə üç dəfə vuranda, yağmur kəsir. O vaxı da eliyitdilər, hindi də eliyilər.

1975-1976-cı illərdə o əsa olan öy qazdan lopa düşüf yanır. Öydən dimağ olar ki, heş bi şey çıxara bilmiyitdilər. Bi dənə özdəri cannarını zornan qurtarıtdılar. O öyü görsooz, nə üsdə bi kirəmit qalmiyitdi, nə bi şey. Heləcə külə dönüfdü.

Həmən əsa, tarax həməən evdə taxçaan üsdə qalıtdı. Daşı əriyif tökülən öydə ho əsa olan yerə heş nə olmuyutdu. Yanmiyif, heyləcə durutdu. Əsanın üsdə çəkilən parça da yanmiyitdi, təsəvvür eylə. O boydə yanğında.

248.

Balakənnən bi arvat gəlmişdi. Gəldi didi ki, Baş Şavalıda ziyarata getmişəm. Ziyaratdan çıxanda horda bi ağac xoşuma gəlif ho ağacı götürmüşəm hordan. Gidif öyə çatan günnən sağ çilovum²⁵⁸ olufdu çolax, ağrıyi. Hindi mən nağarım? Man,a bi məslaat verin, (Adı da Samratıydi). Didix, heş nə, apar çomağı yerinə qoy, nəzirin,ı da qoy, dinə, qələt eləmişəm. Bura qoymağ isdiyidi. Atam qoymadı ki, hardan almısan,ı, apar hora qoy.

249.

Şeyx baba öləndə diyitdi ki, mən ölmürəm, yox oluram. Buyünnən sora da nə olsa, maa hayan olcaxdı.

250.

Şeyx baba diyifdi ki, mənim balalarım toxunanın cəhənnəmdə yırtığına yamax tapılmıcxadı. Kim mənim övlatdarım, nəvələrimə dəysə, mənim qəbirdə sümüyüm göynər. Diyifdi ki, mənim nəslimin, cürməcücüyümün səhvi olarsa, onların tənbehini mən özüm vercam, heş kim verməsin. Sora diyifdi ki, afdamı dolduruf pilekanın başına qoyənə cəhənnəm odu yoxdu.

251.

Şeyx babamın sağlığında söhbət yayılar ki, filan yerdə bööh şeyx var. Vartaşəndə bi nəfər buna şüpə eliyər ki, yox, mən helə şeylərə inanmıram. Diyər, məni aparın uun yaana,

²⁵⁸ Çilovum – ayağım anlamında işlədilib.

helə tərif eliyirsooz, görüm. Bu, Şeyx babiyə hayən olar. Bular gəlif ziyarətə girəndə Şeyx babam qapıda bularnan görüşər, amma buun üzünə başını qaldırır baxmaz. Beş deyəqadan sora şüpe eliyən yerə yıxılıf partdamağa başdiyər. Yanında gələnnər Şeyx babaan əlinə-ayağına düşüf yalvarır halallıx alallar. Sora buna Şeyx babaan tutyəsini içirdənnən sora əmələ gələr, də Şeyx babadan üzür isdiyif gedər.

252.

Şeyx Əhməd babaan Baş Göynühdə Şeyx Alı adında yaxşı biri müridi olutdu. Həmişə Baş Göynühdən gəlirdi Şavalıda, Şeyx babaan yaana. Bi gün gələllər Şeyx babaan yaana ki, Alı xəsdədi, səni sayıxlıyi, isdiy ki, sən yaana gələsan, Şeyx baba durur, Şavalıtdan Baş Göynüyə piyada yolu var, horeynən gəlir. Quru çayı keçənnən sora horda bi yekə qoz ağacı var. Şeyx baba ho ağacın altında deyənif dua verdi, diyi. Yanındakilər diyi ki, a baba, nə xəbərdi? Didi ki, diyi, Allah rəhmət eləsin. Diməli, bular ho qoza çatanda Şeyx Alı canını tapşırıfmiş. Hindi də ho ağacın yaana çatanda hamı Şeyx Alıya dua verir.

253-256. MƏCİD BABA²⁵⁹

Habı diş doxduru Cuma bi gün gələr ki, qızımı köçürüyəm, halallıx verin. Diməli, bunun qızı uşax vaxı xəsdə olar, üsdə Quran da oxunar də. Biddən yoldaşı elini göyə qaldırar ki, ya qurbanolduğum, habının canını alma, habı uşağı Məcit babiyə veriyəm. Uşax sağalar. Hindi habını getirmişix sizdən halallıx almağa ki, qızı köçürüyux.

²⁵⁹ Məcit baba – Şeyx Əhməd babanın nəvəsidir.

254.

1953-cü ildə Şəki şəhərinə quduz canavar düşütdü, yüz nəfəri dalıyitdi. Habı İsmətin tükəniin bööründə olutdu ho hadisə. Əvvəl babası Baqı dayı horda işdiyitdi. Bööh uçeret olutdu, ət uçereti. Ho ət uçereti olan vaxdı hora quduz canavar gəlif, ho camahat qarışix Baqı dayını da tututdu, əlavə iki də nə dosdunu da. Soradan da bu millət düşər balinsiyə, hamsına iynə vurular. Bu Baqı dayı diyər ki, bala, siz heş yerə getmiyin. Mən sizi bi yerə aparcam. Baqı dayı özünən iki nəfər getirif gəliy, qan tutyəsi²⁶⁰ isdiyif alır. Heş nə. Camaata da iynə vurallar. Hamısı qırılar, ho üş nəfər ölmədi. Doxdur gürcüydü, uxarı balinsiyədə işdiyidi. Bəhram buna diyər ki, hamı qırıldı, amma üş nəfərdən başqa. Diyər ki, niyə?

Diyər:

– Bes bi yer vardı, hora getdilər.

Diyər:

– Ay Bəhram, helə yer var ki, varyidi, bes habı qədə milləti neyə qırdırdıx?

Diyər ki, ho kişi qorxuy, hoların nəslini Stalin üzüfdü. Bi də yüz nəfərə qan versə, ayax üsdə yıxılıf ölər.

255.

Kətdə nə qədə adamın malını sığırda²⁶¹ canavar dalamişdi. Ho malların hamısına, dimax, sağ elinin çeçələ barmağının qan tutyəsini verdi. Əyər özü öydə yoxsa, yeddi yaşdi oğlan uşağının da barmaannan olar, qız uşaannan yox.

²⁶⁰ Tutyəsi – tutyası

²⁶¹ Sığırda – naxırda

256.

Bayağı²⁶² burda Şeyx babaan nəvəsi Məcit baba varıydı. Uun yaana qudurannarı, quduz deyənnəri aparıydilər. Ho kişi barmağınnan qan alıf çöreyin üsdə Ay şekli çekərdi, haman quduran adama verərdi. Yiyərđi, yiyən deyqa da yaxşı olardı. Arabıyə bağı, zincirri adam hunu yiyif yaxşı olardı.

257-258. SADƏDDİN BABA²⁶³

Sadəddin babamın qollarını bağılyif salıfdılar türmüyə. Gəlif görüfdülər ki, qolları açıxdı. Üş-dört dəfə helə olufdu. Bular da diyifdilər ki, yəqin özü açıfdı də. Sora görüflər yox, bu, öz-özünə açılyı, özü kiriyif oturuy. Gəlif başçilərində diyifdilər ki, bes həvlə-həvlə. Diyifdi, açın, buraxın, kimdisə, yaxşı kesədi də.

258.

Sadəddin babamı (dədəmin atasını) o vaxdı sürgün eliyitdilər Krasnovodskiyə, orda da ölütdü. Balakən meçitinin imamı özü gəlif dədəmnən söhbət elədi ki, özüm öz əlimnən yuyuf dəfn eləmişəm, üsdünə də gəlif ocax düşüfdü. Hal-hazırda horan bööh ziyarətıdı. Türkmən xalqı da gedir üsdünə, azərbaycanlılar da. Axı hər yerdə azərbaycanını da çoxdu. Üsdə də ocax gəlif düşür, diyi, hər gün.

259-261. MÜTÜBİLLAH BABA

Mütübillah baba atamızın əmisi uşağıdı. Bakqalda Mahmut Axund baba ziyarətçilərini nəsliyyədi. Baxanda diyisan, ki, Quran-zad bilmiyən kişidi. İntaası ho kişi məleylərnən

²⁶² Bayağı – əvvəllər

²⁶³ Söyləyicinin dediyinə görə, Şeyx Əhməd babanın oğludur.

danışıydi. Bi günü Bərdiyə toyə getmişdix. Bərdədə toy yiyəsinin anası gəldi.

– Sən hardasan₁?

Didim:

– Həbı filan kətdən.

Didi:

– Horda bi şeyix kişi var. Hunu tanıyisan₁mı?

Didim:

– Ha, tanıyirəm, atamıznan əmiuşağıdı.

Didi:

– Bi günü mən balkonda duruydüm, özüm də ho kişiyə nəzir verəsiydım. Gördüm kişi ayaxdan²⁶⁴ gəliy. Üreyimdə didim ki, ox, ho kişi gəliy, elimdə də pulum yoxdu. Həzir²⁶⁵ gəliy də, verərdim. Kişi gəliy diyi, ayaxdan qapıyə çatanda, yolun qırağında öyümüz varyıdı. Qapını açif didi ki, ay oğul, niyə fikir eliyisan₁? Nə vax olar, hunda verərsan₁.

Olan işdi ho. Ho kişi helə kişiydi. Kimin malı itsə, nə ziyanlıx olsa, gəliydi hunun yanına ki, baba, bes mənim malım itifdi.

Diyidi:

– Filan yerdədi, get getir.

Helə bilən kişiydi.

260.

Mütəbillah babaan arvadının bacisi uşaxlarına sünnət toyü eliyidi çalğısız-zadsız. Kiminsə parçəsi itdi horda, bilmədilər. Ses düşdü hora. Ses düşəndə kişi gəldi, eliyən qapının hər iki tərəfinnən tutdu. Nolufdu, nolufdu, didi.

Didilər:

²⁶⁴ Ayaxdan – aşağıdan

²⁶⁵ Həzir – hazır. Burada bir halda ki anlamını verir.

– Heş nə, heş nə. Əşi, habırda parçə itifdi.

Didi:

– Eh Allah, sən məni öldür.

Üş dəfə didi kişi. Gecə dağılışif öümüzə gəldix. Səhərə yovux kişi can verdi. Kişi helə hunuynən də getdi. Helə öz ölümünü bilən kişiydi.

261.

Mütübillah babıyə mənim dayim nəzir daşiyidi atnan. Qırmızı da atı varyıdı. Çağırdı, didi ki (dayimin də adı Ağakişiydi), Ağakişi, mən atımı bi dənə sanıca icaza veriyəm, ho da nəzir getimağa gidəndə min get. Nəzir yığ, geti, gəl. Sora bunun arvat dalıncə gələn öyö²⁶⁶ qızı varyıdı. Kişi rəhmətə gidənnən sora atı mindi, isdədi bacisi öyünə gessin atnan (O vədələri at oluydü də, araba, maşın nağariydi). Ho at didi, ölərəm, getməyəm, bi addım getmədi. Qəytərif getirif hündür tayə vardı (ot tayəsi), onun yaana bağladılar. At horda yıxılıf başını çaxa-çaxa öldü. Getmədi heş yerə. Kişi icazə vermiyifdi də. Bələ adamnar varyıdı.

262. YUNİS ƏMRƏ

Yunis Əmrənin məlumata görə, yeddi dənə qəbri var. Həməni qəberrərdən biri Qax ərazisində olan Uncəlli ziyarətinin həyətindədi. Hacı Tafdıx baba ölməmişdən qavağa diyifdi ki, məəm üsdümə gələn əvvəl gidif Yunus babanı ziyarət eləsin, sora məəm üsdümə gəlsin. Biz Uncəlli ziyarətinə getdix. Əvvəl horda bi puzux²⁶⁷ qəbir varyıdı, getdilər hora. Biz xırda uşaxlarıydıx, yaşdı adamnar getdilər hora. Ho qəbri

²⁶⁶ Öyö – ögey

²⁶⁷ Puzux – pozuq, uçulmuş

ziyarət eliyif dua verdilər. Didilər ki, bu qəbir Hacı Tafdıx babaan şagirdi Yunus babaandı. Sora qayıdıf Hacı Tafdıx babanı ziyarət elədilər. Sora hora gələn qadınar dağdağan ağacıin altında oturuf başdədilər dağdağan toxumu axdarmağa. Niyət eliyif kiməsə, görax gelinin uşağı oğlanmı, qızımı? Umburu tafsa, oğlan olcaxdı, yox, yasdı tafsa, qızdı.

263. HACI SALAH BABA

Bu Hacı Salah babanı çox hərriyfdilər ki, öldürsünnər. Nə qədə güllə atıfdılar, buna güllə batmıyıfı, öldürə bilmıyfdilər. Giriflər arvadın qılığına ki, örgənax görax buun ərinə niyə güllə batmıyı? (Kənar adamnar də, həvlə diyax də, pis düşməsin). Ha... Buun yoldaşinin qılığına giriflər ki, bes sən nətəri arvat-sanı, nətəri ayləsanı, sənı, yoldaşın, a niyə güllə batmıyı, hunu bilmıyısanı? Səni nə bilim isdəmiyi, nə bilim nə. Bunu tovluyü-lər. Bu da hər gün, bi gün, iki gün, beş gün... Bunu ərinə diyıfı. O da diyıfı ki, bunu mənnən sorüşmə. Ha diyıfı, axır olmu-yüfdü. Arvat da el çəhmiyıfı ki, yox, diməlisanı. Arvat da şey-tanı qüyüdən çıxardan şeydi.

Diyıfı:

– Dəə sən el çəhmiyısanı, bunu san, a diyirəm. Amma də məəm axırımdı. Man, a yalnız namaz qılanda güllə batıy.

Namaz daşı olubbuş, uun üsdə namaz qılıymış hər gün. Bunu da arvat həməən adamnara, bunu soruşənnərə, kişini isdə-miyənnərə diyıfı ki, bes belə-belə. Məəm yoldaşimə güllə an-cax namaz qılanda batıy. Kişini busuf, namaz qılandacə atıf öl-dürüfdülər. Hacı Salah baba ho ziyarətdı. Ən böyüh ziyarətdı. Bütün hər yerdən hora gəliylər.

264-266. ŞKAFLAN BABA

Mürsəlin arvadı atnan gidər Şkaflan babıyə. Oturuf qurbanımı kesif, yiyif-içəllər. O ziyaratda da uxarı çıxmağa icaza yoxdu. Ho da ata minər ki, (gözümüz görən, özümüz bilən ha...) mən çıxıcam. Qalxan kimi uxarıdan bi daş qopuf arvadın bi qıçını götürüf getdi. Arvat bi qışnən hordacə canı çıxdı, getirif gəldilər öyə. Hindi hora gidən biraz aşada oturu, ho diyən yer var, horda yiyif-içif qəyidiy.

265.

Ovçülər gidiylər dağda Şkaflan babada keçiləri vuruylər. Həməşə gidif ovluuyələr. Bi dəfə də gidiylər ov tapbiyilər. Görüylər ki, dağın üsdündə bi dənə nurani, sakqallı kişi durufdu. Diyi ki, siz bi də havra ov eləmağa gəlsəniz, pis olcaxdı. Nəsə, ovçülər buna bənd olmuyələr²⁶⁸. Gənə gidiylər. Tüfəngin çaxmağını çekiy, atılmıy. Ha atıy, atılmıy tüfəng, kişi də yoxa çıxıy, tüfəng də qırılıy tökülüy. Unnan sora də qorxuf bi də ova getmiyilər.

266.

Pir baba nə yiyifdisə, töküfdü yerə. Axı o vaxdı xingalı, aş elnən yiyərdilər. Şkaflan baba una görə ordan qaçıfdı, diyifdi ki, dəə bu manə qismət olmadı, sən,ın olsun. Hindi dağa (söyləyici Şkaflan babanı nəzərdə tutur – top.) gidən aş, xingal, sürfüllü²⁶⁹ qəərif²⁷⁰ aparıy, Pir babıyə gidən heyvan aparıf kesiy.

²⁶⁸ Bənd olmuyələr – fikir vermirlər.

²⁶⁹ Sürfüllü – xəmiri qalın yayıb barmaqla eşərək bişirilən yemək. Su ilə, yaxud südlə bişirilir. İçinə qaxac ət atılır.

²⁷⁰ Qəərif – qayırb, bişirib

267. QAFUR BABA

Bizim babamız vardı Qafur baba. Yüz yirmi yaşında ölütdü. O vaxı tez-tez Ay tutulurdu, Gün tutulurdu. Hayındı helə şeylər yoxdu. Tarapbatarap duruvanı gecələr savaxa kimi tüfeh ata-ata həyrənirdi.

Diyilər:

– Ay Allah, habı Qafur deli olutdumu?

Heş dimə ki, bu da Allahın adamı olutdu. Bu, əlli yeddinci ildə, martın on altısı yerə qoyulutdu, yüz yirmi yaşında. Yerə qoyulannan üç gün sora gəlif qızına diyər ki, oğul, man, a heş kim inanmıcaxdı. Belkə sən inanasan, Düyünün ağ xırda-sıynən məəm üsdümə gəlsinnər, boğazdan uxarı nə bəla varsa, mən götürəm. İnçədədi²⁷¹ ho ziyarət. Ha... İnçədə, yolun qıraandadı qavrı. Neçə adama göründü. Helə oluf ho kişi oldu bööh ziyarət. Min dokquz yüz əlli yeddinci ildə bazar ertəsi məəm üzduvağım olutdu, xas günü ho ölütdü. Özü də diyilər, xas günü ölən adama mütlax ziyarət verilir. Həqiqi də, ho kişi helə olufdu. Hunnan sora da mən iki adamı helə görmüşəm, xas günü yerə qoyüluf ziyarət verilmağını.

268-269. MAHMUD AXUND BABA

Mahmut Axunt baba bizim ziyaratdı. Şeyx babaan qardaşidi. Bu ölənnən sora üsdünü götürüflər, səhər gəlif görüylər ki, üsdü yoxdu. Gənə tezdən götürüflər, səhərisi görüflər, gənə üsdü yoxdu. Buna inanmıyif gənə də üsdünü götürüflər, gənə də alif tulluyüfdü (Savax getsan, görcasan, savax ziyarət günüdü horda). Üsdü açix duruy qara. Üsdə dünc²⁷² var.

²⁷¹ İnçə – Şəki rayonunda kənd

²⁷² Dünc – kötük

Yekə ağac oluf, ho da öz-özünə od tutuf yanıp bi qara dünc qalıfdı, qara kösöv.

269.

Mahmud adında axunt, Ərəb ocağınnan gəlif düşüfdü bura. Məsgən salıfdılar, dimax, bizim kəndin yuxarı hissəsində. Burda su yaman qəhət olufdu, sudan qıtdıx çəkifdilər. Gidiflər ho dağa dooru, işdəməyə gidillər də. Horda İncilli adında böyüh bir səhra, sahə var. Orda əkinçiliynən məşğul olurdular, amma su olmuyufdu. Burda yorulanda Mahmud Axund baba qurban olduğuma yalvarıfdı ki, ay qurban olduğum, çox gözəl havası var, çox gözəl də təsərüfatnan məşğul olmağa torpağı var, bura sən su yetir.

Helə bax, ho dağdan, ho dərələrin divinnən bulaxlar başdiyifdi xırda-xırda qaynamağa.

270. MOLLA QASIM

Məniynən işdiyən bi oğlan vardı. O danışıydi ki, babam olufdu, Molla Qasım. O, diyi, gecə səhərə yaxın öydən duruf itifdi neçə dəfələrnən. Axırda arvat diyifdi ki, a kişi, sən öydən duruf itisanı, neçə saat sora gəlisanı. Hara gidisanı?

Diyifdi:

– Əşi, soruşmə.

Çox dirəniy. Bi günü də Şkaflannan gəliy, öyə giry. Yatan vax arvat dirənəndə diyi:

– Görmax isdiyisanısa, dur çarığa, bax, gə. Duruf görüy kü, çarığın başı qardı, hələ erimiyifdi, yay vaxdı.

271. TAMAM NƏNƏ

Tamam nənə vaxdıynən diyifdi ki, üsdümə kişi xəylağı gəlməsin, utanıram. Yalnız göyərtməni, göy ösgüreyi sağaldıy.

Tamam nənənin üsdünə sütdü çörey aparıylər, göy parçə aparıylər. Diyillər, nəzirrəri də qabul olunuy. Dərman sağalda bilmiyən gidiy, ziyarət qabul eliyi, nəzir eliyi, sağalıy.

272. CİN PİRİ

Cin piri Zakatala tərəfdədi. Ora gidisan, nəzirrərin₁ı qoyusan, Allahı çaarif yeddi kərə firranısan, şəfa tapısan. Düzü, mən adını eşitmişəm, amma özüm getməmişəm. Bizim rəhmətdix iki kərə getdi, üçüncüyə çatmadı, öldü. Hora üç dəfə getmax lazımdı, iki dəfə gidisan, üçüncüdə də qurban aparıf gidisan. Birincidə yimax-işmax aparısan, yiyif-içənnən sora yaxşı yuxluyusan. Canın, nan dərt-bəlanı çıxarannan sora durusan, gəlısan. İkinci dəfə gidəndə iki metro parçə aparısan, ziyarata bağlamağa. Diyisan, Allah, sən özün, dərt-bəlamı əhv elə, gələn səfər qurban getircam kemağa.

Hansı xəstələrin getdiyini soruşduqda “şüuru qaçənnər”, – deyə cavab verdi – top.

273-275. SÜDLÜ BULAQ

Calğaların²⁷³ yaanda yer var, Sütdü bulax. Ora da ziyarətdi. Uşağı olan qadınların bəzilərinə süt olmuyü. Qırx dənə sütdü çöreh bişirif aparısan, həmənlə ho krantın yaana. Oturuf horda qırxının da başınnən dişdiyif, qırx udum su alıy ağzına. Bi vaxı gəlif döşünə süt doluy.

274.

Pir babadan aralı, ağaşdı yerdə Sütdü bulax var. Yanında da tut, yasəmən ağaşdəri var. Ekiz uşaxlar olanda ho qara

²⁷³ Calğalar – Pir baba ziyarətqahının yaxınlığında yerləşir.

tutun meyvəsinnən, behməzinnən yidirdiylər ki, canı sağlam olsun. Unda holara ziyannıx, xətər olmuyü.

Bi də diyi ki, ho Sütdü bulaxdan ilin hansısa vaxları, deyəsanı, yaz başındə, Nooruzda səhər sahat altıdan on ikiyə kimi süt gəliy. Əyər ho sütdən götürüf işsanı, canını da sağlam oluy, özünı da uzun ömürü olusanı. Hələ ki, ho sütdən heş kes içə bilmıyıfıdı, amma süt gələnı görənnər olufdu.

275.

Quzu kişi dağda qoyün otarar. Görər ki, keçinin biri düşdü aşaa, Sütdü bulağa dooru. Bu da gələr dalıncə, görər ki, keçı hora yaxın yerdə otduyü. Quzu dayı oturar tutun kölgəsində. Biddən görər ki, su çoxaldı, tökülən yerdə kövühləndi, ineh sütü qəyniyi ha, qazanda, helə kövühləndi. Kişi tutun altınnan sütə çatıncə, süt itiy, gənə su axıy bulaxdan.

Unu işmax olmuyü. Çünki süt ani gəliy, o deyqa da kesiliy, gereh yaanda olasanı. Elə vax da oluy kü, səhər altıdan on ikiyə kimi gələn vaxları oluy hunun. Çox adam görüfdü, bosdan, tütün ekənnər, qoyün otarannar, amma heş kimə işmax qismət olmuyüfdü ho sudan.

276. AĞASI BABANIN BULAĞI

Ağası baba haseynən²⁷⁴ gəliymiş. Hindiki bulax olan yerə çatanda üreyi yanıfıdı, bi udum su yoxdu. Bax, ho hasasını qoyüf:

– Ox qurbanolduğum, bərk üreyim yanır, sən su yetir.

Həmən hordan bulax qaynıyıfıdı. İndi huun adını qoyufdu-lar Ağası babaan bulağı. O vaxdan, hordan su qaynıyır. Bu, olmuş əhvalatdı.

²⁷⁴ Haseynən – əsa ilə

277-278. NIŞANLI QIZ ZİYARƏTİ

Nişanı qız nətəri olufdu? Bir oğlan bi qızı isdiyifdi, atası vermiyifdi. Oğlan qızı götürüf qaçifdi atnan. Bizdə Burun diyilər, Şin yolundadı. Bular hora çatanda qızın atası xəbərdar oluf, duruf dallarincə tərənifdi. Gidif Burunda qıznan oğlanın qavağını kesif, xəncəlnən ikisini də nətəri doğruyüfdüsə, oların ətdərini bir-birinnən seçə bilmiyif ikisini bi qəbrə dəfn eliyifdilər. Horaan adı qalıfdı Nişanı qız. Hindi başı ağrıyən, dişi ağrıyən hora nəzir eliyi. Qurban olum ziyarata, arzusuna da çatıy. Neçə dəfə özümün, uşaxların başı, dişi aarıyif mən hora nəzir dimişəm, niyyət eləmişəm, üsdə getmişəm, didiğuma nayil olmuşəm.

278.

Biz o gün ziyarata gidif, horda eşitdix. Oğlan Dağısdannan olufdu, qız Şinnən olufdu. Ho gəlif qızı isdiyifdi, vermiyifdilər. Sora gəlif qızı götürüf qaçifdi oğlan. Qızın da atası xəbər tutuf atnan gidif üç-dört nəfər tapıf qızı da, oğlanı da tikə-tikə doğruyüfdü, ho qıznan oğlaan meyitini ayirə bilmiyifdilər ki, oğlan hansıdı, qız hansıdı. Camaat getirif ho Layısqı tərəfdə təndir kimi qazıf həvlə hora bi yerə töküfdülər. Mən özüm sual verdim kişiye ki: “Havı qavır niyə həblə təndir kimidi, yumburudu? Axı qavır uzun olan şeydi”.

Didi:

– Bala, o oğlannan qızı ayirə bilmiyifdilər . Helə bi dənə torviyə yığıf getirif töküf üsdünü də örtüfdülər.

Təndir fasondadı huun qavır. Nişanı qız ziyaratı addanıy ho.

279. OXUD YOLUNDAKI ZİYARƏT

Bizim havı Oxuda gidən yolda ziyarat var də. İki dənə atdı olutdu. Yol gidən yerdə bular su isdiyitdi. Atın üsdündə uşax da

olurdu də. Su tapılmıtdı. At, diyi, hora ayağını çırpan kimi hordan su çıxıtdı. Sora birəz geyitdilər, uşağ ağılyıfıdı, yuxum gəlir diyə. Diyiflər ki, nətəri eliyax? Arvat diyifdi, beşiy isdiyi buna. Yerə qoyan kimi bi daş olufdu beşiy. Ho daşi görsan, elə bilərsan, daş bi beşiydi. İnçədən Oxuda²⁷⁵ gedən yoldadı ora.

280. QƏBİZ ZİYARƏTİ

Allahın elində olan işə nə var ki? Mən atamın üzünü görməmişəm. Axşəm gəliydi öyə. Taxıl-maxıl almağa, un getirmağa gidiydi. Bi gün gənə gidər bu. Gecə qalmağa qonax öyünə gidər, diyi, oturan kimi canı çıxar. Orda köhnə bi daşqura olar. Atamın canı çıxan kimi hordan bi qrant açıldı, su axdı, diyi (Söyləyicinin dediyinə görə, bu hadisə Qaxda olub – top.). Burdan da bizim camaat geyifdi dədəmin meytini getirmağa. Dədəmin meytini getirmağa gedəndə horda öy yələri diyəllər:

– Sən nə danışısanı? Hordan axan suya bax. Bu kişiin qismətinə açılıtdı ho su. Bu ziyarət yəəsidi ki, havı su açılıtdı.

Heş nə, irəhmətdix dədəmi verməzdər. Horda basdıralar. Qəriflər qavırısannığı var, Deymədağlıda²⁷⁶. Habı Qəriybəən anası maa dədəmin üsdən innaf getirifdi, hunnan sora mən yaxşı oldum. Huun üsdünü götürütdülər, amma belə götürütdülər ki, çaçcaxlyitdilər²⁷⁷. Ho öyün yələri də mən havra gələnən sora da (söyləyici ərə gəlməyini nəzərdə tutur – top.) gəldilər. Gəlim-gidim olsun diyivəni. Dünya yağmıyənə²⁷⁸, uşağı olmıyənə, su yoluna gidə bilmıyənə görə gidillər uun üsdünə.

²⁷⁵ Oxud – Şəki rayonunda kənd

²⁷⁶ Deymədağlı – Qax rayonunda kənd

²⁷⁷ Çaçcaxlyitdilər – Ətrafını taxtalarla hasara alıblar.

²⁷⁸ Dünya yağmıyənə – yağış yağmıyanda anlamında işlədilib.

281. SARILIQ ZİYARƏTİ

Kəndin uxarısında, yolun alt tərəfində bi həyəət var. Boş həyəətdi. Uun məhləsində mənim anamın atası dəfn olunufdu. Adı Surxaydi. Anam anadan oluncə ölüfdü. Sarılıx düşüf ölüfdü. Üsdə ocax düşüfdü. Ora Sarılıx ziyarətı hesab olunuy kətdə. Orda Məməthasan oğlu Məmət oğlu Fikrətə öy tihmax isdiyi. Bu gözüne döndüğüm da getirif daşi töküy hora ki, burda öy tiheam. Sahibsiz həyəətdi də. Gecə töküy daşi, bunu savaxa kimi döyüllər öydə, yuxuda. Səhər də gidif görüy-lər ki, daş yola tökülüfdü. Ho töhdüğü daş yoxdu yerində. Həyətdən çıxarılıfdı, qırağa tökülüfdü. Bi gecə, iki gecə, üç gecə, də Məmət kişi çıxıf yolda danışər ki, məmə başımə həvlə iş gəlifdi. Savaxa kimi mən döyülüyəm öydə, yuxuda. Töhdü-güm daşi də çıxardıf yola atıylər, mən də gidif hamsını qəytə-rif məhliyə yığıf gəliyəm. Sora qanan adamnar diyi ki, ə kişi, ho ziyarətın sahibi var. Sən unnan halallıx almıyif, horda öy tihmax isdiyisanı.

Diyiflər:

– Get uun sahibini tap, sanıa halallıx versin.

Heş nə, o da oyənnən, buyənnən axdarıy, diyilər:

– Sahibi Ümmü xaladı. Uun dədəsiin qavrıdı ho, hoların həyəətdi.

Gəliy bizə. Diyi ki, rəhmətdıx qadama, Məmmədəli, mən ziyarətın müceyirriğini isdəminəm. Gənə qalsın arvadın,ın özünə. Amma nə qədə isdiyisın,ız pul verim, həyətin halallığını manıa ver. Halallaşax, mən öyümü tikim. Qadam da diyi ki, ziyarətın halallığını da sənın, arvadın,ə veriyəm. Mənim arva-dım yalnız ildə bi dəfə gəlif dədəsinin üsdünü ziyarət eliyif get-caxdı, bi irət²⁷⁹ də getirif, bişən şey²⁸⁰ də getirif. Reşotqalıyn,

²⁷⁹ İrət – kələğayı

horanı da. Anam da diyi ki, mən nə sizdən pul isdəminəm, nə para isdəminəm. Gidin, tikin. Obşüm, nəşə, bunnan halallıx alıf gidiylər. Gidif öyünü tikir, dəə daşdərini də töhmüyülər çölə, nə buları döymüyülər, nə heş bi şey eləmiylər.

282. DƏMİROV ZİYARƏTİ

Biri də var Keçal Zamangilin məhləsində. Demrov ziyaratı. Demrov düşən adam gidiy hora. Şirin bişən şeylər aparıylər hora, şirin bisqivitmi, sütdü şörehmi, şirnimi. Nəşə, şirin şey aparmalıdı. Nəzirini qoyü, horda olan həməən daşdən suyə salıylər, bi isdekaan içinə, çalxıyif ho demrov olan yer-rərə sürtüylər. Üş çərşəmbə gidiliy hora. Üş çərşəmbədə uje demrov təmizdəniy. Daşdərə baxanda daş cadar-cadardı, ağ daşdı. Kül fasonundadı, kül ovuntusu kimi. Mən görmüşəm. Bi həvlə (əli ilə göstərir – top.) ağ yerdi.

283. SIXAN ZİYARƏT

Bilminəm hansı ziyarətdadı. Qavax-qavağa iki dənə daş var. Ho iki daşın arasınnan kim pis adamsa, keçəndə, diyi, adamı sıxıy. Yalnız Quran oxuyəndə adamı buraxıy. Əyər, ananın, üzünə qəyidifsan,sa, sözüne də baxmıyifsan,sa, ho daşdər adamı sıxıy.

284-289. ƏJDAHA DAŞI

Pir baba dağda qoyün otarıy. Əjdaha gəliy Pir babaan qoyün-nərinini yiyir, uduy. Pir baba da hirsdəniy, Əjdahıyə ox vuruy, sora da qarğıyi ki, səni daşə dönəsan. Bu da horda daşə dönüf qalıy.

²⁸⁰ Bişən şey – bişmiş

Özü də Pir baba tepiy vuruy Əjdahıyə. Pir babaan həm oxlarının, həm də at tepiyinin izi həmin o Əjdaha daşının üsdündə duruy.

285.

Mən eşitdiğıma görə, Əjdaha yimağ²⁸¹ isdiyi. Pir baba hər gün buna bir qoyün veriy. Dəə qoyün də qutarıy. Adam vermağ olmaz də. Əjdaha da diyi ki, adam ver mañ,a yimağa. O da götürüf öz oğlunu veriy. Allah-taala da göydən bi dənə qoyün endiriy ki, unu versin, oğlunu yox. Əjdaha bu qoyünü də yiyi. Sora su içəndə una ox vuruy, diyi ki, səni daşə dönəsanı. Pir baba diyir ha. O da ağzı da helə açıx horda daşə dönüy.

286.

Pir babamın da başınə oyunnər gəlifdi. Unu bi dənə əjdaha məhv eləmağa həyrənifdi. Allah tərəfinnən buna bi dənə nizə peyda olufdu. Nizəni aparıf haman əjdahıyə soxuf öldürüfdü. Habı deyqaan özündə də dağın eteyində ho əjdahanın daş heykəli duruy. Biz gidif baxmışıx hora. Ortasında da deşiy. Nizənin deşiyi.

287.

Əjdaha gündə gəlif Pir babadeyi suyü quruduf qaçıymış. Dəə Pir babaan canını tamam boğazına yığıfmiş. Pir baba əsəbləşif Əjdahanı nizəynən vuruf daşə döndərifdi. Başı də qırılıf bir az aralı düşüfdü diyidilər. Həyin o daş Pir babadan bi dört yüz-beş yüz metir aralıdeyi dağdadı. Nizənin yerinnən su gəliydi əvvəllər. Mən özüm gidif görmüşəm. Həyin dəə quruyüfdü o su. Guyə o da Əjdahanın gözünün yaşidi. Helə eşitmişəm. Amma Əjdahanın başi dəə yanında döyül. Uşaxlar

²⁸¹ Yimağ – yemək

itəliyif aralı salıflar unu. Mən uşax vaxdı ora gidəndə amma o daş də Əjdaha daşın yanındeydi.

288.

Bu ziyarətin adı Babarat babadı. Bura dini yaymağa gəlifdi Ərəbisdannan. Burda bi dənə Əjdaha da olufdu. Ho Əjdaha da camahata, mal-qarıyə yaman ziyannıx veriymiş. Babarat baba hirsdənif dua eliyifdi ki, səni daşə dönəsan,. Əjdaha dağa dooru qaşdığı yerdə daşə dönüf qalıfıdı.

289.

Pir baba Allaha o qədər yaxın olufdu ki, o nə dua eləsə, qəbul olufdu. O vaxdı diyi, kəndin camahatını Əjdaha yaman incidifdi. Əjdaha gah qoyunnarı yiyifdi, gah malları yiyifdi. Sora gəlif camahat diyifdi ki, hər il biz zulum çekiyox. Camahtatın şikaatınnan sora Pir baba çomağıynan Əjdahanı vurufdu. Əjdaha ordaca daşa dönüf qalıfıdı.

290. BEŞİK DAŞI

Burda müqəddəs övliyalardan üç bacı yaşiyifdi. Heş birisinin də uşağı olmuyüfdü. Ölənnən sora oları habırda dəfn eliyifdilər. Həndi oların qəbrinə gəlif altınnan keçiyələr uşağı olmuyən gelinnər. Unda oların uşağı oluy.

291-301. ZİYARƏTLƏRİN QARDAŞLIĞI

Ziyaratdar yeddi qardaş olufdular. Yeddi qardaşdən iki qardaş beş qardaşə yaxın gəlmiyifdi. Birinin adı Veysəl olufdu, birinin adı İsə olufdu. Hamsı ziyaratkarrar olufdu. Ziyaratda (söyləyici Pir babanı nəzərdə tutur – top.) bi daş var. O daş hunnan ötrüdü kü, uşağı olmuyən qadınnar unun altınnan

keçif, üsdünnən parçə götürüf, elinə də parçəni bağlıyif, nəzirini qoyüf, Allaha ibadət eliyif gidiy. Allah qismət eliyi una verərsə, getirif qurbanını da kesiy. Bi daş də var Yelbaba. Yelbabıyə ağrıyən yerrərin,ı sürtüsan, yanın,da kişi-zad olmasa, qıçın,ı-zadı açıf töküsan,ı. Unun da yanında xırda daşdər var, alıf bədənın,ə sürtüsan,ı ki, Allah, sən mənim dert-bələmi əhv elə. Ya baba, san,ı inanıf gəlmişəm, sənın,ı adın,ə gəlmişəm sənın,ı ziyaratdarın,ə. Sən özün,ı mənı əhv elə.

292.

Bax, Hacı Tafdıx, Mahmud Axund, Şeyx baba, Şaafruz baba, sora Şkaflan baba, unnan sora Pir baba, nəşə yeddi qardaş oluy. Bi dənə də baciləri var – Tamam nənə. Olar Ərəbistannan gəlmələrdi bura. Nəşə, hamısına ərazi payləşiyələr, Pir babanın hindiki sahəsi düşüy Pir babıyə. Pir baba çox məyus oluy. Qardaşdəri diyi ki, sən niyə peşman oldun, Pirə düşməğinə? Pir baba diyi ki, axı horda su yoxdu, siz mənı saldın,ız hora. Şkaflan baba diyi ki, qorxma, sən get, süyun,ı gəlcəxdı. Qurban olum Allahın hökmünə. Ho kişi nağarıysə diyi, su gəliy. Sudan da Şkaflan babanın əsası çıxıy. Əsanı görəndə Pir baba biliy ki, suyu man,ə ho kişi göndərifdi, qardaşı. Həsadan tanıy. Dəə fakt göz qavağındadı. Su horda qəyniyi.

293.

Tamam nənə hoların bacisidi, Şkaflan baba hoların qardaşidi. Holar haxda habları biliyəm. Tamam nənə də habırdadı, Köndələnin²⁸² ho başındə. Topa ağaşdıxdı, dört böörünü sel apardı, özü duruy, horda. Göyərtmə ocağıdı. Uşaxlara göyərtmə, ösgürmə deyəndə hora aparıylər. İki bacidilər – Ta-

²⁸² Köndələn – Aşağı Göynük kənd sovetliyinə aid yaşayış məntəqəsi.

mam nənə, Zilbikə nənə. Zilbikə Gürcüsdan tərəflərdədi. Üş də qardaşdilər – Şkaflan baba, Şalbruz baba, Pir baba.

294.

Dört qardaş gəlifdilər Ərəbisdannan. Düşüfdülər Azərbaycana, habı bizim dağa. Biri bizim babamızı – Mahmut Axunt baba. Şeyx baba Şavalıda gidif hora düşüfdü. Şkaflan baba da dağa çıxıfdı. Qalıfdı bi dənə Pir baba. Balacə qardaşdi Pir baba.

Diyifdilər:

– A qardaş, sən də Daşüzə²⁸³ get.

Diyifdi:

– Horda su yoxdu axı, mən hora nicə gidim?

Qardaşdər diyiflər:

– Yox, sən get.

Bu, gidif hora çatıncən görüfdü hordan su qayniyif çıxır. Sudan Baş Şavalıdın şavalıt ağaşdərinin xazalı çıxıfdı. Şeyx baba göndərifdi ki, sən get hora, qardaş, san, a mən su göndərcam. Hordan Şavalıdın şavalıt ağaşdərinin xazalı gəlif çıxıfdı. Həmən bulax hələ də işdiyi. Ho, ziyaratdakı bulaxdı.

295.

Pir babadı, Şkaflan babadı, Hacı Tafdıx babadı, bular qardaşdilər. Hərəsi bi tərəfə düşüy. Pir babanı da salıylər bura. Pir baba söyləniy ki, burda nə su yoxdu, nə yaşayış yoxdu. Heş bi şey yoxdu. Burda nətəri qalım? Ata minif gidəndə,

²⁸³ Şəkinin ayrıca Daşüz adlı kəndinin olmasına baxmayaraq, Cumakənd kəndini Göynük kəndlərinin əhalisi rəsmi adıyla deyil, Daşüz adlandırır. Rəsmi adı Daşüz olan kənd isə Cumakənddən xeyli aralıda yerləşir. Həmin kəndin əhalisinin bir hissəsini Qərbi Azərbaycandan gələnlər təşkil edir.

at ayağını zərbeynən yerə vuruy. Horda nalın izinnən su qəyniyi. Ciyim²⁸⁴ danışiydi hunu.

296.

Pir baba narazılıx eliyi ki, mənim ərazimdə su yoxdu. Şkaflan baba qəyiyə ox atıy. Ho oxun izinnən dumduru su axıy.

297.

Şkaflan baba, Şeyix baba, bi də Daşüzdəki Pir baba – onların üçü qardaşdı. Diməli, o vaxları, Pir babaan suyü olmu-yüfdü, Daşüzdə. Çox sudan kasad olufdu Pir baba.

Şkaflan baba diyifdi:

– Qorxma. Mən hasamı uzatcam, haseynən san, a su çehcam, bulax çehcam.

Hasanı buraxıfdı, yerin altıynən huna Sütdü bulax gidifdi. Şkaflan babadan Pir babıyə yerin altıynən hasa aparıfdı suyü.

298.

Mən bilən Şkaflandı, Daşüzün ziyarətı, bi də Şaafruz – üçü qardaşdı, diyi. Ha... Daşüzdekinin bulağınnan fisdıx qa-qası²⁸⁵, fisdıx xazalı gəlif çıxıy. Pir baba susuz qalıfdı.

Diyifdi:

– Axı mən susuzam.

Diyifdi:

– Unda mən hasanı vururam. Gəlif ho sənın, yanın, nan su çıxasdı.

Pir babadaki su Şkaflannan gidir. Hindi də ho sudan fisdıx xazalı-zat gəlif çıxır arabir.

²⁸⁴ Ciyim – Ciyi Şəkiddə ana mənasında işlədilsə də, mətndə nənəm anlamındadır.

²⁸⁵ Qaqası – qozası

299.

Qocə kişilərin fərziyəsinə görə, Pir babeynən, Şkaflan baba qardaşdı, guyə bütün ziyaratdar qardaşdilər. Pir babeynən Şkaflan baba gidəllər dağa, Şin dağına. Şkaflan baba buna diyər ki, sən get düz səhraan ortasına. Diyər, get sən hora. Mən hora su göndərcəm. Sənin, neyin, a boşdü.

Sora bu gidər Daşüzün dağına də. Gidər hora günortuyə çatar, görər bi avad²⁸⁶ olmuyən yerdi. Ağaşsız, daşsız, heş nəsiz. Bi düzün ortasıdı. Nəsə, bu gidər, oynə baxar, buynə baxar, diyər, məni nə diyif göndərifdi havı? Havırda ağaş yox, su yox, yaşəmaa bi yer yox, bi şey yox. Nəsə, bu oturur. Bivaxı Allah tərəfinnən, ziyarət tərəfinnən göndərilən adam gəlif bunun qulaana²⁸⁷ diyər ki, xazalı eşələ. Xazalı eşəliyənnən su çıxar. Qardaşi də buna qavaxcədən diyər ki, bax, su çıxcaxdı, özü də hasamı göndərcəm. Hasa da suynən gəlif çıxar. Baxar, görər nə? Qardaşın adı yazılıfdı. Diyər, ha... bu suyü qardaşım göndərifdi. Nəsə, qəyidif gəlif diyər ki, hasanı ala, su gəlif çıxdı. Diyər, get horda məsgən sal, yurt-yuva sal, ağac ek. Nəsə, bu da horda yeşiyər²⁸⁸. Qocə kişilərin fərziyəsiynən. Bivaxı horda ölüf, ziyarət düşər hora.

300.

Bular – qardaşdər diyi (vaxdıynən atamgil danışıydilər ki, hindi mollalar da, yaşdı adamnar da danışıy) ölüfdü, basdırırlar. Ziyaratdı də, ocaxdı, düşüfdü üsdünə. Diyiflər, o Pir babadı, bu Şeyix babadı, o birisi də Şkaflan babadı. Üsdərinə düşüfdü. Pir babaan suyü olmuyüfdü. Axı Pir baba da tərədədi də. Bu Pir baba diyifdi ki, axı mənim suyüm yoxdu. Şkaf-

²⁸⁶ Avad – abad

²⁸⁷ Qulaana – qulağına

²⁸⁸ Yeşiyər – yaşayar

lan baba diyifdi ki, sən get, mən sanıa su göndərcəm. Ordan diyi, bulağın gözünə qamış salıfıdı. Qamış gəlif Pir babadan çıxıfıdı. Ho qamış çıxan kimi hordan su qayniyifdi. Həmən su ho sudu. Sudan fisdıx xazalı da çıxıfıdı.

301.

Pir babagil yeddi qardaşdılar. Bu qardaşdar bunu bura qoyuf gidəllər İslam dinini yaymaxdan ötəri. Yaşamağ üçün su lazımdı. Bunun malı, qoyunu, otu olmalıdı axı. Əvvəldən su olmuyüfdü də orda. Pir baba qardaşdərinə diyir:

– Orda mən nağarcəm, susuz yerdə?

Diyir ki, sən getmaxda ol, biz saa su göndərcağıx.

Diyir:

– Nədən bilim, suyü siz göndərifsin,ız?

Diyifdilər:

– İçinnən bir dənə hasa çıxcadı, bi dənə də şabalıt yarpağı.

İşdiyən oluflar da o vax. Dindar olsalar da, taxıl zəmiləri-zad olufdu. Biçinnən gələndə ürəyi bişif, diyifdi:

– Ay Allah, mən nağarım? Su yoxdu.

Atnan gəliymiş özü də. Helə hunda atın ayağının altınan, diyi, həblə ayağı deyən yerdən fısqırıf su qalxıfıdı. Həmin o babanın içindəki su həmən oradı bax. Sora orda elini-üzünü yuyuf, suyunu içif gedif, Allaha dua eliyifdi ki, şükür sanıa, Yarəbbim, susuz qalmadım. O arada gəlif yarpaxnan hasa çıxıfıdı sudan. Diməli, suyü qardaşdəri göndərifdi. Allah-taaliya dua elədilər, ora su gəldi. Yəni çox təmiz oluflar. Okqədə təmiz oluflar ki o insannar, Allaha elini açıf nə disə, o qəbul olufdu.

302-303. ZİYARƏTLƏRİN MÜXTƏLİF ŞƏKİLLƏRDƏ GÖRÜNƏSİ

Bi gün işdən gəlif pelekaan üsdə düşdüm. Axşam çölə çıxanda gördüm kü, üş dənə lopa, göy, qırmızı, sarı, habrama deyif (çiyini göstərir – top.), həblə uşdü. Uçuf gəlif habı külluğa düşdü. Gəlif habra deyif, sora da bulanıf-bulanıf getdilər Şkaflan babıyə. O dağda Şkaflan baba var, Şinin başında, hora getdi. “Ay dədə, öldüm” – , diyəndə bu məəm qəynəm didi ki, qorxma, qorxma, ziyarətdi. Bi həfdədən ayıldım. Həvlə şeyləri görmüşəm.

303.

Pir baba öz isdəmədiği adamı qəbul eləmiyi, una ilan kimi görünüy. Unnan sora nə bilim nə bəla veriy, gidif hora çıxa bilmiyi.

304-305. ZİYARƏTLƏRİN CƏZASI

Həyin o Təpəl oğlunun gədəsi gidər uxarı – Şin dərəsinə. Horda ziyarət var də. Diyəllər ki, hora çıxmağ olmaz. Orda da yaxşı ovlar oluy. Yoldaşdəri çıxmaz. Diyər, əşşi, nə çıxmağ olmaz. Çıxıf gidər, horda cüyür ovluyər. Ho arada bi qara duman gəlif, tufan bunu hordancə götürüf aparar. Cavan oğlanıydı, bi dənə uşağı, öyü-eşiyi olan. Ha... Tapbazdar, nə qədə eliyəllər tapbazdar. Bi də görəllər, bi qolu çöldə duruy. Yoldaşdərini saymiyif gidifdi ki, nə ziyarətdi, mən ovlucam, mən vurcam. Getirif bassırdılar. Lilin içinnən bi qolunu tafdılar. Çıxardıf getirif bassırdılar.

305.

Şix Mahmudun məhləsinən kötüyü kesiylər (Qadamın dayisiin məhləsidə hora, babasının məhləsi). Hordan kesiylər,

aparıylər Məryəmgilin məhliyə. Məryəm də ho öyün qızıdı, Qafar mələimin arvadı. Uun məhləsinnən ağacı kesiylər. Ho ağacı sürütdüyə-sürütdüyə traxdura qoşuylər, sermağın²⁸⁹ qavaana deyın²⁹⁰ bavət getiriylər. Hordan aşaa apara bilmiyi, traxdur əlli dəfə xarav oluy. Ayri traxdur getiriylər, naariylər, axır ki, bavət qavırrığa çatdırıylər. Qavırrıxdan oynə yüz traxdur getiriylər, mümkün olmuylü. Darta bilmiylər, nəşə, yüz iş çıxıy ortadan.

Axırda diylər:

– Habı nə hak-hesafdı?

Qanan adamnar diyi:

– Habı hardan kesilfdi?

– Filan yerdən.

Mələum oluy kü, ziyarət ağacidi. Axırda getirif gəliylər məhləsinə. Dəə nə traxdur xarav olmuylü, nə bi şey. Qoşuf ho boydə yolu bi deyqada getirif gəliylər.

306-308. AĞAC PİRLƏR

Habı Aşaa Gönühdə Palıt baba var də. Həyin ağacı yıxılıfdı böörü üsdə. Əlbəndə mələimin arvadı Ceyran Palıt babaan yaanan keçəndə görüfdü kü, ho ağaş boydə bi dənə uzun plaşdı, qocə kişi. Həblə baxıf dala çekilfdi. Həyqi olufdu özü də. Həyqətən də, baxıf görüfdü bi qocə²⁹¹, hündür adam. Dodaa-başi püçüruxluyüfdü²⁹². Gəlif yaanan keçif sora dala baxıf görüfdü gənə ağaşdı. Sora danışıfdı ki, bes mən həblə şey gördüm. Diyiflər ki, qocə kişidi, hunuçün sənın, gözün, a helə görünüfdü.

²⁸⁹ Sermağ – Baş Göynük kəndinin mağazası

²⁹⁰ Qavaana deyın – qabağınadək

²⁹¹ Qocə – böyük

²⁹² Dodaa-başi püçüruxluyüfdü – Dodağı uçıqlayıb.

Sora uşaxlar olufdu horda, qoyülən nəziri götürüflər. Həvlə Baba kimi (yanında dayanan qardaşı oğlunu göstərir – top.) uşaxlar. Yaman²⁹³ da nəzir qoyülər hora. Bi günü gənə nəziri götürəndə bi dənə yekə ilan buları qovufdu. Ziyarat ilan şeklinde görünüfdü də. Ki gəlmiyin₁, qismət kimindisə, ho alsın. Siz bura müceyirrix eləmiyisin₁ız ki. Bi həfdə ho uşaxlar alıfdı ho pulu. Bi həfdədən sora ho ilan uşaxları qovufdu, dəə ata-anası da qoymüyüflər ki, getmiyin₁. Yolun qıraanda tek, qocə ağaşdı.

307.

Qəyçi Əhmədin qızı Şahnaz danışıydi ki, nənəmgilin məhlədə bi dənə ağ daş varıydi. Üsdündə incil ağacı varıydi. Ho incil ağacının üsdə həmişə tooxlar çıxıf s...f batırıydilər də, ho daşın üsdünü. Axı uun dayisiin hağlı qarışmışdı də. Huna görə diyi ki, dayimin yuxusuna girdilər ki, bi dənə ağsakqallı kişi. Neçə dəfə də diyi oturanda bi kişi görmüşux horda. Kişi görüf qaşmışıx diyi hordan. Ho kişi buna diyifdi ki, ho daşın üsdünü təmizdiyin₁, tooxları da incil ağacinnən düşürün₁. Yuxuda diyifdi. Ho daşın üsdünü təmizdiyənnən sora, bi də incildən tooxları düşürənnən sora dayim helə olmadı. Ho daşın üsdə balacə daşdər var, oları başə sürtəndə başın ağrısı gidiy.

308.

Ciyim anadan oluncax buun atası ölüfdü. Çöldə, işdiyən yerdə ağacın divində ölüfdü. Sora hora ziyarət düşüfdü. Atasının can verdiği yerə. Ciyim anadan olannan sora qəbrə də ziyarət düşüfdü. Oranı ziyarətə başdiyifdilər. Diməli, anam atasının üzünü görmədiği üçün hora uşaa olmuyənnər, uşaa gezmüyənnər gəliylər. Övlad isdiyilər. Şəxsən bizim Təranəni aparmışıx hora. İki dəfəmi, üç dəfəmi gedillər hora. Aparıf

²⁹³ Yaman – burada çox anlamında işlədilib.

dört böörünü firranısan, sora da gereh dala çöörüluf baxmiyəsan, Həyin bax, horaan dörd böörünü sel-su yüyüf açır, qəbir helə durur.

Soram anam xəsdə olanda çox ziyaratdara, doxdura-zada geyitdi. Bi gecə yuxuda gördüm kü, bi kişi man, a diyi ki, ay bala, sən hər yerə ziyarata gidifsan, Niyə öz ocağımıza gəlmirsən,? Didim, diyi: “Nətəri öz ocağımıza”. Didi, diyi: “Mən sənın, atan, am. Ziyarat da mən ölən yerə düşüfdü. Mənim qəbrim ziyarətdi”. Ora gedif hərrənənnən sora nə boydə²⁹⁴ una şəfa olmuşdü. Soradan Məmməthasan oğlu Fikrətgil həməən ziyarətin məhləsində öy tihdilər. Gəlif anamnan icazə isdiyəllər ki, biz horda öy tikax. Ciyim diyər ki, mənim horda öy-zad tikəsi işim yoxdu²⁹⁵. Amma ata yurdudu, xayış eliyirəm, ho ziyaratı bariyə alın, unnan sora həyətdə öy tikın. Olar ziyaratı bariyə alif sora həyətdə öy tikdilər. Hindi bax, çox vax həyətdə sel düşür, hər yer dağılır, tökülür, amma ziyarat helə durur.

309-318. VERGİLİ ADAMLAR

Aşağı Layısqıda Zamaan qızının qəynənəsi Minayə di-yidi ki, mən gidiyəm məclisə, hamı dua verəndə mən diyirəm ki, ya Rəbbi, hamıunki hara, mənimki də hora. Axı bilmiyi bu adam. Bu, xəsdələnif gidifdi Qaxa. Aprasiyə olunuf yatıfdı. Aprasiyədən sora bu ayilmiyifdi. Narkozdan ayilmiyifdi. Səkgiz gün, dokquz gün bu, narkozda yatıfdı. Yatanda buun adamnarına xavar eliyiflər. Adamnarı da diyiflər ki, deymiyn, qismətimizə, nolar, olar. Bu arvat ho səkgiz-dokquz gündə diyi, bi isdekan şərvət işmişəm, bi qaşix da bal. Ho qədə pendir-zad getirif qoydülər. Diyki, hansınnan isdiyisan, al. Mən də yarım isdekan çayimi işdim, bi qaşix da bal aldım diyi, dokquz

²⁹⁴ Nə boydə – nə qədə

²⁹⁵ İşim yoxdu – fikrim yoxdu anlamında işlədilib.

gündə. Dokuz günün başında bu arvada nəfəs gəlirdi. Nəfəs gələn kimi heş nə bilmiyən arvat başdıyirdi Quran oxumağa. Bax, olan söhbətdi ha bu. Arvat da yaşiyi. Özü də yeznəmin bibisi qızı var həməən kətdə. Yuxuda görüfdü kü, buna diyilər ki, sızın, barının yaanda armud ağacı var, yanında da ayaxyolu. Ho ayaxyolunu təmizdiyərsən, hordan armudun divinən su damcaxdı. Qurban olum Allaha. Armudun divi, ho da su – hora sənın, ziyarət yerın,ıdı. Arvat maşinnən düşüf, pramoy gidiy ho armudun divinə. Gidəndə, öydəkilərə də söyləmiyirdi ki, həvlə şeylər görmüşəm. Gidəndə görüy ki, ho armut, ho quruşqa, hordan da su damıy ağaşdən. Gədələri diyiflər ki, sən hara gidisan, a ciyi? Diyirdi ki, hora baxıf qəyidiyəm. Sora başdıyirdi söyləməğa ki, mən habı müddət yatdığım yuxuda həblə şeylər görmüşəm. Hooranı ziyarət kimi saxlıyilər, ziyarət eliyilər. Arvat da Quran oxuyəni görsən, mat qalarsən,.

310.

Habı tərəflərdə biri vardı, öldü, dirildi, vergi verildi. Nəm²⁹⁶ gəldilər yaana. Una Şeyx baba vermişdi. Habı baxicilər kimi. Bu da baxıyirdi adamnara. Bi vaxı naardısa, nə naruşeniye elədisə, hunnan çıxdı getdi. Şeyx babaan helə hökmü var. Una verəndə diyifdilər ki, bunu san, a mən veriyəm, qədrini bil, işdət. Nə iş gördü bilminəm, yalan danışdı, noldu, gəldi, aldı elinnən. Nə varyidisə, biliydi, üzün, a baxıf diyirdi.

311.

Mənım bi əmim iyirmi yaşında ölüfdü. Ho, biri qadiriydi kətdə. Bu, Şəkiyə araveynən kalxozun xiyərini aparıf gidiydi. Gidif horda xəsdələrif gəldi öyə. Gəldi, öyə girdi, gülə-gülə yatıyirdi. Nənəm də öyə girdixcə soruşuy:

²⁹⁶ Nəm – nə bilim

– A bala, niyə gülüsanı?

O da dimiyi. Üş dəfə soruşənnən sora, diyi ki, ay ana, soruşusanı, sən də məəm anamsanı, sənnən dana bilminəm. Disəm də, manıa yaxşı döyül. Nənəm diyifdi ki, nolufdu, dinə. Bu da nənəmin avamnığı. Diyər ki, heş nə. Mən bu gecə bi qocə kişinin qucağındeydim. Ho manıa didi ki, sən ziyarət öyladisanı, nə pis iş eliyifsanı, hamsına tova elə. Haram yimə, düz yolnan get. Heş nə. Hunu diyər nənəmə. Diyər ki, dur, su düzət, mən eynimi deyişim. Tova elicam, bi də haram yimicam. Nə insannan işim olan döyül. Hunnan bi-iki gün qavaa da bi dəhrə çıxar sapınnan, bu da dəhrəni kola tulluyər (Həmən əmim). Horda qalar. Nənəm də danışər ki, ay oğul, sən niyə dəhrəni hora tulluyüf gəlifsanı? Çıxıfdı, getirərdını, saplıyərđıx də. Ha... Diyər ki, ana, dəhrəən hak-hesavını mənnən aldılar. Mən bütün hak-hesavı verdim. Çimif yatannan sora nənəmə danışər. Bunu danışif əmim durdu, qaşdı. Gəlif oturdu. Sora gənə durdu qaşdı. Babam maa diyifdi, üş gəl. Mən də uçüf gidiyəm. Ha... Sora baxıf didilər ki, huna vergi verilifdi, duruf danışifdi. Danışməseydi, yaxşı olcaydı. Yirmi gün qaldı, aynəsi demirdən olan öyə saldıx, dağıdıydı oraları.

“Buz getirinı, buz. Mən qız isdəminəm, buz verinı,” diyirdi. “Ay Allah, mən qız isdəminəm. Manıa qız veriylər, saz veriylər” diyif öz-özünə helə danışıydı. Helə iyirmi gün bitəndə nənəmi çaardı yaana ki: “Ana, manıa iyirmi gün, iyirmi saat vaxdımdı. İyirmi il, iyirmi gün”. Helə diyif canı çıxdı.

312.

İki ay xəsdə yatmışəm. Uun on-on beş günü laf ağır olmuşəm. On-on beş gündə elə bil ki, kor olmuşəm, lal olmuşəm, görməmişəm. Heş nə hiss eləməmişəm. Elə bil insannar manıa

bi qarışqa hesabı²⁹⁷ oluflar. İnsan görmüyüdü. Yanıma gələnəri özüm görmüyüdü, amma elə bil televizorun, ekranına getirif gösdəriydilər ki, sənın, qəbulun, a havı adam gəlifdi səni görmaxçün. Mən hunu elə bil güzgüdə görüyüdü. Uzun sözün qıyası, bu aləmdə olmuyüdü. Bağlı, baxçəli, güllü, gülüsdənı yerrərdə oluyüdü. Bu dünya maa heş bi şey oluydü elə bil. Helə hiss eliyidim. Hiss eliyidim yox, həyqi də helə bi yerdeydim. Sora didilər ki, oxumalısan,

Didim:

– Nə oxumalıyəm?

Didi:

– Quran oxumalısan,

Helə diyəndə didim ki, mən heç Quran nədi, açığıni diyim, heç “Bisimillah” kəlməsini dilimə getirən adam döyüləm.

Didi:

– Yox. Biz dicax, sən öyrəncasan,

Danışmiyidim, amma möhgəmnən oxuyüdü. Bular (evdəkiləri nəzərdə tutur – top.) diyidi ki, sesin, çıxmıyı. Sora didilər ki, bes səni dəli qələminə qoyüflər. Hər kes bi söz danışıydı. Hunda də didilər ki, qoy dəə bunu açix-açığına verax. Açix-açığına verəndə sesimi ucadan çıxartdılar. Başdiyif də helə möhgəmnən oxudum, avazıynən. Avazını da yaxşı tutdum. Sora didim ki, mən siz diyəni isdəminəm. Siz diyisiz, mən diyirəm. Mən öz-özümənən oxumax isdiyirəm. Diyəndə didi, kitav tapbalısan,

Didilər:

– Sən hər şeyi bilməlısan,

Didim:

– Mən aciz bi adamam. Heş orta təhsilim də o qədə üsdün olmuyüfdü. Yox, bacərmərəm.

²⁹⁷ Qarışqa hesabı – qarışqa kimi anlamında işlədilib.

Didi:

– Bacərərsan₁. Biz də sənnən işdicax.

İşdiyəndə didim ki, nə bilim, bacərsəm, işdiyərəm.

Didilər:

– Bes zülümnərə dözə bilərsan₁mı?

Didim:

– Bacərən kimi dözcəm.

“Qarşın₁da” – , didi – “ölüm ayağı da var”.

Diyəndə didim ki, nə bilim, qismətimsə, ölçəm, qismətim döyülsə, qalcəm. Helə diyəndə didi ki, unda sən bacərərsan₁, gözümüz alıy. Sual-cavafdan hiss elədiy ki, bacərərsan₁. Çox zülümnər elədilər. Dəə Qurani da götürdüm.

Didim:

– Özüm oxumax isdiyirəm.

Sora didilər:

– Bes baxmax üçün havadan isdiyisənmi?

Didim:

– Yox, Qurannan isdiyirəm. Havadan zehnim o qədər də yoxdu.

Didi ki, biz iki il sənnən çalışcax, iki il sənnən olcax. İki ildən sora baxcax, sərbəs götürsan₁, biz sənnən olmucağıx, özün₁ işdicasan₁. İki il olarnan işdədim. İşdədim budu ki, işdətdilər. Olar diyəni mən diyirdim. Sora buraxdılar. Hindi də sərbəs işdiyirəm. Amma çox zulumnar çehdim. Ölüm ayağı da kesiydilər. Bağışdiyın₁ məni, pis yola da dəvət eliyidilər. İki uşağım vardı hunda, birini sora özdəri verdilər. İki uşağı üsdüsdə qoyüdülər, nöyüt töküydülər üsdə, yandıryüdülər. Qəynənəmi də qarşimə qoydü kü, o öldüsə, sən teh qaldın₁. Unda dil didim, ağladım. Didi ki, dilçi²⁹⁸ də bacərcasan₁.

Didim:

²⁹⁸ Dilçi – ağıçı

– Həməşə məni pis yola dəvət eliyisin,ız. Yaxşın,ız var verin, pisi isdəminəm.

Didilər ki, bes səni filan yerə aparax. Pis yol mənada. Mən də didim ki, ho mənçün döyül. Getmədim. Sora didilər:

– Getsan, yaxşı olcaxdı, getməsan, pis. Uşaxlarını yandırmalıyax.

Didim:

– Özün,uz bilərsın,ız.

Uşaxlar yananda düzü çığırdım. Şişi qızdırıf qıfırmızı, bədənime basıydilər. Yandırılflar da, öldürüflər də, dirildiflər də.

Yimax yıirdim. Yimağa beş deyqa vax veriydilər. Ho beş deyqada yimağı yiməliydim. Axır vaxda məəm yidiğim yalnız pamidor olufdu. Bəzən çığırtma yiyirdim, bəzən helə çiy pamidor olufdu. Düzdü, adamnarı görmüyüdüm, amma hiss eliyidim ki, yanımda kimsə var. Yalnız mamam verəni, bi də eltimin kiçih qızı Ramilə verəni yiyirdim. Başqa adam verəni yimiyidim. Axırnci pamidoru ağzıma uzadan yerdə, vuruf elimnən salıydilər. Dəə vax bitdi yanı. Doysəm də, doyməsəm də qalıydım. Sahat onnan sora düz sahat birə kimi deyənmədən işdiyirdix. Zulum veriydilər. Sahat birdən sora toxdamax üçün yarım sahat, bi on-on beş deyqa fasilə veriydilər. Hunnan sora dəə ən ağır zulum oluydü. Başdıydix işdəmağa. Olar diyəni qavriyə bilmiyəndə, tərs diyəndə vuruydülər. Başın, nan vuruydülər, ya çiyin, nan vuruydülər ki, tez götürməlisən. Sahat ikidən beşə kimi ho zulumda qalıydım. Dəə beşdən sora el çekiydilər. On-on beş gün, yarım ay, həvlə zülüm elədilər. Vergi verilmax yolu on-on beş gün oluy. Amma iki ay xəsdə olmuşəm.

O tərəf Cənnət bağı kimi yerdə. Hər dayim, günü büyükü günə kimi mən horda, hoların məclislərində oluyəm (Biz toy diyirix, holar məclis diyi). Biz işgi diyirix, arax. Olar şərab diyi. Hoların şərablari da elədi ki, habı qazdı sular, şirin

sular kimi. Hoların ən aciz²⁹⁹ yimaxları bizim ən daddı yimaxların yerini vermiyi. Hindi-hindi hoların yimaxlarına uyğunlaşmışəm.

– *Vergini sizə kim verdi?*

Vergini Şeyix baba verifdi man,ə. Şeyix babaan yanında şagirdi, mavini var. Adı Aytajdı. Nurtaj adında da biri var. Man,ə didi ki, səni özümə qızdığa götürüyəm. Didi:

– Ancax mənim qızım adını daşydın, hörühlər, əl vur-mucasan,.

Mənim də iki dənə hörüyüm var, uzun.

Xan Sarayı hordaki sarayın qavaanda heş bi şeydi. Bö-yüh bi saraydı. Ham yer³⁰⁰ mərmərdi. Par-par alışıf yanı. Qe-şeh güllüxdü, qeşeh meyvə bağlarıdı. O aləmə gidəndə adam bu aləmə gəlmax isdəmiyi.

– *Bəs əlavə ad da verdilərmi, yoxsa öz adınızı saxladılarmi?*

– Yox.

Didi:

– Sənin, adın, bura uyğundu.

Amma xoşünə gəlmiyən addarı deyişiydilər. Hunnan so-ra bi uşax da özdəri, zornan verdilər. Bir ay mən ho uşağa gö-rə lal-dinməz qaldım. Mən (ayif də olsa) həkimə getməğ isdi-yidim. Man,ə qapıdan çıxmağa icazə vermədi. Sora man,ə didi ki, huun başinnən bi tüh esgih olsa, ömürrüx şikəs olcasan,.

Didim:

– İsdəminəm. Uca Allah hərəsinnən bi dənə pay verifdi, bəsdı.

Diyəndə didi:

– Bu, mənim evladımdı. Toxunmucasan, Əyər qəsd elə-san, ho günnən şikəssən. Bi yaşinə kimi sənin, heş neyin, la-zım döyül ho uşağa. Öz övladımdı, özüm baxcəm.

²⁹⁹ Aciz – burada dadsız, pis anlamında işlədilib.

³⁰⁰ Ham yer – hər yer

O uşax beşinci yaşdədi. O biri iki uşağa zülümnən baxmışəm, çox xəsdə olufdular. Amma buna Allahın bi dərmaanı verməmişəm.

– *Adını kim qoydu?*

– Adına qarışmədi.

Didi:

– Özün bilərsan_i. Nə qoyürsan_i, qoy.

Yoldaşım didi ki, mamamın adını qoycəm. Özdəriynən məslatdaşdim.

Didi:

– Ras ki, huun adıdı, qoy də. San_a çox əzyət çekifdi.

Hindi beşinci yaşdədi. Nə dərman verməmişəm, nə heş nə. Amma qurbanı var. Üş yaşində aparmalıydıx hora. Mamam dimişdi ho qurbanı. Üş yaşinnən sora Şeyix baba didi ki, qızım, tələsmə. Nə qədər ki, o, mənim üsdümdədi, o qədər sənnin_i,çün asan olcaxdı. Gətirməx üçün tələsmə. Tələsmə diyəndə didim ki, mən narahət oluyəm. Axı hunu san_a təhvil verməliyəm. Haqqını verif mən sənnən almalyəm. Belə də sənnin_i, övladın_i,dı.

Didi:

– Mən biliyəm, havax getirməx lazımdı. Sən dimə ki, evladı mən böyütdüm. Sən böyütmüyüfsan_i, unu böyüdən mənəm.

Həyqi də, bu uşağı olar böötdülər.

Mən yalnız hunnan oluyəm (Şeyx babanı nəzərdə tutur – top.). Əvvəllər gündə üç dəfə namaz qılıydım, səhər, günorta, axşam. Səhər yeddidə, günorta ikidə, axşam də yeddidə. Amma sora baxmaa görə, çetin oldu. Didi ki, oğul, çox ağırıtıx oluy san_a.

Didi:

– Gündə iki dəfə bəsdi, səhər, axşam.

Oldu gündə iki dəfə. Amma mən olar diyən kimi namaz qılıyəm. Hindi habı bizim mollalar kimi namaz qıla bilminəm, düzgün danışsax.

Bi-iki ildi özüm sərbəs işdiyirəm. Gəliy, kənardan baxıy, görüy ki, sərbəs baxıyəm. Düzgün baxa bilmiyəndə cəlt vuruy ki, bu sözü, bu cümləni ötdun, habı sözün nöqsanı var. Helə olanda gənə səhvlərimi özü düzəldiy. Natəmiz gezməğa qoymuyü. Natəmiz oldun,sa mutlax zulum verməlidir. Əvvəllər bi baxmağıydi, baxmax yolunu alıydim. Əməl-cadunu da verdi sora. Unu götürmüyüdüm. Nəsə, əməli də məjbur qarşı-sində verdi. Amma didim:

– Eləmicəm. Çünkü mənim uşaxlarım var, körpədi.

Didi:

– Əmələ el atısan,sa, canın,nan da keşməlisən.

Diyəndə didim:

– İsdəminəm.

Didi:

– Sən götü, qaydalarını öyrən, isdəmiyəndə isdəmə. Sora isdifadə eləmə.

Nəsə, əməli də göturdüm, amma işdətminəm. Qismət üçün duva yazıyəm, amma əməl eləminəm. Əməli pis tərəfə eləminəm ha.

– *Əməli açmaq da sizə aiddi?*

Aşmax da belədi. Düzdü, mollalar diyi ki, sura oxudum, aşdim. Hansı molla diyisə, unu aşdim, o, boş söhbətədi. Əməli aşmax üçün yalnız əməl surasını oxuyusan. Əməllər çıxannan sora diyisan, yandır, at. Hansını məslaət görsəm, hunu eliyillər.

– *Tutaq ki, bir başqası eliyib, onu da sizin yanınıza gətirsələr, açə bilərsiniz?*

Bura gələnərin, məsalçün, yüz fayızdən doğsan dokquzu əmələ görə gəliy. Yerini diyirəm, gidif özü çıxarıy. Qismə-

tiyçün, bəxdiyçün bağlıyfdisə, həməən əməli götürənnən sora üş gün vaxd qoyurəm. Üş günnən sora elə bil ki, onun adına olası adam qismətinə çıxıy. Mən yeddi ildi habı yoldeyəm. Yeddi ildi işdəmişəm, hələ heş kimmən qiymət danışməmişəm. Rayon var, orda əməl eliyənnərin əməli rus əməli kimidi. Elə bil ki, horaan əməliynən Rusyətin əməli birdi. Holara girişəndə incidiylər, sıxıf suyunıu alıylər, elə bil ki, özünə eli-yiflər. Hələ hiss eliyisanı.

İyirmi yaşimdə habra gəlmişəm. İyirmi yaşimə gələnnən elə bil ki, iki il sərbəs olmuşəm. İki ildən sora xəsdələnməğa başdədim. Evdə yatıydım. Gördüm, bi kişi baxıy, elə hiss elədim ki, qaynatamdı. Gördüm yox, bi sakqalı kişidi. Uzunsov, yanaxları qırmızı bi kişidi. Bir az hordan baxdı. Baxanda mən yorğanı başimə çehdim. Çığırmax isdədim, danışmax isdədim, danışə bilmədim. Yoldaşım qıraxda yatıydı. Uşaxların üsdünnən aşdim, keşdim, elə bil elim də tutuldu. Ayağımnan yoldaşimə vurdum, didim ki, kimsə hordan baxıy. Didi ki, heş kim yoxdu. Sora didim:

– Çıxma, nəşə olar.

Didi:

– Aaz, heş kim yoxdu. Sənın, gözünə görünüfdü.

Didim:

– Yox.

Nəşə, bu, belə qaldı. Bir müddətdən sora yenə həmin kişi gəldi. Gördüm habı boydə yerdən (qapının arasını göstərir – top.) sığıf girdi. İçəri girəndə gördüm ki, uzun bi kişidi, sakqallı.

Didi:

– Sən manə girmaa qoymüyüsan, amma mən girdim.

Sənın, yanınə gəlmişəm.

Diyəndə, mən qışqırır durdum.

Didi:

– Niyə qışqırısanı? Noldu ki? Məni tanımadın, sən. Amma səniyənin işdicam.

İşdicam diyəndə, ayif də olsa, mən pis mənada başə düşdüm. Qorxdum. Didim ki, sən kimsən, öyə girifsanı? Yoldaşım var. O da didi ki, nolsun kü, yoldaşım, var. O bööyə, kiçiyə baxan şey döyül.

Didi:

– Səni aparcam sarayə.

Mən də helə qışqırif durdum, hunuynən qaldım. Dəə ho xəsdə olan oldum.

Mən ildən, aydən bi dəfə mən yuxu görüydüm. Baldızım həməşə yuxu görüydü. Kitava baxıydi, yuxu yozana. Mən buna gülüydüm kü, mən ildə bi dəfə yuxu görüyəm. Ho yuxunu axşəm görüydüm, səhər mütlax xəsdələniydim. Özü də helə xəsdələniydim, ağır. Hər hasantdıxnan xəsdələnen döyüldüm mən. Nəsə, nicə ki, ho kişini gördüm hunnan sora xəsdə olmuşəm. Yeddi ildi ağır xəsdə olmuşəm. Bu ilə kimi, büyükü günə kimi mən yenə də xəsdeyəm.

– *Bəs özləri deyirmi nə vaxta qədər olacaq?*

Məəm qavaamda yeddi dənə yol varyıdi. Quran tutmağıydi, oxumağıydi, baxmağıydi, sora əməl yoluıydü, axdarış yoluıydü. Hələ ki, Qurandı, bi ziyarət verifdilər. Hunu da, ziyarətı da qəbul eləmişəm. İşdətməsəm də, əməli qəbul eləmişəm. Bir müddət uduş yolu olufdu. Qızıl udduruydülər man,ə. Bir müddət özdəriynən işdədim, sora isdəmədim. Çetin oldu. Elə bil ki, habı qızıldı, hər nədi, uduydüm, sora çıxardıydim. Sırğanı açix uduf, bağılı çıxardıydim. Elə bil ki, gözbağılıcə kimiıydım. Özdəriynən işdədim, amma ho sora maa çox ağır oldu. Elə vaxd oluydü kü, həfdələrnən yimax yiyə bilmiıydım. Boğazımı yarıydi, cızıydi, çıxardıydi, isdəmədim. Amma yenə də özdəriynən olanda işdiyə biliyəm. Özüm özduğumda işdə-

minəm. Axdarışi də öyrətdilər. Məsəlçün, havra sən neyisə giz-dədifsən. Həvlə el çekiydin, diyidim ki, filan yerdədi.

– *Götürə bilməyəndə nə olur?*

Ya ölüy, ya da hağlı qarışiy. Zulumnara baxıy. Bi oğlan gəlmişdi bura. Heç olmasa, beş-altı dəfə gəldi. Uşağını da elinnən aldılar, özünün də elə bil ki, hağlı qarışiydi. Gəldi, baxdırdı. Didim, götürcasən. Götürdü, amma düzgün əməl eliyə bilmədi. Özünü düzgün, təmiz saxlıyə bilmədi. Cavandı də. Cavannara o qədə də düz olmuyü. Nisbətən yaşdı adama yaxşı oluy. Yaşdıyə də bi helə girişmiyələr ki, birəz ömrü az oluy. Cavannara çox girişiyələr.

Didim:

– Geri götü. Sənin, qavağın,da var. Gənə də olcaxdı.

Nəsə o qorxmışdü. Qorxuynən əlaqədar elə bil ki, özünü tez itiriydi. O havadan alıydı, tutuydü. Nisbətən biliydi biraz, amma qavriyə bilmiydi. Vergili adamı gereh gözdən qoymuyəsən. Məsəlçün, mən gəlmişəm baba cildində. Sizə görünüyəm ki, sizi sarayə aparım. Bizə helə eliyidilər də. Məsələ, aparıy meşədə başini üzüy, ya zəhərriyi, naarıy. Sora görüsanı ki, (biz Şeytan diyirix, olar İblis diyir) İblis cildinə giriy, başi götümüyü³⁰¹, başini üzüy.

313.

Bizim qonşudə bir kişi-arvat, bi də arvadın əmisi qızı giddildilər dağa. Olar mürəkgəm yığıfdılar, qız sumax. Qız diyifdi ki, horda yaxşı sumax var, mən gidim yığım, sora sizi çaarcam. Axşəməsdü olufdu, amma hələ qarannıx-zad qarışmıyifdi. Bivax diyi başimi qaldırdım ki, Nazay görünmüyü, yoxa çıxıfıdı (Qızın adı Gülbənizdi, Nazay diyilər).

³⁰¹ Başi götürümüyü – gözü götürümür anlamında işlədilib.

Soradan Nazay diyi ki, iki dənə kişi ağzımı tutuf mənə dala dooru aşirdi, yıxdırdı. Çığırdım, didim, diyi ki, sən kim-san₁, sən mənə niyə yıxdırısan₁? Bunu sürütdüyə-sürütdüyə aparırlar. Diyiflər ki, nə qədə vaxdı səni axdarıyox. Səni aparıyox Niyazi babaan üsdünə (Niyazi baba da Bakqalda ziyarətçidi, adını eşitmiş olarsan₁). Mən də Təslim dayiin oğluyəm. Adım da Mahirdi (Oğlan diyifdi). Bööründə də sakqallı kişi var. Kişi də aralıdan gidiy diyi, danışımıy. Gecə düşüfdü. Bütün kət də tökülüfdü, Nazay itifdi. Tüfeynən, şeynən səhərə kimi qız axdarıylər. Mənə diyi, həvləməsində³⁰² aparıylər. Sora kişi didi ki, sən ləhliyisan₁, gidə bilmiyisan₁, gəl səni aparax Fatma nə-nənən üsdünə (Fatma nə-nənə də habırda ziyarəttdi, Nəzir Məmətdərdə). Diyənnən ki, “Ə, rədd ol, sən yalançısan₁” – , toxunuf mənə yıxdırıy ağzıüsdə. Bilminəm mənə hora nətəri apardılar. Dalımda da sumax meşığı. Sora aparıflar bunu Fatma nə-nənən üsdünə. Sora didilər diyi, sən habırda yat, heş nədən qorxma. San₁a biz yaxşı şeylər vercax, hamı sən₁nı, başın₁a and işcaxdı. Səni heş kes sayımıy, adam yerinə qoymüyü (Otuz üş yeşi varyıydı qızın. Özünə fikir vermiyən, pinti-padar³⁰³ şeydi də). Hamı sən₁nı, üsdün₁a gəlcaxdı. Horda diyi, mən yuxluyərəm. Bivaxı səhər gəlif didilər, dur öyun₁a. Layısqı yolu yoxmu? Hordan bizim kəndə yol gəliy, cığır. Cığırnan ho qızı getiriflər. Ayaan qalışdəri³⁰⁴ də itifdi. Diyi, gəlif Qoşdülərin Esmira var, hoların dokqaza çatanda Esmira xala ma₁n₁a didi ki, bala, xoş gəlifsan₁, sən hara, bura hara? (Axı hoların öyləri kəndin ayaanda, bularınki başındədi). Ağlıyə-ağlıyə didim ki, Esmira xala, başımə həvlə iş gəlifdi. Mənə iki dənə kişi döyüf həvlə apardılar. Oğlan didi, mənənim adım Mahirdi, özü də səni mən

³⁰² Həvləməsində – bu tərəfə

³⁰³ Pinti-padar – səliqəsiz

³⁰⁴ Qalışdəri – qaloşları

özüm alcam. Səni neçə ildi mən həyriyəm³⁰⁵. Məni aparif horda yatdırıf, həyin də habra getiriflər. Heş nə. Qız gəlifdi. Kişilər də buna diyifdilər ki, sən get bunu hamiyə danış, inanmıcaqlar. Biz san, a bir aya kimi, iki aya kimi yaxşı şeylər də örgətcax. Sən oxumağı da bacərcasan, hər şeyi də. Hindi gəlif güvənə-güvənə³⁰⁶ həyrəniy ki, man, a vergi verilifdi.

314.

Nə qədə xaraf xəsdə olutdu Gülzadaan oğlu. Bunu bilmiytdilər ki, buna vergi verilir. Bunu nə qədə ora-bura aparıtdılar. Bivaxı ölənə yaxın gədə diyitdi ki: “Məni heş yerə aparımıyın, tərətmiyın”. Ölməyinə üç gün qalmış görütdülər ki, buun eli-ayağı, dörd böörü yazılır. Gənə inanmıtdılar. Dəə buun canı çıxar. Qırxı çıxanda geyif Bakqalda ziyarata, Ağası dayiyə görünər, diyər ki, anamgil man, a inanmıllar, məni tovlaan qavağında çimdirditdilər, p.x-peyin olan yerdə. Özüm basdırdığım nar topuna³⁰⁷ aparıf bi qırmızı irət³⁰⁸ bağlasınnar. Düşüf hora ziyarət eliyilər. Hunnan sora gədə holardan əl götürüf getdi. Ho gədə baş ağrısınnan ölütdü. Hindi ho nar topunu başı ağrıyannar ziyarət eliyif düzəlidir.

315.

Mövlayə (vergilini nəzərdə tutur – top.) danışdı ki, məni külluğa salıf üsdümü torpaxlıytdilər, sora getirif ağzıma sabun yidirditdilər. Esgı³⁰⁹ verirdilər, bişqa³¹⁰ verirdilər ki, çal, yansın. Çala bilmirdim diyi. Əşi, aparıf bağda-baxçədə məni

³⁰⁵ Həyriyəm – güdürəm anlamında işlədilib.

³⁰⁶ Güvənə-güvənə – sevinə-sevinə

³⁰⁷ Nar topuna – nar ağacına

³⁰⁸ İrət – kələğayı

³⁰⁹ Esgı – əsgı

³¹⁰ Bişqa – spıçka, kibrit

asırdılar. Gözümü həvlə, diyi, piçax salıf çıxardırdılar. O qə-dər maa, diyi, zulumnar veritdilər. Dalıma vəş qoyurdular ki, apar. Ürəyim gidirdi. Dilim gidirdi qarnıma, dartıf çıxardırdı-lar. Danışiydi ki, tavaxda qoorurdular³¹¹ məni. Çox zulumnar verirdilər. Huna da helə veriltdi.

316.

Fəriydə də danışiydi. Diyi, yuxuda gördüm kü, dənizin ortasında bi ağaş var. Məni çıxartdılar ağaca ki, çıx, horda bi dənə alma var, hunu üz, düş. Almanı üzüf, suyə hara düşüm, diyi? Helə, diyi, ağaşnən bi yerdə məni dağa atdılar yuxuda. Hunnan sora huna çöpçülux verildi. Tavağa qoyuf diyi, həvlə yandırıldilər, doğrüyüf bişiriydilər. Ha... Quran hakqı, manıa Fəriydə özü danışıfdi buları. Bi dənə diyi, ilan gəlcaxdı.

Diyiflər:

– İlannan çöp çıxart.

Sora, diyi, ilan gəldi.

Didim diyi:

– Oy baba, mən irgəniyəm axı hunu çıxartmağa.

Didi diyi:

– Unda çıxartma, sığalla ötür.

Sığallıyif ötürdüm, diyi, ilaan çöpünü. Hindi ötürüy ho, çıxartmiyi ki.

317.

Habı yuxarı tərəfdə də biri vardı. Uun əri də ölütdü, uşaa da ölütdü, qaynatası da ölütdü. Qaynatası ho uşaxları qa-vırırıda oynadanı bu, güyə əşkərdə³¹² görür. Buna helə vergi veriltdi. Gecə vaxı görəni diyi, atam uşaxları oxşadır³¹³. Mən

³¹¹ Qoorurdular – qovururdular

³¹² Əşkərdə – aşkarda

³¹³ Oxşadır – əzizləyir

öydəki uşaxlara söylənən kimi atam gəliy ki, sən ho uşaxlara niyə söylənisan,? Niyə nə gəldi diyisan,?

Çaariy:

– A Şeyix baba, qurban olum, üsdümə gəlennər var, qabul eliyim, eləmiyim?

O ordan nəşə didi, bu da qəyitdi ki:

– Sağ ol, sağ ol.

Sora didi ki, gəlın,. Amma narahat oluyəm, pis adam var içın,ızda. O qədə də adam varyıdı biz gidəndə. İçəri girif qəyidif çıxdı ki, boğuluyəm. Çıxsın ho adam hordan. Girif çıxdı ki, natəmiz adam var, boğuluyəm. Axırda bi adam duruf getdi hordan, gejdən-gej. Ho gidənnən sora irahat baxdı. Habı Selbasannaniydi, ho adam da.

318.

Bi dənə Natik diyən oğlan oluy. Əsgərdən gəliy, xəsdə oluy. Xəsdə oluy bu, ora hərriyilər, bura hərriyilər. Nəşə, həvlə incələ-incələ gidiy³¹⁴. Bi günü mollıyə aparıylər. Molla diyi:

– Buna vergi veriliy, götümüyü.

Nəşə, gəlif əlqərəz oğlan ölüy, toy eləmiyən oğlan. Əzələn, ölməmişdən diyi ki, məni elə yerdə çimdırın, ki, təmiz yer olsun. Belkə, ocax-zad gəldi üsdümə. Nəşə, həblə hər şeyi diyə-diyə gidiy də. Olacağa görə. Sözdəri də düzgün gəliy. Baxıcı kimi. Sora oğlan gəlif ölüy. Ölən günü bunu aparıf tualetin yaanda çimdiriylər. Ocax gəliy, həyrəniy, firranıy. Məhlələrinin tən ortasında bi dənə qocə nar ağacı var. Yekə nar ağacı. Sora gəliy firranıy çimən yerini, düşə bilmiyi. Axı natəmizdi hora, tualet var. Oynə firranıy, buynə firranıy ocax, gəlif düz məhləən qavaanda nara düşüy. Sora gecə oluy, görüy kü, bi dənə işıx gəliy. Atası görüy. Görüy işıx gəldi, öyə girdi.

³¹⁴ İncələ-incələ gidiy – günü-gündən arıqlayır

Bu yatan kravatın dörd tərəfi uzunluğunu həyrəniyə ho işıx. Görüyü kü, oğlu eşdə üzü tühlü həyrəniyə gecə. Eşiyə çıxıy, diyi ki, ay, habı Natik döyülmü? Atasıynən heş danışmiyi. O, helə fırranıy. Görüyü atası. Fırranıy gidiy, danışmiyi. Bu gəlif narda həyrəniyə. Sora yuxuda diyi ki, atasına, məni niyə horda çimdirifsın,ız? Məni nahax çimdirifsın,ız horda. Təmiz yerdə çimdireydın,ız. Nəsə, helə, helə gündə gəlif görünüy.

Diyi:

– Ba, ho nar ağacını ziyarət kimi qəbul eliyın. Ziyarətım olsun. Məəm üsdümə gələn huun üsdünə gəlsin. Nara nə nəzir disan,ız, düşcaxdı.

Gündə işığı gəliyə nara. Özü də ruh şəklində gəliyə məhləni fırranıy. Heş kimnən danışmiyi, çıxıf gidiy. Huun üsdə ziyarətə gidiylər. Partal diyilər nəzir kimi. Həvlə baş ağrısı zad tutannar gidiy. Sora niyə tutan (nakam gidifdi, toy eləmiyif də), köçəsi qızdar, toy eliyəsi oğlannar huun üsdə ziyarətə gidiylər.

319-333. İLANLAR HAQQINDA

Sənin, oyun,un qarolçüsüdü öy ilanı, öldümağ olmaz. Hunu öldürsan, qarğıyi. Həyin bizim öyün altında var, dalda var ilan. Öldürməmişix, helə duruy horalarda. Yaşəsin horda.

320.

Vallah, bala, ilannar yeddi qardaş oluy. Habı Əhmət məlimin xalasıgilin öydə, belkə bi milyon ilan olardı, küv olmasın³¹⁵. Nə holar hunu öldürməyüdülər, nə də ilannar hoları vurmuyüdü. Daşquranın içindəydi öyləri. Öyə girdi, gereh sifdədən ses eliyif sora öyə girsin, ho qədər ilannarı oluydü. Amma öydə adamı ilan vurufdu eşitməmişəm. İlansız öy, yer yoxdu.

³¹⁵ Kuv olmasın – yalan olmasın.

321.

Göy lovyə tezə çıxan vaxdı, didim gelinə ki, mən tezə lovyeynən xingal isdiyirəm. Özüm də sahiyə gidəsiyəm. Öyün işi qutaran şey döyül. Didim, qoy gelinə kömey olsun. Lovyəni özüm yığım, təmizdiyim, qalanı da özü eliyər. Gir-dim ki, lovyə yığım, gördüm kü, lovyəlıxda bi ağ ilan üzümə baxa-baxa duruy. Qorxdum. Mən ölmüş gidif tez lapatkanı götürüf bunu öldürdüm. Getirif öyün padvalında basdırdım. Üş gün sora bi arvat gəlif çıxdı, elində də bi kitaf. Aşdı, ma₁a didi ki, sən bi ağ ilan öldürüfsan₁, amma nahax yerə. Ho bi məlakeydi. Amma yaxşı ki, öydə basdırıfsan₁ öz yerində. Yoxsa san₁a bi bəla olcaydı. Öy ilanı adama deyən şey döyül kü.

322.

İlanı öldürməzdir. Düşər-düşməzi olar. Mən də qocə arvatdardan eşitmişəm. İlan olmuyən öy olmaz. Diyilər ki, öydə olan ilan kiminsə bəxdinə olar. Öldürsan₁, bəxdin₁ bağlanar.

323.

Habı bi-iki ilin sözüdü. Məəm əmimqızı yerə düşər, gör-rər ilan. Öyə girər, görər ilan. İlannan baş girriyə bilməz. Partal yüyürdüm, diyi, bi də gördüm, başım qatdan sallanıf duruy. Nəsə, sora gəlif bunun uşağının beyni batdı. Beş uşaxdan sora biri də olmuşdu. Həmən ho altıncın beyni batdı. Həvlə beyni batırdı, yumurta qoysan, gedirdi. Vartaşenin Vardan kəndinin Məəmət diyən mollası varyıydı, bunu hora aparıf gidəllər. Molla buna baxıf diyər ki, ilan san₁a eşq olutdu. Sən öl-sən, ilan qutarcaxdı, ilan ölsə, sən qutarcasan₁.

Diyər:

– Bes naarım?

Diyər ki, get yeddi cürə xonça qayır qoy. Yeddi cürə xonçiyə ho ilan gəlcaxdı. Bi dənə hunnan saa çarə var.

Bu, xonçanı qayırır qoyar ki, baxın. Bir azdan görəllər ki, dağdan bi şey gəlir, yumalana-yumalana, amma ilan döyül. Elə bil iki doşanı g.t-g.ə calamısan, diyi, helə bi şey. Gəlif, diyi, ho xonçıya, potnusa bi conada³¹⁶ girdi. Hunda çağırdıx.

– Bayrəm dayi, gə, ilan gəldi.

Bi tüfeh atdı, diyi, deymədi. İkincidə cülüh-bardağ³¹⁷ eliyif hora qoydü. Hunnan sora uşaxların nə beyni batdı, nə bi şey. Bizim nəslimizin hamsı ilannan ölütdü. Bax, rəhmətdıx əmim də hunnan ölütdü, bacım da hunnan ölütdü, ho da helə olutdu. Hamımız ilannan helə tərək olmuşux.

324.

Qız vaxı mənı zornan isdəmədiyim oğlana veritdilər. Didim, getmicam də, üç il durmuşəm, həvlə bi qənfıtdərini də dadmamışəm. Hindi söhbət düşüf diyirəm. Sora arvat (qaynanası – top.) düşər, görər ki, məhlədə ilan var. Su almağa çıxar. Görər ki, heş nə yoxdu. Bi də çıxar, görər ki, bi ilan sementin üsdə deyirmi quyuruldu³¹⁸ yatır. Diyər, ədə, bunu mən nağarım? Axşəməsdü, mal gələn vaxdı. Öldürməyə gücü çatmaz. Bi potulqa³¹⁹ nöyütü töküf bu, ilanı oddıyər. İlan, diyi, yanır para-para, geyif suyə düşdü. Loxma-tikə oldu suda. Nəsə, axşam yatıf, səhər duruf arvat incil ağacına çıxar. İncil ağacı ayrılıf arvat loxma-tikə olar. Dizinnən havra kimi (əli ilə budunu göstərir – top.) arvada səkgiz dənə tikiş qoyallar. Arvadı balınsiyə aparıf öyə getirincən camışdəri ölər. Camışın dalıncən avara³²⁰ ölər. Avaraan dalıncən camışın altındakı

³¹⁶ Conada – formada

³¹⁷ Cülüh-bardağ – tikə-tikə

³¹⁸ Deyirmi quyuruldu – dəyirmi qıvrılıb.

³¹⁹ Potulqa – butulka

³²⁰ Avara – təxminən üç yaşında dişi camış

gedey³²¹ də ölər. Arvat maa xəvər eliyər ki, ho, gedəni is-dəmir, anası veritdi. Belkə huun ahı məni tututdu. Ciyim diyər:

– Büyün ho ölsə, gənə sizə vercam. Mən kişi kimi söz vermişəm, vəssalam.

Heş nə. Sora məhliyə bi molla gələr, diyər ki, ay qardaş, məəm başıma həvlə iş gəlirdi. Diyər ki, məhliyə saava³²² gəlirdi, ziyarət gəlirdi, sən huna diyər, dirigözdü cəhənnəm qurmuşsan. Nəfəsi öldürməyə diyər, icaza var, amma dirigözdü cəhənnəm qurmağa yox. Hunu yandırmaseydın, diyər, yaxşı olcaydı. Nəfəsə cəhənnəm qurduğa görə bu öy-eşih dağılcaxdı.

Bu yurt-yuva, diyər, dağılcaxdı. Tezəldən³²³, diyər, bura bi kişi gəlcaxdı. Yaman pulu-parası olcaxdı, amma qədrini bilmicaxdı. Bu yurtda bi qız uşağı əmələ gəlcaxdı. Bu gelin də burdan çıxcaxdı, dağılcaxdı bura. Bax, məən hordan çıxdım, İradə qaldı. Nə qədə pullu-paralı oldu Mürşüt məəlim. Qədrini bilmədi, dağıldı. Ho kişi didiği kimi də oldu. Kişi didi, ho ilan ziyarətə, saavadı də, sən hunu niyə yandırmısan?

325.

Əfruz qarı danışiydi ki, hər öyün ilanı oluy. Əfruz qarının da axı iki dənə oğlu oluf, ikisi də ölüfdü. Bizim də öydə ilan varıydı, diyi, ağ ilanıydı. Bu uşax da, diyi, yatıy beşihdə. Qorxdum kü, uşağı vurur ilan. Mən də, diyi, xamır yeyirdim³²⁴. İlanı uxlovnan başinə-başinə vuruf öldürdüm. Unnan sora ziyannıx dalıncə ziyannıx gəldi, diyi, oğullarımın ikisi də öldü.

³²¹ Gedey – bir yaşına qədər olan camış balası

³²² Saava – övliya

³²³ Tezəldən – təzədən, yenidən

³²⁴ Yeyirdim – yayırdım.

326.

Öy ilanı adamı vurmuyü. Öyün altında oluy, çardaxda oluy, hərdən çıxıy. Məsələ, ilan görüy kü, sütə qonşu zəhər qatıf qoyuf gidiy ki, qoy aylə içif qırılısın. Öy ilanı unu hiss eliyif quyuğunun salıf sütü dağıdıf gidıfı. Öy ilanının öyə xeyri var, ziyanı yoxdu.

327.

Öy ilanı yeddi qardaş oluy. Bi dənəsini atanda diyilər ki, yeddi dənəsini atmalısın, çünkü birini atsanı da, o biri qardaşdər gəlif sənnən ho dağı çıxmalıdılar.

328.

Bi dənə də rəvayət eşitmişəm ki, bi evdə ilan çıxır nə boyda. Atıllar. Atdıxca öyün altınnan qayniyir. Bütün dünyanın ilannarı hora yığılıfdı, iclas keçirillər. Aylə evdən köçüfdü, qorxusunnan. Nə qədə ilan olanı bilminəm, bi qırax atıllar diyi. İlan öyü bütün bürüyüfdü. Ho boydə ilan varıydi.

329.

Koramal da ilandı də. Amma ho ilannarı, zəhərri ilan-narı-zadı yiir. Koramal hakqında bi şey də diyilər:

Koramalam, kos durmaram,
Elə vurram, xosdurmaram³²⁵.
Göydə ulduz, yerdə qız sütü
Sənnı, dərmanın, olar.

Göydən ulduz almağ olmaz, qızda da süt olmaz. Diməli, koramal vurana dərman yoxdu.

³²⁵ Xosdurmaram – öldürməmə.

330.

Asya diyi ki (una da ciyisi danışıfıdı), ciyisiin anasının üzüyü itər. Bu da axdarar, tapbaz. Sora bi dəfə bu, məhlədəki zoğalın divində oturanda görər ki, bi dənə ilan uşqurux çalaçala üzüyü getirif nənəsiin yaana tulladı də, həməən üzüyü, bu-un tapbadağı üzüyü. Sora bu molleynən danışər, o diyər ki, o sənin, nənənıdı, ilana çörülüfdü. Üzüyü getirıfıdı sanıa vermağa.

331.

Mən eşitmişəm ki, ilan incilin divində çox oluy. Aparıf külü də hora töküylər də. Horda pasdayannı ilan oluy. İncil müqəddəs ağacdı, diyilər axı. Ziyarat ağacıdı, incildi, zoğaldı. Una görə də buların divində həmişə ilan oluy. Düzdü, biz həmişə görmünux, amma olar həmişə horda oluylər.

332.

Bi arvat həyəti yığışdirəndə görüy ilan yumurtaları. Yumurtaları götürüf ayrı yerə qoyur, yerini süpürüy. Axşamüsdü malları sağıf gəlif sütü hora qoyüfdü. İlan ha axdarıfıdı yumurtalarını, tapbıyıfıdı. Acıxlaşıf gidif ho sütə zəhər töküfdü. Hındi gelin də bilmiyi də sütə zəhər töküləni. İlan bir az oyənə gidif görüy ki, yumurtaları, yuvası hordadı. Bayax yerini deyişmişdi axır. Yumurtaları tapannan sora ilan diyi, gəlif tavax-deki sütü dağıdıfıdı.

333.

Çəmən xalam diyi ki, biz nüydən keçəndə, qəyəlıxdan keçəndə orda yekə, yanı əcayib formada, qıllı, helə uzun oluyən, amma qalın, uşax kimi ses çıxardan ilannar oluy. Bular hər gün hordan keçəndə uşax sesdəri gəlifdi, bular da maraxlanıflar ki, görax bu nədi də, uşax sesi? Gəlif görüylər ki, bu yekə, qıllı ilandı, qalın. Burdan da biliylər ki, burda qavır-

rıx var, ziyarət var. Qavır ilanımış də. Çəmən xalam da qorxuf nə qədə vax yatıfdı.

TOPONİMİK RƏVAYƏTLƏR

334. ARVADLAR DAĞI

Gönühdə bi dağ var. Adı Arvatdar dağıdı. Didim, diyi niyə Arvatdar dağı? Didilər ki, müharibə illərində kişilər gidiflər, arvatdar ho dağa çıxıf şəl³²⁶, odun, çırpı-zad qırıfdılar. Huna görə də hora Arvatdar dağı diyilər.

335. DOST DAĞI

Belə bi rəvayət var. Şinin üsündə bi dağ var, tih dağıdı. Uun adını sora qoyulər Dos dağı. Diməli, bi dənə çovan olufdu. Dul arvadın oğluymuş bu. Dolana bilmədiğına görə oğlunu çovan göndərifdi. Bunun da elində örgənən bi dənə qoçu olufdu. Çörəy verifdi, hər nə verifdi. Bu da qəşəy tütəy çalan olufdu. Gəlifdi qayaan başında oturuf çovan tütəyiynən həzin nəğmə çalıfdı. Qoş də oynəşmax³²⁷ üçün gəlif buna bi kəllə (yəəsinə). Qayədən vuruf tulluyüfdü, ölüfdü. Bi vaxdı anası gəlif başdıyifdi ağlamağa ki, ay dağ, hamiyə dos oldun, maña düşman. Diyif oxuyü, dil diyi. Eşidənnər də diyi ki, hamiyə dossa, bi dənə buna düşman ola bilməz. Unnan adı Dos dağı qalıfdı.

336. RƏHMANQULU QAYASI

Bırqaç yaylağında Rəhmanqulu adında bi qayə var. O vaxları ovçü oğlan olur, nişannisı da oluy. Ov dalıncə gidiy.

³²⁶ Şəl – ağac budağı

³²⁷ Oynəşmax – oynaqlamaq

Nicə bu Bəhram Gur ov dalıncə gidif həlak olan kimi, bunun da fikri ovda olufdu. Həmən qayıyə çıxıfdu, ov da əlinə keşmi-yif qaçıfdu. Özünə gələndə burdan düşə bilmiyıfdu.

Diyiflər:

– Nicə eliyax ki, bu düşsün?

Ağsakqallar diyi:

– Gidax nişannısını getirax, belkə nişannısının həvəsinə düşə.

Toynən, nağara-zurneynən nişannısını getiriflər qayəən divinə. Gösdəriflər. Ordan bu düşüfdü. Heş nə olmuyüf, salamat düşüfdü. Çöörülüf baxıfdu ki, ay aman, mən hordan nicə düş-düm? Qəyidif hora baxannan sora ürəyi partdıyif, ölüfdü guya. O qayaan adı oğlana görə adıynan Rəhmanqulu qayası qalıfdu.

MOLLA CUMA İLƏ BAĞLI RƏVAYƏTLƏR

337. EŞİT MƏNƏM, GÖR MƏNƏM, BİL MƏNƏM

Molla Cumanı başqa zonanın aşığı bağlamağa gəliy. Yolda Cumeynən rasdaşiy. Unnan soruşüy kü, man,ə Molla Cuma lazımdı. Molla Cuma diyir:

– Eşitmənəm, görmənəm, bilmənəm.

Başqa zonanın aşığı heş nə başa düşmüyü, Molla Cuma da uzaxlaşif getmişdi. Kişi məjbur olub ayrı adamnan Molla Cumanı soruşüy. Həmən adam Cumanı gösdərif diyi:

– Odu ey, gidiy.

Kişi qaçə-qaçə gəlif Molla Cumuyə çatıy.

Diyi:

– A kişi, mən səni axdariyəm axır.

Molla Cuma heş halını da pozmayüf diyi:

– Mən də san,ə didim axır. Eşit, mənəm, gör, mənəm, bil, mənəm.

Başqa zonanın aşığı pərt oluy. Dəə Molla Cumeynən deyişmax fikrinnən daşınif geri qəyidiy.

338. GEN GÖTÜRÜBSƏ...

Başqa zonanın aşığı Molla Cuma ilə deyişmağa gəliy. Molla Cuma da öydə olmuyü. Arvadınnan gəlif soruşüy kü, Molla Cuma öyə nə vax gələr? O da diyir:

– Gen götürüfsə, tez gəlcəxdı, dar götürüfsə, gec gəlcəxdı.

Kişi məhətdəl qalıy. Dəə qəyidif gidiy. Sonradan öyrəniy ki, Molla Cuma meşiyə gidibmiş. Ağacı böyüh götürüfsə, tez, kiçih götürüfsə, gec gəlcəxdı (Baltanın ağzı nəzərdə tutulur – top.).

339. MOLLA CUMA VƏ HACI KƏRİM

Qaxın Qıfcax³²⁸ kəndi var. Qıfcaxda unun dosdu olufdu (söyləyici Molla Cumanı nəzərdə tutur – top.). Bi dənə araba göndərif buna, dosdunnax taxıl isdiyifdi. Burda taxıl geç biçilir. Aranda amma bir ay qavağa biçilirdi. Dosduna diyifdi ki, man, a bir az buğda göndər. Dosdu diyi ki, verərəm. Adam göndər, gəlif aparsın. Molla Cuma araba göndəriy bunun öyünə. Dosdu arabanı boş qəytərifdi, vermiyifdi. Unda ho dosduna bi dənə söz yazıf göndərifdi:

Mən səni dos bildim, ay Hacı Kərim,
Qanacağın, yoxdu, qaban diyirəm.
Əslin, yengiloydu, əslin, ı unutma,
Sıxnaxdan gəlifdi, baban, diyirəm.
Sən gəl tərək et belə ləvənd peşəni,
Kənd həyatıdı, get binələ meşəni.

³²⁸ Qıfcax – Qıpcax

Hacılıxdan yoxdu səndə nişanə,
 Tərəkəmə, ya da çovan diyirəm.
 Sən mənə versəydın, bi tağar buğda.
 Mən də getirif verərdim nəğdi.
 Verminəm, dolanırsan, gezirsan, dağda.
 Hakq özü qoysun san, a divan deyirəm,
 Cümənin əlində biçarələnirsən.
 Çox dərtdərnən qaralanırsan,
 Güllə deymiş kimi yaralanırsan,
 Qıllı ayax, yasdı davan diyirəm.
 Elin dəyyususan, ölkənin bici,
 Məkgiyə getməynən adam bil, olmaz hacı.
 Pul tapbıyəsən, təndirə asasan sacı.
 Yeyəsən aşın, yavan diyirəm.
 Əyrinin sözdəri olurmuş əyri.
 Yurdun, da bayquşdar eləsin seyri.
 Qalmasın dörd ayax, bir itdən qeyri,
 Üzulsün qapın, an heyvan diyirəm.
 Man, a yalan danışan ağzın, cırılısın.
 İlahidən isdəmişəm qapın, a peçət³²⁹ vurulsun.
 Sənnən sora uşaxların, qırılısın.
 Cinazan, ın dalıncə qohum-qardaş düzulsün.
 Qərəz unun cürmə-cücüyünə³³⁰ qarğıyi.

340. CUMA DAYI VƏ QARI³³¹

Bi vaxı biçinə gidiydi camahat. Taxıl biçiydilər. Gidən
 adamnarı ho kətdə təşpiriydilər ki, san, a habı adam, habı

³²⁹ Peçət – peçat, möhür.

³³⁰ Cürmə-cücüh – əsil-nəsil

³³¹ Söyləyici sonda əlavə etdi ki, bu, sandıxça şeyridi, kitabda yoxdur.

adam. Cuma dayini də bi dənə qarıyə verəllər. Bu, qarıyə bi-
çin biçir. Qarı buna darı cadıynən şor qoyür, yimağa. Bu, darı
cadıynən şoru götürüf sahiyə gidiy. Habı boydə darı cadı qo-
yür ağzına, bi balacə də şor. Ha eliyi boğazın,an keşmiyi. İkisi
də bir-birinnən bərk şeylərdi. Axırı təngə gəlif cada bi dənə
şeyir qoşər. Diyər:

Gürcünün babıdı qəntnən pendir,
Qavağıma getirdin, cad yapan təndir.
Gürcünün babıdı qəntnən soğan,
Qavağıma getirdin, adamı boğan.
Qalmasın öyun,da züryətdən doğan,
Gəl götür xonçəni q.....dan doğan.

341. AŞIQ ƏLƏSGƏRİN MOLLA CUMAYA QIFILLAMA GÖNDƏRMƏSİ

Cuma dayiyə qufullama yazıf göndərifdilər. Deyəsən,
Aşix Ələsgər yazıf göndərifdi ki, bağlamaxdan ötəri. O, Aşağı
Göyçə mahalında yaşıyi, bu burda. Cuma dayiyə yazıfdı ki,
sizin, yer dağ yeridi. Dağ heyvanı yaxşı oluy. Man,ə bi iney
al, horanın malını saxlamax isdiyirəm. O iney də ağ, qırmızı,
sarı, qara, qərəz Allah yaradan bütün rehləri sayıfdı ki, olma-
sın. Cuma dayi, ho ineyin üsdə bu rehlər olmasın. Man,ə həv-
lə bi iney al, gəlim aparım. Bunun üsdə çox fikirreşmax lazım
olmuyüfdü. Cuma dayi bunu oxuyən kimi başə düşüfdü. Di-
yifdi ki, ineyi almışəm, gəl apar. Bazar gəlmə, bazar ertəsi
gəlmə, xas gəlmə, çərşənbə gəlmə, adına gəlmə, cuma gəlmə.
Qərəz həfdənin yeddi gününü sayıfdı ki, bu günneri gəlmə,
qalan nəvax isdiyisan, gəl apar.

342. BİR FİNCAN SÜD

Gənə bi aşıx yazıy ki, sizin tərəflərə gəlmiyən maldan bi fincan süt sağ, maña dərmana lazımdı. Gəlim aparım. Bu da diyi:

– Fincanı sən göndər. Fincana usda çekici deyməsin. Sərraf eli deymiyən bi fincan geti. Unuynən apar.

Bu da münkün döyül axı.

MÜXTƏLİF MÖVZULU RƏVAYƏTLƏR

343. NƏ ƏYRİ OLSUN, NƏ DƏ DÜZ

Biləbitdan gözəl bi oğlan olufdu. Gidifdi paccaxın qızına elçi. Paccax da baxıfdi diyifdi:

– Buna qızı vermənəm, kasıf babadı.

Buna məsələ verifdi:

– Get maña bi dənə çöp geti, nə eyri olmasın, nə də düz.

Ho Biləbitdan hələ də kolluxda həyrəniy, “çıq-çıq, yox, bu yaramaz”. Eyriyə baxıy yaramaz, düzə baxıy, yox, bu da yaramaz. Una görə də çəpərrərin divində cıpbəcip həyrəniy. Bu yaramaz, bu yaramaz. Hələ də həyrəniy.

344. EŞŞƏYƏ DÖNƏN QIZLAR

Bi kişi minər maşına, gedər bir vilayətə. Bi vilayətə çatır, iki dənə qız biddən bu maşını deyəndirər.

Diyər:

– Niyə dayandı,?

Şofer diyər ki, bi dənə qocə kişi var, sakqalı burdandı (əliynən sinəsini göstərir – top.) hunu mindircam. Mindirər qocə kişini. İki dənə qız qocə kişinin altına ayaxlarını soxur. Qızdar ayaxlarını həvlə soxa-soxa duranda şofer utuzutdu e.

Kişi çörlüf diyitdi ki, ay oğul, siz yufqanı bir az ənni giyin, ki, otura bilmirsın,ız. Amma diməz ki, dalıma toxunursun,uz. Qızdar gör nə diyər:

– Sən sakqalın,ı qırxdıranda biz də ənni giyərix.

Daa heç ağzını aşməz bu. Bir vaxdı, bir vilayətə çatanda bu diyər:

– Mən dəə düşürəm.

Diyər:

– Əmi, burda nə öy yoxdu, nə eşih yoxdu, çöllux-biyabannıxdı. Mən səni burda düşürə bilmənəm.

Şoferə üşütmə gəlirdi e, qorxur axı.

Kişi diyi:

– Düşürəm.

Maşinnən düşəndə şoferə çönüf baxar ki, bu mənim istacım³³², bu da iki eşşehlərin istacı. Düşən kimi kişi uçutdu, kişini tapmıyitdilər maşinin divində. Bütün aftobusdaki adamlar həmin işə məhətdəl qalılar. Görütdülər ki, burdan yuxarı (söyləyici əli ilə qurşaqdan yuxarısını göstərir – top.) eşşey olutdular qızdar, eşşeyin qulağı kimi qulax, burnu kimi burun. Başdiyitdi aftobusda anqırmağa. Burdan aşağı da (qurşaqdan aşağısını göstərir – top.) qızdı. Həməən o kişi (şofer) danışırdı ki, mən qorxmuşam, iki ay yatmışam qorxuf. Bu qızdar iki kərə, üç kərə aftobusda anqırıtdı, ayağında duflu, yufqası yarıx. Gör, Allahın işinə bax.

345. İNSAN ƏTİ YEYƏNLƏR

Bi arvadın on dənə uşağı olar. Onu da ölər. Kişiyə diyər ki, gə məni bi vilayətə apar. Hunda doğduğum uşax durcaxdı. Bu, itə əməlli çörey salar, ineyə də ot. Bi vilayətə gedəllər. Geyər, görər ki, bi deyə³³³ var.

³³² İstacim – pulum anlamında işlədilib

³³³ Deyə – koma

Diyər:

– Ay ana, habı deyə kimindi?

Diyər:

– Valla, kim sığır novatına³³⁴ gessə, unundu. Kim sığır novatına gessə, una çorey də veriyix, pul da.

Gedir sığır novatına. Sığırçının arvadı səhər çölə çıxanda görər ki, bi də arvat durufdu horda, yanında kiloyarım ət. Görər ət qırmızıdı. Sığırçının arvadı diyər:

– A xala, habı ət neçiyədi?

Diyər:

– Heş neçiyə. Pulsuzdu.

Alif gətirif bunu bişirər. Görər, ancax kövüy³³⁵ qoyur, qırmızı su çıxardıy. Axşam kişisi gələr, diyər ki, bi arvat bulağın başında maa həblə ət verdi, hindi ho ət şirin dadır. Yiyər, diyər ki, savax bi də ət verəndə soruş görax bu nə ətdi. Gənə savaxdanna gəlif iki kilo ət verər. Görər gənə çox kövüy qoyur ət. Gəlif diyər ki, a xala, sən Allah, dünən də ət vermisiniz, kövüy oldu, havı nətəri ətdi? Diyər ki, bizdə bərk xəsdələri kəsillər. Krip olannarı kəsmillər, amma bərk xəsdəni kəsillər. Dünən verən arıx kişinin ətiydi, büyün verən kök arvadın ətidi.

Arvat qorxuf gələr öyə. Kişinə danışar bunu. Olar geceynən samalyota minif qaçallar burdan. Kişi gedif arvadı boşuyər ki, sən məni uşaxdan ötəri bütün dünyanı gəzdirdin, axırda da insan əti yidirdin, əlvida. Axırda unu boşuyər, ayröz arvad alar.

346. ATASINA RƏHMƏT OXUDAN OĞUL

Bi gün bi qocə kişi oluy, dermançı oluy uzun illər. Bunun oğlu da oluy. Oğlu yetişiy, əmələ gəliy. Dermançı həməşə unu

³³⁴ Sığır novatına – naxır növbəsinə

³³⁵ Kövüy – kovük

üydənnən sora şahad³³⁶ alıfdı. Uşağına vəsiyət eliyi ki, bala, sənəni, ağrını, alım, mən ölcəm, bu dermanı da sənə təhvil vercam. Sən elə elə ki, gələn-gidən disin ki, bala, Allah atanə irəhmət eləsin. Diyi ki, yaxşı, ata, sən diyən olsun. Heş şey. Atanın vaxdı bitiy, gəliy ölüy. Derman keçiy oğulun elinə. Oğul diyi, ha... büyün dermana gələsilər olcaxdı. Gidif dermanın qavağında duruy. Görüy kü, at yüküynən gidiylər dermana. Diyi ki, sən burda nə həyrənisən? Mənim denim üyünəsidi.

Diyi:

– Oldu. Şahadı ver, gidim üyüdüm.

– Ədə, atanı yaxşı, ananı yaxşı.

Hər dakqiyə³³⁷ bi dənə çöcə³³⁸ (bizim ho güllü kasalardan). Hər dörd kiloyə bi çöcə.

Diyi:

– Havırda şahadı ver.

– Qoy, çatım, üyüdüm, verim. Allah irəhmət eləsin atanə! Atan, heç olmasa, üyüdüf alydi şahadı, sən çatıncə alısan.

Diyi ki, ha... hələ ki, atama Allah irəhmət eləsin didirdim, dəə get. Soradan alseydim, sən irəhmət oxumucaydın.

347. QONŞUNUN KƏLƏYİ

(Soruşusan, amma heş sənə danışməli şey döyül). Bi gəlin olufdu. Kişisi duruf-oturuf bunun dədəsinə söyüfdü.

Diyifdi:

– Ay Allah, mən nağarım? Ho mənim dədəmə niyə söyür axı?

Qonşu buna diyi ki, oğul, bi cüt torva getir. İcini torpaxnan doldur, as. Soruşcaxdı ki, ho torvanı niyə asıfsan? Dinə ki, ata-

³³⁶ Şahad – dəyirmançıya zəhmət haqqı olaraq verilən dən

³³⁷ Dakqa – təxminən 8 kq tutan dəmir qab. Əvvəllər Göynük kəndlərində ölçü vahidi kimi işlədilərmiş.

³³⁸ Çöcə – mis qab

n,ı-ananı o qədə isdiyirəm onların xətrinə asmışəm, içinin torpağı onların qavırrınnandı. Qalanıynən sənın, işın, yoxdu. Arvat getirif torvaları asıy. Kişi gənə əsəbiləşif arvadın ata-anasına söyəndə qonşu torvaların ipinnən tutuf dartıy, torvalar tərpeniy. Arvat kişiyə diyi ki, bax, torvalara, içinin torpağı atan,nan-ananın qavırrınnandı. Mənimkilərə nə qədər söysən, uzun,unkülərə gidiy. Dəə uzun, bil. Kişi o günnən söyüşü tərgidiy.

348-349.İLİSU BULAĞI

İlisunun bulağı var də. Hora nətəri oluf sanatoriyeyə çö-rülüfdü? Ovçu ayini vurufdu. Ayi yaralanıfdı. İziynən gidif görüfdü kü, bu, özünü aparıf ho suyə saldı. Ovçu baxıy ki, ayi sağalıf qaşdı. Gəlif diyi, həblə bi su var horda. Yaralı ayi düş-dü, sağaldı, getdi.

349.

Mənim qaynəmin bacısı İlisudandı axır. Ho arvat söylü-yüdü kü, ho bulağa o vax gidən az olufdu. Biz getmişdix, diyi, yoldaşımən. Soyuxlu da vaxdı. Gidif gördux diyi, iki dəne maral həməən ho isdi otax kimi yerə girif suyün bööründə ya-tıllar. Biri erkəyi, biri dişisi. Yəqin isdidi diyə dəə. O vaxı həblə otax kimi olufdu. Diməli, daş həblə gəlifdi qayəən altı-na dooru təbii otax yaradıfdı. Hindi horaları sel yuyuf aparıf. O su möcüzəli, şəfalı sudu. Amma bunu birinci marallar kəşf eliyifdi, soram insannar.

350. BAŞIN DİLDƏN ŞİKAYƏTİ

Baş bi gün məhgəmiyə ərzə yazıy ki, yoldaş məhgəmə, mən qonşum dilin elinnən baş saxlıyə bilminəm. Kimə naa-ryəsə, maña gəlif vuruy topbuzu. Dil özünü güdmüyü. Məh-

gəmə diyi ki, sən get, mən dili çağırım hindi. Baş gidir, dili çağırır. Məhgəmə dilə sual verir, danışdırır:

– Baş sənən narazılıx eliyi, sən niyə həvlə eliyisanı?
Dil sesini çıxartmıyı. Ha... iki, üç.

Diyi:

– Yoldaş məhgəmə, başı çağırın, gəlsin bura, ikimiz üz-dəşax. Görax mən una nağarmışəm?

Məhgəmə başı çariy. Baş gəliy.

Diyi:

– Hindi daniş.

Diyi:

– Yoldaş məhgəmə, bu, fikirrəşmədən, düşünölməmiş fikri irəli sürüf, maa da hökm eliyi ki, hindi sən çıx dinə. Mən də diyən kimi topbuz da una deydi. Qoy ho fikirrəşsin, topbuz da yiməsin. Habırda mənim taxsırım nədi?

Ha... Bax, helə də başdər var, fikirrəşmədən eliyi bi işi. Unda da una topbuz deyməlidə hökmən.

351. COMƏRD KASIB

Fağır kişi olar, bi dənə atdarı olar buların. Dəə hər şey-dən elləri üzölüfdü. Diyər ki, havı atı satıf bir az vax dolanax dəə. Atdarı da yaxşı at olufdu, bahalı at olufdu. Şəki mahalında una pul verəsi adam olmuyüfdü. Bütün SSRİ kimi böyüh vilayətə ses salıfdı ki, bes həvlə. At satıyəm. Qiyməti də baha. Orta Asiyadan eşidiflər bunu, məhdüfləşiflər³³⁹, filankesdə at var, gidax, hunu alax. Hordan bi dəvə yükü qızıl da götürüf, yeddi dəvəli adam gəliylər, atı alıf gessinnər. Gəlif çatıylər axşamüsdü, əvvəlcədən də xəbər veriyilər ki, bu axşam sizə çatcax diyə. Fağır kişidi, baxıf görüfdü ki, qonaxlar gəlif tökülüşüfdü,

³³⁹ Məhdüfləşiflər – məktublaşiblar

dəvə-zad, üh. Arvadına diyi ki, bizim ətimiz yox, özdəri də di-yifdilər ki, atı almağa gəlmişix. Heş nə. Duruf qonaxlar bilin-cə³⁴⁰ bu atı kesif qonaxlara yimax-işmax hazırrıyifdilər. Yiyif-çənnən sora bular diyifdilər ki, biz at almağa gəlmişix.

Diyər:

– Qavağa diyərdın,ız. Atı biz kesmişix. Qonağa biz nə kesax?

Sora burdan xəbər veriflər o xana ki, həvlə-həvlə³⁴¹, biz gəldix atı almağa, ho kişinin də eti olmuyüfdü, həmən atı ke-sif bizə yidirifdi. Xan xəbər yolluyüfdü kü, unda siz ho atı al-mağa apardığın,ız qızılı tərgiyin,³⁴² gəlin,.

352. QARININ ARZUSU

Bi qoca, yumax qarını camışın belinə bağılyıf dağa çı-xardıllardı. Camış balasınnan ötrü dala baxıf anqıranda bu yu-max qarı deer kin, can-can, gün o gün oleydi, sənın, da dalın, a minif dağa çıxeydim. Diməli, hələ buun ölmax fikri yoxdu. Hələ gedeyin də dalına minmağ isdiyi (söyləyici gülür – top.).

353-357. QƏBİR HƏYATI

Ölünü çimdriyix. Çimdriəndə on iki dənə dəsdəmazi var hunun, başinnən ayağına kimi. Gözəl, nur kimi³⁴³ çimdri-f verisanı, təhvil. Quran oxuyüf, kəfininə qoyüllər. Kəfinin də nə ayağını bağılamıx, sarıtdamıx, nə də başını. Bu, sorğu-suala gələndə durmax hasand olsun diyif bağılamıx. Sora hunu aparıf qavıra qoyüllər (iraxlar olsun nəslın,nan, özün,.

³⁴⁰ Qonaqlar bilincə – burada at bərəsində danışınca anlamında işlədilib.

³⁴¹ Həvlə-həvlə – belə-belə

³⁴² Tərgiyinı, – burada qoyun gəlin anlamını verir.

³⁴³ Nur kimi – tər-təmiz

nan). Qavra qoyən günü una deymiyilər. Heş kim, nə Hax-ta-ala, nə ruh-muh həyrənmiyi ora. Savası günü ruhlar yığıly yaana. Əzəl Həzrət Əzrayil, Cəbrayil gəliy yanına. Qavır qarı tayi kimi açılıy (bizə açılməməğina baxma).

Diyi:

– Ay qulum, söylə görax, sən bura nətəri gəlifsən₁? Elə-dıxların₁ı danış.

Əyər yalan danışsax, dilimiz şahat durcaxdı³⁴⁴. Elə-dıxla-rımızı dansax, barmaxlarımız şahat durcaxdı. Gözümüz özü-müzə şahat durcaxdı.

Dişimiz dicaxdı:

– Mən yimədimmi?

Ayaxlarımız dicaxdı:

– Mən getmədimmi?

Gereh danmiyəsan₁, nə var diyəsan₁ huna – Həzrət Əz-rayilə, Cəbrayilə. Sora diyər bööründəki buyruxcuyə:

– Yeri, bax gör namazdı, dəsdəmazdımı? Həncəri³⁴⁵ adamdı?

Gəliy, diyi:

– Vallah, Məhəmmət peyğəmbər sağ olsun, gözəl adam-dı, namazı da var, dəsdəmazı də, hər şeyi də. Özü də çox in-safly adamdı, yanan itə su verifdi, yanan ota su töküfdü, yol-nan ötənə çörey verifdi. Pis adam döyül.

Diyi:

– Bes niyə duruf hüzuruma gəlmiyisan₁, ay qulum?

Diyi:

– Man₁a nə çörəf³⁴⁶ vermiyiflər, nə qalış vermiyiflər ayaama. Nə eynimə giymağa partal vermiyiflər. Kəfinimə çurğalanıf oturuyəm. Sən₁n₁, yanın₁a gəlmağa utanıyəm.

³⁴⁴ Şahat durcaxdı – şahid duracaq

³⁴⁵ Həncəri – necə

³⁴⁶ Çörəf – corab

Huna görə diyilər, ölün, öldü, bi kasıva, yetim-yesirə bi qat partal alıf da verməlisən, təpə-davan³⁴⁷. Çılıpax yatıy sənin, adamın, hunuğun veriyələr.

Heş nə. Balamı yiyərəm, bunnan sorğu-sual alannan sora axşamüsdü gəliylər ruqlar, mələyhlər, eli-günü³⁴⁸ oturuylər ədəti, havı biz söhbət eliyən kimi söhbət eliyilər. Elinnən-gününən söylüyülər. Sora əyər hoların içində bi nurani arvat varsa, Quran oxuyü, bi duva veriy. Sora duvanı verəndə başdıyi ki, sizin, yanınızda yatan kimsələrin də ruhuna veriyəm. Bular oxuyü, oturu, diyi-gülü, dağılışıylər. Qəvri örtülüy. Örtülənnən sora getirif gəlif bi dənə kimsə³⁴⁹ haman ho adamın elinnən şamı yandırif qoyür.

Diyi:

– Səni səmərəli bizə də dua verdilər. Sənə da biz habı şamı padarka veriyix.

Elinin ortasına qoyülər, yana-yana duruy.

Ha... Helə balamı yiyim. O dünyanın, da bələ. Pis adamnanı da çox cəzalandırıylər. Nə bilim, onun başdıyilər ayaanı kesiyilər. Nə bilim, incidiylər, oynə tulluyülər, buynə tulluyülər. Yaxşı adamın bööründəsə aparıf harasa qırağa eliyilər³⁵⁰. Nə bilim, helə söylüyülər, danışıylər, mən də eşitmişəm.

354.

Ölünü aparıf basdırıf gəlillər. Gələnnən sora gəlif deerlər ki, dur ayağa. Ayağa duranda başı taxdıya dəyir. Dəyəndə deer ki, ay, mən ölmüşəm ki. Bura hax dünyasıdı. Bunu sorğu-sual eliyəllər. Sıfda ayağa sual verəllər. Tutax ki, oğurrux

³⁴⁷ Təpə-davan – başdan-ayağa

³⁴⁸ Eli-günü – qohum-qardaşı

³⁴⁹ Kimsə – adam

³⁵⁰ Qırağa eliyilər – kənarlaşdırırlar

eliyifdi. Ayax dərər kinə, mən getmişəm, haxdı, aparıfıdı. Sora əl dərər ki, Vallah, mən də tutmuşam. Sora dərər:

– Mən də bişirmişəm.

Ağız dərər:

– Mən yemişəm.

Diş dərər:

– Mən çiyənemişəm.

Burun deer:

– Mən də iyinnən bildim.

Göz də deer ki, mən də gördüm. Qaş dərər ki (san,ə bu qaş köməhdi), hamın,ızdən hündür mənəm, mən niyə görmədim ki, siz gördun,uz hunu. Bu qaşın köməhliyinə deer, bunnan azad olar o dünyada. Onçün burdan (əlini alınına aparır – top.) salavatı verillər.

355.

İraxlar olsun, sizdən, bir nəsildən çox adam ölmüyümü? Unda ho nəslin o biri qavırda yatannarı həvlə eliyi:

– Oooy, kimnəndi, oooy, kimnəndi? (söyləyici əllərini dizinə döyür – top.).

O birisi də diyi:

– Oooy, gənə bizdəndi. Oooy, gənə bizdəndi (söyləyici yenə əllərini dizinə döyür – top.).

Çox adamı ölənnər diyi.

356.

İnsanın, diyi, ölümünün əlli ikinci gecəsində sümüh sümühdən ayriliy. Hunda əlli iki oxunuy³⁵¹. Oxunmasa, diyi,

³⁵¹ Əlli iki oxunuy – Mərhum üçün keçirilən “Əlli iki” mərasimini nəzərdə tutur.

onun sesinnən bütün insannar hordacana³⁵² ölər. Helə səs çıxardiy, diyi, o. İntası biz eşitminix ho sesi. Ho gecəsi quşdər, xoruzdar, hamısı bir-birinə qarışiy, çığırışillər. Həmin adamın sümühdən ayrılən vaxı, diyi, olar eşidiylər çığırtısını, əzabını. Günahkar adamın əzabı çox olduğuna görə çığırtısı da çox oluy. Onu yalnız quşdər, heyvannar biliy. Allah bizi helə bəlalardan, əzablardan qorusun!

357.

Olmuş əhvalatdı. Bi on beş il qavağa şəhərdə bi dənə molla varyıdı, həm də yuyuculux³⁵³ eliyidi. Qadınıydı. Bu ölər. Bunu aparıf bassıralar. Bivaxı buun qəbrinin üsdündə olan adamnardan (qohumdu ha) biriin pasportu itər. Pasport orda, pasport burda. Pasport lazım olduxcan kişi əli qoynunda qalar. Sora yaxınlarına, qohumlarına, dos-tanışa diyər ki, ə, bes həvlə bi iş var. Məəm pasportumu görən, bilən, eşidən varsa, disin.

Diyəllər:

– Yox.

Sora birisi qayıdıf diyər ki, bes sən filankes bassırananda horda qəbrə düşmüşdün meyidi yerrəşdirmağa. Hunda üsdündəydimi?

Diyər:

– Huna kimi üsdündəydi.

Diyər:

– Bəlkə hora düşüdü.

Bular helə məsləətnən-zadnan gedillər ölü yəəsinin yana ki, bəs həblə məsələ var. İcazə ver, ho pasporta baxax biz. İcazə verir. Molla da götürüllər, qəbirqazan da, gedillər qəbiri açılar. Qəbri açılar, görüllər pasport burdadı. Amma paspor-

³⁵² Hordacana – ordaca

³⁵³ Yuyuculux – mürdəşirlik

tu götürəndə qəriybə bi mənzərəynən üzdeşillər. Görüllər ki, qəbrin içində olan meyitin kəfəni yoxdu əynində, qadının. Özü də tik oturufdu, əllər boynünün dalında, ayaxlar da arxadan qartdanıf gəlif əllərnən bi yerdə o boynünün dalına öz saçıynən sarınıfdı. Məhətdəl qalılar, heş cür aydınnaşdıra bilmillər ki, bu nədi. Ölənnən soraki əzaflara, günahlara ayid olan bi mənzərədi. Ho yuyucu olduğuna görə bunnan şüpələnilər ki, ölənərin dişini, məsəl, zornan ağzınan çıxardır, alır. Barmaanda üzüy varsa, barmaanı bura-bura çıxardır, alır. Təxmini belə şeyə gəlillər ki, uun günahlarına görə olan işdi.

358. XƏBƏRİN VARMİ?

Diyi ki, hakk eylə, hüzur söylə həbibə xuda xadimi. Yəni ki, əbiqənayə salavat. (Bilmədin, ki?) O dünyanı yadın, a sal, qavrı yadın, a sal diyən sözdü. Sora diyi ki, bu dünyada əməllər işdətmağın, üçün, insana pis işdər eləmağın, üçün Milğa düzündə at belində getməğın, nan xavarın, varmı? (Sən hunu eşidif-san,?) At da cinazədi. Diyi ki, körpü üsdən keçəndə Əzreyildən xavarın, varmı? Sora axirət öyünə gidəndə nə ilanisa diyillər. Ho ilannan xavarın, varmı? İlanın adı Mələhdi, deyəsən. Mələh, diyi, ölən adamın bi dənə gözünü³⁵⁴ yiyif, çıxıf gidiy. Unun da gözünü una görə yiyir ki, insanın gözü görmüyən şey yoxdu. Nə bilim, ağdan don giyməğın, nan xavarın, varmı? Unnan sora taxdın üsdündə uzanmağın, nan xavarın, varmı?

359. CƏNAZƏNİN ARXASINCA GEDƏN SÜPÜRGƏ

Bi gəlin olur. Bunun qaynanası, kişisi olur əzazil. Gün vermillər buna. Günü olur bi göy əsgə də. Qonşüyə getmə, qonşüyə

³⁵⁴ Bi dənə gözünü – yalnız gözünü

şey vermə, qonşudən nəşə isdəmə, qonşüyənən danışma. Obşüm, buna gün-güzəran yoxdu. Sora bi günü bi qonşüyə qonax gələsiymiş. İsdıyı ki, yolu süpürsün. Gəlir buun qaynanasın yaana.

Diyi:

– Noolar, ho süpürgə ver, mən də süpürüm da. Qonax gələsidi.

Bu da gedir qəşəhgənə tualetdən süpürgəni alır, gətirif verir ki, ala süpür. (Qaynana eliyi ha bunu, gəlin eləmir). Bıraz vax keçənnən sora qaynana ölür. Eşihdə yasdı, camahat yığılıtdı. Meyit qapıdan çıxanda gəlin görür kü, cinazaan qavağınan bi dənə tualet süpürən süpürgə opbana-opbana gedir. Bu, dodağaltı gülür. Bu kişisi hordan görür kü, gəlin güldü.

Diyi:

– Anam ölütdü, gəlin gülür.

Meyiti aparıf basdırıf öyə gəlillər. Gəlir bunu döyür polnu.

Diyi:

– Anam ölütdü, sən anama gülmüsən.

Diyi ki, mən anaa gülməmişəm, get, bi dənə başbilən əfəndi gəti gəl. Mən diyim nəyə gülmüşəm. Amma gətirməsən, dimiyəcəm. Bu gedir bi dənə molla gətirir gəlir.

– Gəl, görax bu niyə gülütdü məm anama?

Molla gəlir, diyi:

– A gəlin, niyə gülmüsən?

Diyi ki, mən una gülməmişəm, adam ölüyə gülməz. Mən gördüm kü, cinazaan qavaanda bi dənə tualet süpürən süpürgə hopbana-hopbana gedir. Mən ho süpürgüyə gülmüşəm. Molla qayıdık kişiyə diyir ki, sən həqiqətən də axmax adamıymışsan. Ho gəlinə get, yalvar, əl-ayağınan öp. Ho gəlin yaxşı adamdı. Allah tərəfində olan adamdı, ho görütdü. Deməli, anaan bi dənə yaxşı işi ho süpürgədi. Ho da cinazaan qavaanda gedirmiş.

360. QƏBUL OLUNMAYAN EHSAN

Bi günü yaşdi arvat oluy. Bu yasdara gedir həmişə, amma heş vax ho yasdarda ehsannan dadmır. Nə xoreh, nə çöreh, nə halva, nə çay, heş nə yemir, işmir. Helə oturur. Hamı da bunu dannıyı ki, həvlə olmaz. Sən gəlmisən havra, ölənün ehsanıdı, bunnan dadmax lazımdı ki, ho hallalığa çıxsın, ehsanı qəbul olunsun. Çox diyillər, buna kar eləmir. Ay ötür, il dolanır, bu arvad özü ölür. Ölür, buna qeşey məclis quruylər. Yaxşı yimaxlar, ət bişiriylər. Obşüm, habı yasdarda nə bişirsə, hunnan bişirirlər huna. Sora qazan ağzı açılan vaxı görüllər ki, bişirdıxlarının hamısı ilan-qurbağadı, qazanda olan. ət də, xöreh də, nə varsa. Hamı mat qalır, dala çəkilir, bunu qanan mollıyə, hər şeydən baş çıxan adamnara danışıllar.

Diyi:

– Bes bu arvat özü nətəəri adam olufdu?

Diyi:

– Yasdarda ehsan yimirdi.

Diyi:

– O heş kesəən ehsanınnan dadmıyıfıdı, bu da Allaha acıx geyitdi. Uun öz ehsanı da qəbul olunmasın diyə, ilan-qurbağıyə dönüfdü. Heş kes disginif³⁵⁵ yiməsin diyə.

361. İKİ BACI

İki dənə bacı olur. Ho iki bacının biri namaz qılan, oruş tutan olur, biri olur pozğun. Namaz qılan bacı bu bacıyə tənbeh eliyi ki, sən gəl yolu düzəlt, yolunnan azma, gə oruş tut, namaz qıl, geyif cəhənnəmə düşcasan, sən, yazıxsan. Bu bacı də diyi ki, sən heş özuu üzmə. Axırına baxarix, kim cəhənnə-

³⁵⁵ Disginif – iyrenib

mə geycax, kim cənnətə geycax? Vax gəlif tamam olur, bu pozğun bacı ölür. Bunu aparıf basdırıllar. Namaz qılan bacı oturuf ağılyi ki, yazıx bacım hindi cəhənnəmdədi, odda yanır. Gün gəlir, bu bacı da ölür. Bu bacını aparıf cəhənnəmə tulluyüllər. Baxır ki, öz bacısı yoxdu. Baxır o yana, baxır bu yana. Ordakılardan soruşur ki, o cənnətin qapısını man,ə gösdərin, mən baxım da hora. Bunu aparıllar gösdərilla ki, bax, cənnətin qapısı habradı. Burdan baxır görür ki, bacısı horda kefdədi. Özüyçün kef eliyi. Bacısını çağırır, diyi ki, ay bacı, bəs axı mən namaz qılan, oruş tutan, məni aparıf cəhənnəmə salıtdılar, sən nətəri oluf gəlif girmisən bura? Diyi ki, ay bacı, mən horda da heleydim, burda da. Gəldim qapıçıya biraz görümbaxım elədim, məni saldı cənnətə. Sən getdın namaz qıldın, oruş tutdun, düşdün cəhənnəmə. Vəssalam.

362. LAL GƏLİN³⁵⁶

Bir gelin oluy. Bu gələn iki iliymiş, amma heş danışmıyifdi kişi öyündə. Gelinə anası qapıdan çıxanda diyifdi ki, bax, daş dinsə, sən də din (Bayağı helə sözə baxannar vardı, həyin dəə yoxdu). Bular da ha gelin, ha gelin. Gelin çıxıfıdı nol³⁵⁷. Dəə bular diyəllər ki, gelin laldı də. Gidax bi dənə də qız alax, o, yaxşı olsun. Duruf gidiylər atnan gelin getirmağa. Bu da sütü qoyıfdu ocağa bişirmağa. Özü də ocağın qırağında durufdu.

Diyilər ki, bu gelin laldı. Danışən gelinnən ötrü unsunmuşux³⁵⁸. Bu gelinin də tədbiri çaşər. Be³⁵⁹ nətəər olmalıdı? Üsdünə arvat gəliy, canını od alar. Süt də daşmaxda. Dilli gelin gəliy də:

³⁵⁶ Söyləyicinin üstünə günü gəlib.

³⁵⁷ Nol – sıfır, heç nə

³⁵⁸ Unsunmuşux – burnumuzun ucu göynəyir anlamında işlədilib.

³⁵⁹ Be – bəs

A lal gelin, kar gelin,
Sütun, daşdı, dur, düşür.

Lal gelin də diyi ki:

G..ün, yəhər qaşındə,
Gözün, ocax başındə.
Canın, yanıy, düş, düşür.

Kişisi tezə gələnı dala qəytərifdi ki, ədə, bunun dili varıymış.

Diyi:

– Aman, anam-bacım ol. Qoy bunu düşürməmiş aparım qəytərim.

Diyi:

– Noolufdu?

Diyi:

– Bunun dili varıymış. Örgənax görax o, niyə danışmiyifdi.

O birini dala qəytərif gəlif bunu aralığa alıylər³⁶⁰ ki, sən nə gözəl danışdın. Niyə biz bu iki ildə sənın, “cıq” sesin,ı eşitməmişix? Sən axı laliydın.

Diyər:

– Məni anam gelin köçürəndə diyifdi ki, daş dinsə, sən də din. Mən gözdüyüdüm kü, görax daş nə vax dincaxdı. Mənim dilim də var, hər şeyim də.

Huna görə də nə qəynə, nə qəynata, heş kişisiynən də danışmiyifdi. Lal olufdu gecə-gündüz. Hindi gör günü nə yaman şeyşə, lallar da danışır.

363. İKİ ARVADLI KİŞİLƏR³⁶¹

Bi kişi olar. Səhər tezdən qalxıf yolda oturur. Bi kişi də gəlif buun bööründə oturur. Dəər kinə ki, a kişi, sən nətəri qoçax, diribaş yoldaşın, var ki, həməşə gəlif göörəm ki, sən

³⁶⁰ Aralığa alıylər – sorğu-sual edirlər anlamında işlədilib.

³⁶¹ Əri söyləyicinin üstünə günü gətirib.

mənnən qavax habı gimgədə³⁶² oturufsan₁. Dəər ki, hey... mə-
ən yerimə olsan₁, sən gejadən gəlif oturarsan₁. Məəm iki arva-
dım var, qalxıram, biri çayımı qoyur, biri ayağımı geyindirir,
tez çıxıram. Səən kimi bi arvadım yoxdu kinə, bi saada çay
gətirə, məni yola sala. Dəər, bu nə yaxşı söz dedi ma₁a, ge-
dim birini də mən alım. Gələr axşam, dəər:

– Arvat.

– Ha.

Dəər:

– Sənin₁ yükun₁u elə yüngülləşdirəjəm.

Deər:

– Nətəəri?

Dəər:

– Elə gözəl yüngülləşdirəjəm. Bax, bi arvat da gətirə-
jəm. Sən çayımı gətirəndə, o, ayağımı geyindirəjəh.

Arvat buun ağzına baxır, deər:

– Buy..., baxtavar başıma, bunu sən hardan örgəndin₁, gəldin₁?

Deər:

– Heç hardan. Filan kişi səhər tezdən yolda oturur. Hindi
mən də tezdən yolda oturma isdiyirəm. Sən çatışmırsan₁ axı.

Bu gedər, birin alar, gətirər öyə. Savaxertə qalxar. Guyə
ki, hindi bu səhər tezdən çıxcaxdı. Görür, arvatları bir-birinin
saçını yolur. Kişi tez alt paltarının üsdən çuxasını geyif yola
qaçır. Gəlif görür ho kişi yenə yolda oturur.

Deər:

– Allah sənin₁ öyün₁u yıxsın. Mənim öyümü yıxdın₁ ki
sən. Olar bir-birini didir, mən başımı qaçırılmışam. Ho nədi,
ma₁a öyrətdin₁?

Bu birisi də qayıdır ki, bəs elə bilirdin ki, mən hər səhər
kefimmən gəlif burda otururam? (İki arvatdı deersin₁iz nə yax-

³⁶² Gimgə – kənd camaatının topladığı yer

şı dolanır. Ona gətirirəm. Dolanır, amma olar bir-birini didişdirəndə kişi də duruf öydən qaçır).

364. DINDAR KİŞİ VƏ LƏZGİ

Bu əhvalatı Quş Məmmət danışdı. O deyirdi ki, Niqolay dööründə çox varrı-hallı, malı, qoyünü çox olan dindar bir kişi var imiş. Bu kişi hər yaydə qoyününü, quzusunu, malını yaylağa göndərərmiş. Bir dəfə bu, yaylağa gedəndə yolda çox ağır vəzyətdə olan, ölümcül vəzyətə düşmüş bir ləzgi tapır, gətirir evinə. Ona çөрəh verir, sığınacax verir, toy eliyir. Öz oğlu kimi baxır. Bu da bu dindar adamın, bu səxavətdi adamın çөрəyini yeyif yaşayırmış. Həmişə yayda onun mal-qarasını dağa aparır, otarırmış. Vaxd gəlir, dindar kişi, varrı kişi, Həccə gedif-gəlmiş kişi qocalır. Yaylağa gedif öz mal-qarasına baş çəhməy isdiyir. Yaylağa gedir. Yaylaxda oğlu qədər isdədiyi bu adam kişini gəlir tutur, diyir ki, səni mən öldürcağam, mal-qaranı da manıa qalasıdı.

Kişi diyir:

– Oğul, mən sanıa çөрəh vermişəm, səni kişi eləmişəm, mən dindar adamam, Allaha yovux adamam. Eləmə belə şey.

Diyir:

– Yox. Kəlmeyi-şaadatın,ı de, mən səni öldürəsiyəm.

Kişi nalac qalır, məjbur olur, diyir:

– Onda icaza ver, mən bi Yasin oxuyüm, unnan sora mənı öldür.

Kişi yaylaxda başdıyir Yasin oxumağa. Bu kişi Yasin oxumaxda olsun. Kişinin bi qaçax dosdu varyımiş. Öz başının adamnarıynan bu yaylaxdan keçirmiş. Bu Yasin səsinnən tanıyı ki, bəs bu o dindar adamdı, hacıdı.

Diyi:

– Uşaxlar, gözdüyax, burda nəşə bir iş var. Bu kişi belə qəmni-qəmni Yasin oxumaz.

Qaçaxlar yaxına gəlif pusurlar, görüllər ki, bir nəfər əlində tufəng, Hacı da oturuf Yasin oxuyur. Yasin oxuyuf qutaranda görüllər ki, həmən adam Hacını atmax isdiyir, öldürməy isdiyir. Bular gəllilər, həmən adamı tərksilah eliyillər və əhvalatı Hacıdan soruşullar. Hacı diyir ki, bəlkə də mən biraz yaşıyasıydım, amma bunnan sora çox yaşamağa inanmıram. Bu adam çöldə-biyabanda azmış, avara adamıydı. Mən hunu özümə mərhem elədim, una çay-çörəh verdim, una ev qurdum, una varımı, döylətimi vəsiyət elədim. Xan kimi dolanırdı. Amma axırda o maa xəyanət elədi. İndi mənəm bir vəsiyətım var. Mən öləndə mənəm qəbrimim daşına yazarsınız ki, ləzgi musurman döyül.

365. ƏZAZİL ƏR

Bi dənə də arvat oluy. Bunu kişi həmişə incidiy, gün vermiyi də pozğunsan, diyif. Arvat amba pozğun olmuyü də. Axırda bi günüsü arvat cana doyür. Bi kişini çaarıy öyün dalına. Özü də xamır yooruy. Kişinə diyi ki, sən tumanbağını aç, mənəm elim xamırrıdı, s..mağım gəliy. Kişi tumanbağını açıy, arvat öyün dalına çekiliy, lotuynən oluf qəyidiy³⁶³. Diyi ki, dəə maa nə qədə isdiyisan, pozğun dinə, tumanbağımı da özün, açıfsan. Kişi də bi də una pozğun dimiyi.

366. BƏDNƏZƏRLƏRİN YARIŞI

Bi nəfər gözü deyən Gönühdə oluy, biri də Layısqıda. Sora diyiflər ki, gəlin, buları yarışdırax. Nəşə, çıxıflar Şin çayıin qı-

³⁶³ Qəyidiy – qayıdır

raana. Camahat da, o vaxın ağsəqəlları da yığılıfdı (Dədəm söylüyüdü bunu). Layısqılı göynühlüyə diyifdi, yarışax.

Diyifdi:

– Yox, qavağa sən dinə.

Nəsə, bi yekə daş olufdu.

Diyifdi:

– Baho!

Bu, daşə göz eliyi. Daş parçə-parçə olufdu.

Gönühlü də diyifdi:

– Gözə bax, ha!

Gözü eyriyif axıfdı. Layısqılı qavaxcədən bilifdi ki, kim dala düşdü, uun işi bitməlidı. Əvvəldən diyibmiş:

– Gönühlü, məəm işim bitdi.

367. İKİ RƏSSAM

İki rəssam oluy. Biri canrı şəkıl çekiy. Səni, məni, usdulu, usdolu. Biri amma cin, şeytan şəkli çəkır, gözəgörmüyənnəri yanı. Bu ad vurur, san vurur. Sora yoldaşı gəlir diyir:

– A yoldaş, axı sən mənnən savatsızıydın. Məni ötdün, keşdın, mən qaldım.

Diyi:

– A kişi, mən savatsız olduğuma görə savatsız şey tapbı-şəm. Habı cini, şeytanı görən varmı? Una görə gəlif baxan söz tapbır, çıxıf gidir. Sən amma mənim şeklimi çəkifsən. Qaşımdə balacə eyrilx var. Ayivın,ı tapır. Huna görə sən dalda qalifsən.

368-369. QIZLARIN SINANILMASI

Bi arvat oğluna qız axdarıymış. İki qızı gözaltılıyi. Gəliy bulardan biriin qapısına. Qızı çağırır unnan kül isdiyi. Qız

da gözəl qızıymış də. Bu gözəl qız gidif peçdən bi tavax kül götürüf gəliy. Diməli, bu, neçə gündü peçin külünü almıyıfdi. Tənbəldi. Sora arvat bu biri qızgilə gəliy. Amma bu birsi qız çirkiniymiş. Qız öyə girif bir azdan utana-utana bi xaşmə³⁶⁴ külnən qəyidiy ki, xala, peçin külünü səhər atmışam. Arvat çirkin qızı oğluna alıy, səliqəlidi diyə.

369.

Bir tacir oğluna toy eləmağ isdiyi. Hindi buna qız axdarıy. Özü də yaman varriymiş. İki qız oluy. Üş-dört dənə ləmpəni cəryiyə³⁶⁵ düzüf, diyi ki, yandırın. Qızdardan biri bütün ləmpələri bi spişqa çöpüynən yandırır. O birsi amma hərəsinə bi çöp işdədiy. Tacir fikirrəşiy ki, habı mənim bütün dövlətimi dağıtcaxdı. Birinci qızı alıy oğluna.

370. QARAÇI QIZI

Kəndə qaraçı köçü düşübbüş. Xanın oğlu qaraçinin qızına vuruluy. Atasına diyi ki, hunu mança al. Xan diyi:

– A bala, holar hara, biz hara? Mən özümü beyavır eliyə bilmənəm.

Qərəz, oğlu çox dirəniy. Xan dəə əlaşsiz qalır qızı alıy. Bi müddət keçiy üsdünnən. Günnərin bi günüsü oğlu gəliy ki, arvadım günü-günnən arıxlıy. Nə qədər yiyir, xeyri yoxdu. Xan diyi ki, get hunu allat ki, mən harasa gidiyəm, bus gör nağarıy. Oğlu atası diyən kimi eliyi. Bacədən baxıf görüy kü, arvadı öyün dörd küncünə epbey qoydü. Sora kravatın altınnan bi qarğı at çıxartdı, hunu mindi. Dört künsdən el açıf, epbeyləri yığdı torvasına. Sora da qarğı atı yerinə qoydü. Oğlu məhətdəl qalıy, heş nə başə düşmüyü. Gəliy atasına danışıy. Atası diyi

³⁶⁴ Bi xaşmə – ovuc

³⁶⁵ Cəryiyə – cərgəyə

ki, qaraçi peşəsinə gidər. Ho, peşəsinin xiffətini çekiy. Mən
habları biliydim. Huna görə də unu san, a almax isdəmiyidim.

371-372. ÖZ MALIN KİMİ YE

O vaxında biri deyər ki, mənim sürümə heç oğru gələm-
məz. Biri durar diyər ki, niyə gələmməz? Gəlsən, a beycə³⁶⁶ sə-
n, in sürün, un yarsını oğurruyam. Bu gecə gələr yaxşı xamırnan
xaşxaşı yoğurar. Kişinin yeddi iti olar, bu da yeddi kündə yo-
ğurar. İtdərə verər, yiyif itdərin hərəsi bi tərəfdə səvərər³⁶⁷. Qo-
yünü yarı eliyif gidər. Aparar qoçu kəsər. Kişinin də adı İsmeyildi.

Diyər:

– Ay İsmeyil, ay İsmeyil (qonşüdü də). Axşam bizə qo-
naxlar gəlcəxdı, yaxşı yimax-işmax olcəxdı, qoç kəsmişəm.
Yoldaşın, ı da götür gəl.

Qoçu kəsif yerdə qalan qoyünnəri də ağıla doldurar. Ax-
şam bular da gələr. Yeməyi süfrüyə qoyuf diyər:

– Ye, qardaşım, ye. Öz malın, kimi ye.

Diyər:

– Ə, kavaf da eliyın, katlet də eliyın, . Öz malı kimi ye-
sin. Halal xoşun, olsun.

Heş nə. Yiyif-içənnən sora diyər:

– Ay İsmeyil, sən də man, a halallıx verisan, mı? Beycə
qoyunnarın, ı gətirif qoçu kəsmişəm. Bi on-on beşi də ağıldadı.

Diyər:

– Nə danışsan, ı?

Diyər:

– Vallah.

Diyər:

³⁶⁶ Beycə – bu gecə

³⁶⁷ Səvərər – uzanar

– Bes itdər neçə olmuşdu?

Diyər:

– Öyünü Allah tihsin! Birini göydən asmışam, o berrəri də yerdədi.

Diyər:

– Nətəəri?

Diyər:

– Səvəti hördüm, içinə kündəni qoydum, unu keçirdif ağacın başınə dartdım. İti səvətin içinə qaldırdım ağaca. O berrəri də yerdə yatdılar. Ə, yeri düşür itin¹, ağacın başındə qalıfdı zingilliyə-zingilliyə.

372.

Bi kişiyyə qonax gəlifdi, adı Qasım olufdu. Gecə oturuymüşdər də, payız gecələrində. Qonaxlar da beş-altı nəfər olulər də. Kişi bilmiyifdi nağarsın. Öydə də yimağa heş nə yox. Arvat vurnuxanda diyifdi ki, sən çay qoy, mən həyin gəliyəm. Gidif qonağın öküzünü oğruyuf gəlifdi. O, iki illix öküzü çiyində getirifdi. Getirif kesif qoourma eliyif, yimax, işmax, sahət birə kimi. Eldən-ayaxdan da cəld olufdu. Heş şey. Yiyif, səhər duruf gidiflər. Gidif baxıf görüfdü ki, öküz yoxdu ağılda. Bi üç aydən sora darışy³⁶⁸ Qasıma.

Diyi:

– Ay Qasım, ho sizə gələn günüm dağıleydi. Öküzüm oğrandı ho gecəsi.

Bilmiyi də, nə bilsin ki. Qasım gülər, diyər:

– Ə, kesif yiyərsan¹, bilməzsən¹ sora.

Diyər:

– Mən kesif yisəm, səni də çağırmanammı? Dosdux. Mən kesməmişəm.

Diyər:

³⁶⁸ Darışy – rastlaşır

– Ə, siz beş-altı nəfər bizə qonax gəldiniz. Mənim ətimmi varyıdı? Getirdim kesdim, bi yerdə yıdıx də.

Dəə dosdu heş nə dimiyıfđi.

373. PAXIL

Birisi diyi ki, Allahdan diley elə ki, mənim iki ineyim olsun, amma bi iney də, ya Allah, sən mənim qonşümə ver.

Kişi diyi:

– Amandı, Allah, qoy mənim bi ineyim qalsın, amma qonşüyə birini də vermə.

374. İT VƏ PİŞİK

İt diyıfđi:

– Yiyəmin yeddi oğlu olsun, hərəsi maa bi loxma salsa, bəsimdi.

Bişiy diyıfđi:

– Yiyəmin yeddi qızı olsun, yeddisi də kor olsun, əllə-rinnən alım, yiyim.

375. KOLUN EVLƏNMƏSİ

Kola diyilər:

– Niyə, evlənmiyisanı?

Diyi:

– Niniyirəm evləniş? Hər gələnnən bi öpüş alıyəm, çim-dihliyirəm. Ho da manıa bəşdi.

Kol ilişiy axı adama.

376. ÇEYİL OTU

Hacıleyley bi çeyil otunu qaldırıy bi quvanq ağacının başınə, özünə horda yuva tikir. Yeddi il keçir, quraxlıx oluy.

Çeyil otu sekgizinci il diyi ki, a! Az qala qurumuşdüm. Yanı hunu hara atsan, qurumuyü.

377. KEÇİ DƏRİSİ

Bi gün molların şagirdinin anasına gözü düşüy. Kişinin də gecəsi-gündüzü olmuyü. Hindi isdiyi ki, arvadı yanına gertirtsin də. Dərsdə şagirdinə diyi ki, savax ananın tükünnən birəz kes, man, a geti. Uşax da yaman bedəməl³⁶⁹ şey oluy. Gidiy öyö. Çıxıy çardağa. Orda bi dənə qurumuş keçi derisi asılıfmiş. Özü də qara irehdə. Bunnan birəz kesif savax aparıy molluyə. Guyə anasının tükünnən kesifdi də bunu. Bi-iki gün keçiy. Ədə, görüylər ki, çardaxdaki keçi derisi qopuf düşüfdü yerə. Yerdə upbanıf-düşüy. Deridə bi həşir var ki, gəl görəsan, (söyləyici gülür –top.).

378. YONQARINA BƏRƏKƏT

Peyğəmbər yolda dayanıbbış. Bi usda da taraanda meşix gəliy. Heş nə dimə, işini görüf qutarannan sora bi meşix pul alıbbış, unu getiriy. Peyğəmbər soruşüy:

– A kişi, nə getirisanı? Nədi o taraandeyi?

Usda qəyidiy ki:

– Yonqardı. Yonqar getiriyəm.

Düzünü dimiyi də bu.

Peyğəmbərə də hayəndi axı.

Diyi:

– Yonqarın, a berəkət, ay qardaş.

Guyə diyi, unnan sora usdanın pulu berəkətsiz oluy. Nə qədər qazanıysə, qazansın, gənə yaxşı dolana bilmiyi. Pulu azalıy, amma yonqarı çoxalıy. Peyğəmbərin qarğışidi bu.

³⁶⁹ Bedəməl – çoxbilmiş

İNAMLAR

1. Qızıl elə bi şeydi ki, unu heş kim yimiyifdi. Sən hunu yimiyif yığdın,sa, bi yerə basdırdın,sa, tapana da qismət olmur. Çünkü una şeylər yəələnıy. Unu kimsə tapanda məsalçün, apar-malıdı, molla Quran oxumalıdı, qurban kəsməlıdı, sora hunnan isdifadə eləməlıdı. Qızıl da sesdi, iki adam bilirsə bunu, alınmır.

2. Qızılı tapan adam gereh unnan bi ovuc götürüf gücü gəldıxcə qavağa tullamaladı. Diməlıdı: “Bu da torpağın payı”. Yanı sən tapıf nətəri söyünüfsan,sa, uun teh-teh dənələrini ta-pan adam da helə söyünməlıdı. Halallıx üçündü, yoxsa unu yi-mağ olan şey döyül.

3. Kişinin arvadı ölüy. Arvat öləndə kişi gidif ayri aylə alıf getiriy. Həmən nikah quran günü, bular aylə quran günü qavra, ya da həyvənin divinə üş vedrə su töküylər ki, qavır yanmasın. Su tökülməsə, hunda qavır od düşüf yanıy.

4. Kişi ayri arvat alıy üsdümə. Mən də qonşüdə oturmı-şəm. Arvat gəlif qapıdan girən yanımda oturan qonşülər yoxa çıxdılar. At ölüy, it ölüy, bular gəlmıy. Heş nə dimə, Kifayət-gildə eşdən suyu daşiyif həyvə ağacının divinə töküylərmiş maa görə. Həyvənin divinə tökülən su olarmış maa məlhəm. Gözüm görəndi də, bu. Ağız, səhər açiliy. Səhərə kimi bular, bu avamnar suyü daşi, həyvə ağacının divinə töh, daşi töh. Mən də fişşəfiş yuxla. Gəlif ho (üstünə gələn gününü nəzərdə tutur – top.) öyə üzünü döndərəndə suyü töhmağa başdədi. Allah heş kesə qismət eləməsin.

5. Balayın arvadı Gülarə ölmüşdü. Gülarə ölənnən sora Balay dayıya Sonanı aldılar. Sona gəlincə eşiyin yiri arvatdarı³⁷⁰ yığılıf uun qızı Mədniyə didilər ki, aparın, gidin, ananın, qavrına su tökun. Arvat öyə gəlincə ha. Didix, nədən ötəridi bu? Didilər ki, ikinci arvat gələndə qəbirdəki alışf-yanmasın diyif. Su unu söndürsün.

6. Üsdun,da sancax hərrə, göz deyməsin. Kim üsdündə sancax hərrəsə, bednəzər deyməz. Ho, yaxşı şeydi.

7. Qapıdan at nalı vuruylər. Gözü deyən adam öyə gəlsə, gözü qapıdaki at nalına deyər. Nalı evin girəcəyində vuruylər ki, evi, evdəki adamnarı qorusun.

8. Bi yerə gidəndə qavağın, a bednəzər darışıysə, yerdən eyilif bi balaca daş götür, civin, a qoy. Unda gözü civin, daki daşə deycaxdı, san, a yox. Dəə yoldan qəyitmax lazım döyül. Səfərdən qəyidincə san, a zaval yoxdu.

9. Allah özü yaradıfdı diyi, özü qorxur gözdən.

Qapıyə at kəlləsi keçiriylər ki, öyü xatadan-baladan, pis gözdərdən qorusun.

Qocə arvatdar körpə uşağı yola çıxardanda üzünü kömür-nən qaralıyidilər ki, göz deyməsin. Sora belinə sim bağıyidilər.

10. Təndirimiz dağılmışdı. Təzə təndir aldix ki, bunu tezəliyax. Diyilər ki, təndirin yerinə təndir qoymax pisdı. Didim ki, yoldaşımə unun yerinə qoymə. Yoldaşım də düzü helə şeylərə inanan döyül. Acığı tutdu kü, yox, helə hora qoycam. İnanısan,? Heç təndiri hora apara bilmədilər ha.

³⁷⁰ Eşiyin yiri arvatdarı – məhlənin yaşlı qadınları

Ellərinən düşüf yoldacə qırıldı, aparıf atdılar. Ocaxlıx qurulan yerdə də yenidən ocaxlıx qurmazdar. Külü biz üsd-üsdə tökürux, amma bu da olmaz.

11. Təndiri, təndirin qırılıqlarını zibillığa atmazdar. Unu gerey səliqeyənən yığıf aparıf təmiz yerə qoyəsən,
Köhnə təndirin yerinə tezə təndir qoyməzdar.

12. İki üzdü əpbəyh yiyənə qarğış düşmüyü. O da hansı əpbəhdi? Təndirə düşüy, tətov eliyi³⁷¹. Biz də o biri üzünə su vuruf təzədən təndirə yapışdiriyıx. O biri üzü də bişsin diyə. Ho çörəyi yiyən adama qarğış düşmüyü. Qadam həməşə iki üzdü əpbəyh yiyərdi ki, qoy heş kəsəən qarğışı maña düşməsin.

13. Keşmişdə Azərbaycanda pul-zat çetin tapılırdı. Bizim Balakən rayonuna duzu Ərəbisdannan ərəblər gətirirdilər. Duzu da behməznən dəyişirdilər. Bu gələr bizə. Xəlil baba rəhmətdix dəvələriynən bizə qonax gəlirdi. Dimax, dəvələr gələn kimi bütün qonşu kətdərə xəbər yayılırdı ki, Aslan babanın qonağı Xəlil baba gəlirdi. Bizə gəlirdilər qonşu kətdən, öz kəndimizdən. Qolunna tutuf belə balacə uşaxları (söyləyici əli ilə həyətdəki təxminən dörd-beş yaşlarında olan uşağı göstərdi – top.) dəvənin altınna keçirirdilər ki, bulara isitmə xəsdəliğı deyməsin. Hindi malyariya deyilər ha, keşmişdə ho xəsdəlix Azərbaycanı bürümüşdü. Dimax, kinə adında dərman vardı, sarı. Verirdilər hunu, qızdırmanı kessin də. Diyidilər ki, kim dəvənin altınna keşsə, ho il hunda isitmə xəsdəliğı olmucaxdı. Mən özüm dəvənin altınna keşmişəm. Qorxma-qorxma diyə-diyə qanan adamnar qolunna tutuf əhdiyat-

³⁷¹ Tətov eliyi – Təndirin istisi vurur, tam bişməmiş çörək təndirin dibinə düşür.

nan üç dəfə dəvənin altından keçirirdilər. Sora da qoluna dəvə tükü bağlıyardılar. Hansının qolunda uzun müddət dururdusa həməən tük, bu uşağa ho il isitmə tutmurdu. Hansında ki, tük dayanmırdı, ho il uşax isitmə olurdu.

14. Xəsdə, zəyif uşağın (altı aylıx, yaş yarım, iki yaş) qalıt-qalmadığını bilmaxdan ötəri yasın (qırxın – top.) bütün sümühlərini bi qava yığısanı. Heş bi dənəsini də atmax olmaz, qav ayirif dənə-dənə yığısanı. Sora yığılan sümühləri tərəzinin bi gözünə, uşağı da o biri gözünə qoyusanı. Sümüh ağır gəldi, uşax bööcaxdı. Yox, uşax ağır gəldi, elinı üz, sənın, döyül, ölcaxdı.

15. Dədəm diyirdi, heş vaxı adam allatmax olmaz. Bu, peyğəmbərdən qalma sənətdi (dəmirçiliyi nəzərdə tutur – top.). Öz zəhmət hakqını isdə. Gücü çatmasa, fikir yoxdu, qoy, aşaa versin. Amma uxarı alma, allatma. Bu da demirçiliğin qanunudu. Əri olmuyan, xırda uşaa olan arvatdara, məsalçün, gəliri olmuyən, elə arvat var, un dənə kişidən artıx qazanş qazanır. Bu heç. Amma özü kətdə olanı bilirdi də. Bi də görürdü, başsiz aylədi, uşaxları eşşeh gətiriydi nallatmağa, dəhrə, balta düzəldirmağa. Olardan pul almıyidi. Bi də görüydü, qozdarı, fındıxları çoxuydü, getiriydilər. Diyidi, a bala, aparını, özün,uz yiyinı, manıa lazım döyül. Mənim qazancimnən fitrəm, sadağam var, hunu verirəm. O da huun yerinə olsun. Almırdı.

16. Məəyən adamnar andışəndə³⁷² gəlif dədəmin zindana andışirdilər. İnanırdılar. Qonu-qonşudə bi andıçəsi iş olanda uzağa – ziyarata getmirdilər. Gəlif zindana and içirdilər. Helə hunuyənən də inanırdılar bir-birinə. Zindan hakqı.

³⁷² Andışəndə – and içəndə

17. Nənəm axşam olanda dəərdir, bala, kim gəlif sizdən yeyinti şeyi isdiyəndə, gün qulağı yaxanda vermiyin.

18. Dua yazıf duzun dakqasına³⁷³ qoyardılar. Unda duz bərəkətdi olurdu, tamnı olurdu.

Nəhrədən də dua asardılar ki, nəhrə çalxıyanda yağı çox olsun, bərəkətdi olsun, pis əyaxlarnan gələn göz olmasın.

19. Balatını³⁷⁴ özgüyə verməzdidilər. Əyər sənın, əslın, mən-nəndisə, kökun, nəslın, familyan, mənnəndisə, san, a balatı verə bilərəm. Amma öz kökümnən, nəslimnən olmuşyana verə bilmərəm.

20. Çalatını³⁷⁵ da özgüyə verməzdidilər. Malımızın bərəkəti köçür, dəərdilər.

21. Günün dalıncən öydən mayə (çalatı) verməzdir. Balatıdı, nəm malın mayəsidi (çalatını nəzərdə tutur – top.) günün dalıncə verəndə pis oluy. Şər qarışanda öydən çörəh verməzdidilər, yeyinti şeyi verməzdir. Onda məleykələr bərəkətimizi çəkillər.

22. Canavar deyən malın etini hamilə qadın yiməz. Yisə, uşax xırıllıyır, bi də ki, suluagız oluy.

23. Doşəən də etini yimağ olmaz. Hamilə qadın doşəən eti yiyə bilməz. Uşağı doşəndodax olar.

³⁷³ Duzun dakqası – ağacdən düzəldilmiş duz qabı

³⁷⁴ Balatı – xəmir mayası

³⁷⁵ Çalatı – qatıq mayası

24. Əyər şeylər adamı çox incidiysə, üç həfdə, Cuma günnəri dalbadal Qurannan Tavarəkə surəsini oxuyüller. Unda, diyi, el çekiylər.

25. Başın,ın altına bıçax qoy, Bisimillah elə yat. Hunda qorxmazsan,.

26. Diyi, diz üsdə çöküf pul sayməzdər. Helə oturuf sa-yən pul ya molluyə qismət olar, ya doxdura.

27. Süleyman peyğəmbər quşdərin dilini biliy. Bi də görüsan, ki, axşəmüsdü bayquş “u-u-u-u” eliyi. Hunda elin, a bi qırıx çöreyh al, at.

Bayquş, bayquş,
Say quş.
Süleyman peyğəmbər xətrinə,
Bu yurtdan əl çeh.

– diyif, tulluyüsan. Nə də oddu kösöv tulluyüsan, nə də çöreh. Hunda, diyi, çıxıf küsüf gidiy Süleyman peyğəmbərin xətrinə. Süleyman peyğəmbər qurdun, quşün, heyvannarın dilini bilifdi.

28. İşdənən süpürgəni özgədən alıf işdətməzdər. İşdənmiş tuğu, süpürgəni kimnənsə alıf öydə saxlamağ olmaz. Alsan, da gereh tezəsini alasan, özgədən.

29. Səhər tezdən elin, nan tuğ verəndə düşmüyü.

30. İşdədən qaşığı özgədən alıf işdətməzdər. Gereh nə tezəsini alasan, nə də halallığıynən alasan. İşdənən qaşix məəm başimə gəlifdi bi dəfə. Bazarda süzmə satıydım, bi arvadın qa-

şığı qaldı məndə. Bi də gidincən dəə yadımnan çıxıf habırda qaldı. Bi il dana, gedeyim hamsı qırıldı. Mala həsrət qaldım. Sora başə düşdüm kü, axı özgə qaşığı var məndə. Hunu aparıf tulluyuf, iki qaşığın da qiymətini bir yetim uşağa verdim.

31. Axşəmüsdü öy süpürmax nəhsdi. (= Axşəm öy süpürməzdər, yoxsa öydən ölü çıxar).

32. Gəlin çıxannan sora evi süpürmax olmaz. Səhəri gün süpürəllər.

33. Günün dalıncə məhlə süpüruf həş³⁷⁶ tullamazdar. Gecə vaxı öyunun₁ həşini alıf süpüruf tullamazdar. Al bi şeyə, hora qoy.

34. Axşəmüsdü gecə qav süyü tullamax öyün bərəkətini tullamaxdı.

35. Bəzi adamnara öydən duz vermax düşmüyü.

36. Duz dağılanda dava düşüy. Unda duzun üsdünü xətdiyif, pesux³⁷⁷ töküsan₁ üsdünə. (=Duz dağılsa, dava düşər. Gerey üsdünə qənd qoyəsan).

37. Qənd düşəndə şirin qonax, isdədiğın₁ adam gəliy.

38. Kəsici alətlər əlin₁nan düşsə, öydə söz-zöhbət olar.

39. Qaranquş səhərrər oxuyü. Uun oxuduğu surələrdi.

³⁷⁶ Həş – zibil

³⁷⁷ Pesux – pesok

40. Toox yumurtduyü. Sora da qakqıllıyif xəbər veriy. Xoruz una acıxlanıy: “Göz deyər”.

41. İki xoruz döyüşsə, evə qonax gələr. Xoruzun biri o birinə diyər ki, səni kescaxlar, o biri də diyər ki, yox, səni kescaxlar. Una görə döyüşüylər.

42. Məhləyə su tökəndə gereh qaynar su tökmüyəsən.

43. İtiyi olan adamnar, şərə düşən Pir babıyə gidif ordeyi dağdağan ağacınə mıx caxıylər³⁷⁸. Unda oğrunun başınə, unnan sora şərçinin cürbəcür bəlalar gəliy. Amma mıxın iki ucu var ha. Mıxı hər şeyə görə çaxmazdar. Yoxsa adamın özünə nəşə olar.

44. Saçı, dırnağı həfdənin ikinci, beşinci, altıncı günnəri kesmağ olmaz. Pisdı, adam öz bəxdini bağılyı.

45. Ağsakqal kişilər, yaşdı adamnar diyərdilər ki, çox yaşar³⁷⁹ ağaşdərın yanınnan keçəndə o ağaşdərə salam vermax lazımdı.

46. Səhər tezdən boş ağıla girəndə salam vermax lazımdı.

47. Tüfengın üsdən addıyəndə düz atmaz. Kim addasa, tezdən geri qəyitməlidı tüfengın üsdən. Sora tərəzinin üsdən addamax olmaz. Düz çəhməz. Kəsər əşyaların üsdünnən addansa, olar da yaxşı kəsməz. Una görə də həməən əşyaların

³⁷⁸ Çaxıylər – burada vururlar anlamında işlədilib.

³⁷⁹ Çox yaşar – qoca, yaşlı

(tufəngin, tərəzinin, kəsərlərin və s. – top.) qırxa düşməməsi üçün onların üsdünnən geri addamax lazımdı.

48. Boğazın qovüşsə, acıx çekərsan₁.

49. Çöpü yonduqda borclular qapın, a gələr.

50. Xamır yooranda qırağa sıçrəsə, öyə qonax gələr.

51. Xamırın üsdə yasdıx qoyməzdər. Xamır yuxluyər.

52. Xorey bişirməx üçün götürülən ərzağın üsdünə əlavə eləsan, öyə qonax gələr.

53. Xörək qaşığı yerə düşsə arvad, şana³⁸⁰ düşsə kişi, çay qaşığı düşsə, uşaq qonax gələr (= Qaşix yerə düşəndə qonax gələr).

54. Saxsağan həyətdə oxuyəndə qonax gələr.

55. İki əllə qapının iki tayınnan tutsan, evdən ölü çıxar.

56. Ölü ölən günü çimmax, paltar yumax olmaz. Unda sabunnu su ölünün ağzına tökülüy.

57. Sabunu elə verməzdər, yoxsa aralarına dava düşər.

58. Kişi xeylağı iki arvadın arasınnan keşsə, sözü ötməz³⁸¹.

³⁸⁰ Şana – çəngəl

³⁸¹ Bəzi söyləyicilər isə dedilər ki, şərə düşər.

59. Kitabı açıx qoyub yatmazdar.
60. Qulağın cingilləsə, sözünu danışıylər. Sağ gulax yaxşı sözdü, sol qulax pis söz.
61. Üzun qızarsa, sözünü danışıylər. Sağ yanax yaxşı sözdü, sol yanax pis söz.
62. Özgənin³⁸² məhləsinnən³⁸³ boş çəpnən keşməzdar.
63. Paltarı üsdunda tihsan, şərə düşərsan. Ağzına bi qırıx sap qoy, dişin,ın arasında çöp tut. Tikif qutarannan sora at. Yoxsa şərə düşərsan,.
64. Sağ elin içi qaşinsə, pul gələr, solda gidər.
65. Sağ gözün seyirmağı³⁸⁴ xeyrədi, solunku şərə.
66. Yorğan-döşeyi açıx saxlamazdar. İçinə şeytan girər.
67. Tikiş tikəndə iynə elina batsa, qiyvətini qırıylər.
68. İt arxasını sana çööruf yatsa, qiyvətını,ı qırıylər.
69. Tuğ, süpürgə üsduna deysə, şərə düşərsan. Gerey bi qırıx qırif atasan, ya da, üsdünə üş dəfə tüpür.

³⁸² Özgənin – yad adamın, başqasının

³⁸³ Məhləsinnən – həyətidən

³⁸⁴ Seyirmağı – səyriməyi

70. Tumanı, yubkanı aşağıdan-yuxarı geysən, qəynə, qaynata səni istəmər.

71. Üsd-üsdə qoyulmuş döşəhlərin üsdündə oturanın qəynəsi ölər.

72. Yasdan gəlif birbaşa öy³⁸⁵ çıxmağ olmaz. Gereh əvvəl ayaxyoluna, ağıla, tükənə-zada³⁸⁶ girəsən.

73. Yoğan-döşeyi yerə bərk atmazdar. Tozu ağır şeydi.

74. Yük yerində yatmazdar.

75. Çiyin,da iki mələkə var. Hər yerə səniyənin gidiy.

76. Boş beşiyi tərptəməzdər.

77. Uşax qız olsa, yorpağının³⁸⁷ altına qəyçi, oğlan olsa, piçax qoyəllər.

78. Yorpağın altına quqal³⁸⁸ qoyəllər ki, uşax yuxuda seysənməsin.

79. Yorpağın altına dooşən quyruğu qoyərdilər.³⁸⁹

³⁸⁵ Öyə – evə

³⁸⁶ Tükənə-zada – dükana-zada

³⁸⁷ Yorpağ – beşik döşeyi

³⁸⁸ Quqal – Təndirə çörək yapanda axırıncını evdəki uşaqlar üçün kiçik çörək yapardılar. Bu çörəyə quqal deyərdilər.

³⁸⁹ Bəzən də dovşan quyruğunu uşağın paltarına sancaqla bərkidərdilər.

80. Uşağın üsdünə çiy ət gətirməzdir. İşdi əyər biddən körpə uşağ olan öyə çiy ət gətirəsi olsan₁, gereh sifdə uşağı çölə çıxardasan₁, sora əti içəri gətirəsan₁. Unnan sora uşağı öyə qəytərməli-san₁.

81. Qıxlı uşağın esgilərini şər qarışəndə çöldə saxlamazdar.

82. Qıxlı uşağın esgilərinin suyunu qırx gün natəmiz yerə töhməzlər.

83. Yığlıyən³⁹⁰ uşax baş yiyər.

84. İki zahı qarşiləşərsə, cəlt üsdərindeyi sancaxları deyişdirməlidilər. Yoxsa qırxa düşəllər.

85. Zahı gelin, körpə uşağ olan öyə adam girməz. Gereh qavaxcə oları çölə çıxardıf sora gələnnəri içəri çağırasan₁. Yoxsa gelin də, uşax da qırxa düşəllər.

86. Zahı gelin qırxa düşməmax üçün qırx gün üsdündə balacə quful³⁹¹ gezdirməliidi.

³⁹⁰ Yığlıyən – ağlayan

³⁹¹ Quful – qıfıl

ETNOQRAFİK MƏTNLƏR

1-2. CADULAR

Yer adamı var ha... İnsan kökü də diyilər huna. Həmən yer adamını pis əməllər üçün çıxardanda itnən çıxardıylər. İti aj saxlıyif sora çıxardıylər. Axı, rəvayətə görə diyilər ki, unu adam çıxardanda ölüy. Una görə itnən çıxardıylər. İti aj saxlıyif, o bitginin yerini tapır, sonra neçə gün aj qalan iti aparıf una bağlyir, kökün yerdən üsdeki hissəsinə. Çöreyi də uun kökünə qoyüllər, it cırmalıyif çıxardır, dal qışdərinnən də tutullar itin. Gücənif, çəkif it hunu çıxardır. Çıxardannan sora çörəyi yiyir. Sora iti öldürüylər. Ho it ölməliidi hunnan sora. Hunnan sora ho jənşennən, yer adamınan pis əməllər üçün işdədiylər. Ən çox Belekanda³⁹² bitiy, holar da işdədiylər hunu pis əməllərə.

2.

Bizim qonşunun əri Rusyətə gidifdi ayrı qadınnan. Bu da molla yaana getdi baxdırmağa. Molla habı qonşudən göyərçin lələyi aldı, süfrə aldı, mayka aldı, döşəyağı, alt köynəyi, ərinin alt tumanını aldı. Yazdı, caduladı ki, evə bağlansın bu adam. Didi ki, unu mən gətirtcam san, a habra, aylə dağılmasın diyif. O da gəldi hamsını elədi. Molla dimişdi, yumurtanı sındır, uun suyündə çim, qoy başın, nan başsağı axsın. Sora meyvə yarpaxları isdəmişdi, həyətdəki meyvələrin yarpaxlarını. Göyərçin lələyiin də hamsını yox. Tutax ki, birinci, üçüncü, yeddinci, nə bilim. Hamsını da saynən. Düzülüş qəydəsinə görə.

Didix:

– Hansı lələyh birincidi, hansı ikincisidi, hansı üçüncüdü, unu biz bilmənix.

³⁹² Belekanda – Balakəndə

Didi:

– Sən lələhləri gəti, mən baxıf bilcam.

Bir ay keşmədi, kişsi gəldi öyə.

3-5. DUALAR

Hər xəsdənin öz duası var. Qorxu duası, ruhi xəsdənin öz duası. İş uvantdığı üçün dua yazırsan, Məsələn, tilsimdeki-ni oxuyüf açisan, yeddi kərə oxuyüf üzünə üfürüsan, açiliy. Açisan, dua kitabını, hordan hər şeyə ayit suralar var. Oları ərəb dilində yazısan,

Tası Əlyavatda³⁹³, Beləkanda quruylər. Əsas helə axmax işdərnən məşğul olan o tərəfdi. Biz gənə xəsdələri sağaldıyix. Əyər yel tutan xəsdəsə, Surxavad oxuyürəm. Surxavad da çərşəmmə günü oxunan şeydi. Üş çərşəmmə.

Uşax gezmİYəndə də hununçün ayriçə ziyarət var, hora aparısan, geziy. Palıt baba var, Göyrüş baba var eyy, habı Nar topunun üsdündə. Hora aparıylər.

4.

Boyləməni uzun müddət uşağı olmuyənnərə, uşağı oluf, durmuyənnərə yazıylər³⁹⁴. Kağıza yazıylər, lent kimi uzun. Biddən beş metrə uzunnuğunda. Üsdünə yazırdım, sora qara parçiyə çurğalıyirdim, torva kimi salırdım. Tikənnən sora kimə yazılıfdısa, ho boynünnən asardı. Çarpaz asardı. Amma nəticə də oluydü. Yazıf, parçiyə tikif rehli saplarnan, parçə-lərnən, qırx dənə düymeynən boynünnən, bi də qoltuğuun al-

³⁹³ Əlyavat – Əliabad. Zaqatala rayonunda kənd

³⁹⁴ Digər söyləyicinin dediyinə görə, boylama duasını qorxan adamlara yazırdılar.

tinnan yanqıyğacı³⁹⁵, həvlə (əli ilə qoltuğunun altından kürəyində doğru olan hissəni göstərir – top.), qatar kimi asardılar.

5.

Qorxu duası var. Unu molla qorxan adama yazıy. Əslində adam qorxmur, bədəndə olan qan qorxur. Qan adicə canavar qoyünün içinə girəndə nətəri hürküysə, bədəndeki qan damarrarda helə hürküşüy. Adamda üşütmə, qızdırma, seysənmə əmələ gəliy. Diməli, unda bunun qanı qorxufdu. Qorxmax ancax qannandı. Hamıyə də eyni qorxu duası yazılıy.

6-11. QIRXA DÜŞMƏ

Uşax çox ağılyı, çox çığırıy. Diyilər ki, habı uşax ölü qırxına düşüfdü və yaxut da ki, doğuş qırxına düşüfdü. Də ana-anıyə darışəndə, qavax-qavağa çıxanda diməli, ho qırxa düşüy, çığırqax³⁹⁶ oluy. Huna görə aparıf hunu qırx çərşəmmə camıynən üş çərşəmmə çimdiriyələr. Qırx dənə haçəri oluy üsdə. Qızıl süyünə batan sarı leyən kimi çeşqıdı³⁹⁷, yazılı. Quran yazısı oluy üsdə. Hunun suyündə uşağı çimdirif, nəzirini də içinə qoyuf (bi məmmətmi, üş məmmətmi) aparıf veriyələr yəəsinə. Hunuynən də həyqətən çığıрма deyəniy.

7.

Mürəkgəm kolu həvlə uzanıf, gidif horda köh çalıy³⁹⁸. Qırxa düşən uşaa aparıf hora, birimiz kolun o başinnən hərriyif getirif hordan o birimizə veriyix. Uzanıb qıraqda kök at-

³⁹⁵ Yanqıyğacı – çarpaz

³⁹⁶ Çığırqax – ağlağan

³⁹⁷ Çeşqı – orta dərinliyi olan kiçik qab

³⁹⁸ Köh çalıy – kök atır

mış zoğun altından üş dəfə helə keçiriyix, hunnan sora çıxırmağı deyəniy. Üş dəfə kolun başınə həyriyif, sura da oxuyüf altdan verif, aliyix.

8.

Qıxlı³⁹⁹ çağaən üsdünə yasdan adam gidərsə, diyilər, qırxa düşüfdü. Hunda uşax incəliy, təmiz quruyü⁴⁰⁰. Huna da qırxaçər cəmi diyilər, nə bilim, qırksesər diyilər, qırxdaş diyilər. Holardan isdifadə eliyəndə gəlif uşax düzəliy. Qırxdəşi süyə töküf ho suynən çimdiriyələr. Qırxdənə xırda daş. Qırxdənə kolun üçünü götürüf süyə salıf hunuynən çimdiriyələr. Mədnə, Məkgədən gələn cəm var, ho cəmi süyə salıf hunuynən də çimdiriyələr. Üş çərçəmmə hunuynən çimdiriyələr. Daşdə də, kolda da, cəmdə də eynidi, dalbadal üş həfdə çərçəmmə günü.

9.

Üş dənə yolayricinə qoyüf uşağı qırxdan keçiriyələr. İki kişiyə gidən arvatdar “uşağı tulladım” diyif uşağı üş yolun ayricinə qoyülər. Sora yəəsi götürüy. Guyə özgə uşaadı bu. Bayaxki uşax döyül. Kökəlsin diyə eliyilər unu. Uşax qırxa düşəndə beh arıxliyən şeydi. Öz uşaa arıx döyüldümü? Hindi də kökəlcəxdı, özgə uşaa oldu.

10.

Qırxa düşən uşağı satıylər. Uşağı başqa adama veriyələr. Sora da uşaan yəəsi şirinnıx-zad verif uşağını götürüy də. Diyiki, dəə mən sənnən satın aliyəm. Guyə ki, özgənin uşağıdı bu.

³⁹⁹ Qıxlı – qırxlı

⁴⁰⁰ Hunda uşax incəliy, təmiz quruyü – Onda uşaq çox arıqlayır.

11.

Uşağın qırxını tökəndə süzgəc⁴⁰¹ salıydilər çimdirən suyün içinə. Nə də qırx dənə “Qülfəllah” oxuyuf qırx dənə daş töküsan, qavın içinə. Getiriydilər uşağı çimdirən, partallarını yuyən suyə ho daşi töküsan. Əyər daş yoxsa, daşi tapbiyisan,sa, süzgəc salıylər suyə. Hunu (süzgəci nəzərdə tutur – top.) götüruf uşağın qırxını töküylər, çimdiriyilər, par-partalını, beşiyin hər şeyini hunuynən yüyülər.

12. RUH GÖTÜRMƏ

Adam biddən-birə əyər üşüdərsə, qızdırarsa, tərriyərsə, diyilər ki, unu ruh tutub. Ruh da xəsdənin öz əzizdərinin ruhu olmalıdı. Buna görə də məhlə süpürən süpürgədən ölənnərin sayı qədər çuvux qırıylər. Çuvuxların sayı qədər, dört barmax enində ağ parçə, bi də bi qav su götürüylər. Parçəni çuvuğa sarıylər. Çuvuğu parçənin tən ortasına qoyülər ha, parçə çuvuğun hər iki tərəfinnən sallanmalıdı. Sora da parçəni çuvuğa sarıylər. Sarınmış çuvuxları bir-bir götüruf suyün üzünə qoyürlər. Sora “Əlhəm” surasını oxuyülər. Oxuyənnən sora ölülərin adını çekiylər. Hansı ölünün adını çəhsə, gereh uun çuvuğunu götürə. Çuvuxları yavaş-yavaş açıylər. Çuvuğu nətəri qoymuşdüsə, helə də duruysə, xəsdəni o ölünün ruhu tutmuşdü. Amma elə də ola biliy ki, çuvux parçədən üsdə çıxıy, onda ölünün ruhu xəsdəni tutufdu.

Hindi hansı ölünün çuvuğu açix çıxıfsa, onu gənə kasanın üsdünə qoyülər, həm də elə qoyülər ki, çuvux suyə bulanmasın. Bayax da helə qoyurdux ha. Çubuğu açə-açə fikirrəşiyilər ki, berkə Quran isdiyi. Quran isdiyisə, çuvux açix çıxıy. Çuvux açix çıxmıyisə, Quran isdəmiyi. Unda bir-bir başdiyilər

⁴⁰¹ Süzgəc – aşsüzən

xorey addarı çehmağa. Hasında çuvux açıx çıxiysə, o xoreyi bişirif, içinə də ölünün ruhu adına duz atıylər. Unuynən də xəsdə sağalıy. Uruf ölçmağı günün dalıncə, axşəmüsdü eliyilər.

13. QARIN ÇƏKMƏ

Uşağa qalmıyən gelinnərin qarınıni aparıf çehdiriydilər ki, uşağa qalsın. Bunu səhər-səhər, ajqarına elətdirmax lazımdı. Həm də üş dəfə, ancax üçüncü gün, üş çərşəmbə eliyilər unu. Sıfdə qarını yağlıyif, möhgəm-möhgəm ooxalıylər. Sora xəsdəni üzüyuxarı uzadıylər. Dizdər qartdanıy, diz büküyünə yasdıx qoyülər. Qarının altına ellərini salıylər (sağdan, soldan). Qavaxcədən də bir kələğayini, ya da şalı qartdiyif, ortasına da nəşə bir yaylıxdan, esgidən-zaddan büküf qoyülər. Qarını yuxarı dooru yığıf sora ho şalnan bağlıylər. Köveyin⁴⁰² altınnan salınmış yaylıx düz qarının ortasına düşüy. Sora bir neçə dəfə sarıyif düyün vurıylər. Düyün köveyin altına düşüy. Xəsdə üzüyuxarı bir müddət uzanıxlı qalıy. Amma elə uzatmax lazımdı ki, diz bükülü, yuxarıda qalsın, oturacax hissə çökəyə düşsün. Polda da, döşeyin üsdündə də uzatmağ olar. Duranda diz büküyündeyi yasdığı çıxardıf ayaxları yavaş-yavaş aşmax lazımdı. Durannan sona una halva, bal, behməz yidirdiyilər. Hansı olsa, onnan. Beldəki qurşağı axşəm yatanda açıylər. Qarını çehdirən adam bi müddət ağır yük götürə, hoppana bilməz. Unu xeyli vax ağır işdən qorumax lazımdı ki, nəticə olsun.

14-19.YAĞIŞ YAĞDIRMA

Yolun bax bu tərəfində ocax var. Huna Ürürlü baba di-yilər. İl quraxlıx keçiyşə, gidif ho Ürürlü babaan torpağınnan

⁴⁰² Köveyin – göbəyin

gətirif bir balaca suya salsan¹, təmiz əsgiyə düyüf (təmiz xəmir süfrəsinin kənarınnan kəsirdih, əl yaylığı böyühlühdə). Hordan torpax getirəndə horda dəsdəmaz almaq lazımdı əvvəl. Dəsdəmazsız olmaz. Ho torpağı torpağı təmiz bir qavın, qazaan içində suyə salırdıx. Ho, sudan hunu çıxardana qədər yağırdı. Sora görürdü ki, lap çox yağır. Hindi torpağı kim gətirif sə, “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” – , diyif gənə dəsdəmaz alannan sora torpağı aparıf aldığı yerə qoyürdü.

15.

Mən habı il qəbiz quşünün yuvasını suyə saldım, amma yağmadı. Sora yuvanı götürüf qırağa qoydüm. Axıf gidər, dünya qarışər. Sel-su götürər dünyanı, gidər. Unu gereh bağliyəydin, bi ağacə-zada ki, axmasın. Unu sudan yağanda götürüylər. Payiyə bağliyələr də axmasın diyə. “Bismillah” eliyif suyə saldım, gözəl yağış yağsın. Gördüm yağmıyı, tez gidif götürdüm kü, axıf gidər, dünya qarışər.

16.

Qəbiz quşünün elcey⁴⁰³ kimi yuvası oluy. Gözəl yuvası var, həvlə baxdıxcə baxarsan. Hunu nətəri tikifdi? Elə bil parçədən tikifdi. Elcey – dörd barmağın yeri berk, baş barmağın yeri deşiy. Habırdan habrası yumburu (əlini göstərir – top.). Elə bil keçə toxuyüfdü. Hunun içində bala veriy. Elə bil torvadı. Ağacə bağliyən yerini də elə gözəl bağliyi ki.

Bi dənə başində balacə deşiy oluy (söyləyici baş barmağının ucunu göstərir – top.). Qalan yeri elə bil elcey, elceyin dörd barmağı (söyləyici barmaqlarını göstərir – top.). Ho qəbiz quşünün yuvasını dağıdanda gıyə ki, Allaha acıx gidif yağış yağdırıy. Yuvanı su gələn yerdə bi demir payiyə bağliyəf

⁴⁰³ Elcey – əlcək

ağacın divində suyə salıylər. Payəni də yerdə çaxıylər ki, su yuvanı aparmasın. Bi arxa salıylər. Sora yağış başdıyən kimi tez gidif yuvanı hordan götürüylər. Bizdə var ho yuva. Amma mən eləmağa qorxuyəm, sel-mel gələr.

17.

Yağış yağdırmıxdan ötərin höyüş⁴⁰⁴-quru eliyirdilər. Daşın bi üzünü, tüzürxluyüf göyə atıydılar ki, yağış yağsın. Hunda yağış yağıydı.

18.

Pir babadan çıxan suynən Şkaflan babadan çıxan suyü qarışdırəndə yağış yağıy. Quraxlıxda, yağış yağdırmıx isdi-yəndə ho iki pirin suyünü qarışdırıylər ki, yağış yağsın. Özü də nəşə oxuyə-oxuyə eliyilər hunu.

19.

Yağış yağması üçün Pir babaan suyunnan götürüf, aparıf Quran oxuyuf, Eyri çaya⁴⁰⁵ töküylər. Onnan sora yağış yağıy.

20-22. YAĞIŞ KƏSDİRMƏ

Yağış yağanda incil ağacınə qırmızı bağlasan, kesər.

21.

Yağışı qooruylər. Ha... Sacə su töküf altında ocax çatıf suyü buxarrandırıylər. Hunda yağış yağmıy. Dəə deyəniy.

⁴⁰⁴ Höyüş – yas, sulu

⁴⁰⁵ Eyri çaya – Əyri çaya

22.

Veysəlqara geziylər. Uşaxlar meşix salıf başdərinə, torva da götürüf yığa-yığa gidiylər (söyləyici payı nəzərdə tutur – top.). Veysəlqara oxuyələr:

Veysəl baba, qurbanam sanıa,
... Verənin oğlu olsun, vermiyənin qızı olsun.
Adı Fatma olsun,
Qolları çatma olsun...
Sona xala yaxşımı?
Pəri xala yaxşımı?

(Söyləyici bu parçanı mahnı kimi oxuyur – top.), – eliyif oynuyə-oynuyə gidiydilər diyi. Bi dəsdə uşax, lap kişilər də. Qodu qəerif⁴⁰⁶ meşığm bi düllüyünü⁴⁰⁷ içəri soxuf, başdərinə alıf gidiydilər:

Qodu-qodu gezəllər,
Qoduyə salam verəllər,
Vermiyənin oğlu olsun,
Verənin qızı olsun.
Adı Fatma olsun,
Qolu çatma olsun.
Suyə düşüf boğuluf ölsün.

(Çatdıyif ölsün də diyilər).

Camaat da olara veriydi yumurta, qoz, un, düyü, fındıx, qənfıt, qəlet, çöreh. Nə bilim, bi torva pay yığıydilər.

Bi yerdə də aş bişirəllərmiş. Oturuf yimağa həzirrəşən⁴⁰⁸ vaxı bular gəlif eşiyə, başdiyəllər oxumağa. Öy yəsinin başını qarışdırif götürüf gidər aş qazanını. Havı şeydə olufdu, Nuru uşaanda. Arvatdarın biri Pəri olufdu, biri Sona.

⁴⁰⁶ Qəerif – qayırtıb

⁴⁰⁷ Düllüyünü – ucunu

⁴⁰⁸ Həzirrəşən – hazırlaşan

Pəri xala yaxşımı?
Hürü xala yaxşımı?
Sona xala yaxşımı?

– diyif, qazanı götürüf, çıxıf gidiflər. Ha... Bivaxı gidax aşi getirax diyən, baxıylər ki, qazan nə geziy? Aşi ho Veysəlbaba oxuyənnərin biri götürüf gidifdi, diyi. Atılıf düşüylər şapbaşap, şapbaşap.

Pəri xala yaxşımı?
Hürü xala yaxşımı?
Sona xala yaxşımı?

(avazla oxuyur – top.).

Ha... Biri də himnəşif⁴⁰⁹ aş qazanını götürüf gidifdi. Duruf yəən⁴¹⁰ vaxı görüylər aş yoxdu. Arvatdar, diyi, unsunuf dama dönüflər, şişifdilər.

23-24. UMSUX PAYI

Şişənə nağarax? Unsux yığax. Unsux da o şeydi ki, gereh yeddi öydən pay alasan,. Yeddi öydən pay alıf getirif aş bişiriyələr. Birinnən düyü alıylər, birinnən un alıylər, birinnən urva⁴¹¹ alıylər, duz alıylər. Bi dıqıdı⁴¹², dıqıdı. Yeddi cür şey alıf getirif gəlif, özdərinnən də qoyüf hunnan xorey bişirif, aş bişirif taraana⁴¹³ döyüf, qoyullər. Ho da oluy unsux. Umsunana umsux yığıylər. Habı deyqaan özündə də unsunanar oluy, şişiy, bi şeydən unsunuy. Şəxsən mən özüm bi dəfə unsunmuşəm. Uşax olanda mən getirif məəm qardaşimin bal-

⁴⁰⁹ Himnəşif – him-cim etmək

⁴¹⁰ Yəən – yeyən

⁴¹¹ Urva – xəmir kündələndə yapışmaması üçün kündələrin altına səpilən un

⁴¹² Dıqıdı – bir az, azacıq

⁴¹³ Taraana – tarağına, kürəyinə

dızı getirif iki dənə sün armıt⁴¹⁴ verər. Bu olar yaz açılən vaxı, mart ayində. Mən də görrəm ki, yiyir də. Fikirrəşdim ki, hindi hər halda bi dilim man,ə da vercxadı. Biz də man,ə da ver, man,ə da ver diyən uşaxlardan olmamışix də. Bu da yadına düşüf verməz. Bivaxı ölüyəm həvlə, üşütmədən canım çıxıy, canım çıxıy, ay Allah, noolar. Həvlə üş gün dilimin altınnan su da keşmədi. Həblə qızıllar veriylər, baxmınam⁴¹⁵. Elə bil pis iylər gəiy. Bivaxı ciyim didi:

– A bala, sən noolsa, yiyərsənı?

Diyəndə didim ki, sün armıt. Ciyimin gözü təpəsinə tikildi ki, mart ayində sün armıt nə geziy? Sən hardan görüfsənı? Hardan yadın,ə düşüfdü? Didim ki, Vallah, baldızı qadama vermişdi. Qadam yidi, qavıxları yerə töhdü, o biri qardaşımın arvadı gəlif ho qavıxları süpürüf tulladı. Fikrimdə diyidim ki, ho qavıxdan alıf yıcam də. Yimədim, utanıyəm axır (Utancaxlıx vardıydi bayaa⁴¹⁶. Həyinki uşaxlar olsa, man,ə da ver, maa da da ver diyə-diyə durallar). Sora ciyim kəndə düşüf Quzu uşaannan suyə tutulan sün armıt tapıf getirif verdi. Sün armutdan bi dilim ağzıma qoymuşdüm, elə bil iy-qox hər şey getdi. Ağzımda iy-qox, bi şey qalmadı. İşdahım da oldu. Çörey islədim, dəə nə versələr, yidim. Unsunmax var. Unsunmağa mən yüz əlli fayız qarantiya veriyəm.

24.

Vaqıfgildə toy olar, Köndələndə. Yuri də cavan uşaxdı də, şofirdi. Beş-altı kişi oturar. Sora yiri⁴¹⁷ adamnara həlim

⁴¹⁴Sün armıt – armud növü

⁴¹⁵Həblə qızıllar veriylər, baxmınam – Ən gözəl yeməkləri bişirirlər, istəmirəm.

⁴¹⁶Bayaa – bayağı, keçmişdə

⁴¹⁷Yiri – iri. Burada yaşlı mənasında işlədilib.

verəllər. Axı aş bişiydi toydə. Hamsına verəllər, bu cavandı diyə buna həlim vermağa utanallar. Bunun gənə zəndinə elə gələr ki⁴¹⁸, ho altı adama həlim verəndə maa da verəllər. Dəə məni ötmücaxlar ki. Buna vermağa utanıf verməzdzər. Ho Yuri gəlif ölmaxdan qutardı.

– Ədə, nə isdiyisan, ədə nə isdiyisan,?

Didi:

– Həlim.

Duruf qazançədə həlim qəəriyəm.

– Yox, yox, aş həlimi olsa, işcam.

Bayaa toylərdə aş də helə⁴¹⁹ oluydü, həlim də. Elə bil qatıx kimin oluydü. Rəhmətdıx ciyim duruf aş bişirdi buna. Sooxlu da gündü⁴²⁰. Axı toylər bizdə qış aylərində oluydu. Bayaa toylərdə aşi yumburu düyüdən bişiriydilər. Soğanı bişirif, ezif (ağ soğanı)⁴²¹ aşdərini üsdünə töküydülər. Nicə yiməli oluydü. Həyin qoorulan soğanı yimax olmuyü. Nətəri usummuşdüsə, aparıf Şəkidə yatdırdıx Vallah.

25-27. YAS ADƏTLƏRİ

Üş gün yasdı, bi gün də adına. Yas ötürəni⁴²² dəə ixdisara salıflar. Sora qırx. İsdəsanı, yeddisini verərsanı, isdəməsanı, yox. Hindi habı kətdə çıxardıflar ki, adna bi dənədi. Əvvəllərdə yeddi adıneydi qırxı kimi. Sora qırxı, qırxıdan sora da əlli ikisi. Qırxı bi gün dal-qavax eliyə biləllər, amma əlli ikini düzgün eliyillər. Una görə ki, əlli ikidə insan etinnən, sürünnən-sümüyünnən ay-

⁴¹⁸ Zəndinə elə gələr ki – elə düşünər ki

⁴¹⁹ Helə – elə. Burada yaxşı, dadlı anlamında işlədilib.

⁴²⁰ Sooxlu da gündü – Həmin gün soyuq hava vardı.

⁴²¹ Qovurulmadan bişirilən soğan nəzərdə tutulur.

⁴²² Yas ötürən – Yasın dördüncü günü Göynük kəndlərində yas ötürən adlanır.

rilif tökülüy. Bayaxkı döördə⁴²³ əlli ikisində nə olsa bişirərdilər, verərdilər⁴²⁴. Hindiki mollalar gənə deyilər ki, əlli ikidə et xoreyi bişməsin. Sütdü aş bişsin, üsdündə də yumurtası olsun, kişmiş olsun, qəysisi olsun, nəəm belə şeylər.

Halva yas ötürən axşəmi oluy. Yasın üçüncü axşəmində. Qırxdə başqa xorehlər də bişiriliy. Aş, dooğa, limon, xurma, qənfıt. Et də oluy.

Adamı ölənnən bi saat sora gecə də olsa, çimdiriyələr, gündüz də olsa. Bi saat sora, iki saat sora. Kəfənə on səkgiz metro ağ işdədiylər. Üş dənə lay eliyilər (Lay aşirmədi). Elə adam oluy beş qat eliyi, elə adam oluy üş qat eliyi (Şəxsən mən iyirmi metro alıf qoymuşəm). Ölüyə əvvəl iç köneyi deyilər, unnan giydiriylər. Parçənin ortasını deşif aşiriylər, o da oluy iç köneyi. Sora də iç köyneyinin üsdünnən kəfinniyifdilər. Ayaanı ayaxdan bağliylər, başini də başdən. Ölünü kəfinniyif qutarannan sora kəfin torva kimi görünüy. Kəfənin başi də, ayağı da popur⁴²⁵ kimi oluy. Bayaxki döörün adamnarında meyitin sol elin üsdünə sağ eli qoyərdilər ki, namaz qaydəsi olsun. Hindikilər yanına uzadıf qoyur⁴²⁶.

Arvatdarın elini siniyə qoyulər, əbir⁴²⁷ örtən, kişilərdə köveyin üsdə. Kişinin köveyinnən qavrı qazılıy, arvadın xırtdeyinnən⁴²⁸. Una görə ki, kişinin əbri köveyində örtülüy, arvadınki sinədən yuxarıda. Una görə helə qazıylər ki, axirət

⁴²³ Bayaxki döördə – qabaqlar

⁴²⁴ Digər söyləyici etiraz etdi ki, əvvəllər də Göynük yaslarında sütlü aş bişirilərdi.

⁴²⁵ Popur – qırçın

⁴²⁶ Digər söyləyici etiraz etdi ki, indi də meyit kəfənə bükülərkən əllər namaz qaydəsi qoyulur.

⁴²⁷ Əbir – abır

⁴²⁸ Digər söyləyici bunu arvadların xırtdeyinin olmaması ilə izah etdi.

öyümüzü də, çağırın oldu, ayağa qalxdıx. Ayağa qalxanda həm başın deyməsin, həm də əbrın, görünməsin.

Meyit dörd kişinin çiyində getməli qavırırğa. Cinazanı maşına qoyurlər. Gənə də məhlədən dörd kişi çıxartmalıdı. Məsələn, arvada diyilər ki, ay bunun oğlu, həyat yoldaşı, qardaşı gəlsin. Qəbrə sallıyəndə diyilər ki, qardaşı gəlsin hakk öyünə qoysün. Ölən kişisə oğlu, qardaşı, yeznəsi, yaxınları sallıyilər qavra.

Bizdə yox, arannarda⁴²⁹ qavıra meyitin altına döşey qoyullər. Şotavarda⁴³⁰, Marsanda⁴³¹ giyindirif qoyullər. Nətəri gezmağa gidiy helə, ho formu. Boynünə də ağ irət salıylər, beyə salan kimi. Kəfəni də partalın üsdünnən tikiylər. Qavıra qoyəndə meyitin altına da döşeh salıylər.

Albeylidə⁴³² (Əliabad kəndini nəzərdə tutur – top.) kəfənnəmiyilər, heləcə giyindirif qoyullər.

26.

Ölünün qarnına daş, biçax, alma, güzgü, gül qoyurux. Əzələ⁴³³, güzgü dünyadı, görüf ötüyux⁴³⁴. Gülü qoyullər cavan qıza ki Əzreyil iylədə-iylədə, alladif canını alsın. Daşı də qoyurux ki, qarnı şişməsin. Daşı sora cinaza çıxanda ölünün dalıncə atıyix. Qəyçi, biçax da qoyurux. Əyər pis adamsa, Əzreyil unu barmağınnan başdiyif, diyi, kesə-kesə gəliy. Biz eşitməməğimiza baxma, and işiylər ki, dağda canavar eşidiy hunun çığırtısını. Görüsan, bəzi ölülər nicə çetin can veriy? Kesə-kesə gəliy, başə çatanda canını alıy. Eləsi oluy gül iylədif

⁴²⁹ Söyləyici Qax ərazisini nəzərdə tutur.

⁴³⁰ Şotavar – Qax rayonunda kənd

⁴³¹ Marsan – Qax rayonunda kənd

⁴³² Albeyli – Qaxın Əliabad kəndini nəzərdə tutur.

⁴³³ Əzələ – birincisi

⁴³⁴ Ötüyux – keçirik anlamında işlədilib

aparıy. Eləsi oluy alma soyüf veriy elinə, soyüf yiyən yerdə canını alıy. Həblə.

27.

Yasda ağılyən, yas aparan arvatdara sazandar diyilər. Una hörmət eliyilər, pul, pay veriyilər. Elə adam oluy kü, uun adamı ölüfdü, amma heş nə diyə bilmir, qoorula-qoorula durur. Unda o, yasına sazandar getiriy. Yasa gəlennər də una dil dimağa kömey eliyilər.

28-33. TOY ADƏTLƏRİ

Qavax gelini yolnan getimiyidilər. Məhlədən-məhliyə, daldan, bucaxdan keçirif getiriydilər. Yaxın olanda ayaxnan, bir az uzaxları da atnan getiriydilər. Dayimin toyu yadıma gəliy. Unu ayaxnan getimişdilər.

Habı yetim Hasanın toyü məəm yadıma gəliy. Çeylaxdan didilər, toy gəliy, camaat tökülüydü yola. Babamgil-zad da düşüf ho toyün qavağına elə oynüyüdülər nətəər. Hərə öz dokqazında toy ötənə qədər oynüyüdü. O vax şəltə⁴³⁵ aparanda hərənin bi kasa xoreyi olardı, töküf elinə veriydilər, boşqaf-moşqaf da yoxuydü. Xonçə-monçə həyin çıxıfdı.

Bayağı toydən alıf bi dənə yaylıx veriydilər. Qaday kişi variydi, yadına gəliymi? (yanındakılara müraciət edir – top.). O yəndə oturuf şavalıt satıydi, şavalıtı qooruf toylərdə satıydi, sora uzun qəəfit⁴³⁶ satıydilər, saçaxlı. Holardan bi yaylığın arasına yığışdirif nişannı qızı çağırif veriydilər ki, aparıf beş-

⁴³⁵ Şəltə – Toya az vaxt qalanda qız evində keçirilərdi. Şəltədə qız evi qız üçün hazırladıqları cehizləri, oğlan evi isə qız üçün alınmış qızıl əşyalarını və paltarları nümayiş etdirərdi. Şəltəyə Şəki şəhərində bəlyə deyirlər.

⁴³⁶ Qəəfit – qənfet, konfet

altı qız yisin. Yanındeyilər bilsinnər ki, nişannıdı. Həyin gənə tərgiyifdi holar hamsı, bayağı varyıdı. Bi də parçə görməsi⁴³⁷ oluydü, oğlan öyündə. Bütün kəndi çağırıydilər. Özü də bi gün yox, iki gün oluydü. Gəliyidilər, oturuf yiyif-içif, sora da ortuyə açif gösdəriydilər. Bu, bi qat parçə, bu iki qat. Bu, anasının payı, qardaşının payı, bacisinin payı. Atlas, çit – bayağı parçələr holariydi. İrəti, ayaqqavısı oluydü bi də. Özünü öldürsə, beş qat parçə oluydü. Unu gösdərif, sora potnuz hərriydilər. Parçıyə gəlennər ho potnuza pul qoyurdülər: üç manat, bi manat. Pul yığılyıdı oğlan öyünə. Qutarannan sora da gidiliydi qız öyünə. Çəmadanı da oğlanın bacisi aşməliidi. Atası-anası yoxuydisə, diydilər, apar, atalı-analı aşsin. Gəliy atalı-analı bi adam açıy. Açənnən sora o, bi şirvan san, a veriy, sora diyisan, gəlif parçə kessinnər. Bi, iki metro ağ qoyusan, açif xalasıdımı, əmisi arvadımı, dayisi arvadımı (özdəri kimi məslaət görsə), gəlif ho parçəən üçünnən bir az kesiy. Bi şirvan da sən una verisan. Parçəgörməsi oğlan öyündə oluy, şəltə qız öyündə. Dəə parçəgörməsi də sıradan çıxıfdı, amma şəltə var. İyirmi adam o çağırıydisə, iyirmi adam da sən çağırısən. Bayax toy nağara-zurneynən olardı, hindi xanəndeynəndi. Zurnaçi, bunun züy tutanı, iki nağaraçi, bi dənə böyüh nağaraçalan olardı. Ayağüsdə duruf çalardılar. Dəə həyinkilər kimi oturan yerdə yox. Toyün axırında beyi tərifiyərdilər⁴³⁸.

Beyyanı⁴³⁹ qonşüdə oluy. Qonşünün öyünə bey, bi də beyin özünün tay-tüşü yığılyı. Gecə sahat on ikiyə qədər, yi-

⁴³⁷ Parçə görməsi – Oğlan evində keçirilən qadın məclisi. Parçə görməsi şəltədən qabaq keçirilərdi. Oğlan yengəsi qız üçün alınan əşyaları və qohumları üçün alınan payları nümayiş etdirərdi.

⁴³⁸ Söyləyicilərin dediyinə görə, Dəhnədə bəy tərifiyə “Bəyatdanması” deyirlər.

⁴³⁹ Beyyanı – Toyun səhəri günü keçirilən kişi məclisi.

yillər, içiyələr, nərd atıylər, qumar oynuyülər. Gecə bey öyünə gəliy, gelinin yanına. Adamnar da dağılıf gidiy.

Savax da gənə həməən adamnar yığılıy. Qonşu xonçə veriy. Öy ziyəsi yimax bişiriy – aş dooğa, dolma. Yiyilər, içiyələr. Axşəm də bey gəliy on-on beş oğlannan, yiyif, içiy. Duruf dağılıylər də. Sora da gelin gəlif gələnnərə çay töküy, tezə gelin. İçənnər də nelveçiyə⁴⁴⁰ pul salıy, hunuynən də qutarıy.

Şəki sahatnan⁴⁴¹ eliyi toyü, biz günnən. Şəkililər toyü mağarda, şaddıx öyündə keçiriyələr, biz məhlədə. Biz mağar qurmunux, açix toy eliyirix. Bizdə elə adam var ki, gecə toyü də eliyi, gündüz də. Eləsi var ki, gecə eləmiyi, bi dənə səhər bi-iki sahat. Bayaxki işdər çörülə-çörülə gidifdi də hindi.

29.

Nənəmin üç gelni varyıdı, hamsını da kələğayıynən getirmişdilər. Toy də üç gün olardı. Həfdənin beşinci günü gəliydi toy. Əyər zurnaçilər uzaxdan gəliydisə, qavaxlarına çıxıf qarşılıydilər. Balamanyanı⁴⁴² oluydü birinci gün. İkinci gün toy oluydü. Gecə də toy davam eliyidi. İşix yoxüydü, sacdəri qoyürdülər, üsdünə odunu yığıf odu vuruydülər. Üsdə odun, nöyüt ata-ata iki gün, gecə toyü eliyidilər. Camaat iki gün çörey yiyirdi. Birinci gün pul vermiydilər, pulu ikinci gün veriydilər.

Gelin gələndə yolnan getimiyidilər. Baxcədən-baxciyə, məhlədən-məhliyə, dolambac yollardan keçirə-keçirə getiriydilər.

30.

Elçiliğa gidəndə qənfıtdərdən qara sumkuyə töküf aparıydilər. Qutuda halva aparıydilər, siniyə də töküydülər. Hunda

⁴⁴⁰ Nelveçiyə – nəlbəkiyə

⁴⁴¹ Sahatnan – saat ilə

⁴⁴² Balamanyanı – Toyun birinci gününün gecəsi keçirilərdi. Burada bəy və yaxın dostları yeyib-içər, əylənərdilər.

hamısını da payliyidilər. Allah irzası⁴⁴³, hindi də paylamax-zad da yoxdu. Qavağa oğlan gidiy, qızın “ha”sını alıy. Hunnan sora gidif diyi ki, filan yerə gidin. Dəə “ha”sını alannan sora iki nəfər, üç nəfər yığışif gidiy qız öyünə. Orda oturuf, Allah verənnən yiyif-içif, qızın “ha”nı alıf, qəyidif gəlisanı. Şirin çayə də pul verisanı. Neçə vax sora səkgiz martdamı, yeni ildəmi aparıf üzüyünü verisanı. Genə bi neçə dənə potnuz aparısanı, iyirmi adam aparısanı. Olar da sanı, a bi ho qədər potnuz gətiriyələr. Unnan sora bir il də saxlıyif sora toyünü eliyisanı. Gənə şəltə aparanda camahatı afdobusa yığılıf, qavağın, a irətın, a açif gidisanı. Sora oturüyux, yiyirix, içiyix, ordada gənə qazan ağzı açən⁴⁴⁴ veriyix, şirin çay⁴⁴⁵ veriyix. Qız öyü oğlan öyünən gələn maşinə irət bağılyi. Gənə qəyidif gəliyix. Unnan iki günmü, bi həfdəmi sora da qızımızı getirif, toyümüzü eliyirix. Əvvəldən də nişan aparıyix. Qızın barmağına üzüy alısanı, bi neçə qat da paltar aparısanı. Unnan sora da neçə bayrəm oluy-sə, o qədər apar. Ha ki var daşi (söyləyici gülür – top.).

Kətdə toy olanda qızı çıxardıf oynədısanı ki, bilsinnər ki, filankesənin nişannısıdı.

Əvvəl oğlannan qız hindiki kimi açix-saçix görüşmüyüdü kü. Oğlan atası-anası kimi alıfısa, hunu dinməz-söyləməz gətiriydi. Qız iki gün irətdə olüydü. Hindi hardadı? Rəhməna (oğlunu nəzərdə tutur – top.) diyirəm ki, filankesi alıyəm sanı, a. Diyi, getmə, alma. Sözüümün üsdə söz qoyür.

Qızı hamamda beyənərdilər. Afdafiyə su tökəndə beyənərdilər. Baxardılar ki, suyü qırağa dağıtmasın. Diyidilər, səliyqalıdı, bunnan gəlin olar.

⁴⁴³ Allah irzası – söyləyici bu ifadəni lağla işlədilir.

⁴⁴⁴ Qazan ağzı açən – məclis qazanının ağzının açılması üçün oğlan evindən alınan pul.

⁴⁴⁵ Şirin çay – oğlan adamlarına qız evi şirin çay verərək əvəzində pul alır.

31.

O vaxında qız köçürəndə atın belində köçürüllərdi qızı. Başına qırmızı şalı salırlardı, atın belinə gəlini mindirillərdi. Üzəngisinin bir tərəfinnən bir sağdış tuturdu, bir tərəfinnən də qız yengəsi tuturdu. Oğlan yengəsiynən qız yengəsi. Atın bö-örünən çala-çala gedillərdi. Harabalarında da cehizi aparıllardı. Hindiki maşın-muşün hardeydi. Sora buna şax bəziyillərdi. Şaxın üsdünə cavan oğlannar minirdi. Yolda başdıyardılar nağara-zurnanı. Yaxşı toy vurullardı. Güləşmə qopurdu. Güləşirdilər, kim-kimi yıxseydi, qalib gələnə bir cüt naxışdı corab, bir əl yaylığı, bir dəsmal verərdilər. Nəmər yığillar axı. Şaxı götürən cavan oğlannar da o tərəfdən gəlir, qollarını çərmiyillərdi. Yaxşı “Darafinni”⁴⁴⁶ çalırdılar. Güləşmə, nağara-zurna çalınanda bular güləşməyə başdıyardılar. Şaxın başınan bir cüt naxışdı corab, bir əl yaylığı, bir dəsmal asırlardı. Kim-kimi yıxseydi, o nəmər hunun olurdu. Harabanın üsdünə də mindirillərdi bunun cerini-cehizini, gedirlərdi. Gərdəh deyirih biz, zınıqrovlu gərdəh asıllardı. Gəlini otuzdurullardı bu qalınlığında (söyləyici əlini döşəmədən bir qarış yuxarıda tutur – top.) döşeyin üsdündə, yanında da qız yengəsi. Gəlinin qavaana yaxşı xonça gəlirdi. Halva, bal, yağ, yaxşı yeməhlər olurdu içində. Bunu yengəsiynən gəlin yeyirdi. Hindi hardadı helə şeylər? Gəlini ayağ üsdə durquzullar hindi.

Şaxın üsdündə sortbasort meyvələr var. Taxdeynən düzəldillər. Nazih ağaşdərdən nicə nərđiyan kimi qururdular. Bax, bu hündürüğündə olur ha (göstərir – top.). Sora una balacə-balacə mismarrar vura-vura gedillərdi. O mismarrarın üsdünə yumurta taxıllardı, alma taxıllardı. Nə bilim, mer-meyvə, sora ləpiyi düzüllərdi. Ləpələrin arasına qənfıtdər düzüllərdi, şaqalatdar düzüllərdi asım-asım, qəşəng, bəzəhli, hün-

⁴⁴⁶ Darafinni – oyun havası

dür. Biri oğlana, biri qıza. Bəyin dosdarı, cavan oğlannardan biri eliyi də oğlana. Gəlinə də cavan qız eliyi. Məsələn, sən deyirsən, filan qız köçəndə mən huna şax bəziyicam, o da ma-
nə bəziyicaxdı da savax köçəndə. Unu gedillər çala-çala gətirməyə. Yekə ağacın başına bağlıyılar nöyütdü əsgini. Sora onu yandırır bir nəfər tuturdu qavaxda. Qavaxda da nağara çala-çala gedir şax çıxartmağa. Şaxı çıxardır gətirir qızın yaana qoyular. İndi qızinkını gedillər çıxartmağa. İkisini də qoydular gəlinin otağına. Şaxı gətirir qoyannan sora, ayıb da olsa, onu oğlannan qız gecə dənneyir. Hərəsi bi dənəsini dənneyillər ho şaxın. Sora iki dənə ləyən qoyullar. Uun içinə oğlaninkını ayrı yığılar, qızinkını ayrı yığılar. Nə qədə savağertə üzgөрümçeyinə⁴⁴⁷ gələn varsa, camahatın nəlvəkisində unu paylıylar. Paylıyanda, tutax ki, sən götürürsən uun içinə beş məmmət şirinnih qoyursan. Kimə verirsən, şirinnih qoyur da. Kimin qulpunnan nə çıxır, ho qədər pul qoyur. Ho pulu da yığıf qıza verillər. O vaxın qız köşməsi də beleydi. Hindi də hardadı helə şeylər?

Atın belində, yengələr də bөрündə, başında qırmızı şal gəlini aparırdılar. Gəlin minən atın quyruğunu da düyürdülər. Gəlin donunun da rengi qırmızı olurdu. Yuxarıdan habrıya kimi qollarının ağzı, ətlərləri lentdərnən bəzədilirdi, həvlə pırpız-pırpız. Bəyə paltar gəlirdi qız öyünnən. Huna şalvar bağı toxuyullardı, habı endə (bir qarış göstərir – top.), bəzəhli-bəzəhli. Bəyə kəmər aparıllar, bəyə naxışdı corab, bir portmanat, uun içində bəyə xarşdıx olurdu. Çuxa (arxalix deyillər)⁴⁴⁸ verillərdi. Bəyi aparır bir otaxda bəziyillərdi. Sora sağdış, soldış qolunnan tutuf gəlinin yanına aparıllardı.

⁴⁴⁷ Üzgөрümçeyi – toyun səhəri gün keçirilən qadın məclisi

⁴⁴⁸ Söyləyici burada səhvə yol verdi. Çuxa və arxalix eyni əşyanın adları deyil.

Sənə qıza verilən cehizdən danışım. Başdıyılar qızın cehizinə. Deyirdilər kinə⁴⁴⁹, savax qızın cehizi qayrılmalıdı. Bir həfdə qavağa qururdular yer xanasını. Safdan buna cehiz toxuyurdular. Toxuyurdular, ölçürdülər, nə qədə döşəyə nə qədə saf isdiyir. Döşəyin üzünə cecimi⁴⁵⁰ cəkirdilər. Hunnan sora qıza yorğan-döşəy qayırf verirdilər. Yorğannarını da, hindi çuxul-muxul olmağına baxma, o vaxında çuxul yoxuydu. Qırmızı ipəhlərdən eliyidilər.

Bəzəhli şeylərdən sora farmaş verirdilər qıza, sandıx əvəzi. Yorğan-döşəyini yığirdılar farmaşın içinə. Toxunmuş farmaş deyirdilər o vaxında. İçinə yığıf bağlarnan ağzını bağlıyif iki farmaş⁴⁵¹ yorğan-döşəh verirdilər qıza o vaxları. Unnan sora nə bilim, bir az qav-qaşix verilərdi. Sora buna nəmər verilərdi. Qardaşı belini cəkirdi. Deyillərdi kin, nə nəmər verirsen? Deyirdi kin, mal vericəm qarnı boğaz, ya mal düyəsi vericəm, on qoyun vericəm. Qulpunnan nə çıxırdı, unu verirdi də. Hunu da haravanın dalına bağlıyıldardı ho vaxı, nəməri. Qoyun versə, qavağına qatıldardı bi uşağın kin, apar məhləsinə. Mal versə, buynuzuna, başına bi dənə qırmızı irət bağlıyıldardı. Heyvanın kəndirini də bağlıyıldardı daşqanın dalına. Aparıf gedillərdi oğlan öyünə. Harabanı qapının ağzında saxlıyif deyillərdi nəmərinə ver, palazı yerə tökəh. Olar da bi naxışdı coraf verilərdi. O vaxı da nəmər coravıydı, yaylığıydı. Sandığa bi on-on beş dənə də coraf sandığa qoyullardı ki, habı yançıyə-mançıyə verməyə. Baxma, hindiki kimi dəsmal-zad unda çox helə yoxuydu. Hunda naxışdı coravıydı.

⁴⁴⁹ Kinə – ki

⁴⁵⁰ Cecim – Nəm yunu yerə təmiz yerə döşəyərek döyməyə başlayardı. Uzun müddət döyülən, təpiklənən yun sanki bitişirdi. Bu cür hazırlanan palaza cecim deyirdilər.

⁴⁵¹ Farmaş – Yaylağa köçərkən yorğan-döşək yığmaq üçün istifadə olunan, kilimdən tikilmiş əşya. Sandığı əvəz edirdi.

32.

Toy axşamı zurnaçılardan sora aşix olurdu. Balamanyanı diyərdix huna. Cərgəynən (həvlə, hindi biz oturan kimi) yerdən oturdux bööhlü-kiçihli. Öyə sığışmiydi adannar. Üç-üç, həblə qucaxda oturan, qısılıf oturan... Ortada da yer saxlıyidilər aşığa. Aşix da öz formasında – qəlifeyi şalvar olurdu, ayaanda qeşey çəhmə, parıllıyən. Bi dənə də kiçiy sini qoyurdular samavarın yaanda. Aşix da başdan gəlir, bi-iki dəfə var-gəl eliyi. Çalır. Bi-iki dəfə gedir-gəlir. Bivaxı baxır ki, sini boşdu. “Çö” bi dənə mirzab vurur, deyənir: “A yoldaşdar, ə, bi soruşmadınız ki, ho məclisdə bi pul xəşdiyən varyıdı, yoxsa yox”. Ay aman, sini hindi aşif daşiy. Hərə bi manıt, iki manıt. Ha... Tezdən aşix düşüy ortuyə.

33.

Gelin düşəndə molla gəliydi, una xeyir-dua veriydi. Əlhəm oxuydü, sura oxuydü. Hunnan sora gelini də ayağınən qoyməzdilər, nə⁴⁵² dayısı, nə qardaşı qucağına götürüf arabıyə qoyürdü (Hunda maşın yoxuydü). Molla da xeyir-duasını verif yola salırdı.

Pulu yığıydilər üzduvaxdan. Gəlin görməsınə gələnnər pul veriydilər. Hunu potnusda aparıf gelinin eteyinə töküydülər. Pul gelinə oluydü. Gelin döylətdi olsun.

Gelin gidəndə⁴⁵³ çöreh veriylər. Ho çöreyi bi sura oxuyüf gəlin düşdüğü öyün çardağına tulluyülər. Gelinin başı çörehli olsun. Gelinin anası bütöv bölünmüyən çöreyi veriy oğlan öyünnən gələnə, oğlanın bacısınə, o da aparıf çardağa tulluyü.

⁴⁵² Nə – ya

⁴⁵³ Gelin gidəndə – gəlin evdən çıxanda anlamında işlədilib.

34. AYININ PAYI

Ayı baxırdı hordan, donqullana-donqullana. Nənəm de-
erdi: “A heyvan, hordan baxıf donqullanma, gəl birini götür
get, heş nə dimirix. Gəl apar, nə bizim ürəyimizi qopartma, nə
özünün, ürəyi qopbasın”. Ayı donqullana-donqullana gəlif bi-
rini dalına qoyuf aparırdı. Nənəm deerdi kin, onun payıdı.

35. BİTKİLƏR HAQQINDA

Dağda yaxşı, dərman üçün bitgilər var. Qacəl diyirix.
Qoyünü yaylağa çıxardanda çoban diyi ki, toxlunu qacələ çı-
xardıram. Qacəlin ortasında ağ çiçey olur. Yemeleyə⁴⁵⁴ oxşu-
yür, amma yemeley kimi otdar döyül. Helə çüyüt⁴⁵⁵ fasonda
otdu. İçində də həvlə sarımtıl, ağ çiçeyi olur. Ən gözəl dər-
man bitgilərinən biridi. Ov hunu otduyü. Hunu da otduyüsə,
diməli, ət dərmandı də.

Biri də var, yerdən qalxır, uzun otdu. Ancax bi dərədə
var horda – Bırğaç dərəsində. Uzun otdu, başında də nazih,
zoğ kimi çiçeylər var. Sarımsax fasondadı. Diməli, otun üs-
dündə kökü var. Torpağın üsdündə kökü var. Hunnan savayi
otuz santı dərinə gidənnən sora habı boydə olur, bax (stolun
üsdündəki qabı göstəir – top.). Adı çilədağdı.

Pendirotu var. Pendirə qatıllar. Pendirçiçəyi diyillər una.
Dağdan axdarma gələndə görüsanı ki, uun içində sarı-sarı, na-
ziy-naziyy çiçehlər var. Quruduf pendirə töküllər.

Sora quşəvəliyi diyillər. Bu, yiməlidı də, turşməzədi.

Sora quzuqulağı var.

⁴⁵⁴ Yemeley – yemələk

⁴⁵⁵ Çüyüt – şüyüd

Baldırğan var, məsəlçün. Arı əsas baldırğannan bal götürü. Bu sahat kətdə arı saxlıyənın hamısı gidiy Ot qoruğuna⁴⁵⁶ arı saxlamağa, baldırğannan ötəri. Baldırğanın tezə çıxanda həblə açılmıyən çiçeyləri, çomaxları oluy də. Unu yığıf gətirif dolma bişiririx. Tiley⁴⁵⁷ formadadı. Bi üzü ağdı – alt üzü.

Bi ot var, quruyüf qopur, sora küley unu həvlə yumalıyə-yumalıyə aparıy. Biz una diyirix yelqovan. Martin axırında, ap-reldə yığıylər hunu. Qaşqınnar yelqovana küvər diyillər.

Dağlarda xalyar da bitiy. Uun yaxşı, yiməli tutması⁴⁵⁸ oluy. Mədə, üreh, qan-damar sistemi üçün xeyirri bitgidi.

Avquqd, sentiyabır aylərində qıçəbaşı deyəndə⁴⁵⁹ balı kesəllər. Qıçəbaşı çiçəhliyəndə arı unnan bal götürüy. Sora toxumnuyüf qapqara oluy, deyir, unda balı kesillər.

36. CANAVAR HAQQINDA

Mən ömrüm boyü çöldə, bayirdə, qoyündə olmuşəm. Canavarın hamsına canavar diyilər, amma helə döyül. Canavarrar var, dəsdeynən hərrəniy, canavar var, tek hərrəniy. Dəsdeynən hərrənən canavardan qorxma, olar çakqal kimi şeylərdi. İçində it olmasa adama hücum eləməz. İçində it varsa, gələr üsdün, a, canavarrar da una baxıf gələr. Amma aralarında it olmasa, isdiyi iyirmisi olsun, ulaşə-ulaşə dalın, cə gələr, amma hücum eləməğa qorxar. Amma teh canavara yalquzax diyilər, qurt diyilər. O biri canavar qurt döyül. Qurdun rengi bozarəh oluy, bir az da qarıyə çalıy. Özü də uzun oluy. Yalquzax iki canavar boydədi. At yalmanı kimi yalmanı oluy hunun.

⁴⁵⁶ Ot qoruğu – Baş Göynüyün yaylaqlarından biri

⁴⁵⁷ Tiley – tənək

⁴⁵⁸ Tutması – şorabası. Göynüklülər şorabanı duzdax da adlandırırlar.

⁴⁵⁹ Deyəndə – yetişəndə

37-38. MÖVLUD

Diməli, Allah yanında yer üzünə gələn insannarın ən əzizi bizim peyğəmbərimizdi. Axır zaman nəbisi olufdu. Onun dünyüə gəlişi də adi insannardan, o cümlədən, yüz iyirmi dörd min peyğəmbərdən fərklidi. Bizim axırnci peyğəmbərimiz bütün peyğəmbərrəri təsdik elədi və ona gələn Quran kitabı da özünən əvvəlki bütün kitabları təsdiklədi. Una görə də yer üzündə olan insannar axır zaman nəvisini o biri peyğəmbərrərdən Allah üsdün tutduğuna görə yer insannarı da üsdün tutdular və peyğəmbər dünyasını dəyişənnən sora həmişə onu yad eliyərdilər. Uun məvlidini keçirərdilər. Məvlid vülud sözünnən əmələ gəlmişdir, dünyüə gəlmə, doğulmax dimaxdı. Əvvəllər məvlidi hekayə kimi, nağıl kimi danışardılar. İnsannar məclislərdə oturuf peyğəmbər barədə söhbət eliyərdilər. Sonralar bunu, hardasa XV əsrdə yaşamış Bağdad Kufə məclisinin baş imamı Süleyman Çələbi ilahi şayirrərin qəsidələrini topluyuf hal-hazırda biz oxuyən məvlidi tərtib elədi. Məvlid özü yeddi başlıxdan ibarətdi. Məvlid yeddi cür avaznan qırayət olunur. Hal-hazırda Şəki Topqarağac məscidində həməən qırayət növlərinən dördünnən isdifadə eliyirix. Məlim bizə dördünü öyrədə bildi. Hindi hoların üç dənəsi biz özümüz də bilminix ki, hələ hansılardı. Yanı bilincaxdı ho, nəvaxsa. Amma hal-hazırda bilinmir.

Yunis İmrə ən çox Allahı, peyğəmbərrəri vəsv eliyən şayirrərdəndi də. Yunis İmrənin elə qəsidələri var ki, orda Allahdan, peyğəmbərrərdən başqa şey yoxdu. Yunis İmrənin qəsidəsinən iki dənəsi məvlidə salınıfdı. Biz axır bayax qeyd elədiy ki, peyğəmbərimizin dünyüə gəlişi adi insannardan fərqli olufdu. Peyğəmbərimizin anası, Aminə xatun anamız özü diyir ki, peyğəmbər dünyüə gələndə göydən mələhlər endilər yerə, mən olan öyü devriyə aldılar. Elə bil ki, divar yarıldı diyi, olardan üç dənəsi gəlif məəm ətrafımda çevrə otudular. Bir-birini muşdu-

luxladılar ki, hal-hazırda dünyüyə gələsi uşax axır zaman nəvisi-
di. Həmən mələhlərnən Allah-taala Cənnətdən bir cam da şərvət
göndərmişdi. Əminə xatın anamız təsvir eliyi ki, həmən şərvət
qardan ağ idi, ləzzəti dəxi şəkərdə yox idi.

Həmən şərvət qardan ağ idi, həm soyux idi,

Ləzzəti də şəkərdə yox idi.

İşdim onu, canım oldu nura qərq.

Edəmədim özümü o nurdan fərq.

Gəldi bir ağ quş, qanadı ilə rəvan.

Arxamı sığadı⁴⁶⁰ qüvvətlə həman.

Doğdu o saət də o sultani-din,

Nura qərq oldu səmavət-zəmin.

Peyğəmbər dünyüyə gələndə əlavə nur gəlifdi. Şam uun
rənzidi. Mələhlər bir-birini muşduluxladılar ki, hal-hazırda dün-
yüyə gələsi uşax axır zaman nəvisidi. Muşdulux da ho muş-
duluxdu. Mələhlər bir-birini neynən muşduluxluyüfdü, unu biz
bilminix. Şirniyat, noğuldu, kanfetdi, orda həmən məsələ qeyd
olunuy. Yanı bu üç şey – şamdı, şərvətdi, noğuldu, peyğəmbərin
ho dünyüyə gəlişi ərəfəsində olandı. Məvlidi müsəlman aylələ-
rinin hər birisi ildə bi dəfə oxutmağa boşdüdü. Biz əyər pey-
ğəmbərin ümmətiyixsa, unu ildə bi dəfə yad eləməyə borş-
düyux. Amma mövlüdü niyətnən də oxutdurüylər. Məsəlçün, ev
tikir. Diyir, içinə yığışəndə möhlüt elicam. Oğlum əsgərdən sağ-
salamat gəlsə, möhlüt eliyərəm. Nəvəm olsa... cürbəcür niyə-
dərnən də möhlüt oxunur. Amma hər bir müsəlman ayləsi ildə bi
dəfə möhlüt oxutmağa borşdüdü. Peyğəmbər ki, dünyüyə rəb-
bül-əvvəl ayinin on ikinci gecəsi gəlifdi, möhlüt də imkan daxi-
lində həmən günə düşsə, laf yaxşı olar. Həmin günə düşə bilmir-
sə, rəbbül-əvvəl ayinə düşsə, laf yaxşı olar. Əyər unda da imkan
yoxsa, ilboyü möhlütü heç olmasa, ildə bi dəfə oxutmaladı.

⁴⁶⁰ Sığadı – sığalladı

Möhlüt tәмәнnasız мәclisdi. İmkana baxıf adamın,ı çarısan,ı. Nə qədə çox adam işdirak eləsə, bi ho qədə savavı çoxdu. Amma sənın, gücün, azdısı, imkanın, zəyifdisə, aylən,a da oxutdura bilərsan,ı. Bəhanə yeri qalmır ki, məəm gücüm çatmadı, bu il qon-qonşünü, qoom-qardaşı çaara bilminəm. Yanı aylən,a da oxutdura bilərsan,ı, orda sənın, məylisın,ın dəvdəbəli olması vacib döyül. Bi isdekan çay də ehsan sayiliy. Sənın, gücün, una çatırsa, unnan da oxutmalısan,ı. Yanı bəhanə yeri qalması. Amma niyət eliyərsan,ı, Allah, sən özün, man,a yetir, gələn ili bunnan dəvdəvəli elicam, bunnan çox adam çarcam. Orda elə bir həd qoyulmur ki, nə qədə adam çaara bilərsan,ı, özünün, imkanın,a baxıy.

Möhlütü nə qədə çox adam oxusa, o qədə şənnihli çıxır. Biz oxuyürux, məsəlçün, dörd nəfərnən. Yanı üç nəfərnən, iki nəfərnən də oxumax olar. Tek oxuyəndə amma elə bil ki, bi nəfərin boğazı balacə şey olası olsa, dayanır də. Una görə ən azı üç-dörd nəfərnən oxunsa, yaxşıdı. Məsəlçün, biri dayənsə, hiss olunmur də. Dörd nəfərdən biri oxuduğu yerdə dayənəsi olsa, üçüynən aparmax olur. Biz dörd nəfərnən oxuyürux, adətən. Qadınar əyər möhlüt oxuyürsə, öz aylələrində, kişi olmuyən məclisdə oxuyə biləllər. Qadın kişi olan məclisdə möhlüt oxuyə bilməz. Qadınar öz qohum-qardaşın içində möhlüdü oxuyə biləllər. Qadınar orda möhlüt oxuyə biləllər ki, məclisdə işdirak eliyənnərin hamsı qadın olsun. Kişili, qadınrı məclisdə qadınların keçif başdə oturuf məclis aparmağı düzgün döyül. Səbəb odu. Ayri şey yoxdu horda. Amma özünə münasib məclislərdə həmin biz oxuyən möhlüdü oxuyə biləllər.

Kişilər, amma hər yerdə oxuyülər. Möhlütdə başqa qəsidələr də, ilahi qəsidələr də oxumax olar. Şənnih məclisi sayiliy, çünkü peyğəmbərin ad günüdür. Yanı dini məclisdərin başqalarının seçiliy, şənnih məclisidi. Dini məclis olduğuna görə orda

ilahi şayirrərin, yanı kitabçədə yazılmışdən qırağa çıxıf ilahi şayirrərin qəsidələrini oxumax olar. Quranda olan surələrdən məsəl, tərcümələr oxumax olar. Peyğəmbərə nətəəri vəhy gəlifdi, nələr olufdu, başinə gəlennərdən. Çox yazılıfdi də peyğəmbər barəsində. Məclisə baxısan, çalışməlisən, ki, insannar yorulmasınnar. Əyər san, a qulağ asan varsa, nə qədə disən, qıraa da çıxmax olar. Qurannan də bağlamax olar. Başqa rəvayətdər də, başqa peyğəmbərrərdən də danışmax olar. Bi də görüsan, ki, camaatda haveynənmi, isdiynənmi bağlı narahatdız var. Çalışməlisən, ki, məclisi birəz yığcəm eliyəsan,. Amma nə qədə ki, san, a qulağ asan var, Allahı, dini, peyğəmbəri, islamı təbliğ eləməlisən,. Peyğəmbərrərin də yolu bu olufdu. Allah-taala peyğəmbərrərə də bunu buyürüfdü. Peyğəmbərin hümməti kimi insannara ho yolu gösdərmax, ho yolu başə salmax hammızın bərcüdü.

Möhlüt məclisdərində, ümumiyyətnən, dini məclislərdə dünyəvi söhbətdər olmaz. Çünki dünyəvi söhbətdəri hər yerdə eliyirix, amma dini məclislərdə peyğəmbərrərdən, Quranda olan ayələrdən qırağa çıxıf söhbət eləmax günahdı.

38.

Bismillah-ir rəhman-ir rəhim. Əziz peyğəmbərimiz Məhəmməd Musdafa salavatü əleyhi vəssələmin gəlişi ilə ilə yazılmış ən qiymətli kitablardan biri də “Məvlidi-şərif” məcmuyəsidi. Məvlid türk xalqlarıyla bir sırada Azərbaycanda da geniş yayılmış və hazırda Şəki şəhərində dörd qirayət üzrə oxunmaxdadı.

1. “Məvlidi-şərif”in vəzni qirayəti.
2. “Məvlidi-şərif”in xalq qirayəti. Dilay.
3. “Məvlidi-şərif”in sufi qirayəti.
4. “Məvlidi-şərif”in ozan qirayəti.

Əzim Allahi əzim, ya rəhim rəhman Allah.

Sənin eşqin qəmu-dərdə dəvadı, ya RəsulAllah.

Dəvadı, ya RəsulAllah,
Sənin yanında hacətlər rəvadı, ya RəsulAllah.
Rəvadı, ya RəsulAllah,
Səninlə şəndir könüllər, yüzündən şad olur qullar,
Tərinən açılan güllər şəfadı, ya RəsulAllah.
Şəfadı, ya RəsulAllah,
Cümlə məxlux səni izdər, verdiyin vədini gözdər,
Səninlə gecə-gündüzdər ziyadı, ya RəsulAllah.
Ziyadı, ya RəsulAllah,
Həsət etdi san, a iblis, həm asi oldu, həm müflis.
Səni sevən gecə-gündüz əladı, ya RəsulAllah.
Əladı, ya RəsulAllah.
Kim san, a salavat verməz, dini yox, Cənnətə girməz.
Orucü, qıldığı namaz səzadı, ya RəsulAllah.
Səzadı, ya RəsulAllah.

Əvvəladən bir hekayət edəyim.
Əhli-əxbardan rivayət edəyim.
Var idi Bağdadda bir salihə.
Adidəydi, zahidəydi, nasihə.
Bir gün ol dünyadan eylədi səfər.
Dünyayə gələn kişi labüd gedər.
Bir füluri qaldı sonunna həman.
Ona cənnət olmasın necə məkan.
Var idi bir saleh oğlu növcavan.
Taət üzrə olur idi, hər zaman.
Ol filuri qaldı anadan ona.
Deyərdi ki, nə alaydım bən buna.

Bu (avazını nəzərdə tutur – top.), bi sədadı. Hindi bi səda var (söyləyici ikinci qəsidəni yenidən başqa səda ilə də oxudu – top.). Hansı sədada oxumax hecaların sayınən asılı-

dı. Məsələn, hayın habırda zikir olunuy. “Lailahəillələh”. Burada tamam başqa cür oxunuy, diyax ki:

Cəhan içrə şah edər.
Qəlblər üzrə mah edər.
Vasili Allah edər.
Lailahəillələh, Lailahəillələh.
Qəlbinnən silər pası,
Hək yola sürər nası.
Hərm edər qəlbi ol duası.
Lailahəillələh, Lailahəillələh.
Nəf ilə hacat olur.
Vaisi nicat olur.
Lailahəillələh, Lailahəillələh⁴⁶¹.

Bunu hekayə formasınnan şeyir formasına Süleyman Çələbi çöörüfdü. Amma ora o, ilahi şeyirərin də şeyirərini əlavə eləmaxnan bu kitabçəni o tərtil eliyifdi. Süleyman Çələbiin bi dənə təmənnası var ki, kim möhlüt oxuyərsə, məəm ruhuma bi dənə Fatihə oxusun. Diməli, neçə yüz illərdi möhlüt oxunur, hər möhlütdə də Süleyman Çələbinin ruhuna bi dənə Fatihə surəsi oxunur. Allah una rəhmət eləsin!

Möhlütü niyət eliyisanı, əsasən ziyarətdə oxunur. Yanı elə bi nöksanı yoxdu. Gidir, həm orda mömün adamı ziyarət eliyir, həm uun ruhuna dualar oxunur. Niyət elədiğin, möhlütü də horda oxudur də.

Orda qurban kəsmək şərtmi?

Yox, Möhlütdə qurban kəsmək şərt döyül. Amma elə də ola bilər ki, qurban kesilsin, möhlüt də oxunsun. Niyətin, nan asılıdı. Qurban kesif, möhlüt oxutcam. Qurban də kesisanı, ho qurbaan etiynən ehsan verif möhlüt də oxudusanı. Helə də ola bilər. Am-

⁴⁶¹ Söyləyici şeirləri xüsusi avazla oxudu. Sədaları izah etmək üçün bəzən bir şeiri bir neçə cür avazla səsləndirdi.

ma möhlüt oxudanda höküm döyül kü, orda qurban kəsilsin. Mən axı bayax didim ki, gücünə baxıf eliyisanı. Belkə bu adamın heç qoyünə gücü çatmır, belkə çolpa kescəxdı. O höküm döyül.

39-43. MÜXTƏLİF MÖVZULU MƏTNLƏR

Taxılı əlnən biçirdih. O vaxında arvatdar biçirdi oraxnan. Çarix geyinillərdi, qollarına dəri bağliyıllardı arvatdar. Kişilər bunu biçif bafa eliyillərdi. Məhləni qazıf, silif, süpürüf o bafaları gətirif töküllərdi orya. Sora buna atdarı qoşuf vəlnən taxıl döyəllərdi. Ağaşdan kürəhlər olardı, kürəhnən sorullardı qırmızı buğdaları. Vəlin üsdünə mindirillərdi bizi, atnan hey hərənrirdih. Bunu döyüf qıfıqırmızı buğda eliyirdih. Bunu yığırdıx anbarara yaxşı, tərtemiz. Aparıf üyüdürdüx dəyirmanlarda. Hindi hardadı?

Hindiki kimi işix-mişix hardeydi? Bəyaxkı vaxlarda qara çırağıydı, qara çırax, buxarı. Buxarıda ojağı qalıyırdıx öyün içində. Qara çıraxları yandırdıx. O qara çıraxnan cəhrə əyirilərdi, coraf toxuyullardı nənəmgil geje. O qara çıraxnan hər iş qayırillardı. Hindi gör neçə işix yandırırnan, yenə deyirsən, işim getmir. Paltar tikirdilər. Bayax vaxlarda helə-helə şeylər vardı, a qızım, hindi hardadı.

Qoyun qarnını üfürürux. Üfürənnən sora qurudurux. Qurudannan sora içinə yağları doldururux. Yaxşı nəhrə çalxıydıx. Nəhrə də hindiki kimi ağaş nəhrələr döyüldü, bayağı saxsı nəhrələriydi. Çalxıydıx, yağı yığırdıx. Gətirif yığırıx öyə. Dört qardaş unu bölürdü. Nənəm varyıdi irəhmətdıx. Yun əyiriydi, darıyirdi, coraf toxuyürdü. Yuxa bişirirdi, fəsəli bişirirdi, yaxşı qatdama bişirirdi. Yaxşı bayramnar keçirirdıx, sulançax asardıx. Hindi hardadı helə şeylər?

Nənəm yoğururdu qarğıdalının ununu, içinə də çərtirdi soğan, töküdü yağ. Yeri yekə, dəyirmi qazırdı. Qazannan sora şirəliyif, torpağın üsdünü silirdi. Torpax ağapbax olurdu. Silənnən sora odu salıf, dəmiri qoyufdu, üsdünə yığırdı külükömürü. Bi də görürdux ki, qarğıdalı ununun xəmiri diş-diş bişdi. Onu aparardıx dağa.

Siz alxana suyü⁴⁶² deyirsınız. Onu qoyardıx. Südün üzünü alıf, duzduyüf yığırdıx. Unu qovutnan yoğurardıx. O vaxt hindiki kimi döyüldü ki, ağaşdan tehnəmiz varyıdı, ağaşdan çökür⁴⁶³ qayrılardı, çömçə qayrılardı, ağaşdan kərsən⁴⁶⁴ qayrılardı.

40.

Nənəm bizə diyərđi ki, bala, siz uşaxsınız. Mən gelin olanda camışə gedeyi buraxıyđım ki, huun umasında⁴⁶⁵ həvlə bi çimir yuxu alıyđım.

Gözü ağrıyənən, gözünə qan gələnən gələrdilər uun yaana (nənəsini nəzərdə tutur – top.). O da kəllə qəndi yarıf, uun tiliyənən xəsdələrin gözdərini qaşıyif qanadıyđı. Hunuyənən də sağalıf çıxıf gidiyđilər. Helə çox bilən arvadıyđı.

41.

Ho vax başıaçıx gezəllərdimi? Qol da görünərdimi? Köneyin qolu habırdan olardı (biləyini göstərir – top.). Başına bi altdan yaylıx bağılyıdın, sora çalma çalıyđın, üsdən də bi irət. Əvvəllər hələ bi tülü⁴⁶⁶ də olardı. Dəə moddan düşüfdü, yoxdu

⁴⁶² Alxana suyü – pendirdən çıxan su

⁴⁶³ Çökür – içi aşsüzən kimi deşikli iri, taxta çömçə

⁴⁶⁴ Kərsən – ağacdən düzəldilmış eni təxminən 0,5 metr, uzunı 20 sm olan qab.

⁴⁶⁵ Umasında – omasında

⁴⁶⁶ Tülü – Əvvəllər Göynük kəndlərində qadınlər saçlarıml tülünün içinə yığar, üsdündən çalma bağlayar, onun da üstündən şal örtərdilər.

də. Elə bil habı dalını həvlə başsağı tikif aşağısına həvlə popur qoyərdilər. Xınabənt⁴⁶⁷ kimi bağlıyərdilər. Habırdan (alınından yuxarı hissəni göstərir – top.) bağları oluydü, saçı içəri yığıf bağlıydı. Popuru da aşağıdan oluydü. İpi də qulağın dalınnan oluydü, bağlıydilər. Qavağı da alnın üsdən bağlanıydı.

Gelin qəyniynən, qəynatasıynən danışməzdi. Ağzın, a yemşax alardı.

42.

Mən gözüümü açənnən, 50-ci illərdə qarılar lavada giyirdi. Lavada bezehli, gödeh oluydü qurtqa kimi, qolu da oluydü⁴⁶⁸. Çox bezeh töküydülər una. Buteynən, elə bil sarı simnənnən beziydilər. Qavağı, böörrəri də, cüvləriin ağzı güllü olurdu. Düyməsi olmurdu, amma bağlanırdı. Una nəşə tikirdilər düymə əvəzi. Bağı olurdu.

Hunda qadınlar on iki ennən⁴⁶⁹, on ennən tuman giyirdilər. Un taxda⁴⁷⁰ diyidilər, sekgiz taxdadan arvatdar tuman giyirdilər. Hö tumanın bağı olurdu. Don hunda yoxuydü. Sora üsdən də köyneh giyirdilər. Oların alt tuman-köneyi olurdu ağdan. Üsdən də məzər⁴⁷¹ salırdılar. Sora oların şalları olurdu, toydə-şeydə bağlıyən. Qrip şal diyidilər. Yaşmaxsız qadın olmazdı. Xüsusən də, kişi xeylağı olanda yaşmax tutardılar hökmən. Gelin heş vaxı

⁴⁶⁷ Xınabənt – Yaylıq üçkünc büküldükdən sonra başa bağlanardı. Yaylığın uclarını arxadan qabağa gətirərək alnın ortasında düyün vurardılar. Bu bağlama forması xınabənt və ya çalma adlanardı.

⁴⁶⁸ Digər söyləyicinin dediyinə görə, lavadanın qolsuzu da olarmış.

⁴⁶⁹ Ennən – metrdən

⁴⁷⁰ Taxda – metr

⁴⁷¹ Məzər – Yaşlı qadınların paltarın üsdən geyindikləri qolsuz geyim. Məzərin bir neçə növü olmuşdur. Yuxarısı olmayıb, qurşaqdan aşağı bağlanan. Sinəni də tutan və s.

qəyneynən, qəynateynən, iniynən⁴⁷² danışmıyıfđı. Qəynatasın elinə su verirdi, qəynataan ayağını yuyürdü. Gelinin yatdığı vax bilinmiyıfđı, durduğı vax bilinmiyıfđı. Həyinki gelinnər hamıdan qavağa yatıf, hamıdan sora duruylər.

43.

Mən bu kəndin (söyləyici Baş Şabalıd kəndini nəzərdə tutur – top.) yaşdı adamnarınnan eşitmişəm ki, qabaxlar yaşdı arvatdar yoldan kişi xeylağı keçəndə ayağa durardılar. Lap beş-altı yaşında oğlan uşağı da keşsə, gənə ayağa durardılar.

⁴⁷² İniynən – qayınla

BAYATILAR VƏ AĞILAR

1. Yeşildi başın, ördeh,
Qaradı qaşın, ördeh.
Həmişə cüt geziydin,ız,
Hanı yoldaşın, ördeh?
= Qaradı qaşın, ördeh,
Yeşildi başın, ördeh.
= Bayax cüt gezərdin,ız,
Hanı yoldaşın, ördeh.

2. Ağ cuna ağı qalsın,
Gözdəri bağlı qalsın.
Səni mənnən eliyənin
Sinəsi dağı qalsın.

3. Gidiyəm, yol uzundu,
Qoçax olmaq lazımdı.
Sən gözəl, mən də gözəl,
Elçi neyə lazımdı?

4. Yarımın ağı üzü var,
Qumraldan gözü var.
Baxıvan gülümsədi,
Bilminəm nə sözü var.

5. Bi qız gördüm aranda,
Yanağı qızarıanda
Oğlan murada çatar
Toy edif, qız alanda.

6. O gələn yar özüdü,
Ləbi qumral gözüdü.
Bi baxdım, tanımadım.
Bi baxdım, yar özüdü.

7. İsdekanım qannıdı,
El vurma dermannıdı.
Şəkiddən bi qız sevmişəm,
Didilər, anası Səlyannıdı.

8. Dağ üzündə qaram mən,
Aranda butağam mən.
Get anan, a dinə ki,
Ölməmişəm, sağam mən.

9. Aman, yol üsdeyəm.
Tikanni kol üsdeyəm.
Azreyil, alma canımı
Hələ murad üsdeyəm.

10. Yeri, doxdur oğlan,
Xəbərini, yoxdur, oğlan.
Nişannın, xəsdə yatır,
Əlacı yoxdur, oğlan.

11. Dağ başında gül ekərəm,
Divinə su tökərəm.
Mənim sevgilim gələni görsəm,
Ayaxyalın qaçərəm.

12. Dağ başında qala.
Qurbanam üzde xala.
Ox, yarıma qurban olum,
Nola *gəlif* bi gecə bizdə qala.

13. Sandıx üsdə səməni.
Oğlan, incitmə məni.
Anam biddən *gəlif* görər
Nə səni döyər, nə məni.

14. Qızılgülü ekərəm,
Divinə su tökərəm.
Qardaşım olmuyən günnərdə
Bütün dünya üzündə oturuf
göz yaşı tökərəm.

15. Dambır çalan beş barmax,
Beşi də qızıl qarmax.
Hər iyidin işi döyül,
Dosduğu başə vermax.

16. Reyhanı saşdim düzə,
Göyərif qalxdı üzə.
Ay reyhan boylü bacım,⁴⁷³
Niyə *gəlmıyisanı* bizə.

17. Tut ağacı boyuncə,
Tut yimədim döyüncə.

Yarı xəlvətdə gördüm,
Görəmmədim döyüncə.

18. Başə qoyən papaxdı,
Dünyamız yaşıl yarpaxdı.
Gəlin, halallaşax, bala,
Axırımız qara torpaxdı.

19. Göydən uçən quş mənəm.
“Düş” desələr, düşmənam.
Hər quşun bir vətəni,
Vətənsiz quş mənəm.

20. Usdul altı dörd ayax,
Yarımı gördüm mən bayax.
Yüüyürdüm, çatmadım,
Qırılısın bələ ayax.

21. Usdul üsdə göy xiyar,
Boyunı, boyümə uyar.
İkimiz bir boydə
Bizi ayırmağa kim qıyar?

22. Usdol üsdə mağara⁴⁷⁴,
Toydə çalınar nağara.
Oğlan qızı isdiyü
Pulu olmuyüif yazıx qalıf fūqara.

23. Yaylığın, taxda-taxda,
Yüyüf, sermişəm otaxda.
Ağlıyif neyliyə bilərix?
Allah vermiyən baxda.

⁴⁷³ Söyləyici əvvəlcə yarım desə
də, sonra yarım sözünü bacım
kimi əvəzlədi.

⁴⁷⁴ Mağara – tikiş sapı

24. Göy üzü damar-damar.
Bulut olmuyəndə nur hardan
damar?
Qurusun ermənilərin dili,
Doğransın damar-damar⁴⁷⁵

25. Yar elində bölmədən,
Uzun boy, nazih bədən.
Arvad alısanı, yerridən al,
Arvad olmaz gəlmədən⁴⁷⁶

26. Usdul üsdə çiçeh,
Çin geti, unu biçeh.
Elin,da dəsdə gül
Gülün,nan özün, göhceh.

27. Oxu, bülbülüm, oxu.
İpehdən yaylıx toxu.
Nicə şirin olar
Yarla yatılan yuxu.

28. Oğlan, qəytər quzunu,
San,ə diyim sözüümü.
San,ə umud olummu?
Yoxsa umudumu üzümmü?

29. Uzun çinar qıyqacı,
Bir öydə cüt bacı.
Bööyü yarım olsun,
Kiçiyi axirət bacım.

30. Yolum dağın içidi,
Girmə, bosdan içidi.
Gireydim yar qoynünə
Qoynü cənnət içidi.

31. Dəyirman üsdü qavax,
Yarpağı tavax-tavax.
Gəl olum san,ə qurban
Uzun boy, açix qavax.

32. Birini sən danış, birini mən.
Kölgədə sən, gündə mən.
İldə gələr bir qurban
Qurban,ım olum gündə mən.

33. Bağa girərəm sənsiz,
Gülü dərərəm sənsiz.
Bağda quzu mələsə,
Bil ki, o, mənəm sənsiz.

34. Əzizim (= Qızılgül) ol-
muyeydi,
Sarılf solmuyeydi.
Bi ayrılıx, bi ölüm,
Heş biri olmuyeydi.

⁴⁷⁵ Söyləyici bu bayatıdan sonra “bu da ermənilərə “pay” deyə əlavə etdi.

⁴⁷⁶ Söyləyici “Guyə bizi masquru-yə qoyullər” deyə əlavə etdi.

35. Armud ağacı buruluy.
Ay, divinə su duruluy.
Xalqın ata gələndə
Ay, mənim boynüm buruluy.

36. Quşdəri cələdədi,
Tüfengi tələdədi.
Qardaş adı çehmiyin,
İki qandağ⁴⁷⁷ aradadı.

37. Zülfun, kimi ilan olmaz,
Dərdimi bilən olmaz.
Özüm diyif, özüm ağlaram
Göz yaşdərimi silən olmaz.

38. Göydə göyərçin ağlar,
Yuvada laçın ağlar.
Qardaş yadıma düşəndə
Başimdə saçım ağlar.

39. Dağların qarı mənəm,
Gün düşsə (= gün dəysə), əri-
mənəm.
Qavrımı güneydə qaz,
Cavanam, çürümənəm.

40. Əlimdə ələmim var,
Qızıldan qələmim var.
Yaxına gələmmirəm
Uzaxdan salamım var.

41. Dəryada sicim gördüm,
Baxdıxcə uzun gördüm.
Ay mənim əzizdərim, mən
sizdən ayrilməzdim,
Əzreyili güjdü gördüm.

42. Dəyirmanın püsgünə,
Çaxmağına, tüsgünə.
Özüm öldüm qutardım,
Balalarım qaldı *nicə* pis günə.

43. Qızılgülü dennərəm,
Qızılgülü neylərəm.
Sənsiz keçən həyatı
Mən dünyada neylərəm?

44. Gül anbarı,
Bağında gül anbarı.
Nə zalım özü gülmür,
Nə qoymur, güləm barı⁴⁷⁸.

45. Qərənfiləm, dəseyəm.
Bülbüləm, qəfesdeyəm.
Gidin, o yara diyin,
Ölməmişəm, xəseyəm.

46. Quş oluf üşdüm, gəl,
Dos bağına düşdüm, gəl.
Yaxşı gündə yad yaxşı,
Yaman günə düşdüm, gəl.

⁴⁷⁷ Qandağ – xəndək

⁴⁷⁸ Söyeyici bayatıdan sonra belə bir əlavə etdi: “Əzazil kişinin arvadı deyir”.

47. Qəribəm bu vətəndə.
Qərif bülbül ötəndə.
Qəriflix yaman oluy,
Baş yasdığa yetəndə.

48. Yandım, *yandım*, kül oldum,
Bi aslana qul oldum.
Quş dili bilmiyidim
Oxudum, bülbül oldum.

49. Əzizim, gülə-gülə.
Gül ehdim gülə-gülə.
Düşmannar evim yıxdı,
Üzümə gülə-gülə.

50. Əzizim, bu da (= buda) məni.
Xançəl al (= xançal götü),
buda məni.
Gör nə günə qalmışəm,
Tanımır (= bəyənmir) *heç* bu
da məni.
= Əzizim, bu da məni,
Saymədi bu da məni.
Gör nə günə qalmışəm,
Bəyənmir bu da məni.

51. Ay oğlan, noxulusan⁴⁷⁹?
Gözdəri yuxulusan.
Minifsanı kəhər atı,
Qorxuyəm yixılasanı.

52. Ay qız adamı,
Sındır badamı.
Elçiyə çay ver,
Alım qadanı.

53. Qara atın kekili,
Qavağına tökülü.
Gəlmişix aparmağa,
Kimdi qızın vəkili?

54. Bu gəlin, nazdı gəlin,
Söhbəti duzdu gəlin.
Arzum budu olasan
Oğullu, qızdı gəlin.

55. Gedirəm, gedən olsa,
Bir xəbər bilən olsa.
Yazıf məytuf göndərrəm
Oxuyə bilən olsa.

56. Sayada bax, sayada,
Torun quruf qayada.
Gözdə, könüldə sənsən
Düşərmə kimsə yada?
= Sayada bax, sayada,
Torun quruf qayada.
Toruna tərlan düşüf,
Kimsəsi yox, oyada.

57. Usdul üsdə gezərəm.
Usdula gül bezərəm.
Özüm musurman qızı,
Urusfason gezərəm.

⁴⁷⁹ Noxulusan – nuxalisan

58. Dağ divində durmuşam,
Bıqlarımı burmuşam.
Gedin, diyin yarım,
Xalamgildə durmuşam.

59. Su gəlir qalxa-qalxa,
Tökülür bizim arxa.
Qonşudan bi qız sövmüşəm
Anamnan qorxa-qorxa.

60. Dağ divində darvaza,
Əlimi qoydum namaza.
Sən ki məni almadın,
Niyə saldın, ağıza?

61. Qərənfiləm, qalxaram,
Qalxaram, boy ataram.
Bilsəm ki, yarım gəlir
Xəsdəlihdən qalxaram.

62. Su gəlir, daşa dəydi.
Qələmim qaşa dəydi.
O günə qurban olum
Baş gəlib başa dəydi.

63. Çeydə balıx yan gedir,
Aşmə yaram, qan gedir.
Yüzü yüz söz desə,
Əcəl gəlif, can gedir.

64. Əzizim axla məni,
Armutla daxla məni.

Yarım gəlincə ölsəm,
Dermanna, saxla məni.

65. Tut ağaci boyuncə,
Tut yimədim doyuncə.
Əzəl cavan öldüm,
Murat almadım doyuncə.

66. “Gedifdi, asda” dinə,
Sirrini dosda dinə.
Xəvər alsa halımı,
Düşüfdü xəsdə dinə.

67. Usdol üsdə barama.
El vurmuyun, yarama.
Anam bacim tutsun ləmpəni,
Bacim yarım baxsın yarama.
= Usdul üsdə barama,
El vurmağın yarama.
Bacim tutsun ləmpəni,
Yarım baxsın yarama.

68. Əzizim, sini-sini,
Doldur ver sini-sini.
Mən ki, səni sövüyəm
Niniyirəm özgəsini.

69. Dərənin uzununu,
Çoban, qaytar quzunu.
Get, anan, a dinə ki,
Man, a versin *gözəl-göccəh*
qızını.

70. Əzizinəm, bu dağnan,
Sallan, gəl bu dağnan.
Sənə yaxşı deməzədən,
Mən ölsəm bu dağnan.

71. Mən gedirəm, ağlama,
Özgəsinə bel bağlama.
Gedif yenə gələrəm,
Hər adama bel bağlama.

72. Qara atı nallaram,
Qarağacə (= nar ağacınə) bağ-
laram.
Allah, sən irəğ elə, mənim
balalarımə bi şey olsa,
Hündür-hündür⁴⁸⁰ ağlaram.

73. Meçidin ocağında,
Şam yanır bucağında.
Baş qoyuf can vereydim,
Ax, qardaş, qucağında.

74. Meçidin həyrəməsi⁴⁸¹,
İçi dolu nar dənəsi.
Oyennən qardaşım gəliy,
Bilminəm nə verəsi?

75. Ləmpəni alışdırın,
Alışdırif yaraşdırın.

⁴⁸⁰ Hündür-hündür – hönkür-
hönkür

⁴⁸¹ Həyrəməsi – dörd bir qırağı

Ömründə gəlmİYən ciyarım⁴⁸²
gəlifdi,
Görün, huna nə yaraşdırım?⁴⁸³

76. Gəliydim Qaladan⁴⁸⁴,
Qarpız aldım Taladan⁴⁸⁵.
Mən nətəri doyüm,
Səni kimi *ömründə gəlmİYən*
baladan?⁴⁸⁶

77. Qolbağım qolumdadı,
Gözüm yar yolundadı.
Üş günnən bir gəlməsə,
Babalım boynündədi.

78. Ağ tumanı baxıya,
Üsdünə gül şaxıya.
Əzreyil özü gəlsə,
Gedərəm Şamaxıya.

79. Qocələr gidər Hacca,
Papağı qoyər uca.

⁴⁸² Ciyarım – burada doğmam an-
lamında işlədilib.

⁴⁸³ Söyləyici bu bayatını mənim
üçün dedi.

⁴⁸⁴ Qala – Zaqatala rayonunda yer
adı

⁴⁸⁵ Tala – Zaqatala rayonunda
kənd adı

⁴⁸⁶ Söyləyici bu bayatını mənə
müraciətlə dedi.

Heş yaraşərmi,
Sən cavan, mən qoca?

80. Göydə bulud ağlar,
Göy kişnər, bulud ağlar.
Allah maña bir azar verifdi,
Yaddar, ellər ağlar.

81. Bir məni görən ağılyi, *bala*,
Burda durmanam, iplər bağılyi,
bala,
“Ağlama” diyi, ölərəm ağlasan,
“Sən ağlasan, mən də ağlar-
ram” diyi.

82. Ağlaram, başdən ağlaram,
Kırpihdən-qaşdən ağlaram.
Elə balam cavan ölüfdü,
Duruf ovaşdən ağlaram.

83. Su ilanı olaydım,
Şüşələrə dolaydım.
Qonşu qızı gələndə
Öydə yalqız oleydim.
= Bulaxda buz olaydım,
Dakqada duz olaydım.
Qonşu qızı gələndə
Öydə yalqız olaydım.
= Dakqada duz oleydim,
Bulaxda buz oleydim.
Qonşüdən qız gələndə
Öydə yalqız oleydim.

84. Ağ dövə alçax gedər,
Boynunda qolçax⁴⁸⁷ gedər.
Bu zamananın qızdarı
Ərə tumançax⁴⁸⁸ gedər.

85. Ağ alma hallanıfdı,
Budaxdan sallanıfdı.
Cəhil⁴⁸⁹ bilif getmişəm,
Sakqalı çallanıfdı.

86. Ağ alma, qızıl alma.
Yollara düzül, alma.
Yar-yara sataşməsin,
Çürüsün qızıl alma.

87. Göydən ulduzdar üş keşdi,
Cavan ömrüm puş keşdi.
İsdər say, isdər hesav eylə
Hansı günüm xoş keşdi?

88. *Dağ döşündə* yanan
Talayam mən,
Şümal boylü oğul yola salıf
Bağrı dağlı qalan anayəm
mən.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Qolçax – gəlincik

⁴⁸⁸ Tumançax – tumansız

⁴⁸⁹ Cəhil – cavan

⁴⁹⁰ Söyləyicinin oğlu Qarabağ uğ-
runda gedən döyüşlərdə şəhid olub.
Bayatını ifa prosesində yaratdı.

89. Mən aşıq qoşa dağlar,
Verib baş-başa dağlar.
Necəsən bir ah çəkim
Dönəsən daşa, dağlar.

90. Dağın başı kəkotu,
Oğlan, getmə, gəl otu.
Öpüş bizə qaydadı,
Çimdihləmə, dinc otu.

91. Qızıl üzük döyülmü?
Qızın nazik döyülmü?
Vermə xoryət⁴⁹¹ oğlana,
Qızın yazıq döyülmü?

92. Ağ cuna əsdirəndə,
Əsməzmi əsdirəndə?
Deyillər, yar küsüfdü,
Küsməzmi, küsməzmi?

93. Ağdan köynəy olarmı?
Ağ bilərzih solarmı?
Sən orda dur, mən burda,
Ortada dosdux olarmı?

94. Oğlan adın Alıdı,
Boyun qarğıdalıdı.
Sən göndərən mehir üzüyü,
Barmağımın barıdı.

95. Şöfdəliyəm, kalam mən,
Dilim yoxdu, lalam mən.
Qonşudan qız sövmüşəm,
Pulum yoxdu, alam mən.

96. Damın dalı darvaza,
Əl bağladım namaza,
Şəkiliyə pul borşduyəm,
Qoy qalsın gələn yaza
(= Qara yaza).

97. Arpa qoruğun başı,
Qızıl üzüyün qaşı.
Səni mənnən edənin,
Yansın üreyinin başı.

98. Bulax başı buz olar,
Üsdü dolu qız olar.
Əyil dəsmalın götür,
Mən götürsəm, söz olar.

99. Əzizim, gül üzünə,
Şeh düşüb gül üzünə.
Getmə, ay qız, gəl, otur.
Qoy baxım gül üzünə.

100. Yaylığım həşdi, hüşdü,
Bir ucu suya düşdü.
Heyif, mən yazan məytuf,
Getdi, qədirbilməzə düşdü.

⁴⁹¹ Xoryət – pis, yaramaz

101. Bu dağların meşəsi,
Gözəldi bənövşəsi.
Könülsüz gedən qızın,
Ağlamaxdı peşəsi.

102. Əzizim, gül üşüdü,
Şeh düşdü, gül üşüdü,
Dilinə qurban olum,
Bu necə gülüş idi?

103. Oturmuşdum tikirdim,
Üç iynəmi itirdim.
Sam, sam, sam,
Çıxsın balaca pasan.

104. Mən aşiq iri-iri,
Xalları iri-iri.
Məni yardan ayıran,
Oddansın diri-diri.

105. Kisə tihdim dolmadı,
Suya saldım solmadı.
Qazı, dilin qurusun,
Özüm deyən olmadı.
= *Bir* kisə tihdim, olmadı,
Suya saldım, solmadı.
Elçi, dilin qurusun,
Mən diyən yar olmadı.

106. Mən aşiq duz verəni,
Duz alıb, duz verəni.

Dünyada dili yansın,
Könülsüz qız verəni.

107. Kəhər atı bağlaram,
Pilləkənə bağlaram.
Yar atdanıf gedəndə,
Hönkür-hönkür ağlaram.

108. Xoruz ban verəndə gəl,
Yaram qan verəndə gəl.
Sağlığında gəlmədin,
Barı, can verəndə gəl.

109. Aşix-aşix aşıxdı,
Süfrə dolu qaşıxdı.
Ay xala, mən neyləyim?
Oğlun mənə aşıxdı.

110. Kilimi yığdım yükə,
Səkgiz qat bükə-bükə.
İsdədiyimə getməsəm,
Doğrannam tikə-tikə.

111. Düşbərəni bühmüşəm,
İsdi suya töhmüşəm.
Gəldiyim bir ay deyil,
Qaynanamı döymüşəm.

112. Su üsdündə hənəyəm,
Əl vurma pərvanəyəm.
Yarım səfərə gedib,
Dəliyəm, divanəyəm.

113. Süt üsdə qaymax gərəh,
Qaymağı yığmax gərəh.
Bəzi-bəzi qızdarın,
Cilovun yığmax gərəh.

114. Əziziyəm, Səfərə,
Gedin deyin Cəfərə.
Mən yarım xırdadı,
Göndərməsin səfərə.

115. Su ilanı olaydım,
Ləkdən-ləkə qoneydım.
Yarım əkən çəltiyin,
Sünbülü mən oleydim.

116. Oğlan, adın Əlidi,
Qolların düyməlidi,
Çox gəzif, çox dolanma,
Qızdar deyər, dəlidi.

117. Ağdamın yollarında,
Bənd oldum kollarında.
Bir cüt bazmənd oleydim,
Yarımın qollarında.

118. Ağdaşdan gəl, Ağdaşdan.
Xəbər gətir qardaşdan.
Qardaş bacıdan doysa,
Bacı doymaz qardaşdan.

119. Şahdağına çıxarsan,
Axar suya baxarsan.

Məni görməh isdəsən,
Cumakəndə baxarsan.

120. Oğlan, adın Yaqubdü,
Gün dağlara doğubdü.
Verdiyın qızıl üzüy,
Barmağımı boğubdü.

121. Oğlan, qoyun kimindi?
Sana gör neçə mindi?
Soruşmax eyib deyil,
Siz sevən qız kimindi?

122. Qazanımın paxırını,
Oğlan, qaytar naxırını.
Sən mənimsən, mən sənin,
Budur sözüñ axırını.

123. Bizim bağda bir quş var,
Qanadında gümüş var.
Yarım getdi, gəlmədi,
Əlbət, burda bir iş var.

124. Kür qırağı sərindi,
Oğlan, girmə, dərindi.
Oğlanı dərdə salan,
Bir alagöz gəlindi.

125. Qar yağır küləy kimi,
Qız gəlir ipəy kimi.
Oğlannar daldan baxır,
Qudurmuş köpəy kimi.

126. Aşiqəm, aranı yaz,
Ağ üzde qaranı yaz.
Sifdə dəfdər başına
Mən bəxtiqaranı yaz.

127. Su səni, suda məni,
Saxlasın Xuda səni.
Bir öpüb, beş dişlərəm,
Şirin yuxuda səni.

128. Axşam olası vaxdı,
Bülbül qonası vaxdı.
Əsmə yel, yağma yağış,
Yarım gələsi vaxdı.

129. Əzizim, üzə düşdü,
Sürmələr gözə düşdü.
Hamı öz kefindədi,
Ayrılıq bizə düşdü.

130. Aynəbənd neçə bəntdi?
Sana gör neçə bəntdi?
Düşəsən mən düşən dərdə,
Görərsən, neçə dərtidi.
= Qərənfil haça bəntdi,
Sana gör neçə bəntdi.
Düşəsən mən düşən dərdə,
= Çəkəsən yar dərdini,
Görərsən neçə dərtidi.

131. Yol uzununu gedirəm,
Bilmirəm nə edirəm?

Ay qız, sənin dərdin,nan,
Baş götürüb gedirəm.

132. Bizim yerdə yemlik olur,
Quzu otlar əmlik olur.
Qız m...si dəmlik olur,
Qismət olsun yiyəsinə.
= Bizim yerlər otdu olur,
Qoyun otdar, süddü olur.
Qız m...si daddı olur,
Qismət olsun yiyəsinə.

133. Saçın uzun hörməzlər,
Qönçə gülü dərməzlər.
Əyil üzündən öpüm,
Xəlvət verdi, görməzlər.

134. Gecələr yatan yerdə,
Can-cana qatan yerdə.
Ağ üzünən öpəydim,
Sarmaşılıb yatan yerdə.

135. Mən aşiqəm, üz kimi,
Göydəki ulduz kimi.
Ay qız, m...n cıxıbdır,
Qərzəkli qoz kimi.

136. Dağların başı yanar,
Damının daşı yanar,
Yar yadıma düşəndə,
Ürəyimin başı yanar.

137. Xəsdəyəm, nar istərəm,
Allahdan yar istərəm.
İçimiz bir döşəkdə,
Döşəyi dar istərəm.

138. Məhlədə bitər söyüt,
Yarpağı gömgöy söyüt.
Kiçikcə yar sevmişəm
Xudam, sən özün böyüt.

139. Dağların daşına bax,
Qumuna, daşına bax.
Yar məni xar eylədi,
Gözümün yaşına bax.

140. Ay qız, mənim payımsan,
Göy üzündə Ayımsan.
Mən səni çox isdərəm,
Yaxşı mənim tayımsan.

141. Əziziyəm, kor olsun,
Qoy gözləri kor olsun.
Yarla aram yaxşıdı,
Ara vuran kor olsun.

142. Sinavarı qaynadan
Üsdündə çaynik oynadan.
Əyil, üzunnan öpüm,
Qaş altdan göz oynadan.

143. Qarabağda xan olmaz,
Qara şanı ağ olmaz.
Kim mən sevən qızı sevsə,
Ürəyində yağ olmaz.
= Qarabağda qar olmaz,
Qara salxım ağ olmaz.
Qərif yerdə yarı olanın,
Ürəyində yağ olmaz.
= Qarabağda bağ olmaz,
Qara salxım ağ olmaz.
Qardaşsız bacıların
Ürəyində yağ olmaz.

144. Oğlan, otur daş üstə,
Yumburu papağ baş.
Oğlan deyər “bir öpüş”,
Qız da deyər “baş üsdə”.

145. Qara buruq saç oğlan,
Gəl, qapını aç, oğlan.
Əyər atam verməsə,
Məni götür qaç, oğlan.

146. Dağlar, mənə qar göndər,
Əsirgəmə, var göndər,
Hər dərdimə şərək oi,
Nə dərmanın var, göndər.

147. Bu dağlar, bölgəli dağlar.
Dibi gölgəli dağlar.
Burdan bir cavan getdi,
Sənnən sel gəli dağlar.

148. Balakən böyüh kəntdi,
Düyməsi qızıl bəntdi.
Ölüm Allah əmridi.
Ayrılix yaman dərtidi.

149. Gəlinə bax, gəlinə,
Gəlin baxar ərinə.
Gəlinin nazih beli
Düşər oğlan əlinə.

150. Qarpızı bıçaqlaram,
Dört yana saçaxlaram.
Yar yadıma düşəndə
Yasdığı qucaqlaram.

151. Mən aşiq, desənə,
Limon soyum, yesənə.
Ürəyinə qurban olum,
Bir cüt mahnı desənə.

152. Pəncərə topal-topal,
Pəncərədən toz qopar.
Məni sənə verməsələr,
Gəl qobuya düş, apar.

153. Burdan bir atdı keşdi,
Atın nallatdı keşdi.
“Gedim, gələrəm”, – deyə
Məni allatdı keşdi.

154. Qızıl üzüh laxladı,
Verdim anam saxladı.

Əziz gün, əziz gecə,
Yar məni qucaqladı.

155. Buxarı qurum olur,
Yandıxca qurum olur.
Vətən yada düşəndə
Ürəyə zulum olur.

156. Əmim oğlu Ziyada,
Məni vermillər yada.
Bi at göndər, bi qamçı,
Gələmmirəm piyada.

157. Su axdı, doldu kəndə,
Axdı, töküldü bəndə.
Ürəyimə od düşdü
Yar boynunu bükəndə.

158. Su gəlir qalxa-qalxa,
Tökülür bizim arxa.
Gizlincə yar sevmişəm
Anamnan qorxa-qorxa.

159. Qara-qara qazannar,
Qara yazı yazannar.
Cənnət üzü görməsin
Ərimi əsgər yazannar.

160. Atımı yağladım,
Pilləkənə bağladım.
Bacım yadıma düşəndə
Hönkür-hönkür ağladım.

161. Göydəki sarı ulduz,
Xoş gəldin, kiçih baldız.
Get böyüh bacına de,
Məni qoymasın yalqız.

162. Alma atdım, nar gəldi,
Kətan köynəh dar gəldi.
Yara köynəh tihmişəm,
Yaxası dar gəldi.

163. Maskviçin yaşıldı,
Nə bəh gedən maşındı.
Məni bu dərddə salan
Sənin çatma qaşındı.

164. Köynəyi yaşıl oğlan,
Geymə, yaraşır, oğlan.
Keşmə qapımızdan
Ciyim dalaşır, oğlan.

165. Su gəlir, arxa nə var,
Tökülür, çarxa nə var.
Özümçün qız sevmişəm
Bilmirəm, xalxa nə var.

166. Alma atdım, nar gəldi,
Kətan köynəh dar gəldi.
Qarıya kölgə düşdü
Elə bildim yar gəldi.

167. Səməni, ay səməni,
Oğlan, sıxma m...mi.

Sıxarsan, ağrıdarsan,
Oyadarsan nənəmi.

168. Gecə keşdi xaraldan,
Sən gözəlsən maraldan.
Nə dərdim var, nə qədim,
Sənsən məni saraldan.

169. Aşix aşanda bilər,
Kür qarışanda bilər.
Dos dosdun qədrini
Ayrı düşəndə bilər.

170. Su gəlir yarpızdığa,
Tökülür qarpızdığa.
Gördün işin fırxıdı,
Özünü vur arsızdığa.

171. Qırmızıdı kürkün, yar,
Çıx küçədə görkün, yar.
Sevdin, ala bilmədin,
Yerə girsin börkün, yar.

172. Mixəh əhdim tasınan,
Yar sevdim ilxasınan.
Məni yardan ayıran,
Ömrün keşsin yasınan.

173. İncə çuvux üç oğlan,
Gəl, qapıdan keş, oğlan.
Topal sənə qız verməz
Tut qolumnan qaç, oğlan.

174. Pəncərədə üzüm var,
Ana, sənə sözüüm var.
İki əmi qızının
Kiçiyində gözüm var.

175. Əzizim, qız qalası.
Alınmaz qız qalası.
Oğul gəldi-gedərdi,
Anıyə qız qalası.

176. İki oğlan yan-yana,
Su işdim yana-yana.
Qız, səni doğan ana
Mənə olsun qaynana.

177. Arazın gəmisinə,
Su verdim zəmisinə.
Heç iyidin balası,
Qalmasın əmisinə.

178. Uçitel, uçutel, povtari.
Yetmiş ilin kafdar,
Qoltuğunda dəftəri.
Nemisdərin rəhbəri.

179. Arazın qırağıyan,
Gül biçdim orağıyan.
İtirmişəm yarımı,
Gəzirəm sorağıyan.

180. Tanrıdan dilədim,
Öldürsün səni.

Bu görən gözdərim,
Görməsin səni.

181. Düşmanımı yarımasın,
Yarısa da, qarımasın.
Göy gölgədə oturuf
Bağırdax sarımasın⁴⁹²

182. Dağların başı yansın,
Od tutsun, döşü yansın.
Mən qarğış bilmənəm,
Külü-külfəti yansın.
= Məni yandıran yansın,
Yanan çırağı sönsün.
Mən qarğış bilmənəm,
Külü-külfəti yansın.

183. Ay doğdu, düzə düşdü,
Çoxu siflisə düşdü.
Dağılsın bu dünyanı,
Ayrılıx bizə düşdü.

184. Fındıx ilə qoz,
İxtılatı poz.
Durun gidin siz,
Yıxılıf yatax biz⁴⁹³.

⁴⁹² Bağırdax sarımasın – uşaq bələməsin

⁴⁹³ Söyləyicinin dediyinə görə, uzun qış gecələrində ev sahibləri bunu zarafatla durub getmək bilməyən qonaqlara oxuyarmışlar.

185. Corabın ağına bax,
Dəsdələ, bağına bax.
Mən yadın, a düşəndə
Çaxılın dağına bax.⁴⁹⁴

186. Haydı, əzəl vaxlarım,
Bağda gəzər vaxlarım,
Uşağ oldum, qammadım,
Getdi gözəl vaxlarım.

187. Əlimdə ələmim var,
Qızıldan qələmim var.
Yaxın gələ bilmirəm,
Ay ellər doxduru – bacıqızı,
Uzaxdan salamım var.

188. Usdul üsdə mazım var,
İçində kağızım var.
Bir öydə üş bacı
Ən kiçiyində gözüm var.

189. Gəl gedəh Daşbulağa⁴⁹⁵,
Suyu sərxoş bulağa.
Birini sən de, birini mən,
Tökəh qan-yaş bulağa.

190. O yola yol olaydım,
Yola qurban olaydım.
Balalarım olan yerdə
Canım qurban olaydı.

191. Məhlədə Hacı baba,
Əynində yaşıl əba.
Bizi muraza yetir,
Ya Şavalıt Şeyx baba.⁴⁹⁶

⁴⁹⁴ Söyləyici bayatını qaynanasından eşitdiyini qeyd etdi.

⁴⁹⁵ Daşbulaq – Şəki rayonunda kənd

⁴⁹⁶ Söyləyicinin dediyinə görə, bu bayatını Şeyx baba pirini ziyarətə gələn balakənlilər oxuyardılar. Söyləyici onların bu tipli bayatılardan çox oxuduqlarını, amma qalanını xatırlaya bilmədiyini qeyd etdi.

192. Helə zulumkər iydi. Zəhmət keçif, yurt-yuva salıf, bala böödüf, olara güvənə bilmiyən qızıma laylay. Ay ölümü hasand olan, zulumu çox olan, əzyət keçən, eli qavarrı gidən balama laylay. Qucağı qundax görmüyən, beşiy qırağında oturmuyən, dünyadan yarımçıx gidən qızım, a laylay. Oğul çiyində getmiyən, bala böötmüyən, zəhmət keçif öy-eşiy quruf, içində oturmuyən, heş neydən güvənmiyən balama laylay, laylay. A bezehli beşiylər öyünə girmiyən, a bezehli beşiylərə qundax qoymüyən qızıma laylay, qızıma laylay. Bala, dərdim çoxdu, tərətmə məni, dərtdi anaların birisi mənəm, ay oğul. Yesir balası olan ana ağlasın. Ağlaram, saxlıyə bilməzsən₁, a bala (söyləyici mənə müraciət edir – top.)⁴⁹⁷.

193. Bi cavan balam ölüfdü, ay arvatdar. Əli xınalı əldən tutmuyən, balam. Xınalı baş aşmiyən, balam. Ay, bey oturanda “Allah san, a şükür” dimiyən balam ölüfdü. Balam, a laylay, balam, a laylay. Diyirəm, ay analar, ay bacilər, burda bi cavan ölüfdü. Özü çaarıf, özü diyif, özü oynuyən cavan balam ölüfdü, cavan balalar ölüfdü. Helə analara mən qurban, balası ölən analara diyi, mən qurban. Balam ölüfdü, balam ölüfdü, balam, ay laylay.

194. Diyirəm, altı balalı bi gəlin balam ölüfdü, ay balam, ay balam. Bala böödüf diyi, doyuncax çağırmıyən balam ölüfdü, ay analar, ay bacilər. Ad qoyüf, adını doyuncə çağırmıyən balam ölüfdü, eyy. Balam ölüfdü, gəlin balam ölüfdü. Ay laylay, laylay. Bir öy tikif, yolunu yaxşı tanımiyən balam ölüfdü, ay arvatdar, ay laylay, laylay. Əri özünən doymüyən, özü ərinnən doymüyən balam ölüfdü, ay arvatdar. Balam, a laylay, balam, a laylay.⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Söyləyici ağını dillə deyir.

⁴⁹⁸ Söyləyici ağını deyə-deyə ağlayır.

195. Ox, bi murat görmüyən büvümə⁴⁹⁹ mən vay diyərəm, laylay diyərəm. Mənim oğulsuz-uşaxsız, yurtsuz-yuvasız gidən büvümə laylay diyərəm. Laylayı vayə dönən büvüm, laylay. Laylay dimərəm, vay diyərəm. Laylay, büvümə, laylay. Öyü-eşiyi dağılan, öy-eşiyinə yiyə tapılmıyən büvüm. Ata öyünnən payı olmuyən büvüm. Oy, ata öyünnən yəə⁵⁰⁰ çıxmıyən qızdar. Mən də holardanam.

196. (Bu yaxınnarda qohumnarda bi yas yeri vardı. Hora getmişdim. Sora orda ağı diyən molla ev yəəsinə, yas yəəsinə müraciət elədi ki:) “Ay Limunət, yasinı verərsən, düşərsən həyətə, hammını dağıdıf, sağa baxarsan_ı, sola baxarsan_ı, qə-hərrənarsan_ı, diyərsan_ı, ay Cəbrayıl:

Bu bağ bizimiymiş,
İçindeki üzümüymiş.
Hammı dağıldı, getdi,
Yıxılan öy bizimiymiş.

197. Dədəm, lay-lay, qardaş, vay-vay. Sora diyi ki, huna vay-vay dimiyin_ı, lay-lay diyin_ı. (Bəzən də on-on beş il əvvəl ölənnəri, özü də də faciyyənnən ölənnəri qatıylər. Məsələn, avariyyədə ölənnərə diyilər:)

Qanı çöllərə dağılan, qardaş.
Al qanı xırman olan, qardaş.
Xırman qanı göl olan, qardaş.
Vay-vay dimiyin_ı, lay-lay diyin_ı buna.
Gör bunu kimmərə tay eliyirəm,
Unnan da doyməsə, filankesə tay eliyirəm,
Unnan da doyməsən_ı, filankesi qatıf huna ağıliyrəm.

⁴⁹⁹ Büvümə – bibimə

⁵⁰⁰ Yəə – yiyə

(Filankesdər kimnərdi? Allah eləməsin, görüsan, bi nəşildən biri avaryeyə düşüy, biri gülleynən ölüy, biri nə bilim, suda boğuluy ölüy. Cavan ölən, ayləsi qalannar).

“Ay toy sesi dağlardan getmiyən, filankes,
Bezegli öyünnən doymuyən, filankes,
Körpə balasını böödə bilmiyən, filankes,
Elinin qavarı getmiyən, filankes.
Dırnağının divinnən palçıx bulaşxırları getmiyən, filankes”.
(Öy tikəndə nətəri oluy dırnaqlar?)

198. Bu dünyada çox çalışdım, olmadım rahat,
Cismim azarıma getirmədi taqət.
Anadan olub çox fəqir oldum.
Bi məkana çıxa bilmədim.
Gedirəm bu gözəl dünyadan,
Qalın, salamat, eyləyin halal.
Anadan zühur oldum.
Öy-eşiy tihdim, bi məkana çıxa bilmədim.
Heş kesi mənim kimi olmasın.
Bir oğlum ölüfdü, bir dənə də qızım.
“Ana, epbey” –, diyə-diyə,
“Ata, çörey” –, diyə-diyə acinnən öldülər,
Üreyim çox zəyif oldu, illərnən xəsdə oldum.
Bir zalım qaynanıyə-qaynatıyə gəlin oldum.
Nə gəlinnığım bilinmədi, nə qocəliğim, nə cavannığım.
Öylər tikif, eşiyələr tikif, balaları böödüf,
Şükür eliyən vaxı, eli qızıl bilehli yiyəm öldü,
Yenə də elə fəqir, zülümnən, bavət ömür-gün sürüyəm.
Allah büyünnən sora balalarıma pis işdər qismət eləməsin.
Allah ölüm verəndə anıyə versin, balalarıma verməsin.
Öylər tikif, bağlar saldıx, güvənə bilmədix.

Heş də bizim dizimizə su gəlmədi,
Azar-bezarnan oynədix.
Bi məkana çıxa bilmədim.
Yenə də Allahdan razıyəm.
Qalan balalarımın pis işini ma, a görkəzməsin,
Allah heş bi ananı baladan ötəri göynətməsin.
Bismillah-ir rəhman-ir rəhim, Allahu-məsəli Muhəmmədin və
ali Muhəmməd. Yasin. Səleyliluhu Allahi səlam Qurani
həkim. İnnəkə lə munəl mursəlun. Alə siratə müstəqim. Siratə
əlləzinə əmtərəleyhim ğeyril mağzubi vəllazalin. Amin.
Amin⁵⁰¹.

⁵⁰¹ Söyləyici həm ağını, həm də surəni dil deyir.

LAYLALAR VƏ OXŞAMALAR

199. Balam, laylay, öyüm-eşiyim laylay,
Mənim dolu beşiyim laylay.
Laylay diyərəm balama, yatsın diyif.
Laylay, balam, laylay, laylay.
Körpə balam, laylay, quzu balam laylay.
Laylay didim başdən, laylay.
Yuxusu gəlsin dağdan-daşdən, laylay.
Laylay, balam, laylay, quzu balam, laylay.

200. Balama laylay, a laylay,
Laylay didim, balam yatsın.
Balam şirin yuxu tapsın,
Balam yuxudan qalxsın.
Təndirə aş qoymüşəm,
Ağzına lavaş qoymüşəm.
Balam dursun, lavaşi alsın, aşdən doysün.
Şirin yuxuyə getsin, laylay, balam, a laylay.
Balama aş bişirmişəm,
Ağzına lavaş qoymuşəm.
Təndiri aşmışəm, içinə qoymüşəm.
Laylay, balam dursun,
Aş yisin, yanında lavaş yisin.
Laylay balama, a laylay,
Şirin balama laylay.
Laylay didim, balam yatsın,
Balam şirin yuxu tapsın.
Laylay, balama laylay.

201. Körpə beşiyim, laylay,
Öyüm, eşiyim, laylay.

Laylay dedim, yat, bala,
Şirin yuxu tap, bala,
Yuxuların içində
Bi gözəl, göcçeh qız tap, bala.

202. Laylay, balam, a laylay.
Körpə balam, a laylay.
Saa mən gül dimərəm,
Gülün ömrü az olar.
Gül saralıf solan olar.
Saa mən bülbül dimərəm,
Bülbülün gözü kor olar.
Yuvası boş olar.
Açılan gülləri görə bilməz,
Sevgilisini itirən olar.
Laylay, balam, a laylay.
Körpə balam, a laylay.
Laylay, dağ başında qala var,
Üzdə yaman xallar var.
Körpə balam, a laylay.
Körpə balam, a laylay.

203. Laylay, laylay, körpə balama,
Körpə balam, a laylay.
Laylay diyərəm, yatasan_ı
Qızılgülə batasan_ı, a laylay, a laylay.
Laylay, balama laylay.
Laylay, körpəmə laylay.
Baş yasdığa basasan_ı, a laylay.
Şirin yuxu tapasan_ı, a laylay, laylay.
Balacə balama, laylay diyim

Laylay diyərəm, laylay, laylay.
A mənim gülüm, çiçeyim,
Balama laylay, laylay.
Laylay didim, yatasan,
Qızılgülə batasan_ı, a laylay, laylay.
Qızılgüllər içində körpə balam,
Şirin yuxu tapasan_ı.

204. A laylay, bala, laylay.
Körpə quzum, laylay,
Laylay, balam, laylay.
Laylayim aşə-aşə,
Beşiyi mərmər daşə.
Atası beylər başı,
Anası olsun xanımnar yoldaşi.
Laylay, balam, laylay, laylay, balam, laylay.
Layaly, balam, yatasan_ı.
Qızılgülə batasan_ı.

205. Laylay, mənim noğulum, laylay.
Köpə oğlum, laylay, laylay.
Laylay diyərəm yatıncan,
Gözdərəm Ay batıncan.
Canım cəzanə gəldi,
Balacə balam şirin yuxu tapıncan.

206. A laylay, bala, laylay.
Körpə balam, laylay, laylay.
Laylay diyim, ay bala, yat, yuxula.
Laylay diyim, ay bala,
Şirin yuxulara bat, yuxula.

207. A laylay, laylay, şirin yuxular içində gözəl balam,
Yat yuxula, a laylay.
Laylay, canımın özü, laylay, laylay.
Laylay, balam, laylay.
Qızılgüllərin kölgəsində yatasan₁, a laylay.
Gülüm, laylay, balam, laylay.

208. Laylay diyim, yatasan₁,
Qızılgülə batasan₁.
Qızılgülün içində
Şirin yuxu tapasan₁.
Laylay, İncim⁵⁰², a laylay.
Körpə İncim, ay laylay.
Laylay diyim halçaxdan,
Sesim çıxar ucadan.
Laylay, balam, a laylay,
İnci balam, a laylay.

209. Laylay, ay elim-günüm, laylay. Mənim elimin gülü, qızım.
Can, ata, varım-dövlətim, ata. Öyüm-eşiyim, ata. Atama laylay.
Oy, qara qızım, oy gözəl qızım, oy elimin gülü. Oy, bələ balalarım yoxdu, özümə bala toplamışəm. Özümün balası, a mənim açılən çiçeylərim, yumulan bənöoşələrim. Ay, öyümün-eşiyimin gülü, ata. Mənim balam, ata. Balam, can atam⁵⁰³.

210. Laylay, laylay, balam, laylay, laylay, laylay. Bala, diyirəm, səni böödərəm, ərsiyə getirərəm, oxudaram, bi məkana

⁵⁰² İnci söyləyicinin nəvəsinin adıdır.

⁵⁰³ Söyləyici bu laylanı bacısı qızına və qardaşı oğluna müraciətlə dedi. Qardaşı oğluna atasının adı qoyulduğu üçün ona ata deyə müraciət edirdi.

çıxardaram səni. Yuxla, balam, laylay. Şirin yuxuyə get,
balam, laylay. Bala, ananı çox fəqir olufdu, yoxsul olmuşəm.
Sizə üreyim isdiyənnəri eliyə bilməmişəm. Laylay, balalarım,
laylay, laylay, laylay. Bala, get şirin yuxuyə. Mən durum gi-
dim işimin üsdünə. Atanı gələr, üreyin,iz isdiyənnəri getirər iş
yerinnən. Laylay, balalarım, laylay, laylay⁵⁰⁴.

(Bu da sənini, laylayını – deyə mənə müraciət etdi – top.).

211. Gözümün qarası, bala,
Üreyimin parası, bala,
Balamın balası, bala.
Laylay, bala.

212. Halçələr, halçələr,
Mənim balam nə vax el çalar?
Zoğallar, zoğallar,
Balam nə vax oynaxlar?

213. İnehlər, inehlər,
Balam nə vax imehlər?
Kalçalar, kalçalar,
Balam nə vax əl çalar?
Buzovlar, buzovlar,
Balam nə vax düz ovlar?

214. Balama qurban alçalar,
Balam navax el çalar?
Balama qurban inəklər,
Balam navax iməklər?

⁵⁰⁴ Söyləyici mətni avazla dedi.

Balama qurban qukqular⁵⁰⁵,
Balam nəvax yuxular?

215. Balam, balam, bal dadar,
Balam könül alladar.
Balamın gözəl gözü,
Qızdarı da alladar.

216. Balam çıxdı ağ daşə,
Balam nəvax dolar yaşə?
Qızdar nəvax yığılar,
Unun başinə?

⁵⁰⁵ Qukqu göyərçinə bənzər quşdur.

TOY NƏĞMƏLƏRİ

217. AY GÖZƏL, GÖZƏL

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər üzün,u.
Oğlan, üzümü görüf neyləyirsən?
Dağlarda çiçəy görməmişənmi?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər qaşın,ı,
Oğlan, qaşımı görüf neyləyirsən?
Gecələr ilan görməmişənmi?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər dişin,ı.
Oğlan, dişimi görüf neyləyirsən?
Kağıza sədəf görməmişənmi?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər boyun,u.
Oğlan, boyumu görüf neyləyirsən?
Bağlarda çinar görməmişənmi?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər dalın,ı.
Oğlan, dalımı görüf neyləyirsən?
Bazbalda quyruq görməmişənmi?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər xəlvətın,ı.

Oğlan, xəlvətimi görüf neyləyirsən?
Keçidə dırnax görməmişənmi?

218. NİŞANLI QIZIN ARZUSU

Qaynatama kafir qismət olaydı.
Qaynanamı Quran tutaydı,
Baldızımı bağda ilan vuraydı.
Nişannıma canım qurban olaydı.

219. QAYINANA-GƏLİN DEYİŞMƏSİ

Qaynana:

Köynəyi təzə, məzəri təzə
Bir il keşsin, görəh, nə deyir gəlin bizə?

Gəlin:

Köynəyim təzə, məzərim təzə
Özümə yer eliyim, gör, neylərəm sizə!

ALQIŞLAR VƏ QARĞIŞLAR

1. Adın₁ qalsın!
2. Ağ günnü, bol çörehli ol!
3. Ağ günnü olsun!
4. Ağ surfalı olsun!
5. Ağzın₁da dilin₁ yansın!
6. Ağzın₁nan çıxıf yaxan₁a yapışsin! (= Ağzın₁an çıxıf qoynun₁a tökülsün!)⁵⁰⁶
7. Al qanın₁ xırman olsun!
8. Alqışınla yaranmamışəm ki, qarğışınnan öləm!
9. Allah atan₁-anan₁ (= atanın₁-ananın₁ canını) sağ eləsin!
10. Allah balalarının₁ üsdündə havadar olsun!
11. Allah çöreyin₁ ərşə çəhsin!
12. Allah dünyasını burnunnan töhsün!
13. Allah eləsin, gələn il habı vax qucağın₁da uşax tutasan₁!
14. Allah eləsin, gələn il habı vaxdı san₁a beşişy getirax!
15. Allah əziyətin₁ əlın₁da qoysun!
16. Allah getdiğın₁ yerdə xoşbəx eləsin!
17. Allah hamını bir-birinə şirin, hörmətli eləsin!
18. Allah hamını xeyirri dileyinə çatdırsın!
19. Allah hamını sağ canı, bol çörehli, təmiz ürehli eləsin!
20. Allah hamıya bildiği qədə çəhdirsın!
21. Allah həmişə hörmətli eləsin, yaxşı yerrərdə!
22. Allah pisi uzağ eləsin, yaxşı oluf insannara qarişsin!
23. Allah saxlasın!
24. Allah san₁a xeyirri yerdən qapı aşsin!
25. Allah sənə elə dərt versin mən diyən kimi!
26. Allah səni atan₁ öyü tərəfdən yandırsın!
27. Allah səni atanın₁-ananın₁ qavağında xoşbaxd eləsin!

⁵⁰⁶ Qarğış nəzərdə tutulur.

28. Allah səni bir az da hörmətədi eləsin!
29. Allah səni göyərtsin!⁵⁰⁷
30. Allah səni həmişə una-buna möhtac qoysün!
31. Allah səni muratın,ə çatdırısın!
32. Allah səni odsuz-alovsuz yandırısın!
33. Allah səni pis bəlalardan, pis dərtərdən, pis nəmişdərdən⁵⁰⁸, pis gözdərdən, pis insannardan uzağ eləsin!
34. Allah səni pis işdərdən, zavallardan qorusun!
35. Allah səni yaman günnərə qoyməsin!
36. Allah səni yandırısın!
37. Allah yaxşı işdərnən, şirin sözdərnən hamını bir-birinə mehriban eləsin!
38. Allah özü hər işimizi asand eləsin, ya Rəbbi!
39. Allah özü çetin işdərimizi asand eləsin!
40. Allah-taala bütün öylərə bərəkət versin!
41. Allah-taala dünyamızı dinni-imannı eləsin!
42. Allah-taala dünyamızı salamat eləsin!
43. Allah-taala xeyir işdər, xeyir meylisdər⁵⁰⁹ tutmağa qismət eləsin!
44. Allah-taala san,ə da can sağlığı versin!
45. Anan,ın sütü burnun,nan gəlsin!
46. Atan, öyü dağılsın!
47. Atan,ın çöreyi haramın olsun!
48. Ayağı sayəli olsun!
49. Bala dağı görməsin!
50. Balaların,nan güvənasan,!
51. Barsağın,ə düyün duşsün!

⁵⁰⁷ Oğullu-qızlı olasan anlamında işlədilir.

⁵⁰⁸ Nəmişdərdən – nəfislərdən

⁵⁰⁹ Meylisdər – məclislər

52. Bağına baxsın, bağ götüsün! Baxcasına baxıp, boxca götürsün!
53. Başə kimi oxu, atan,-anan, da üsdün,uzda!
54. Başın özün,a elə qarışsın ki, mən heş yadına düşmüyüm!
55. Başın,nan qara açılmasın!
56. Beşiyın, boş qalsın!
57. Bey taxdında oturmuyəsan,!
58. Bələdan-xətadan Allah qorusun!
59. Bərri-bərəkətdi olsun dünyamız!
60. Bərdə qalasan!⁵¹⁰
61. Boynun,a irət salınmasın!⁵¹¹
62. Boyun,a çatax qamış ölçüm!
63. Böyüh dileyim hodu ki, Allah-taala habı dünyamızı düzəltsin, cavan balalarımız ürehləri isdiyən kimi xoşbax olsunar! Habı qaşqınnar yerrərinə qəyitsinnər! Əsgərə gidən balalarımız öz ata-analarının üsdünə xeyirri qəyitsinnər!
64. Burnun,un bi deşiyinnən irin gəlsin, bi deşiyinnən qan!
65. Bütün öylərdə yaxşı işdər olsun!
66. Can sağlığıynən işdə!
67. Canın,a ölüm gəlsin!
68. Canın,a ölüm olsun! (= Ölüm olsun canın,a!)
69. Canın,a piltə işdəsin!
70. Cavannarımızı Allah dinni-imannı eləsin!
71. Cıvın, dolu olsun!
72. Cıyarın, çıxsın!
73. Cıyarın, dağlansın!
74. Cıyarın, yansın!
75. Çalınmış!⁵¹²

⁵¹⁰ Bərdə qalmaq – valideynlərinin hər ikisini itirmək deməkdir.

⁵¹¹ Bu qarğışın “Üzun,a irət salınmasın!” variantı da var.

⁵¹² Söyləyici 75-79 sayılı qarğışları anasından eşitdiyini dedi.

76. Çaşd ol!
77. Çərrə!
78. Çörey üzünə həsrət qal!
79. Çörey_ı atdı olsun, özün_ı piyada!
80. Çörey_ı bol olsun!
81. Dalincə qara daş!
82. Dilənçi qalasan!
83. Dil_ı söz tutmasın!
84. Dil_ı a qadax vurulsun!
85. Dil_ı d_ı dakı mənim olsun, ürey_ı d_ı dakı özün_ı un!
86. Divar divində qal!
87. Divar divində uluyə-uluyə qalasan!
88. Dosdun elində (= qucağında) böyüsün, düşmanın qarında!⁵¹³
89. Dünyası burnunna gəlmiş!
90. Dünyamız salamat olsun!
91. El_ı taxdada qalsın!
92. Ək-biç, yasa işdət! Məhsulunna yimə!
93. Əpbəyə baba disin, fındığa qaqa!
94. Əziyətim gözün_ı nan gəlsin!
95. Əziz_ı ölsün!
96. Gelin umuduna qal!
97. Gəlif mənim qapımı tanıyif, məni isdiyif, man_ı a sual verif, cavaf alan can_ı n_ı a qurban! Allah, Yarəbbi can_ı n_ı ı sağ eləsin! Sənət_ı n_ı axıra kimi yeridif, gün görənnərdən eləsin! Ürey_ı n_ı isdiyən niyətdərin_ı a çıxannan eləsin!
98. Gidən yerdə üzü ağ olsun!
99. Gidən yer_ı n_ı da Allah-taala baxd_ı n_ı uğurru eləsin!
100. Gidən yer_ı n_ı da xoşbaxd ol!
101. Gözün_ı qənt kimi ağarsın!

⁵¹³ Uşaq nəzərdə tutulur.

102. Gözun₁ məndə olsun, g...un₁ qırx arşınıx quyünün di-
vində. Dartıf çıxarda bilmə!
103. Günun₁ daldan (= dalın,nan) doğsun!
104. Günun₁ göy eşiyə düyülsün!
105. Günun₁ qara olsun!
106. Günun₁ qazan qarası kimi ağ olsun!
107. Hax yerini tapsın!
108. Haxsız yerə məni yandıranı ho Allah yandırsın!
109. Hamıya Allah yaxşı işdər qismət eləsin!
110. Hamı bir-birinə mehriban olsun, ya Rəbbim, ya Rəsul
Allah!
111. Hər şey Allahın elindədi, Allah özü dünyamızı salamat
eləsin!
112. Ho ziyaratdara taşbiriyəm, səni bi mekana çıxma!
113. Xeyirri işdiyəsən₁!
114. Xoşbaxd ol!
115. Xoşbaxt olasan₁!
116. İliyın₁ dağılsın!
117. İrin yiyif qan qusasən₁!
118. İşin₁ız avand olsun!
119. Kəllən₁ itdər yisin!
120. Köçun₁ taraanda həyrənsin!
121. Kökun₁ çələnsin!⁵¹⁴
122. Qanın₁ asvalta dağılsın!
123. Qanın₁ daşdərə sıcrəsin!
124. Qanın₁ öyun₁a dağılsın!
125. Qannı əsgiləri üsdümə gəlsin!
126. Qapılarda qalasan!
127. Qara güllüyə tuş gəl (= ol!)
128. Qarabəxd olasan!

⁵¹⁴ Çələnsin – burada tükənsin anlamında işlədilib.

129. Qarnın₁ dolu olsun, yanın₁ boş!⁵¹⁵
130. Qarnın₁ı dolu görüm, beşiyın₁ı (= yanın₁ı boş).
131. Qavaan₁ açix olsun!
132. Qavıra quylən!
133. Qəynatan₁ ölsün, görüm! Qaynanan₁ ölsün, gəlin! Üç oğlun₁ olsun, gəlin!
134. Qıxmığın₁⁵¹⁶ üzülsün!
135. Qucağına uşax s..məsin!
136. Qulağın₁a yücü⁵¹⁷ barmağı girsin!
137. Qüüvət olsun!
138. Meyitn₁ gəlsin!
139. Meyitn₁a yiyə duran tapılmasın!
140. Meyitn₁ı qavıra sallamağa adam tapılmasın!
141. Mənim balama deyənə Allah deysin!
142. Mərfəti, qanacağı olsun!
143. Muradın₁ gözün₁da qalsın!
144. Muradın₁a çatma!
145. Nə dileyin₁ var Allah bitirsin!
146. Oğullu-qızdı olasan₁!
147. Öl qutar, neyə lazımsan?!
148. Öləndə ağzın₁a su salan tapılmasın!
149. Ömrün₁ uzun olsun!
150. Öylərə gidif qapılar aşmiyəsan₁!
151. Öyun₁ at-eşşey yığını olsun!
152. Öyun₁ başın₁a uşşün!
153. Öyun₁ xaraba qalsın!
154. Öyun₁da xeyir işdər tutasan₁!
155. Özgə qapılarında qalasan!

⁵¹⁵ Uşaq nəzərdə tutulur.

⁵¹⁶ Qıxmığın₁ – kökün, əsil-nəslin

⁵¹⁷ Yücü – yuyucu, mürdəşir

156. Palaz divində iyim-iyim iylən!
 157. Palaz divində qal!
 158. Piltə-piltə ol!
 159. Sağ cana möhtac qal!
 160. San, a ölüm dəysin!
 161. Sesin ərsə çekilsin! (= dirənsin!)
 162. Sesin, batsın!
 163. Səhərtə duruyəm. Qapını açəndə diyirəm ki, Yarəbbi, ya RəsulAllah, çöreyimiz bol olsun! Canimiz sağ olsun! Bu qapıdan xeyirri adamnar girsin! Xeyir işdər olsun! Düşmannarın gözü kor olsun! Buları diyif çıxıyəm eşiyə.
 164. Sən ki mənim əziyətimi itirisan, Allah da sənın, əziyətin, itirsın!
 165. Sən öl, göy keçı qurban kescam!⁵¹⁸
 166. Səni Allaha tapşırıyəm, özü bilsın, sən bil!
 167. Səni çalınf öləsən!
 168. Səni ırax-piltə olasan,
 169. Səni dərin quyülərə quylənasan,
 170. Səni görüm dərdə car olasan!⁵¹⁹
 171. Səni görüm heç yarımıyəsən,
 172. Səni görüm qıvliyə bey oturmıyəsən, (= durmıyəsən!)⁵²⁰
 173. Səni görüm, öylərə gidif qapılar aşmıyəsən!⁵²¹
 174. Səni göyüm-göyüm göynüyəsən,
 175. Sənın, da Allah-taala yaxşı yerdən qapın, aşsın!
 176. Səni murdar adamın şərinnən Allah saxlasın!

⁵¹⁸ Söyləyici 164-165 saylı qarğışları anasından eşitdiyini qeyd etdi.

⁵¹⁹ Dərdə car olasan – dərdə tutulasan

⁵²⁰ Söyləyicilərin dediyinə görə, Şəkiddə əvvəllər bəyi üzü qıbləyə oturdular.

⁵²¹ Göynük kəndlərində gəlin düşəcək ev bəzədildikdən sonra qapını bağlayırlar. Qapının qıfılını yalnız gəlin özü açə bilər. Qarğışda həmin adətə işarə olunur.

177. Sözun,un etini yiyəsan₁!
 178. Şaxın₁ ellərdə getsin!
 179. Şaxın₁ qara bezənsin!⁵²²
 180. Şiklın₁⁵²³ itsin!
 181. Sinəmi gerif⁵²⁴ qarğiyirəm!⁵²⁵
 182. Tarağı ayrılmış!
 183. Tarağın₁ ayrilsin!⁵²⁶
 184. Tedbırın, çaşsın, tedbirimi çaşdırdın₁!
 185. Təpan,nan vurulasan!
 186. Təpələnəsan₁!
 187. Təpən həşrinə düşəsən!
 188. Təpənnən vuruluf, dırnağınnan göyərəsan!
 189. Tikə-tikə ol!
 190. Toylar, bayramlar olsun!
 191. Uşax diyəndə burnun₁un ucu göynəsin!
 192. Uzun ömürrü ol!
 193. Üreyının₁ başı yansın!
 194. Üzun₁ qara olsun!
 195. Üzun₁a şalvar bağı açilməsin!
 196. Üzün₁a duvax salınmasın!
 197. Üzün₁a qapı açilməsin!
 198. Vay xavarın kəndə dağılsın!
 199. Ya Rəbbim, ya Allah, sən özün₁ üzümüzə xeyirri savax-
 lar aç! Xeyirri xəvərrər geti, şad xəvərrər geti! Səhər yerin₁nan
 duranda “Bisimillah” ayaan₁ addıyisan₁ qapıdan. Bizə xeyirri

⁵²² Söyləyici 178-170 sayılı qarğışları anasından eşidib.

⁵²³ Şiklın₁ – şəkilin

⁵²⁴ Gerif – gərib

⁵²⁵ Bölgədə yayılmış inama görə, bu vəziyyətdə söylənilən qarğış bö-
 yük faciələrə səbəb olur.

⁵²⁶ Söyləyici 181-183 sayılı qarğışları qaynanasından eşitdiyini dedi.

can sağlığı ver, xeyirri sözdər eşidax! Şad xəbərrər eşidax!
(*Mən hunu diyirəm, hindi özgəni bilminəm*).

200. Yaxşı işdər tutasanı!
201. Yaxşı işdərə yaxın eləsin!
202. Yaramaz işdərdən Allah uzağ eləsin!
203. Yanı yerdə qalmış!
204. Yanın, yerdə qalsın, gözun, qapıda!
205. Yanıf qarğıyirəm!⁵²⁷
206. Yarımıyəsanı!
207. Yarı-yarımçix qal!
208. Yariyənnərdən olasan!
209. Yasın,ı tutum!
210. Yer payı olasan!
211. Yidiğin, burnun,nan irin-qan oluf gəlsin!
212. Yiğdiğin, darı olsun, töhdüğün, səbət!
213. Yırtığın,a yamax tapılmasın!
214. Yurdun,da bayquşdar ulasın!

⁵²⁷ Ərazidə yayılmış inama görə, bu vəziyyətdə deyilən qarğış hökmən düşür.

ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏR

1. – A bağa, hardan gəlisanı?
– Arçənnən.
– Oxşuyü haçə-paçən,nan.
2. Abırrı abrınnan qorxar, abırsız nədən?
3. Abrımı qoruyə-qoruyə oldum abırsız.
4. Ac aci dalıyər, tox toxu yalıyər.
5. Acı dindirmə, toxu tərپətmə.
6. Adam öz-özünə eliyəni el yığılsa, eliyə bilməz.
7. Adımı san,ə qoyərəm, səni yana-yana qoyərəm.
8. Ağac başındə mum var, bizi s....yən kim var?
9. Ağac həmişə bar verməz.
10. Ağaya ağ olan suyə qərq olar.
11. Ağ gün ağardar, qara gün qaraldar.
12. Ağladan yaana getmə, güldürən yaana get.
13. Ağlıyənin bi dərdi var, gülənin min dərdi.
14. Ağlıyən deli sağalar, gülən deli yox.
15. Ağ hörümçəh diyər:
– Məni görüf öldürənin qardaşı ölsün.
Qara hörümçəh diyər:
– Məni görüf öldürməyəninin qardaşı ölsün.
16. Ağzın,ı işə salıncə, başın,ı işə sal.
17. Axsax eşşeyin kor nalbəndi olar.
18. Axmax (= pis) baş yiyəsinə donquz güddürər.
19. Ajdıx olsun, kef olsun.
20. A qarğa, musurmansan,ı, niyə çaxır içisanı?
Xrisdiyansan,ı, niyə xaçə s....nı?

21. Alan qalır.
22. Aldım qoz, satdım qoz,
Man,a da qaldı toz (= şaxşaxı).
23. Allahdan buyrux, ağzıma quyruq.
24. Allah camışə qənət verseydi, uçməmiş dam qalmazdı.
25. Allah dağına baxıf qar veriymiş.
26. Allah diyər: “Gözəli gözələ yazmanam, yazsam da, qarıdıf qocaltmanam”.
27. Allah hamının taxdasının altına (= ürəyinə) baxıf verir.
28. Allah hər kəsin qarısının içəri versin.
29. Allah heç kimi pazor eləməsin.
30. Alma kürən, satma kürən.
31. Allahın qursağı gendi.
32. Allahın qursağı gendi, hələ bəndələrini doğanaxdan keçirir.
33. Allah verməz qara quluna,
O da qalar vurnuxa-vurnuxa.
34. Allah verəndə daş üsdə də verir.
35. Ana yiyəndə uşağın qarnı ağrıyər.
36. Arığın nə işi var qoruxda, vuruf qıçını də qıralar.
37. Arığa batman da yükdü.
38. Arım var, arım var, it arısı.
39. Arpa ekərsan, arpa biçərsan, buğda ekərsan, buğda.
40. Arvat kişinin haçəridi.
41. Arvat qohumu – çəltiy ortağı.
42. Arvat öyün usdasıdı, kişi fəhləsi.
43. Arvat yıxan öyu Allah da yıxa bilməz.
44. Asda gidən, usda gidər.

45. Asılan kesilmədi.
46. Aşağı aşağı, qatıxlı aşdən də aşağı?
47. Aşığın sözü qutaranda neynim-neynim diyər.
48. Ata olmax hasandı, atalix eləmax çetin.
49. Atalıği⁵²⁸ çox olan qız urvatdı⁵²⁹ olar.
50. Atası bi tağar yerdə gezə bilmiyi, oğluna bax.
51. Atası ölən yarım yetimdi, anası ölən bütöv yetim.
52. Ata minif at axdarma.
53. Atı almamış qazıx çaxma.
54. Avazın yaxşı gəlir, oxuduğun Quran olsa.
55. Ayağın,ı isdi elə, başın,ı serin,
Yimaana fikir ver, düşünmə çox derin.
56. Ayda gələn gülə gələr,
Gündə gələn külə gələr.
57. Aydən, ildən bi namaz,
Unu da şeytan qoymaz.
58. Ayifçi ayivini bilsə, başınə kilim keçirdər (= örtər).
59. Ayini isdiyirəm, iyini yox.
60. – Ayivi kim eliyər?
– Ayifçi.
61. Ay naxış, gəl mənnən yapış.
62. Ayri qardaş, yad qonşu.
63. Azıydıx acadan, biri də çıxdı bacadan.

⁵²⁸ Atalıği – süd pulu

⁵²⁹ Urvatdı – hörmətli

64. Az yi, nökr tut.
65. Az yi, həməşə yi.
66. Azreyil balasına qarğatmiyitdi.
67. Balacəboy bic olar, uzunboy gic.
68. Bal kesən barmax yalıyər.
69. Balı⁵³⁰ ağacıynən şəkilini qapınnan içəri qoymə⁵³¹.
70. Balıx dəryada böyüyər.
71. Başınə gələn başmaxçı olar.
72. Bazarda ağıl satılseydi, gənə qaçif hərə öz aqlını alardı.
73. “Belkə”ni ekiflər, bitmiyib.
74. Berkə düşəndə xəşil də diş sındırar.
75. Bey verən atın dişinə baxmazdar.
76. Bəndə yıxan öydən Allahın xəbəri yoxdu.
77. Bi atın derisi yüz eşşeyə ühdü.
78. Bi dərdi çox olan oxuyər, bi də arsız.
79. Bi Haxdan qorx, bi də nəpəhdən⁵³².
80. Bir-birinin bəhsinə,
Tumanı giyir tərsinə.
81. Biri min eliyən də Allahdı, mini heç eliyən də.
82. Biri ölməsə, biri dirilməz.
83. Bi deli quyuyə daş atdı,
Yüz hağıllı çıxarda bilmədi.
84. Bi keçal oğlum olsa, huna yüz qız taparam.

⁵³⁰ Balı – giləs

⁵³¹ Söyləyicinin dediyinə görə, bu ifadəni Balakən camaatı şəkiliblərə ünvanlayırmış.

⁵³² Nəpəhdən – nəpəkdən

85. Bi manat verif danışdirisanı, beş manat verisanı el çehmiyi.
86. Bişənə dözüy, düşənə yox.
87. Bir var pul abıra minmax, bir də var pul verif abırdan düşmax.
88. Bi yiminəm diyənnən qorx, bi də gidiyəm diyənnən.
89. Boğazın üsgüyənən deşilifdi.
90. Böyühsüz öy, kötühsüz ocax.
91. Bud eti yimiyi, g..ə yaxındı.
92. Burun üzdən üzülməz.
93. Buz nəzih yerdən qırılar.
94. Cəfdəsi olmuyən qarını tepiy açər.
95. Cəhd çarix yırtar.
96. Cücə tooxdan süt görmüyüfdü.
97. Çağrılan yerə ar eləmə,
 Çağrılmıyən yeri dar eləmə.
98. Çarixlını mən bəyənmirəm,
Çehməli də gəlmir.
99. Çekənə hər şey dərtədi.
100. Çeynənən sakqız çürüyər.
101. Çox verən maldandı,
 Az verən kannan.
102. Çölüm özgəni, içim özümü yandırır.
103. Çöp çolağa deyər.
104. Dağılan çanax dolmaz.
105. Daldan gələn dəngəsər olar.
106. Dama-dama göl olar, dada-dada heç.
107. Danışən ağıza söz qəhət döyül.

108. Dayıynan dağı dolan,
Əmiynən bağı dolanma.
109. Daş anbara uçar.
110. Delinin başında qoz ağacı olmuyü kü.
111. Deli deliyə qarışər, deyeneh göydən yağar.
112. Deli didi, Həbullah da inandı.
113. Deliyə yel ver, elinə bel.
114. Derin suyə niyə girisanı ki, Xıdır Nevi çaarasanı.
115. Dermançı qızını da verdi, g..ünü də.
116. Deşihli daş yerdə qalmaz.
117. Dədəm öləsini bilseydim, qulağı dolu darıyə satardım.
118. Dədəmi öldürmüşəm, qavrına and işmağa.
119. Dədəsinnən nə yarıdım, balasınnan nə yarıyim.
120. Dədəsinnən yarımışdım, qalmışdı balası.
121. Dəmirçinin bıçağı olmaz.
122. Dərdim-başım, bi qazan əyrən aşım.
123. Dərtdi söyləğan, arsız güleyən olar.
124. Dəvə bööyü, çulu böömüyü.
125. Dəvə oynuyəndə qar yağar.
126. Dil çaşar, düzünü diyər.
127. Dilə gələn gözə gələr.
128. Dildə sümüy yoxdu, nətəri isdəsanı, helə çöör.
129. Dilli at üsdə, dilsiz g.. üsdə.
130. Dilsizdən qorxma, dinsizdən qorx.
131. Dinsizin öhdəsinnən imansız gələr.

132. Diyirəm:

– Xədiməm.

Diyi:

–Oğuldan, qızdan neyin, var?

133. Dooğa dokqaza qədər, əyrənqatan qapıyə.
 134. Dooğa daşəndə çömçə baha olar.
 135. Doğradığın, qavağın, a çıxar.
 136. Doğsan dokquz olsun, olsun.
137. Dolan qoyunum dolan,
 Nə vecimədi ölən-qalan.
138. Dosduğun suyü serin, dərəsi derindi.
 139. Dosdun üzünə, düşmanın dalına diyəllər.
 140. Döyülmüyən düyüdən aş olmaz.
 141. Duranın qarnı şişər, yatanın gözü.
 142. Dünyanı nətəri tutsan, helə də gidər.
 143. Düyümüz, ətimiz olseydi, qonşudan yağ da alif aş bişirərdix.
144. Düşdü malın, a talan,
 Bi yannan da özün, calan.
145. Düz yol insanı yormaz.
146. El ağzı – fal ağzı.
 147. Elə elə, qatıx satan bi də qapıyə gəlsin.
 148. Elti əyrisi, balta əyrisi.
 149. Eşşeh buynüz çıxartmaz, diyər bes⁵³³ qoduxdu.
150. Eşşeh niyə heyvan olsun, nağara çalan niyə muzukant olsun?
 151. Eşşehlıxdan cana fayda çoxdu.
 152. Eşşeyə didilər: “mərfətın, ı gösdər”. Yatdı, ağnadı.
153. Eşşeyə didilər:
 – Səni toyə çağırılar.

⁵³³ Diyər bes – elə bilər ki

Eşşey gülüy. Səbəbini soruşəndə diyi:
– Ya su daşımağa çaarıylər, ya odun.

154. Eşşey eşşeyi borc qaşıyər⁵³⁴.

155. Eşşeyə min, ata çatıncə.

156. Etnən dırnax arasına girən iylənif çıxar.

157. Evi təmiz saxla, qonax gələr.
Üsdunu təmiz saxla, ölüm gələr.

158. Eyri düzü bəyənəmər, bu da bizi.

159. Eyrim-üyrüm yol yaxşıdı,
Erməni də olsa, ər yaxşıdı.

160. Əlisi deli, Velisi deli,
Qırılmışın hamısı deli.

161. Əmiyə qalan dəmiyə qalar.

162. Ər evi, gor evi.

163. Əri döyən arvadı it də tutdu bi yannan.

164. Ətimiz olseydi, qonşüdən yağnan düyü alıf dolma bü-
kərdox.

165. Əvvəl can, sonra canan.

166. Əvvəl gödəniyyət, sora mədəniyyət.

167. Əvvəlcə təam, sora kəlam.

168. Gelin atdanar, hara düşər?

169. Gelin bi torva qozdu,
Tərpətdin, şakqıllıyər.

⁵³⁴ Qaşıyər – qaşıyar

170. Getdın xəbərə, otudun xaşilə?
171. Geyməyə çarix, yeməyə qatix.
172. Gezən ayağa daş deyər.
173. Gezməyən gəzə bilməz,
Gezəyən dözə bilməz.
174. Gəlin gəlin olmaz,
Düşən yer gəlin olar.
175. Görməmişin bi oğlu oldu,
Dartdı ş..ini qopartdı.
176. Görülən işdən gül iyi gələr.
177. G.. öpbaxnan ağız murdar olmaz.
178. Göyə bulut gəlifdi, vay sarının halına!
Tehnədən çörey qutardı, vay qaranın halına!
179. Göz gözdən iti olar.
180. Gözdən uzağ olan könüldən də irəğ olar.
181. Gözəl sifətin, oluncə, gözəl bəxtin, olsun.
182. Gül kimi toy elicaydim,
P.. kimi dədəm öldü.
183. Habı ölüyə habı vay-şivən də çoxdu.
184. Ha qakqılıyisan, amba yumurtdamıyisan,
185. Hağıllınız kimdi?
Qavaxda gidən zincirri.

186. Halıma bax, halva çal.
187. Hamıyə atdar, ulaxlar,
Bizə də uzunqulaxlar.
188. Hamıyə ədat, maa bedat.
189. Hamı özüçündü.
190. Hər kəsin qismətini Allah özü verər.
191. Hər şeydə qara baxdım qarpızda ağ çıxdı.
192. Hərə özünü kamallı, övladını camallı bilər.
193. Hərdə sözün hürdə cavabı olar.
194. Hörmət hörmətə bağlıdı.
195. Hörmət xalvar-xalvar, hak-hesaf dinar-dinar.
196. Hürən it tutmaz.
197. Hürə-hürə it olar.
198. Xaladan ana iyi gələr.
199. Xalamın d...ları da olseydi, dayı diyərdim.
200. Xamır yiyənin fağırı olmaz.
201. Xanım qız xalasına, bəy oğlan dayısına oxşayar.
202. Xayın xoflu olar.
203. Xəsdəlix batmannan gəlif misqalnan çıxar.
204. Xırmana girən eşşey yavanı da qəbul eləməlidi.
205. Xoşbax odu, yığır yiyər,
Bədbax odu, qoyüf gidər.
206. Xoşbaxlıx pulda döyül, onun miqdarındadı.
207. İki qozu da bi yerə qoysan, ses eliyər.
208. İki su bi nahardı.
209. İlan da torpağa isrif eliyifdi⁵³⁵.

⁵³⁵ İsrif eliyifdi – qənaət edib

210. İlan ilannıǵıynən su içən adama deyməz.
211. İmansızın canını dinsiz alar.
212. İnanma, utanma.
213. İneh sağmaǵı bilmiyəndə yer eyri olar.
214. İnsaf dinin yarısıdı.
215. İnsan dilləşə-dilləşə,
Heyvan iyləşə-iyləşə.
216. İsdiyənin bi üzü qara,
Vermiyənin iki üzü də qara.
217. İsmarışnan hac qəbul olunmaz.
218. İtin ayaǵını köşdən esirgiyənin kimdi?
219. İt də yaza çıxdı, amma derisi heş neyə yaramadı.
220. İt epbeyə, uşax mehirə.
221. İtdən çox çarix daşiyən yoxdu, gənə ayaxyalındı.
222. İt qulaǵını kesənnən qorxar.
223. İt qursaǵı yağ götürməz.
224. İt itdiǵıynən oturduǵu yeri quyruǵuynən süpürüy.
225. İt itin ayaǵını basdamaz.
226. İtnən it boǵuşər,
Qaraçinin işi avanda düşər.
227. İt motaldan əl çəkdi,
Motal itdən əl çəkmədi.
228. İt nədi, tükü nola.
229. İtdən olan quçü-quçü olar.
230. İti öldürənə sürütdədərrər.

231. İt özünü təmiz bilib qav-qacağa dürtülər.
232. İt tutsun, dooşən olsun.
233. İti vurmazdar yiyəsinin xətrinə.
234. İti su aparmaz.
235. İt yalağı özünə qoruyər.
236. İy bilmiyən tula olmaz,
Derisini kola verməz.
237. İyidim iyid olsun,
Kol divi öyüm olsun.
238. Kahal⁵³⁶ durar, kət yıxar.
239. Kasıbın sözü, yalanqozun közü,
Dövlətdinin sözü, palıdın közü.
240. Kasıf itinin adını ya Qızıl qoyər, ya da Gümüş.
241. Kasıf pul tapdı, qoymağa yer tapbadı.
242. Kasıva oğul olmaxdansa, dövlətdiyə it olmax yaxşidi.
243. Kasıvı dəvənin üsdündə it dişdiyər.
244. Kasıvın bi atı var, o da ayğır.
245. Kasıvın qarnı ac olar, varının gözü.
246. Kasıvın saci düşənə yaxın qızar.
247. Kavaf qannı, iyid cannı.
248. Keçal baxar güzgüyə, adını qoyər özgüyə.
249. Keçinin qoturu bulağın gözünən su içər.
250. Keçinin ölümü sütdən olsun.
251. Kəfəni Məmmədcəfərdən olannan sora qırx ərşin.
252. Kiminin əvvəli, kiminin axırı.

⁵³⁶ Kahal – iş bilməz

253. Kim eşşey olsa, biz una palanix.
254. Kişiyən arvadın xamırı bir yerdən yooruluy.
255. Kişiyən arvadın torpağı bir yerdən götürülüy.
256. Kişinin dalınnan kes, qavağına yama,
Qavaannan kes dalına.
257. Kişisən, salamın, hanı,
Arvatsan, tumanın, hanı?
258. Kişinin şeytanı arvat olar.
259. Kor kor, gör gör.
260. Kor eşşeyin gözü iməcide açilər.
261. Köçən yurdun qədrini tezə yurtda biləllər.
262. Köçəsi qıznan öləsi qarıdan xeyir yoxdu.
263. Kök gəlinnən öy gəlini olmaz.
264. Köşmax asandı, arvat olmax çətin.
265. Külü küllüydən götür.
266. Qalan umac dil örgənər.
267. Qaraçi peşəsinə gidər.
268. Qaralar ağarmaz,
Qara çeydə su qalmaz.
269. Qardaş – qardan soyux, daşdan bərk.
270. Qardaş yaxşı şey olseydi, Allah birini də özünə götürərdi.
271. Qarğa özünü quş bilər,
Dooğa özünü aş bilər.
(= Qarğa niyə quş olsun, dooğa niyə aş olsun?)

272. Qarı öldü, qapı örtüldü.
 273. Qarnım üçün dimirəm, qədrim üçün diyirəm.
 274. Qarın qardaşdən qavaxdı (= irəlidi).
 275. Qarına gidən qazanşdı.
 276. Qarrar yağif, p..ların üsdü örtülüfdü.
 277. Qaşix aşdən isdi oldu?
 278. Qaşinə-qaşinə ocax başinə.
 279. Qat qazanar, qaltavan güvənər.
 280. Qepey⁵³⁷ qepeyə söykənər.
 281. Qərif itin quyruğu döşündə olar.
 282. Qədəh, özü də gödəh.
 283. Qıldığın, namaz hürkütduğun, qurbağıyə deyməz.
 284. Qırılan qoşünnəndi.
 285. Qız başi yumuyən, ineh nəhrəsi çalxamıyən qocəlməz.
286. Qız verən gözüaçix olar,
 Qız alan gözübağlı.
287. Qız uşağı ağ kağızdı, ləkə düşdü, qutardı.
288. Qız doğanda Allah verifdi,
 Oğlan doğanda özüm doğmuşəm.
289. Qızsız ana, duzsuz ana.
 290. Qocaya arıx diyəllər, kasıva deli.
291. Qonşüdən aş gəldi,
 Gözümnən yaş gəldi.
292. Qocanı kəpəyə qatsan, it yeməz, arpaya qatsan, at.

⁵³⁷ Qepey – qəpik

293. Qonağın axmağı öy yiyəsinə tehlif eliyər.
294. Qonağın tədbiri çaşanda öy yiyəsinə tehlif eliyər.
295. Qonax qonağı isdəmər, öy yiyəsi də heş birini.
296. Qonax birinci gün qızıldı, ikinci gün gümüş, üçüncü gün mis, dördüncü gün pis.
297. Qonşü dalı yoğun olar.
298. Qonağa “get” diməzdər, altınnan döşeyi çekəllər.
299. Qonşü qonşuyə baxar,
Canını oda baxar.
300. Qorxuysan, bişiydən,
Niyə çıxısan, deşihdən?
301. Qorxu cənnətdən gəlifdi.
302. Qoymə ağıldan ağıl olmaz.
303. Qoyünün çoxluğu qurda ziyan eləmiyi.
304. Qoznan çekici bi yerə qoymazdar.
305. Qoz oğruluğu ad bednamçılığıdı.
306. Qullux⁵³⁸ köhnə papaxdı.
307. Quş yuvasınnan quş esgiy olmaz.
308. Qulağı dinc, umaci iç.
309. Maa deymiyən qurt min yaşəsin.
310. Malı itən anasının qoynünü axdarar.
311. Malın, mal oluncə, bazarın, bazar olsun.
312. Mal can yonqarıdı.
313. Mal yiyəsinə oxşəməsə, haramdı.
314. Meçidin qarısı açıxdı. İtə nə gəlifdi?
315. Meylisin dalı-qavağı bilinməz.
316. Məhlə cincarı aci olar.

⁵³⁸ Qullux – vəzifə

317. Mənim xoruzum özgə çəpərimdə bannasın.
318. Mənnən ötdü, qardaşımə deydi,
Elə bildim un çuvalına deydi.
319. Məhəbbət gəlib getcax, aylə qalcaxdı.
320. Mis qab ya düşdü sındı, ya cingillədi, fərqi yoxdu.
321. Molla diyi : “Mən diyəni elə, mən eliyəni eləmə”.
322. Mollanın qarnı beşdi, həməşə biri boşdü.
323. Molliyə “al, molla” diyiflər, “ver, molla” dimiyiflər.
324. Molla gəlmişkən ölən ölsün.
325. Motal, yaxşı motalsan, həyif ki, it derisində.
326. Murdar esgiyə od düşməz.
327. Naxış qılınşdan itidi (= Qılışdən itidi naxış).
328. Naxışın, yatdı, sən də yat.
329. Naxış sulançaxda sulananındı, öy süpürənin yox.
330. Narda sına, yarda sına.
331. Nə bişih qatıx yiyitdi, nə bıqları bulaşıtıdı.
332. Nə işim var, nə macəlim.
333. Nənəm maa çor diyitdi,
Gəlif-gedəni vur diyitdi.
334. Nə ununda var, nə urvasında.
335. Nə şaxda qurt var, nə tiyanda barama.
336. Ocax düşdüğü yeri yaxar.
337. Oğlan evi alana qədər,
Qız evi ölənə qədər (yalvarar).
338. Oğlan oğlundu – evlənənə qədər,
Qız qızındı – ömrünün axırına qədər.

339. Oğruluxnan q...lığın ömrü qırx gün çəkər.
340. Oğru gəlsə, çox şey aparardı.
341. Olacağa çarə yoxdu (= Olduyla öldüyə çarə yoxdu).
342. Olanda qat-qat (= cad-cad),
Olmuyəndə ac yat.
= Olanda horum-horum,
Olmuyəndə barmağımı soorum.
343. Olmax oyün gösdərər.
344. Orabandı⁵³⁹ dadlı diyar,
Burda bitər lovyə, xiyar.
345. O...qax g..ə arpa əpbəyi bəhanədi.
346. Ovçünün Allahı yoxdu.
347. Oynəşə umud olan ərsiz qalar.
348. Öküz incilliyəsi araba xırçilliyi.
349. Ölümə də bi ayax qavax get.
350. Ölüm var, ölüm kimi,
Ölüm var, zulum kimi.
351. Ölənin hakqını alan yoxdu.
352. Ölü eşşeyin nalını söküy.
353. Öy oğrusuna it deyməz.
354. Öyü öydən sayəllər.
355. Öydə xoruz, çöldə fərə.
356. Öydə arvad oldu üç, işlər oldu puç.

⁵³⁹ Oraban – Şəki rayonunda kənd

357. Öy süpürür, eşih qalır,
Qav yuyur, qaşix qalır.
358. Öz qapazımız öz başımıza deyir.
359. Özgə atına minən tez düşər.
360. Özgə danası bağliyənin çatısı elində qalar.
361. Özü yıxılan ağlamaz.
362. Özünü yorulmuş biləndə qavağındakini (= yanındakını)
ölmüş bil.
363. Pambıxnan odu bi yerə qoyməzdər.
364. Peyğəmbər də odu öz qavağına eşiy.
365. Peyğəmbər ikinci arvadın dalına el çekifdi.
366. Pis iş pisdən çıxar.
367. Pisi ötür, yaxşini götür.
368. Pul el çirkidi.
369. Pulun qızdırmasına hər adam dözməz⁵⁴⁰.
370. Pulu ver ya dəmirə, ya kömürə.
371. Sağ gözdən sol gözə xeyir yoxdu.
372. Salla başın₁, yi aşın₁.
373. Satan satıf pullanar,
Alan alıf allanar.
374. Sənin₁ yaran₁ ağrıyı,
Mənim haram ağrıyı?
375. Səvəfsiz çöreh yoxdu.
376. Səhər naxıra, axşam axıra.
377. Soğan yimiyifsan₁, için niyə göynüyü?
378. Soyux yumurtuyə də can verən Allahdı.
379. Soradan çıxan gün adamı isitməz.

⁵⁴⁰ Söyləyici bu atalar sözünü Balakəndə eşitdiyini dedi.

380. Su da bi yerdə çox qalanda iylənər.
381. Sürü dala çöörüləndə axsax qavağa düşər.
382. Sütdü iney ol, vur sərinci qır.
383. Sütün süt olsun,
Zatın it də olsa, olar.
384. Söz danışığından keçər.
385. Sözü düzünü zarafatda diyəllər.
386. Sözü işə tihmiyiflər.
387. S...sanı, s...ç, sənnən karvanqıran olmaz.
388. Sütdü aş yaxşı şeydi: bi gün sizdə, bi gün bizdə.
389. Şəkiddə bi dənə ləqəbsiz adam varsa, ho da Qaloş Əhmətdi.
390. Şəmbə yağar, bazar açilər,
Cuma yağar, nə vaxd açilər?
391. Şilleyən üz qızardıy.
392. Taleyi yar olanın,
Fələh bağlar yarasın.
Taleyi xar olanın,
Hamı s..ər anasın.
393. Tazının yiyəsi var, dooşənin də Allahı.
394. Teh toyuğa da den lazımdı.
395. Tepiy həmişə çolağa deyər.
396. Təzə Ay görünəndə köhnəni doğruyüf ulduz eliyəllər.
397. Təzə bardağın suyü şirin olar.
398. Tələsən it süpürülən yerə oturar (= s..ar).
399. Tənbəl öküzün “oha” canınnandı.

400. Tərifli pendirdən qıl (= tük) çıxar.
401. Tikə qarın doyurmaz, hörmət artırır.
402. Toox su içəndə Allaha baxıy (= başını qaldırır Allaha baxıy).
403. Toy aş, topalax aş, həriyə bi çapalax⁵⁴¹ aş⁵⁴².
404. Tülkü harda, quyruğu da horda.
405. Tülkü tülkünü buyürər, tülkü də quyruğunu.
406. Uzağın buğdasınnan yaxının arpası yaxşıdı.
407. Uman yerdən küsəllər.
408. Un ələdim, oğlan bələdim,
Günümü axşam elədim⁵⁴³.
409. Ununda da var, urvasında da.
410. Unumuz, yağımız olsaydı, halva çalardıx.
Behməz yoxdu, vay tava dərdi!
411. Usdaya verərsən ətdən-mətdən,
Usda işdiyər bərhdən-bərhdən.
Usdaya verərsən şordan-mordan.
Usda işdiyər ordan-burdan.
Usdaya verərsən pendir-lavaş,
Usda işdiyər yavaş-yavaş.
412. Utananın oğlu olmaz.
413. Utanmasan, oynəmağa nə var ki.

⁵⁴¹ Bi çapalax – bir az

⁵⁴² Keçmişdə Göynük toylarında soğan qovurub aş bişirərdilər. Soğan da qovrulanda az qalır. Bu ifadə ona görə işlənirmiş.

⁵⁴³ Tənbəl gəlinlər haqqında belə deyirlər.

414. Uzağın döyməcini balnan döyəllər.
415. Uzaxdan baxısan, səndəli xoş,
Yaxına gəlisan, quşqunu boş.
416. Uzun-uzun meşələr, sizdən qalma peşələr.
417. Uzun kösöv el yandırılmaz.
418. Verirlər al, döyüllər qaç.
419. Ya bağanı öldürdün, ya da dalı üsdə çöördün, eyni şeydi.
420. Yağışdər yağif yarmannar (= çatdaxlar) örtülüfdü.
421. Yağ yağnan qəyniyəndə yarma yavan qalar.
422. Yaxşı qızı özgüyə vermə, həyifdi,
Pis qızı özgüyə vermə, ayifdi.
423. Yaxşılığa yamannıx, kor eşşəyə samannıx.
424. Yaxşı mal xarav oluncə, pis can xarav olsun.
425. Yatan öküzün başinə duran öküz s...r.
426. Yatan ölməz, yetən ölər.
427. Yetimin ağzı aşə, başi daşə.
428. Yetim böyüyər, yamannıx Əzreyilə qalar.
429. Yetimə qoğal haramdı.
430. Yeddi dağın başini bi təpə kesər (=Yüz dərənin başini bi sirt kesər).
431. Yekə baş döylətədi,
Yekə ayaq neyvət.
432. Yekə göz başə bələdi.
433. Yerə soxum ho iki əli ki, bi başi saxlıyə bilmiyi.
434. Yerpənəh pulu ilə alınan eşşeyin ölümü də sudan olar.

435. Yeznə çırax, gözdən irax.
436. Yeznə g..də olan yaradı, heş kimə gösdərmax olmuyü.
437. Yeznə öldürmax olmuyən düşmandı.
438. Yiri doğrasan, yiri çıxar,
Xırda doğrasan, xırda.
439. Yimaxnan doymuyən, yalamaxnan heş doyməz.
440. Yimiyən it üyürməz.
441. Yiyənün üzündə, geyənün əynində (= dizində).
442. Yiyən yiyir quymağı,
Döyüllər şil-maymağı.
443. Yuxarı baxıf fikir eləmaxdansa, aşağı bax, şükür elə.
444. Yumurtanı səhər özün yi, günorta dosduña ver, axşam düşməninə.
445. Yumurtdamadı, bes falı harda oldu?
446. Yurtda yönsüz qalar.
447. Yük altında olan uzunqulax anqırmaz.
448. Yüz hüt⁵⁴⁴ bi lütü soyə bilməz.
449. Zalım itin zinciri uzun olar.
450. Zulum (= güc) həmişə doğana düşər.
451. Zibillıx itinnən yatax iti düzəltmax olmaz.

⁵⁴⁴ Hüt – axmaq

TAPMACALAR

1. Səhər durdum saña zillə-
dim.
(göz) Şah ölkəsi,
Hamı bağı.
(qəbiristanlıq)
2. İki qonşu bir-birilərini
görmüyü.
(göz) 8. Qaradır qarğa döyül.
İy biliy, tula döyül.
Qanatdı, quş döyül.
(cücü)
3. Boşqava qoymax olmaz,
Kesisanı, kesmax olmaz,
Yiyisanı, doyüsanı.
(ana südü) 9. Dağdan gəlir danqara,
Qolları pılan qara.
Danbır-dunbur yerışı,
Dırnağı seysan⁵⁴⁵ para.
(fil)
4. İki daş arasına yaylıq sər-
mişəm.
Otuz altı ildir qurumuyü.
(dil) 10. Mən baxıyəm, o qaçıy.
(qulaq)
5. Səhər durdum, haçıyə
mindim.
(şalvar) 11. Yeddi dəmirri toxmax,
unu bilməyən axmax.
(baş)
6. Bir xörək bişirdim. Nə qə-
dər duz töksəm, gənə də şit
oluy.
(soyutma yumurta) 12. Quyu, içində suyu.
Suyun içində ilan.
İlanın ağzında mərcan.
(lampa)
7. Hap-hapı,
Dəmir qapı.

⁵⁴⁵ Seysan – səksən

Yüz min çiçəh, **(kibrit)**
Bi yarpax.

(Quran) 21. *Diyir*, addım atana
Deydi kotana.
14. Gedirəm Ərəş bağına
Dəryada balıx,
Gələrəm sizə salama.
Üzü ceyrana.
(orucluq) **(güzgü)**

15. Bir balaca boyu var,
Aləminən toyu var.
(lampa) 22. Halma məzər, kolda gə-
zər.
(üzüm)

16. Yol içində bi cam qatıx.
(Ay) 23. Dolu gidiy, boş qeyidiy.
(qaşix)

17. Mən gedirəm, özü də
gedir.
(kölgə) 24. *Diyi*, gelinnərdə hansı
gelindi qaşmağı yaxşı,
Yirmi dörd qadaxnan qadax-
lanıfdı başmağı yaxşı,

18. Yol içində yoğun abay.⁵⁴⁶
(təndir) Bezənifdi bezeyi yaxşı.
(at)

19. Uzun-uzun ulama,
Kol divində bulama.
Gedər Ərəş bağına,
Gələr sənə salama.
(bayram) 25. Uzaxdan gəlifdi, bi par-
çə ağdı.
Sıralanıf, cərgələnifdi, sanki
bi bağdı.

20. Bir balaca bacı
Yandırar dağı-daşı.
(məktub)

⁵⁴⁶ Göynük kəndlərində yaşlı
ləzgi arvadlarına abay deyirlər.

26. Bizim anamızın üç üzü
var,
İkisi qaradı, biri ağ.

**(qaranlıq gecə, işıqlı
gündüz, qara torpaq)**

27. Gəl-gəl diyirəm, gəlmiyi.
Gəlmə-gəlmə diyirəm, gəliy.

(dodaq)

28. Üç rehdə boyənifdi boyəsi.
Yerdən göyə dayanıfdı daya-
ğı.

Hər yerdə gezir sorağı.
(göyqurşağı, yağış, ıldırım)

29. Bi baci, bi qardaşix,
Aləmə də biz arxadaşix.

(Gün, Ay)

30. Gidiy hora,
Bilmiyi hara?
Alıy hunu,
Bilmiyi neyi?

(ölən adam)

31. Alaxlar içində biz də
alağix,
Deymiyin, bizə çox yaraxlı-
yix.
Sizə də gerehliyix.

(gicitkən və qanqal)

32. Qat-qat döşeh,
Unu bilmiyən olsun eşşeh.
(kələm)

33. Haydabanı, huydabanı,
Altı ayağı, iki dabanı.
(tərəzi)

34. Sarı sakqal,
Hunu bilmiyənin
Atası çakqal.

(qarğıdalı)

35. Alacə məzər,
Balacə məzər.
Sağsağan gezər,
Kol divi gezər.
İviş tökər.

(dəyirman, çax-çax)

36. Atamatda mən gidiyəm,
Palçix dizdən, su qurşaxdan.
Ha gidiyəm, toz qopuy.

(dəyirman)

37. Biz biz biziydix,
Yüz otuz iki qızıydix.
Bizi düzdülər,
İpə-sapa düzdülər.
Qırğın gəldi qırıldix,
Şükür Allaha, dirildix.

(cərələr)

38. Damnan-dama cıǵır qoy.
(**kəsəyən**)
39. Elimə sıǵar, sandıǵa sıǵmaz.
(**tüfəng**)
40. Min milit, aǵzı kilit.
(**qəbir**)
41. Daǵdan bi qav aş umaladım, dənəsi yerə düşmədi.
(**nar**)
42. Bizdə bi kişi var, xur-xur yatışı var.
= Bizim öydə bir kişi var
Xor-xor yatışı var.
(**pişik**)
43. Uzun-uzun hörühlər,
Ortada durar kötühlər.
(**təndir**)
44. Uzun-uzun yollar.
(**kəndir**)
45. Qara kişi atdandı,
Uşaxlar şaddandı.
(**qazan**)
46. Mən çulluyürəm, özü tulluyü.
(**sac**)
47. Halçax daǵdan qar yaǵar.
(**ələk, un**)
48. Qat-qat döşey,
Bunu bilmiyən eşsey.
(**kələm**)
49. Biz biz biziydıx,
Otuz iki qızıydıx.
Əzildıx, büzüldüx,
Bi taxdiyə düzüldüx.
(**diş**)
50. İçi deri, çölü et.
(**toyuǵun böyrəyi**)
51. Bi aǵılım var, qoşünnən mal giriy, yava girmiyi.
(**qarışqa yuvası**)
52. *Diyi*, götürə qoyüm⁵⁴⁷,
İki sallıyım, bir berkidim.
(**atın yəhəri**)
53. Quru qoyüm, höyüş çıxardım.
(**atın qantarǵası**)

⁵⁴⁷ Götürə qoyüm – götürüb qoyum

54. Sarı-sarı sandıxlar,
İçi dolu findıxlar.

(balqabaq)

55. Papağım qaldı, özüm düş-
düm. A papağım qaldı, a pa-
pağım qaldı diyir, çığırıy, qar-
sağı⁵⁴⁸ qalıy, özü düşüy. (=Ay
nənə, papağım ağaşdə qaldı).

(qoz)

56. Ağaş başındə qıllı yumax.

(həyvə)

57. Bi öküzüm var, quyru-
gunnan tutmasam, girmiyi
ağıla.

(qaşıq)

58. Hapışdirim, hupüşdürüm,
Çatdağın, a yapışdirim.

(yamax)

59. Dağdan gələr dağ kimi,
Qolları budağ kimi.
Eyilər su işmağa,
Məliyər oğlax kimi.

(sel)

60. Ağ çala, qara toxum,

Əlimnən əkərəm, dilimnən
biçərəm.

(yazı)

61. Yol içində qızıl qamçı.

(ilan)

62. Mən gidirəm, o qalır.

(ayaq izləri)

63. Altı qoyun, üsdü keçə,
Başı findıx, g..ü qayçı.

(qaranquş)

64. Aşıx eldən uxarı,
Şana teldən uxarı.
Aşıx bir şey görüfdü,
Dizi beldən uxarı.

(çəyirtkə)

65. Hallanar, hullanar,
Qızillanar, sallanar.

(zoğal)

66. Ay toyux çim-çim oynar.

(düyü)

67. Qara toyux, qarnı yarıx.

(buxarı)

68. Get bazara, can al gətir,
Tapbasan, yarım can al gətir,

⁵⁴⁸ Qarsağı – qərzəyi

Onu da tapbasan, zəhrimar al,
gətir.

(ət, yumurta, qatıq)

69. Uzun qız uzanar,
Özünə paltar (= köynək)
qazanar.

(qarğıdalı)

70. Göydən gidiy qazdar. Yerdə də oluy bi dənə axsax qaz. Yerdəki axsax qaz diyi ki, eyyy, göydən gidən yüz qaz. Məni də götür ol, düz qaz. Göydəki qazdar diyi ki, biz yüz döyülux, bi bizi qədər, bi bizim yarımız qədər, bi də yarımızın yarısı qədər, bi də sən axsax qaz olanda yüz qaz bitiy. Hindi di görüm, göydən gidən neçə qaz oluy?

Açması: Otuz altı qaz oluy. İki kərə otuz altı nə eliyi? Yetmiş iki. Otuz altının yarısı un sekgiz. Un sekgizin yarısı dokquz. Doğsan dokquz oldumu? Biri də axsağ qaz, eliyi yüz qaz.

MÜXTƏLİF ŞEİRLƏR

1. MƏKTƏB NƏĞMƏSİ

Gün tezdən doğmuşdü,
Məytəfililər durmuşdü.
Qalx ayağa, a yoldaş,
Məytəf vaxı olmuşdü,
Yoldaş, deyən, gəlirəm,
Qələm-kitaf alıram.
Geri qalsam məytəfdən,
Tərəqqidən qalırım.
Məytəf bizim övümüz,⁵⁴⁹
Çiçehlidi yerimiz.
Davam eliyax məytəvə,
Gəlın, gidax məytəvə.

Söyləyicinin dediyinə görə bu mahnını məktəbdə oxuyarkən öyrənib. Avazla oxudu – top.

2. OLMAZ⁵⁵⁰

Qəza kəməndini atanda
Kəməndə düşənə “qaş” diməy olmaz.
Gördün, ki, dosd sirri sənnən pünhandı
O sirri üz vuruf, “aş” diməy olmaz.

Xəsdəni görəndə dimə “bihaldı”.
Yatıf dirilməyi una mahaldı.

⁵⁴⁹ Övümüz – evimiz

⁵⁵⁰ Dediynə görə, söyləyici şeiri özü yazıb.

“Yatan ölməz, yetən ölər” misaldı,
Vaxdı çatmıyənə “köş” deməy olmaz.

Mən deyirəm, günnər gəlif keşməhlə
Beşi ağlamaxla, beşi gülməhlə.
Beşi yaranmaxla, beşi ölməhlə
Dünyanın sonuna “puç” deməy olmaz.

3. QODU-QODU

Qodu-qodu gezəllər,
Qoduyə salam verəllər.
Bu gün bizə un gereh
Savax sizə gün gereh.
Verəən oğlu olsun
Vermiyəən qızı olsun.
Adı Fatma olsun,
O da çatdıyif ölsün.
Çaylər daşif sel olsun,
Taxıllar tel-tel olsun.

4. VEYSƏLQARA⁵⁵¹

Veysəl baba, qurbanam sana
Veysəl baba, hidayət hana?...
... Verənin oğlu olsun,
Vermiyənin qızı olsun.
Adı Fatma olsun,

⁵⁵¹ Bu mahnını Veysəlqara gəzəndə oxuyarmışlar. Yağış çox yağanda gəzilib oxunan mahnılara “Veysəlqara gəzmək” deyirmişlər. Odur ki, Veysəlqaranı Qodu-qodunun bir variantı saymaq olar.

Qolları çatma olsun.
O da suyə düşüf, boğuluf ölsün.

5. SƏN DƏ BİR DİLLƏN GÖRƏK

Qıza elçi gəliy.
Atası diyi:
– Vermənəm.
Anası diyi:
– Qoymənəm bunu getmağa.
Qız da cəlt diyi:
Yağış yağdı, çiskə vurdu,
Elçilər qapını kesdi.
Atam diyi, “vermənm”.
Anam diyi, “qoymənəm”.
Aman, dayi, can dayi,
Sən də bi dillən görax.
(Yanı məni veriylərimi görax).

6. BAĞ BELƏ, BOSTAN BELƏ

Bağ belə, bosdan belə,
Şəfdəli şələ-şələ.
Ortuyə çıxanda amma,
Nə qavıx var, nə çerdəh.

DÜZGÜLƏR

1.

Usıbbıdı, hay Usıbbıdı,
O kişi mənim dosdumdu.
Bazara getdi, gəlmədi,
Yaylığı aldı, vermədi.
Yaylığımın ucu qara,
İçində peykər bala.
Ağ balanı öldürdüm,
Qara balıya giydirdim.
Ağ balanın saçağı,
Qızıldandı piçağı.

2.

Çatax qoz, çatax qoz,
Biri kəhər, biri boz.
Mindim bozun boynünə,
Sürdüm Tiflis yoluna.
Tiflis yolu min bazar,
İçində meymın gəzər.
Vurdum meymini,
Qulaxların qıpırdım.
Dağda gezən xocələr
Vurdu qolumu sındırdı.
Qolum qazanda qəynər,
Ovlax⁵⁵² bucaxda oynər.
Ovlağı götürüf yerə çaxdım,
Yar man,ə yemeleh⁵⁵³ verdi.

⁵⁵² Ovlax – oğlaq

⁵⁵³ Yemeleh – yemələk

Yemeleyi tətə⁵⁵⁴ verdim,
Tət man,ə darı verdi.
Darını quşə verdim,
Quş man,ə qənət verdi.
Qənətdəndim uşmağa,
Hak qarısını aşmağa.

3.

Getdim Həsən beyin öyünü
yarmağa⁵⁵⁵.
Həsən beyin neyi var?
Şakqır-şukqur şeyi var.
Göyə çıxan atı var,
Göy muncuxlu iti var,
Qələm yazan oğlu var,
Muncux taxan qızı var,
Qarısında lotu var,
Əlli batman g..ü var.

4.

Ay erməni, erməni,
Eşşəyə mindirməli.
Apar məni Qarabağa,
Qarabağda iş gedir,
Bakıda nümayiş gedir.

⁵⁵⁴ Tətə – tata

⁵⁵⁵ Söyləyici bu mətni qoşma adlandırdı.

Harda gördün, erməni,
Çax başinə gülləni.

5.

İynə-iyənə,
Ucu düymə.
Sap sapıcan,
Bel belican.
Dayım oğlu,
Burnu p..lu.
Vur nağara,
Çıx qırağa.

6.

Nemis çıxdı dumannan
Piçax çıxartdı civinnən.
Vuracağam, öldürəcəyəm,
Kiminlə dosd olmaq
istəyirsən?

7.

Həpbə-hüpbə,
Nənən yesin mürəbbə.

ÖCƏŞMƏLƏR, HƏDƏLƏR

1.

- Haralısan₁?
- Malaxlı⁵⁵⁶.
- Aşi bişir qavaxlı⁵⁵⁷.
- Yiyax daddı-damaxlı,
- Yatax dallı-qavaxlı.

2.

- Haralısan₁?
- Dəhnəli.
- Nə yiyisan₁?
- Şəfdəli.
- Neçiyə satısan₁?
- Beşini bi şəhiyə.

3.

- Hardansan₁?
- Qışdaxdan⁵⁵⁸.
- Qışdaxdan havra nəynən gəlifsan₁?
- Volqaynan.
- O.....ğa basmaynan.

4.

- Yuxarı məhlə⁵⁵⁹ – elində qızıl dəhrə,
- Aşaa məhlə – elində p..lu dəhrə,
- Orta məhlə – it kimi ləhlə.

⁵⁵⁶ Malax – Qax rayonunda kənd

⁵⁵⁷ Qavax – balqabaq

⁵⁵⁸ Qışdax – Qışlaq. Şəki şəhərində məhəllə adıdır.

⁵⁵⁹ Yuxarı, Aşağı, Orta məhlələr Baş Göynük kəndində yer adlarıdır.

5.

Diyi ki, heyvanın, adamın, bi də meyvənin pisdərini dinə. Uşax baxır, diyir: “Dodulu⁵⁶⁰ eşşəhdə ərih aparırdı”.

6. Gedirdi Humay,
Əlində dumay⁵⁶¹.
Yıxıldı Humay,
Dağıldı dumay
Ağlama, Humay,
Verərəm dumay.

11. Maşın gəlir,
Sıqnal verir.
Bi-bipp⁵⁶².

12. İki gözünü bi deşihdən çıxardaram.

13. Qavırğanın dişimi qurtduyərəm.

7. Adın, nədi Rəşit,
Mən deyim, sən eşit.

8. – Denən, ləyən.
– Ləyən.
– Nişannını bəyən.

9. –Denən, lobya.
–Lobyə.
–Xalanı çəhsinnər qobuya.

10. –Denən, qulax.
–Qulax.
– Oyna⁵⁶³ burax, buyna⁵⁶⁴ burax.⁵⁶⁵

⁵⁶⁰ Dodu – Şəki şəhərində məhəllə adıdır.

⁵⁶¹ Dumay – kəsək

⁵⁶² Bunu deyən adam uşağın burnuna əl uzadır. Bu öcəşməni, adətən, körpə uşaqlar edərək onları güldürülər.

⁵⁶³ Oyna – o yana

⁵⁶⁴ Buyna – bu yana

⁵⁶⁵ Bu cümləni deyən uşaq əvvəlkinin qulağından yapışır.

MƏTNLƏRİN SÖYLƏYİCİLƏRİ

Mifoloji mətnlər, əfsanə və rəvayətlər

1. *Dünyanın yaranması*. Səmədov Fikrət, Baş Göynük
2. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
3. *İldırımın çaxması*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
4. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
5. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
6. *Ay və Gün*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
- 7-8. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
9. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
10. İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri
11. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
12. *Şanapipik*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
13. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
14. *Tısbəğa*. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
15. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
16. *Qırxqu quşu*. Soltanova Gülistan, Aşağı Göynük kəndi
17. Mahmudov Mehman, Aşağı Göynük kəndi
18. *İsax-Musa quşu*. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
19. *Arının istəyi*. Mahmudov Mehman, Aşağı Göynük kəndi
20. *Bəxtin paylanması*. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
21. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
22. Məhəmmədova Günel, İnçə kəndi
23. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
24. *Mələklər*. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
25. *Nəhənglər*. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
26. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
27. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
28. *Günlərə ad qoyulması*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
29. *Süleysin*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
30. *Vəhşi adam*. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi

31. *Unuqay*. Əhmədova Qərənfil, Cumakənd kəndi
32. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
33. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
34. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
35. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
36. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
37. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
38. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
39. Abdullayev Eldəniz, Baş Göynük kəndi
40. Babayev Nəriman, Aşağı Göynük kəndi
- 41-42. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
43. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
44. Səfərova Zilayə, Cumakənd kəndi
- 45-50. *Hal*. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi
51. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
52. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
53. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
54. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
- 55-58. Xəlilova Təranə, Baş Göynük kəndi
59. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
60. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
61. *Ərdov*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
62. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
63. *Xortdan*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
- 64-65. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
- 66-67. *Cin*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
68. Ərəbov Famil, Baş Göynük kəndi
- 69-71. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
- 72-73. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
74. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
75. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
76. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
- 77-82. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi

83. Yusifova Sūdabə, Baş Layısqı kəndi
84. Babayev Nəriman, Aşağı Göynük kəndi
- 85-87. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
88. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
89. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
90. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
91. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
92. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
93. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
94. Xəlilova Gülçin, Baş Göynük kəndi
95. *Cin toyu*. Mustafayev Sabir, Baş Göynük kəndi
96. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
97. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
98. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi
99. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
100. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
101. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
102. Abdullayeva Xatın, Baş Göynük kəndi
103. *Cin dəyişəyi*. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
104. *Kaftar*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
105. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
- 106-107. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
108. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
109. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
110. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
111. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
- 112-113. *Digər mifoloji varlıqlar*. Ərəbov Famil, Baş Göynük kəndi
114. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi
115. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
116. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
117. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
118. *Əzrayıl*. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
119. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi

120. Osmanova Cənnətey, Baqqal kəndi
121. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
- 122-124. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
125. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
126. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
127. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
128. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
129. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
130. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
131. Məmmədova Səhər, Baş Layısqı kəndi
- 132-133. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
134. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
135. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
136. Mustafayev Zahid, Baş Göynük kəndi
137. *Xıdır İlyas, Xıdır Nəbi*. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
138. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
- 139-140. Osmanova Cənnətey, Baqqal kəndi
141. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
142. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
143. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
144. Babayeva Gülafət, Aşağı Göynük kəndi
145. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
146. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
147. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
148. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
149. *Ovçuluq haqqında*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
150. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
151. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 152-153. Həsənov Abbas, Baş Layısqı kəndi
154. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
- 155-156. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
157. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
158. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi

159. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
160. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
161. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
162. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
163. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
- 164-167. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
168. Ərəbov Famil, Baş Göynük kəndi
169. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 170-171. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
172. Abdurahmanov Abdurahman, Baş Göynük kəndi
173. Xəlilov Elçin, Baş Göynük kəndi
- 174-175. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
- 176-177. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
178. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 179-180. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
181. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
182. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
183. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
184. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
- 185-191. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
- 192-193. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
- 194-195. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
196. Həsənov Mustafa, Baş Layısqı kəndi
197. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
198. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
- 199-202. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
- 203-204. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
205. Abdurahmanov Abdurahman, Baş Göynük kəndi
- 206-208. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
209. *Ruh haqqında*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
210. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
211. Lətifova Rübabə, Şəki şəhəri
212. *Naxış*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

213. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi

Peyğəmbərlər, dini şəxsiyyətlər, övliyalər və vergili adamlar haqqında

214. *Nuh peyğəmbər*. Hümətova Hacımməd, Baş Göynük kəndi

215. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi

216. *Süleyman peyğəmbər*. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi

217. *Musa peyğəmbər*. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi

218. *Məhəmməd peyğəmbərin mizan-tərəzini düzəltməsi*. Abdurahmanov Təslim, Baqqal kəndi

219. *Peyğəmbərin yarasanı yaratması*. Salmanova Çiçək, Şəki şəhəri

220. *Dəmirçilik peyğəmbərdən qalıb*. Hümətov Hacımməd, Baş Göynük kəndi

221. *Cərənin böyrü niyə yanıqdır?* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

222. *Veyis baba*. Abdurahmanov Təslim, Baqqal kəndi

223. *Pir baba*. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi

224. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

225. Hümətov Hacımməd, Baş Göynük kəndi

226. Həsənov Bilal, Cumakənd kəndi

227. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

228. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri

229. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi

230. Xəlilova Gülistan, Aşağı Göynük kəndi

231. *Şeyx baba*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

232. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi

233. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

234. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi

235. Mustafayev Sabir, Baş Göynük kəndi

236-238. Hümətov Hacımməd, Baş Göynük kəndi

239-241. Əhmədova Həvvə, Şəki şəhəri

- 242-243. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri
- 244-252. Əhmədov Mahmud, Şəki şəhəri
253. *Məcid baba*. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri
- 254-256. Əhmədov Mahmud, Şəki şəhəri
257. *Sadəddin baba*. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri
258. Əhmədov Mahmud, Şəki şəhəri
- 259-261. *Mütəbillah baba*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
262. *Yunis Əmrə*. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
263. *Hacı Salah baba*. Osmanova Limon, Baş Layısqı kəndi
264. *Şkaflan baba*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
265. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
266. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
267. *Qafur baba*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
268. *Mahmud Axund baba*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
269. Osmanova Cənnətey, Baqqal kəndi
270. *Molla Qasım*. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
271. *Tamam nənə*. Şahmərdanov Əlbəndə, Aşağı Göynük kəndi
272. *Cin piri*. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
273. *Südlü bulaq*. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
274. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
275. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
276. *Ağası babanın bulağı*. Osmanova Cənnətey, Baqqal kəndi
277. *Nişanlı qız ziyarəti*. Osmanova Limon, Baş Layısqı kəndi
278. Babayeva Güləfət, Aşağı Göynük kəndi
279. *Oxud yolundakı ziyarət*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
280. *Qəbiz ziyarəti*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
281. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
282. *Dəmirov ziyarəti*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
283. *Sıxan ziyarət*. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
284. *Əjdaha daşu*. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi

285. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
286. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
287. İbrahimov Zabit, Cumakənd kəndi
288. Çələbizadə Nizami, Şorsu kəndi
289. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
290. *Beşik daşı*. Çələbizadə Nizami, Şorsu kəndi
291. *Ziyarətlərin qardaşlığı*. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
292. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
293. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
294. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
295. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
296. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
297. Hümmətova Zivər, Baş Göynük kəndi
298. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
299. Xəlilov Elçin, Baş Göynük kəndi
300. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
301. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
302. *Ziyarətlərin müxtəlif şəkillərdə görünməsi*. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
303. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
304. *Ziyarətlərin cəzası*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
305. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
306. *Ağac pirlər*. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
307. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
308. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
309. *Vergili adamlar*. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
- 310-311. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
312. Nəzirova Mələkə, Aşağı Göynük kəndi
313. Babayeva Gülafət, Aşağı Göynük kəndi
- 314-315. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
316. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
317. Babayeva Gülafət, Aşağı Göynük kəndi
318. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi

319. *İlanlar haqqında*. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
 320. Ağamirzəyeva Səməən, Baş Göynük kəndi
 321. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 322. Osmanova Limon, Baş Layısqı kəndi
 323-324. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
 325. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
 326. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
 327-328. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
 329. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 330. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
 331. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
 332. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
 333. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi

Toponimik rəvayətlər

334. *Arvadlar dağı*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
 335. *Dost dağı*. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
 336. *Rəhmanqulu qayası*. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi

Molla Cuma ilə bağlı rəvayətlər

337. *Eşit mənəm, gör mənəm, bil mənəm*. Xəlilov Fizuli, Cuma-kənd kəndi
 338. *Gen götürübsə...* Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
 339. *Molla Cuma və Hacı Kərim*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
 340. *Cuma dayı və qarı*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
 341. *Aşıq Ələsgərin Molla Cumaya qıfillama göndərməsi*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
 342. *Bir fincan süd*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi

Müxtəlif mövzulu rəvayətlər

343. *Nə əyri olsun, nə də düz.* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
344. *Eşşəyə dönən qızlar.* Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
345. *İnsan əti yeyənlər.* Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
346. *Atasına rəhmət oxudan oğul.* Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
347. *Qonşunun kələyi.* Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
348. *İlisu bulağı.* Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
349. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
350. *Başın dildən şikayəti.* Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
351. *Comərd kasıb.* İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
352. *Qarının arzusu.* Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
353. *Qəbir həyatı.* Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
354. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
355. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
356. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
357. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
358. *Xəbərin varmı?* Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
359. *Cənazənin arxasınca gedən süpürgə.* İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri
360. *Qəbul olunmayan ehsan.* Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
361. *İki bacı.* İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri
362. *Lal gəlin.* Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
363. *İki arvadlı kişilərin həli.* Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
364. *Dindar kişi və ləzgi.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
365. *Əzazil ər.* Ədilova Ümmü, Şəki şəhəri
366. *Bədnəzərlərin yarışı.* Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
367. *İki rəssam.* Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
368. *Qızların sınaılması.* İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
369. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

370. *Qaraçı qızı*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 371. *Öz malın ye*. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
 372. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
 373. *Paxıl*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 374. *İt və pişik*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
 375. *Kolun evlənməsi*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 376. *Çeyil otu*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 377. *Keçi dərisi*. Mustafayeva Pəri, Cumakənd kəndi
 378. *Yonqarına bərəkət*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi

İnamlar

1. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
2. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
3. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
4. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
5. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
- 6-8. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
9. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
- 10-11. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi
12. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
13. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi
14. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
- 15-16. Hümətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
- 17-20. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
21. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
- 22-24. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
- 25-26. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
- 27-31. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
32. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 33-43. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
44. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
45. Süleymanov Vaqif, Baş Göynük kəndi
46. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

47. Süleymanov Vaqif, Baş Göynük kəndi
- 48-74. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
75. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
- 76-85. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
86. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri

Etnoqrafik mətnlər

1. *Cadular*. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
2. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
3. *Dualar*. Hacızadə İsaq, Baş Göynük kəndi
4. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
5. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
6. *Qırxa düşmə*. Hümmətova Zivər, Baş Göynük kəndi
7. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
- 8-9. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
10. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
11. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
12. *Ruh götürmə*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
13. *Qarın çəkmə*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
14. *Yağış yağıdırma*. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi
15. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
16. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
17. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
18. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
19. Həsənov Bilal, Cumakənd kəndi
20. *Yağış kəsdirmə*. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
- 21-22. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
- 23-24. *Unsux payı*. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
25. *Yas adətləri*. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
26. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
27. Məmmədova Zahidə, Baş Göynük kəndi
28. *Toy adətləri*. İlyasova Nərimə, Cumakənd kəndi
29. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi

30. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
31. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
32. Şahmərdanov Əlbəndə, Aşağı Göynük kəndi
33. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
34. *Ayının payı*. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
35. *Bitkilər haqqında*. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
36. *Canavar haqqında*. Abdurahmanov Abdurahman, Baş Göynük kəndi
- 37-38. *Mövlud*. Məmmədov Nəcməddin, Cumakənd kəndi
39. *Müxtəlif mövzulu mətnlər*. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
40. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
41. Abdullayeva Şirinnaz, Cumakənd kəndi
42. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
43. Qədimli Mahir, Baş Şabalıd kəndi

Bayatılar və ağılar

- 1-2. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
- 3-8. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
- 9-14. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
- 15-17. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
- 18-35. Mürşüdoğa Bənövşə, Baş Göynük kəndi
- 36-43. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
- 44-54. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
55. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi
- 56-57. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 58-62. Cabbarova Müşgünaz, İncə kəndi
- 63-66. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
- 67-71. Hümətova Zivər, Baş Göynük kəndi
- 72-82. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
- 83-86. Səfərova Zilayə, Cumakənd kəndi
- 87-88. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
- 89-108. Mustafayeva Pəri, Cumakənd kəndi

- 109-118. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
 119-121. İsaqova Nurcahan, Cumakənd kəndi
 122-183. Şəhmirova Əsmər, Cumakənd kəndi
 184. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
 185. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 186-190. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
 191. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri
 192. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 193-194. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
 195. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
 196-197. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
 198. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi

Laylalar və oxşamalar

199. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
 200. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 201-202. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
 203-207. Hümətova Zivər, Baş Göynük kəndi
 208. Səfərova Zilayə, Cumakənd kəndi
 209. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
 210. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
 211-212. Ağamirzəyeva Səməh, Baş Göynük kəndi
 213. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
 214-216. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi

Toy mahnıları

217. *Ay gözəl, gözəl.* Mustafayeva Pəri, Cumakənd kəndi
 218. *Nişanlı qızın arzusu.* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 219. *Qaynana-gəlin deyişməsi.* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

Alqışlar və qarğışlar

1. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 2-3. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
4. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
5. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
- 6-7. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
- 8-9. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
10. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
- 11-15. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 16-20. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
21. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
22. Kərimova Xatın, Baş Göynük kəndi
23. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
24. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
- 25-26. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
- 27-28. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
- 29-30. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
31. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
32. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
33. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
- 34-35. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
36. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük
37. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
- 38-44. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
- 45-47. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
- 48-49. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
50. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
51. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
52. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
53. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
- 54-57. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
58. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 59-61. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi

- 60-62. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
63. Kərimova Xatın, Baş Göynük kəndi
64. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
66. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
67. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
68. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
69-70. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
71. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
72-74. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
75-79. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
80. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
81-83. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
84-89. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
90-96. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
97. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
98-100. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
101. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
102. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
103-106. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
107-111. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
112. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
113-114. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
115. Kərimova Xatın, Baş Göynük kəndi
116-117. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
118. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
119. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri
120-121. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
122. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
123. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
124. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
125-126. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
127. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
128-132. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi

133. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
- 134-135. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
136. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
137. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
- 138-140. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
141. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
142. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
- 143-144. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
145. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
146. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
- 147-148. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
149. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
- 151-153. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
154. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
155. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
156. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
- 157-158. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 159-160. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
161. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
162. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
163. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
- 164-165. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 166-167. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
168. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
169. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
170. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 171-172. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
- 173-174. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
175. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
176. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
177. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri
- 178-179. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
180. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi

- 181-183. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 184-189. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
- 190-192. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
- 193-198. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
199. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
200. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
- 201-203. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
204. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 205-206. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
- 207-208. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
- 210-211. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
212. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
213. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

Atalar sözləri

- 1-2. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
3. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 4-6. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
7. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
8. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
9. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
10. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
11. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
12. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
13. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
14. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
15. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
- 16-18. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
19. Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
20. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 21-22. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük
- 23-24. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
25. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi

26. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
- 27-28. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
29. Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
30. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 31-32. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
33. Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
34. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
35. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 36-38. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 39-40. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
41. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 42-45. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
46. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
47. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
48. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
49. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
50. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
51. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
- 52-54. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
55. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
56. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
- 57-58. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
59. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
60. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
61. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
62. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
63. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
- 64-65. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
66. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
67. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
- 68-69. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
70. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
- 71-73. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi

- 74-77. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
78-79. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
80. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
81. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
82-86. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
87-88. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
89. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
90. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
91. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
92-96. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
97-98. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
99-100. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
101. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
102-104. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
105-106. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
107-108. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
109-110. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
111-113. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
114. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
115. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
116. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
117-118. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
119-120. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
121. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
122. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
123. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
124. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
125-126. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
127-128. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
129-131. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
132-134. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
135-138. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
139-141. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

- 142-143. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
144. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
145-147. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
148. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
149-150. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
151. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
152-153. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
154. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
155-156. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
157-159. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
160. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
161. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
162-163. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
164. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
165-167. Şahmərdanov Əlbəndə, Aşağı Göynük kəndi
168. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
169. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
170. Şahmərdanov Əlbəndə, Aşağı Göynük kəndi
171-173. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
174. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
175. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
176-177. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
178. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
179-183. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
184. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
185. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
186. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
187. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
188-190. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
191. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
192. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
193. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
194. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

195. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 196-197. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
- 198-199. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
200. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 201-202. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
- 203-205. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
206. Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
207. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
- 208-211. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
212. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
- 213-214. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
215. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
216. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
217. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
- 218-220. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
221. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
- 222-225. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 226-228. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
229. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
- 230-232. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 233-235. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 236-238. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
239. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
240. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
241. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
- 242-244. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
- 245-247. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
248. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
249. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 250-251. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
252. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
- 253-258. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
- 259-261. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi

262. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
263-264. İsaqova Nurcahan, Cumakənd kəndi
265. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
266. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
267. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
268. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
269-270. Süleymanova Aişə, Cumakənd kəndi
271. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
272. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
273. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
274-275. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
276. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
277-278. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
279-284. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
285. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
286. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
287. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
288. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
289. Süleymanov Vəfa, Cumakənd kəndi
290. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
291. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
292. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
293-295. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
296. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
297-298. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
299-300. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
301. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
302. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
303-304. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
305. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
306-308. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
309. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
310-313. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

- 314-317. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
318. İsaqova Nurcahan, Cumakənd kəndi
319. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
320. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
321-323. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
324. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
325. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
326. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
327-328. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
329. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
330-331. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
332. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
333. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
334. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
335-336. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
337. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
338. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
339. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
340. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
341. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
342-343. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
344. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
345. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
346. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
347. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
348. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
349. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
350-359. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
360-361. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
362. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
363. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
364-365. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
366-368. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi

369. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
370. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
371-373. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
374. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
375. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
376. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
381-383. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
384-385. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
386-388. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
389. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
390. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
391. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
392. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
393-395. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
396-399. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
400-401. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
402. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
403-405. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
406-407. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
408. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
409-410. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
411-412. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
413-414. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
415. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
416-417. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
418-419. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
420-421. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
422-423. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
424-428. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
429. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
430. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
432-434. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
435-437. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi

438. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
439-440. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
441-442. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
443-446. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
447-448. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
449-450. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
451. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi

Tapmacalar

- 1-9. İsaqova Nurcahan, Cumakənd kəndi
10-21. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
22. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
23. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
24-31. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
32-33. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
34. Ağamirzəyeva Səmən, Baş Göynük kəndi
35-44. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
45-57. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
58. Mürşüdoğa Bənövşə, Baş Göynük kəndi
59-62. Məmmədova Səhər, Baş Layısqı kəndi
63. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
64. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
65-67. Hümətova Zivər, Baş Göynük kəndi
68-70. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

Müxtəlif şeirlər

1. *Məktəb nəğməsi*. Abdullayeva Şirinnaz, Cumakənd kəndi
2. *Olmaz*. Abdurrahmanov Təslim, Baqqal kəndi
3. *Qodu-qodu*. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
4. *Veysəlqara*. Abdurrahmanov Təslim, Baqqal kəndi
5. *Sən də bir dillən görək*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
6. *Bağ belə, bostan belə*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

Düzgünlər

1. Cabbarova Müşgünaz, İnçə kəndi
2. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
3. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
- 4-7. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi

Öcəşmələr, hədələr

- 1-2. Ədilova Qələm, Baş Göynük kəndi
3. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
4. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
5. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
- 6-7. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
- 8-9. Ərəbov Famil, Baş Göynük kəndi
- 10-11. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
12. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
13. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi

SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT

Abbasova Həlmət Məcid qızı, yaşı 75, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*:147; Bayatılar və ağıllar – 63-66; Alqışlar və qarğışlar – 10, 21, 23, 34-35, 38-44, 48-49, 54-57, 71, 80, 98-100, 113-114, 142, 149, 154, 175, 200; Atalar sözləri və məsəllər – 212

Abdullayev Eldəniz Hikmət oğlu, doğum tarixi 1978, təhsili orta, sənəti tibb işçisi, Baş Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 39

Abdullayev Fikrət (Hikmət) Hüseyn oğlu, doğum tarixi 1936, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*:76, 101, 141; Etnoqrafik mətnlər – 5

Abdullayeva Əsmayə Zəkəriyyə qızı, yaşı 64, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*:52, 93, 148, 161, 163, 181, 183, 203-204, 286, 326; Etnoqrafik mətnlər – 4, 8-9, 17, 21-22, 23-24; Laylalar və oxşamalar – 214-216; Müxtəlif şeirlər – 3

Abdullayeva Xatın İslam qızı, doğum tarixi 1940, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*:102

Abdullayeva Şirinnaz Aslan qızı, doğum tarixi 1898, 3 sinif oxuyub, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Etnoqrafik mətnlər – 41; Müxtəlif şeirlər – 1

Abdurahmanov Abdurahman Əhməd oğlu, doğum tarixi 1941, təhsili orta, sənəti sürücü, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 172, 205; Etnoqrafik mətnlər – 36

Abdurahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, doğum tarixi 1925, təhsili orta, Baqqal kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 218, 222

Ağamirzəyeva Səmən Vələd qızı, doğum tarixi 1927, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 320; Laylalar və oxşamalar – 211-212; Tapmacalar – 34

Aslanova Nazilə Aslan qızı, doğum tarixi 1948, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 14, 32, 97, 119, 137; İnamlar – 3; Atalar sözləri və məsəllər – 129, 131, 207; Tapmacalar – 22

Babayev Nəriman Salam oğlu, doğum tarixi 1939, sənəti müəllim, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 40, 84

Babayeva Güləfət Nəriman qızı, doğum tarixi 1969, təhsili orta, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 144, 278, 313, 317

Cabbarova Gülmayə Umud qızı, doğum tarixi 1961, təhsili ali, sənəti biologiya müəllimi, doğum yeri İncə kəndi, yaşayış yeri Bakı şəhəri. Mətnlər 2002-ci ildə Bakı şəhərində toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 184; Alqışlar və qarğışlar – 184-189; Atalar sözləri və məsəllər – 15, 26, 78-79,

157-159, 161, 198-199, 201-202, 217, 241, 285, 288, 290, 301, 305, 330-331, 333, 345, 408, 429, 443-446

Cabbarova Müşgünaz Süleyman qızı, doğum tarixi 1928, 4 sinif oxuyub, doğum yeri İncə kəndi. Mətnlər 2001-ci ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 58-62; Düzgünlər – 1

Cəfərova Sədayə İsmayıl qızı, doğum tarixi 1939, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 54, 75, 118, 128, 319; Bayatılar və ağılar – 15-17; Alqışlar və qarğışlar – 122, 124, 163; Atalar sözləri və məsəllər – 59, 309; Tapmacalar – 45-57

Çələbizadə Nizami Mahmud oğlu, doğum tarixi 1948, təhsili orta, sənəti sinif müəllimi, doğum kəndi Babaratma kəndi, yaşayış yeri Şorsu kəndi. Mətnlər 2014-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 288, 290

Dadaşova Sənubər Ağabəy qızı, doğum tarixi 1955, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2012-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 11, 15, 18, 27, 215-216, 217

Ədilova Ümmü İsmayıl qızı, doğum tarixi 1965, təhsili ali, sənəti riyaziyyat müəllimi, doğum yeri Baş Göynük, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətn 1996-cı ildə Şəki şəhərində toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 365

Əhmədova Qərənfil (Qələm) Hüseynbala qızı, doğum tarixi 1950, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında

toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 2, 7-8, 13, 31, 64-65, 96, 362; İnamlar – 4; Alqışlar və qarğışlar – 6-7; 25-26; Atalar sözləri və məsəllər – 191, 215; Tapmacalar – 23

Əhmədova Nərimə Zahid qızı, doğum tarixi 1931, təhsili orta, doğum yeri Baş Şabalıd kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətnlər 2003-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 242-243, 253, 257; Bayatılar və ağılar – 191; Alqışlar və qarğışlar – 119, 177

Əhmədova Mehruza Əbdürəhim qızı, doğum tarixi 1941, təhsili orta, doğum yeri İncə kəndi, yaşayış yeri Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 28-29, 130, 232, 267, 279, 280, 314-315, 323-324; Bayatılar və ağılar – 36-43

Əhmədov Mahmud Məcid oğlu, doğum tarixi 1961, təhsili orta, Şəki şəhəri. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 244-252, 254-256, 258

Əhmədova Həvva Məcid qızı, doğum tarixi 1953, təhsili orta, Şəki şəhəri. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 239-241

Ərəbov Famil Kərəm oğlu, doğum tarixi 1978, Bakı Dövlət Universitetinin magistri, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin sentyabr ayında Bakı şəhərində toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 68, 112-113, 168; Öcəşmələr, hədələr – 8-9

Hacıyeva Səkinə Əhməd qızı, doğum tarixi 1944, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2003-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 87-88

Hacızadə İsaq Calal oğlu, yaşı 94, sənəti müəllim, Baş Göynük kəndi. Mətn 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Etnoqrafik mətnlər – 3

Həsənov Mustafa Abbas oğlu, doğum tarixi 1952, təhsili orta, ticarətlə məşğul olur. Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 196

Hümmətov Hacıməmməd Xəlil oğlu, yaşı 55, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Həvəskar ovçu. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 25, 158, 164-167, 170-171, 182, 185-191, 206-208, 220, 225, 236-238, 298, 336, 349, 366

Hümmətova Zivər Lətif qızı, yaşı 69, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 297; Etnoqrafik mətnlər – 6; Bayatılar və ağılar – 67-71; Laylalar və oxşamalar – 203-207; Tapmacalar – 65-67

Xəlilov Elçin Əkrəm oğlu, doğum tarixi 1988, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 173, 299

Xəlilov Əkrəm Məmmədəli oğlu, doğum tarixi 1955, təhsili ali, sənəti televiziya mühəndisi, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 197, 234, 262, 270, 348; İnamlar – 22-24; Etnoqrafik mətnlər – 1

Xəlilov Əlxan (Elxan) Məmmədəli oğlu, doğum tarixi 1958, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2004-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Atalar sözləri və məsəllər – 21-22, 87-88, 90, 99-100, 132-134, 155-156, 184, 273, 296, 384-385, 411-412

Xəlilov Füzuli Bayram oğlu, doğum tarixi 1974, təhsili orta, sənəti sürücü, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 337, 338; Atalar sözləri – 19, 29, 33, 206

Xəlilova Gülçin Əkrəm qızı, doğum tarixi 1989, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətn 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 94

Xəlilova Hürü Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1948, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 21, 43; Etnoqrafik mətnlər – 7, 10, 16; Bayatı və ağılar – 195, 209; Atalar sözləri və məsəllər – 192, 292, 364-365, 376, 420-421

Xəlilova Xəlidə Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1963, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Alqışlar və qarğışlar – 45-47, 51, 59-61, 67, 69-70, 80-83, 101, 116-117, 123, 125-126, 128-132, 134-135, 138-140, 143-144, 146, 151-153, 156, 159-160, 162, 166-167, 169, 171-172, 193-198; Atalar sözləri və məsəllər – 11, 116, 178, 229, 276, 319; Öcəşmələr, hədələr – 10-11

Xəlilova Xavər Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1960, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Materiallar 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 23, 77-82, 103, 143, 198, 210, 213, 306, 318; Alqışlar və qarğışlar – 180; Atalar sözləri və məsəllər – 13, 61, 268, 329, 339, 363

Xəlilova Mehin Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1949, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 38, 100, 150, 224, 231, 233, 308, 357, 360; İnamlar – 5, 12, 86;

Etnoqrafik mətnlər – 2; Bayatı və ağılar – 196-197; Atalar sözləri və məsəllər – 27-28, 52-54, 127-128, 250-251, 297-298, 326, 386-388; Müxtəlif şeirlər – 6; Öcəşmələr, hədələr – 3, 5

Xəlilova Təranə Əli qızı, doğum tarixi 1967, təhsili orta, sənəti müəllim, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 55-58

Həsənov Bilal Fərman oğlu, doğum tarixi 1984, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2012-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 226; Etnoqrafik mətnlər – 19

Həsənova Pəri Sirac qızı, doğum tarixi 1955, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2012-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 5, 24, 26, 289, 301, 356

İbrahimxəlilov İsmayıl Baba oğlu, doğum yeri 1934, təhsili orta, sənəti fotoqraf, Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 126, 154, 334, 339, 340, 341, 342, 351, 372; İnamlar – 6-8; Atalar sözləri və məsəllər – 221, 239

İbrahimov Zabit Şakir oğlu, doğum tarixi 1983, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Mətn 2005-ci ildə toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 287

İlyasova Hərimə Mehralı qızı, doğum tarixi 1947, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətn 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Etnoqrafik mətnlər – 28

İsaqova Nurcahan Abuzər qızı, doğum tarixi 1960, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Mətnlər 1996-cı ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 119-121; Atalar sözləri və məsəllər – 263-264, 318; Tapmacalar – 1-9

İsmayılova Bayramxatın Qulaməli qızı, doğum tarixi 1946, təhsili orta, doğum yeri Balakən rayonu, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Etnoqrafik mətnlər – 30; Alqışlar və qarğışlar – 103-106; Atalar sözləri və məsəllər – 31-32, 229

İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş) Şövkət qızı, doğum tarixi 1966, orta təhsilli, Şəki şəhəri. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 10, 359, 361

İsmayılova Ziba Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1953, təhsili ali, sənəti ibtidai sinif müəllimi, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 4, 33, 35, 66-67, 104, 149, 151, 176-177, 227, 281-282, 305, 368-369; İnamlar – 2, 32, 46, 48-74, 76-85; Etnoqrafik mətnlər – 12-13; Bayatı və ağılar – 185; Alqışlar və qarğışlar – 1, 4, 11-15, 32, 52, 58, 60-62, 64, 72-74, 84-89, 102, 120-121, 127, 136, 147-148, 155, 157-158, 161, 168, 170, 173-174, 181-183, 204, 210-211, 213; Atalar sözləri və məsəllər – 3, 7, 14, 35, 46, 68-69, 74-77, 89, 91, 102-104, 109-110, 114, 119-120, 122, 124, 139-141, 151, 154, 160, 168, 187, 194, 200, 208-211, 216, 222-225, 233-235, 266, 272, 279-284, 291, 293-295, 302, 310-313, 324, 332, 334, 340, 342-343, 347, 349, 360-361, 369, 374, 391, 396-399, 402, 406-407, 413-414, 416-417, 424-428, 439-440, 449-450; Öcəşmələr, hədələr – 12

Kərimova Xatın Kərim qızı, doğum yeri 1935, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 36, 51, 69-71, 122-124, 127, 272-273, 291, 321; Bayatılar və ağıllar – 1-2, 192; Laylalar və oxşamalar – 200; Alqışlar və qarğışlar – 16-20, 22, 24, 27-28, 31, 33, 37, 63, 107-111, 115, 145; Tapmacalar – 35-44

Kərimova Şəfiqə Kərim qızı, doğum yeri 1934, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 135, 353, 355, 358, Alqışlar və qarğışlar – 5, 68, 97; Etnoqrafik mətnlər – 26; Bayatılar və ağıllar – 72-82, 198; Laylalar və oxşamalar – 210

Qədimli Mahir Vahid oğlu, doğum tarixi 1949, təhsili orta, sənəti tibb işçisi, doğum yeri Şəki şəhəri, yaşayış yeri Baş Şabalıd kəndi. Mətn 2014-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Etnoqrafik mətnlər – 43

Qurbanova Firuzə Həsənqulu qızı, yaşı 70, təhsili orta, doğum yeri Laqodexi rayonu, Qaracalar kəndi, yaşayış yeri Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 9, 62, 72-73, 129, 352, 354, 363, 371; İnamlar – 17-20; Etnoqrafik mətnlər – 31, 34, 39; Laylalar və oxşamalar – 213

Mahmudov Mehman Həsən oğlu, doğum tarixi 1958, təhsili orta, sənəti sürücü, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 17, 19

Məcidova Minayə Nəzir qızı, doğum tarixi 1938, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər

2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 110; Etnoqrafik mətnlər – 15, 20, 25; Alqışlar və qarğışlar – 8-9, 29-30, 50, 66, 90-96, 112, 118, 137, 141, 190-192, 207-208

Məhəmmədova Günel Umud qızı, doğum tarixi 1981, Bakı Dövlət Universitetinin Kimya fakültəsinin I kurs tələbəsi, İncə kəndi. Mətn 2004-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 22

Məmişova Nuriyyə Mustafa qızı, doğum tarixi 1941, təhsili orta, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 37, 53; Bayatılar və ağılar – 9-14; Laylalar və oxşamalar – 201-202; Tapmacalar – 63

Məmmədov Hasan Bayram oğlu, doğum tarixi 1944, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 157, 174-175, 192-193, 335, 367; Düzgülər – 2

Məmmədov Musa İsa oğlu, doğum tarixi 1929, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 293, 350; Atalar sözləri və məsəllər – 55; Tapmacalar – 24-31

Məmmədov Nəcməddin Sirac oğlu, doğum tarixi 1953, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2006-cı ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Etnoqrafik mətnlər – 37-38

Məmmədova Maral Mustafa qızı, doğum tarixi 1927, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2002-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi*

mətnlər: 99, 121; Bayatılar və ağılar – 3-8; Laylalar və oxşamalar – 199; Tapmacalar – 32-33

Məmmədova Səhər Əhməd qızı, doğum tarixi 1944, təhsili orta, Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 131; Tapmacalar – 59-62

Məmmədova Zahidə Məmmədəli qızı, yaşı 74, təhsili orta, doğum yeri Kiş kəndi, yaşayış yeri Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 20, 59, 132-133, 302, 309; Etnoqrafik mətnlər – 27; Bayatılar və ağılar – 193-194; Düzgünlər – 3

Mikayılov Mirzəli Muxtar oğlu, doğum tarixi 1935, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2002-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 30, 45-50, 98, 114, 223

Mirzəyeva Humay Həsən qızı, doğum tarixi 1929, təhsili orta, doğum yeri Şəki şəhəri Gəncəli məhləsi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2012-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* Bayatılar və ağılar – 186-190; Alqışlar və qarğışlar – 2-3, 53, 176; Atalar sözləri və məsəllər – 8

Mürşüdoğa Bənövşə Yusif qızı, doğum tarixi 1933, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* Bayatılar və ağılar – 18-35; Tapmacalar – 58

Muradova Mehruza İslam qızı, doğum tarixi 1927, təhsili orta, doğum yeri Babaratma kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi*

mətnlər: 6, 12, 63, 138, 209, 344-345, 374; Tapmacalar – 10-21; Atalar sözləri və məsəllər – 66

Mustafayeva Pəri Süleyman qızı, doğum tarixi 1917, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Mətnlər 1996-cı ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 377; Bayatılar və ağılar –890-108; Toy nəğmələri – 217

Mustafayev Sabir Zahid oğlu, doğum tarixi 1936, təhsili ali, sənəti kimya müəllimi, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 95, 235

Nəzirova Mələkə Əhməd qızı, doğum tarixi 1970, təhsili orta, Aşağı Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 312

Osmanova Cənnətey Aslan qızı, doğum tarixi 1939, təhsili orta, sənəti ibtidai sinif müəllimi, doğum yeri Balakən rayonunun Katex (Gədik) kəndi, yaşayış yeri Baqqal kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 120, 139-140, 269, 276; İnamlar: 10-11, 13; Etnoqrafik mətnlər – 14; Bayatılar və ağılar – 55

Osmanova Limon Nəbi qızı, doğum tarixi 1950, təhsili orta, Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 263, 277, 322

Salmanova Çiçək Salman qızı, doğum tarixi 1967, təhsili orta, sənəti tibb bacısı, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətn 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 219

Səfərova Zilayə Yolçu qızı, doğum tarixi 1947, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 44; Bayatılar və ağıllar – 83-86; Laylalar və oxşamalar – 208

Səmədova Çəmən Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1937, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2002-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 346, 347; İnamlar – 14; Atalar sözləri və məsəllər – 9, 12, 25, 39-40, 42-45, 70, 92-96, 117-118, 121, 123, 135-138, 145-147, 171-173, 176-177, 179-183, 196-197, 245-247, 253-258, 262, 265, 277-278, 303-304, 306-308, 314-317, 335-336, 350-359, 366-368, 370, 393-395, 432-434, 438, 451

Səmədov Fikrət Ağası oğlu, doğum tarixi 1949, təhsili orta, həvəskar ovçu, doğum yeri Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 1, 41-42, 85-87, 115, 146, 155-156, 159, 179-180, 184, 199-202, 300, 327-328; İnamlar – 1, 25-26; Etnoqrafik mətnlər – 35; Atalar sözləri və məsəllər – 321-323, 346

Soltanova Arzu Əsrəf qızı, doğum tarixi 1969, təhsili ali, sənəti coğrafiya müəllimi, doğum yeri Aşağı Göynük kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 162, 228; Atalar sözləri və məsəllər – 164, 389

Soltanova Gülüstan Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1946, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 16, 105, 292, 316, 332; Alqışlar və qarğışlar – 36, 201-203; Atalar sözləri və məsəllər – 81, 107-108, 142-143, 409-410

Soltanova Məryəm Həsən qızı, doğum tarixi 1935, təhsili orta, Aşağı Göyünk kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 60, 74, 106-107, 125, 145, 212, 221, 259-261, 264, 266, 268, 294, 303-304, 310-311, 343, 375; İnamlar – 21, 27-31, 33-43, 75; Etnoqrafik mətnlər – 11, 33, 40; Bayatılar və ağılar – 44-54; Alqışlar və qarğışlar – 133, 199, 205-206, 212; Toy nəğmələri – 218-219; Tapmacalar – 68-70; Müxtəlif şeirlər – 5

Süleymanov Həsən Aydəmir oğlu, doğum tarixi 1926, təhsili ali, sənəti tarix müəllimi, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 109; Atalar sözləri və məsəllər – 240, 242-244, 286, 337, 435-437, 447-448

Süleymanov Həsən Vaqif oğlu, doğum tarixi 1993, VI sinif şagirdi, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 90, 92, 108, 116, 275, 285; Öcəşmələr, hədələr – 13

Süleymanov Vaqif Həsən oğlu, doğum tarixi 1951, təhsili ali, sənəti dil-ədəbiyyat müəllimi, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında qeydə alınıb. *Söylədiyi mətnlər*: 3, 34, 61, 169, 178, 194-195, 329, 364, 370, 373, 376, 378; İnamlar – 45, 47; Etnoqrafik mətnlər – 29, 42; Bayatılar və ağılar – 56-57; Alqışlar və qarğışlar – 75-79, 164-165, 178-179; Atalar sözləri və məsəllər – 1-2, 4-6, 10, 16-18, 20, 23-24, 30, 36-38, 41, 48, 50, 57-58, 60, 62, 64-65, 71-73, 80, 82-86, 97-98, 101, 105-106, 111-113, 115, 125-126, 144, 149-150, 152-153, 162-163, 175, 185, 195, 203-205, 218-220, 226-228, 230-232, 249, 259-261, 267, 271, 287, 320, 325, 327-328, 338, 341, 344, 348, 362, 371-373, 381-383, 392, 400-401, 403-405, 415, 418-419, 422-423, 430, 441-442; Tapmacalar – 64; Öcəşmələr, hədələr – 4

Süleymanova Məhsəti Vaqif qızı, doğum tarixi 1982, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Zaqatala filialının “İbtidai metodikanın pedaqogikası və metodikası” fakültəsinin IV kurs tələbəsi, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 88, 91, 117, 160, 265, 274, 283, 296, 307, 325, 331; Atalar sözləri və məsəllər – 274-275, 375

Süleymanova Pərvanə Vaqif qızı, doğum tarixi 1978, Bakı Dövlət Universitetinin Şəki filialının “Filologiya” fakültəsinin I kurs tələbəsi, Cumakənd kəndi. Mətnlər 1996-cı ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 109-118; Atalar sözləri və məsəllər – 34, 47, 49, 51, 56, 63, 67, 148, 174, 186, 188-190, 213-214, 236-238, 248, 252; Düzgünlər – 4-7; Öcəşmələr, hədələr – 6-7

Süleymanova Vəfa Vaqif qızı, doğum tarixi 1988, XI sinif şagirdi, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 89, 111, 134, 142, 229, 284, 295, 330, 333; Etnoqrafik mətnlər – 18

Şahmərdanov Əlbəndə Nəbi oğlu, doğum tarixi 1938, sənəti müəllim, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 271; Etnoqrafik mətnlər – 32; Atalar sözləri və məsəllər – 165-167, 170

Yusifova Südabə Seyfi qızı, doğum tarixi 1936, təhsili orta, Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 83

ŞAKILLƏR

Süleymanov Vaqif Həsən oğlu, Cumakənd

İsmayılova Ziba Məmmədəli qızı, Cumakənd

Xəlilova Mehriban Məmmədli qızı, Şəki şəhəri

**Soltanova Gülüstan Məmmədli qızı,
Aşağı Göynük kəndi**

Pir baba türbəsi. Cumakənd kəndi

**Yel baba. Buranı bəzən Nuray baba da adlandırırlar.
Pir baba ziyarətğahının həyətində yerləşir.**

Pir baba ziyarətəgahının həyatında yerləşən Beşik daşı

Pir babanın həyatında yaşı 500 ili ötmüş palıd ağacı

Su quyusu. Deyilənlərə görə, türbənin içindəki su Pir babanın atının ayağını yerə möhkəm vürməsi nəticəsində qaynayıb.

Əjdaha daşı. Pir baba ziyarətqahından 400-500 metr aralıdakı təpədə yerləşir.

Şeyx Əhməd baba türbəsi. Baş Şabalıd kəndi

Şəkil Şeyx Əhməd babanın türbəsinin içində çəkilməşdir. Soldan birinci qəbir Şeyx Əhməd babanın, yanındakı yoldaşı Rəhilə nənənin, sonrakı ikisi övladlarının, sağdakı kiçik qəbir isə nəvəsinindir.

Yaşlı adamların dediyinə görə, bu qəbir Həccə adlı qadının qızının qəbridi⁵⁶⁶. Qız öləndən sonra üstünə ziyarət düşüb. Buranı uşaq arzusunda olan qadınlar ziyarət edir. Qəbirin üstündə əl dəsmallarından bir neçə yörtməc qurulmuş, içinə isə əldə qayırlmış kiçik gəlinciklər və qundaqlar qoyulmuşdu. Qəbir Şeyx Əhməd babanın türbəsinin yanında yerləşir.

⁵⁶⁶ Bəzi söyləyicilər isə qəbrin Şeyx Əhməd babanın qızı Məkkə Şeyxzadəyə məxsus olduğunu dedilər.

Gəlincik. Həccə nənənin qızının qəbrinin üstündən çəkilmişdir.

Hacı Salah baba. Baş Layısqı. Deyilənə görə, yaxın zamanladək qəbrin ətrafi çaçxaxla hasarlanıbmiş.

Yuxarisına at kəlləsi ke irilmiŐ qapı. BaŐ Őabalıd kəndi

DaŐqura. BaŐ Göynük kəndi

Fındıq çubuqlarından hörülmüş çəpər. Baş Şabalıd kəndi

Çaçcax. Baş Şabalıd kəndi

BAŞLIQLAR

TƏRTİBÇİDƏN.....	3
MİFOLOJİ MƏTNLƏR, ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR	
Dünyanın yaranması	15
İldırımın çaxması.....	15
Ay və Gün.....	16
Şanapipik.....	18
Tısbağa.....	18
Qırxqu quşu.....	19
İsax-musa quşu.....	20
Arının istəyi.....	20
Bəxtin paylanması	20
Mələklər	22
Nəhənglər	22
Günlərə ad qoyulması	24
Süleysin.....	24
Vəhşi adam.....	25
Unuqay.....	26
Hal	33
Ərdov	42
Xortdan	43
Cin	47
Cin toyu.....	61
Cin dəyişəyi.....	67
Kaftar	68
Digər mifoloji varlıqlar	73
Əzrayıl	76
Xıdır İlyas, Xıdır Nəbi.....	85
Ovçuluq haqqında.....	91
Ruh haqqında.....	120
Naxış	123

Peyğəmbərlər, dini şəxsiyyətlər, övliyalar və vergili adamlar haqqında

Nuh peyğəmbər	124
Süleyman peyğəmbər.....	129
Musa peyğəmbər	130
Məhəmməd peyğəmbərin mizan-tərəzini düzəltməsi..	134
Peyğəmbərin yarasanı yaratması	135
Dəmirçilik peyğəmbərdən qalıb	135
Cərənin böyrü niyə yanıqdır?	136
Veyis baba	137
Pir baba	138
Şeyx baba	145
Məcid baba	155
Sadəddin baba	157
Mütəbillah baba.....	157
Yunis Əmrə	159
Hacı Salah baba	160
Şkaflan baba	161
Qafur baba	162
Mahmud Axund baba	162
Molla Qasım	163
Tamam nənə	163
Cin piri	164
Südlü bulaq.....	164
Ağası babanın bulağı	165
Nişanlı qız ziyarəti.....	166
Oxud yolundakı ziyarət.....	166
Qəbiz ziyarəti	167
Sarılıq ziyarəti	168
Dəmirov ziyarəti.....	169
Sıxan ziyarət	169
Əjdaha daşı.....	169
Beşik daşı	171

Ziyarətlərin qardaşlığı.....	171
Ziyarətlərin müxtəlif şəkillərdə görünməsi.....	177
Ziyarətlərin cəzası	177
Ağac pirlər.....	178
Vergili adamlar.....	180
İlanlar haqqında.....	196
Toponimik rəvayətlər	
Arvadlar dağı.....	202
Dost dağı	202
Rəhmanqulu qayası.....	202
Molla Cuma ilə bağlı rəvayətlər	
Eşit mənəm, gör mənəm, bil mənəm	203
Gen götürübsə.....	204
Molla Cuma və Hacı Kərim	204
Cuma dayı və qarı.....	205
Aşiq Ələsgərin Molla Cumaya qıfıllama göndərməsi.....	206
Bir fincan süd	207
Müxtəlif mövzulu rəvayətlər	
Nə əyri olsun, nə də düz.....	207
Eşşəyə dönən qızlar	207
İnsan əti yeyənlər.....	208
Atasına rəhmət oxudan oğul.....	209
Qonşunun kələyi.....	210
İlisu bulağı.....	211
Başın dildən şikayəti.....	211
Comərd kasıb.....	212
Qarının arzusu	213
Qəbir həyatı.....	213
Xəbərin varmı?	218
Cənazənin arxasınca gedən süpürgə	218
Qəbul olunmayan ehsan.....	220
İki bacı	220
Lal gəlin	221

İki arvadlı kişilər.....	222
Dindar kişi və ləzgi.....	224
Əzazil ər.....	225
Bədnəzərlərin yarışı.....	225
İki rəssam.....	226
Qızların sınınilması.....	226
Qaraçı qızı.....	227
Öz malın kimi ye.....	228
Paxıl.....	230
İt və pişik.....	230
Kolun evlənməsi.....	230
Çeyil otu.....	230
Keçi dərisi.....	231
Yonqarına bərəkət.....	231
İNAMLAR.....	232
ETNOQRAFİK MƏTNLƏR	
Cadular.....	244
Dualar.....	245
Qırxa düşmə.....	246
Ruh götürmə.....	248
Qarın çəkmə.....	249
Yağış yağdırma.....	249
Yağış kəsdirmə.....	251
Umsux payı.....	253
Yas adətləri.....	255
Toy adətləri.....	258
Ayının payı.....	266
Bitkilər haqqında.....	266
Canavar haqqında.....	267
Mövlud.....	268
Müxtəlif mövzulu mətnlər.....	274
BAYATILAR VƏ AĞILAR.....	278
LAYLALAR VƏ OXŞAMALAR.....	299

TOY NƏĞMƏLƏRİ

Ay gözəl, gözəl..... 305

Nişanlı qızın arzusu 306

Qayınana-gəlin deyişməsi 306

ALQIŞLAR VƏ QARĞIŞLAR 307

ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏR 316

TAPMACALAR..... 338

MÜXTƏLİF ŞEİRLƏR

Məktəb nəğməsi 344

Olmaz..... 344

Qodu-qodu..... 345

Veysəlqara..... 345

Sən də bir dillən görək..... 346

Bağ belə, bostan belə 346

DÜZGÜLƏR 347

ÖCƏŞMƏLƏR, HƏDƏLƏR 349

Mətnlərin söyləyiciləri 351

Söyləyicilər haqqında..... 378

Şəkillər..... 393

Şəki folklor örnəkləri.

II kitab.

Bakı, Elm və təhsil, 2014

Nəşriyyat direktoru:

Prof. Nadir Məmmədli

Nəşriyyat redaktoru:

Səbinə İsayeva

Kompyuterdə yığdı:

Aynurə Səfərova

Korrektor:

Məhsəti Süleymanova

Kompyuter tərtibçisi və

texniki redaktoru:

Aygün Balayeva

Kağız formatı: 60/84 1/32

Mətbəə kağızı: №1

Həcmi: 408 səh.

Tirajı: 300

Kitab Azərbaycan MEA Folklor İnstitutunun
Kompyuter Mərkəzində yığılmış, səhifələnmiş,
“Elm və təhsil” NPM-də ofset üsulu ilə
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.